

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

RÖPORTAJ

HIDIR GÖKTAŞ VE RUŞEN ÇAKIR

VATAN MİLLET PRAGMATİZM

**TÜRK SAĞINDA İDEOLOJİ
VE POLİTİKA**

HIDIR GÖKTAŞ, 1960 yılında Yuva Köyü'nde (Sivas-Gürün) doğdu. Yuva, Sivas ve Ankara'nın çeşitli okullarında ilk ve orta öğrenimini tamamladı. 1974 yılında girdiği Elektronik Astsubay Hazırlama Okulu'ndan 1978 yılında muhabere teknisyen astsubayı olarak mezun oldu. *Cumhuriyet*, *Nokta*, *Söz*, *Gazete* ve *Güneş* gazetelerinde muhabirlik yaptı. Bir süre TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nda danışman olarak hizmet veren Gökteş, 1994 yılından bu yana Reuters haber ajansında politika muhabirliği yapmaktadır.

RUŞEN ÇAKIR, 1962'de Hopa'da doğdu. Laz. Yazar Müge İplikçi ile evli. Ali Deniz'in babası. Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. Gazeteciliğe 1985'te *Nokta* dergisinde başladı. *Tempo*, *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Vatan*, CNN-Türk ve NTV'de çalıştı. TESEV'de "Demokrasi, Sivil Toplum ve İslam Dünyası" programını yönetti.

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Vatan Millet Pragmatizm
Türk Sağında İdeoloji ve Politika
Röportaj:
Hıdır Göktaş ve Ruşen Çakır

© Metis Yayınları, 1991

İlk Basım: Eylül 1991

Kapak Tasarımı: Semih Sökmen
Kapak Fotoğrafi: Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu
ve Hasan Polatkan'ın cenazelerinin İstanbul'daki anıtmezaraya
nakil töreni (17 Eylül 1990).

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197 Topkapı, İstanbul
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN: 975-7650-66-8

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları
serbest bırakılmış eserdir

RÖPORTAJ

HIDIR GÖKTAŞ VE RUŞEN ÇAKIR

VATAN MİLLET PRAGMATİZM

TÜRK SAĞINDA İDEOLOJİ
VE POLİTİKA

**Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları
serbest bırakılmış eserdir**

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

İçindekiler

Sunuş	7
SÜLEYMAN DEMİREL	
“Artık demokrasiler tezsizdir”	15
AYDIN MENDERES	
“Sığ ve tartışmasız bir döneme giriyoruz”	37
MEHMET KEÇECİLER	
“Keşke herkes dine karşı nötr olsa”	63
BEDRETTİN DALAN	
“Akılcı insan bireycidir”	87
SÜLEYMAN YALÇIN	
“Türkiye'nin harp gibi bir buhrana ihtiyacı var”	103
NAZLI ILICAK	
“Sağda vitrinlerle birlikte fikirler de değişiyor”	113
AYVAZ GÖKDEMİR	
“Tüm DYP demokrat ve sivil toplumdur”	131
BÜLENT AKARCALI	
“Demokrasi ideolojileri eritti”	151

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

BURHAN ÖZFATURA

“Bir yerlerden bir düğmeye basılıyor” 173

NAMIK KEMAL ZEYBEK

“Sağ-sol yok, milli - gayri milli var” 187

HÜSAMETTİN CİNDORUK

“Artık her aydın solcu değil” 209

TAHA AKYOL

“Sağın tabanı tavanı yenileşmeye zorluyor” 217

Özgeçmişler 237

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

Sunuş

TÜRK SAĞININ ideolojik yönelimleri üzerine böyle bir çalışmaya bizi yöneltten çok sayıda neden vardı. Bunların içinde en öne çıkanı, kuşkusuz, Türkiye’de de iç politikanın içinin —özellikle medyaların üstün gayretleriyle— iyice boşaltılıyor olmasıydı. Medyaların başını çektiği bir gidişat içerisinde politik-ideolojik tartışmaların, kavgaların, mücadelelerin, özetle genel politik hayatın iyice yüzeyselleşmesinin, derinliğini kaybetmesinin nedenleri üzerine birçok düşünür çok şey söyledi, yazdı. Bu konuda fazla bir şey eklemek ihtiyacı duymuyoruz. Haberciliğin, teknolojiyle kucak kucaga, çağ üzerine çağ atladığı, insanların dünyanın dört bir tarafında, aynı anda, bir savaşı oturma odalarından naklen izledikleri görsel-işitsel bir dönemde “yazı”da ısrar etmenin yadığı olduğunu biliyoruz. Aynı şekilde birçok düşünür bu gidişatın önünün öyle kolay kolay alınamayacağını da belirtti. Katılıyoruz. Fakat insanların itiraz etme, direnme hakları da olduğunu, itiraz ve direniş kanallarının sonuna kadar kullanılmasının bir anlamda bir “insanlık borcu” olduğunu da düşünüyoruz. Hele insan bizim gibi gazeteciye bu “borç ödeme” olayı kolaylıkla bir “kefaret ödeme”ye dönüşebiliyor.

Politik yaşam, ne kadar yüzeyselleşirse yüzeyselleşsin, son hızla akmaya devam ediyor. Bu açıdan, teknolojiyle ilişkisine ahlaki nedenlerle rezerv koymak isteyen gazetecilerin önüne olayların gerisinde kalmak sorunu çıkıyor. Örneğin biz bu kitabın ilk görüşmelerini yapmaya başladığımızda Türkiye’de bir erken seçim ihtimali vardı ama bu henüz kesinleşmemiştir. Ağustos ayının

doğal sonucu olarak konuşmak istediğimiz birçok kişi tatildeydi. Bu sırada seçim kararı çıktı ve olaylar ister istemez başka türlü akmaya başladı. İşte bu ve benzeri nedenlerle, çalışmamızın çerçevesini günlük gelişmelerden mümkün olduğu kadar az etkilenebilecek şekilde çizmeye çalıştık. Yine de, ideolojik değerlerin tartışılması sırasında günlük politikaya girmek zorunda kaldığımız anlar oldu. Bu kitap için söyleşi yaptığımız kişilerden, erken seçim atmosferi içerisinde, kısa bir süre önce bize söylediklerini tekzip eder tavırlar içine girenler oldu. 31 Temmuz'daki görüşmemizde Bedrettin Dalan'ın DYP hakkında bize söyledikleriyle daha sonra herkesin malumu olan tercihlerinin bir kıyaslamasını yapmak bu konuda yeterli olacaktır. Bu ve benzeri örnekler, kitapta görüştüğümüz birçok sağcı politikacının da sık sık yakındığı “politika da ilkesizliğin geçer akçe olduğu” tespitini bir kere daha doğruladılar.

•

Bizi böyle bir kitap hazırlamaya iten diğer bir önemli neden, birer birey olarak siyasetin yaşamımızda önemli bir rolü olması. İkimiz de sorulduğunda “solcu” olduğumuz cevabını veriyoruz ve yine ikimiz de Türkiye’de solun içinde bulunduğu durumdan pek (hiç) memnun değiliz. Peki o zaman neden Türk sağı ile ilgili bir kitapla çıkıyoruz okur karşısına? Çünkü solun sağı bilmesi, tanınması, “düşmanını bilmek, tanımaktan” da öte bir şey. Zira —kitaptaki birçok söyleşide de karşımıza çıktığı gibi— Türkiye’de kimlerin neden sağcı, kimlerin neden solcu olarak tanımlanageldikleri pek berrak değil.

Öte yandan “duvarlar yıkılırken” sözleriyle başlayıp “sosyalizmin iflas ettiği” çıkarsamasıyla devam eden söylevlerin gerçeği ne kadar yansıttığından şüpheliyiz. Bu kitapta ortaya çıkan Türk sağının yeni ideolojik yönelimlerinin solun başarısızlığından çok başarısını gösterdiğini düşünüyoruz. Bir diğer deyişle, son zamanlarda hep dile getirilen “solun sağcılaştırılmasının” yanı sıra “sağın solcullaşması” da bir başka gerçekliktir. Bunun ciddi, de-

rinlikli tahlili, solun gündemine iyice oturmuş benzeyen “sosyallizmin yeniden tanımlanması” çabasına önemli katkılarda bulunabilecektir.

Ayrıca bir hatırlatma yapmak istiyoruz: *Vatan, Millet, Pragmatizm* Metis Yayınevi’nin başlattığı “siyahbeyaz” dizisinin ilk kitabı; bunun hemen arkasından, sosyal demokratlarla, aynı yöntemle yapılan ikinci bir kitap piyasaya çıkacak. Bunun dışında, aynı dizi içinde düşünülen ve “daha sol”u da kapsayan başka çalışmalar sürüyor ya da tasarımı aşamasında.

•

Bu kitap, Türk sağının tüm ideolojik yönelimlerini, en mükemmel biçimde ortaya çıkardığı iddiasında değil. Bu iddiaya sahip olabilmesi için en azından daha kalın olması, çok daha fazla kişiyi içermesi vb. gerekirdi. Özetle, bu kitap, bu konuda yapılacak daha derinlikli çalışmalara malzeme sağlayabilirse önemli bir işlev yerine getirmiş olacaktır.

İsimler konusuna gelince: Görüştüğümüz 12 kişinin Türk sağının genel bir profilini çıkarmada kaçınılmaz kişiler olduğunu düşünüyoruz. Ama çeşitli olanaksızlıklar yüzünden bazı kişilerle görüşememiş olmamızın kitabın eksiği olduğunu da biliyoruz. Bunların başında Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Mesut Yılmaz geliyor. “Serbest gazetecilik” kavramının bir türlü oturmadığı ve oturacağı da benzemediği ülkemizde bu 12 ismi bir kitapta toplamak bile epey zor oldu. Tabii bu konuda bütün yoğun işleri arasında bizimle konuşma, tartışma inceliğini gösteren bu 12 önemli şahsiyete şükran borçluyuz. Bu arada, yüzyüze görüşme konusundaki ısrarımızı delmeyi başaran tek kişi Sayın Hüsamettin Cindoruk oldu, belirtelim.

Bu kitapta “İslamcı” ve “ülkücü” olarak tanımlanabilecek isimlere özel olarak yer verilmedi. Artık Türkiye’nin siyasi haritası çıkarılırken bu iki kesimi sağ adlı çok genel bir başlığın içine yerleştirmenin işlevsel olmadığı kanısındayız. Ancak Prof. Süleyman Yalçın, Burhan Özfatura ve kısmen Ayvaz Gökdemir gibi

isimlerin savundukları bazı görüşlerle bu kesimlerin epey yakınına düştükleri de bir gerçek.

•

Söyleşilerde iki ana hedefimiz oldu. Birincisi, genel olarak politika, özel olarak Türk sağ üzerine gözlem ve değerlendirmelerimizi gördüğümüz kişilerle tartışmak; ikincisi, bazı genel sorunlar üzerine görüşlerini almak.

Birinci noktada, siyasi yaşamın içeriğinin boşalması değerlendirilmemize birçok kişinin katıldığını, hatta içlerinden birçoğunun bundan yakındığını gördük. Ancak bir hususun altını çizmekte yarar var. Bazı isimler pragmatizmin sağda ezici tahakkümünden şikâyet ederken, bazıları doğrudan doğruya dile getirmeseler de bundan memnundur. Burada, Aydın Menderes'in çok yerinde bir şekilde bahsettiği gibi, Türkiye'de sağın daha becerikli olduğu yolundaki yaygın inancın önemli bir rolü olsa gerek. Diğer bir deyişle, siyasetin esas olarak imajlara indirgenmesi durumunda, Türk sağ, hem Türkiye'nin geçmişi, hem de dünyanın bugünü açısından daha elverişli olanaklara sahip. Yine imajların ön plana çıkmasından hareketle, sağ ile solun birbirlerine yaklaştıkları tespitine de genel olarak pek fazla karşı çıkan olmadı. Bu noktada ise farklı eğilimler ortaya çıktı. İlk olarak sağ ile sol kavramlarının anlamlarını yitirmeleri durumunda tarihlerinden ve varlık nedenlerinden olma kaygısındakiler. Ardından, böylesi bir görünümü fazlasıyla önemseyip adımlarını ona göre ayarlamaya çalışanlar. Örneğin sağ-sol ayrımı yerine "milli - gayri milli" gibi ayrımlar koymaya çalışan Namık Kemal Zeybek, Burhan Özfatura; sağ ile solun merkeze doğru kayışlarının kaçınılmaz olduğunu kurduğu partinin adını koyarken öngörmüş olduğunu söyleyen Bedrettin Dalan... Son olarak sağ ile sol arasındaki karşılıklı etkileşimi doğal olarak karşılayıp, her iki tarafın da birbirlerinin bazı değerlerine sahip çıkmasını dünyadaki değişmelerle gerekçelendirenler. Bu kişiler içinde dikkat çeken önemli bir husus, solun sosyal adalet, insan hakları gibi temel değerlerine zaten öteden beri kendile-

rinin de sahip olduklarını kanıtlamaya yönelik ısrar. Bu noktada Nazlı Ilıcak ve Taha Akyol'un söylediklerinin çokanlamlı ve açıklayıcı olduğunu düşünüyoruz.

Türkiye'de siyasetin babadan oğula devredilen çatışma, önyargı, kin ve husumet duygularıyla sürdürülmesinden dolayı insanların birbirlerini serinkanlı bir biçimde değerlendiremedikleri biliniyor. 12 Eylül 1980'den bu yana Türkiye toplumunun insanları birbirlerini nihayet tanımanın ürkek arzusunu duyup, bunun zorluklarını yaşıyorlar. Örneğin bu kitapta da görüleceği gibi sağ artık bu kavramları elinin tersiyle itmek, ihmal etmek yoluna gitmiyor. İşte bu noktada bitmek bilmez bir "samimiyet" tartışması başlıyor. Aziz Nesin'in Süleyman Demirel için sarfettiği "bir darbe daha olsa komünist olacak" sözü esprili olabilir ama bir yerden sonra Türkiye'nin ihtiyaçlarının aleyhine bir ısrara vesile olabiliyor. Eğer bugün Türkiye'nin sağcılarını insan hak ve özgürlüklerinin teminat altına alınmasını savunma noktasına gelmişlerse, bu yalnızca sevindirici bir gelişmedir. Bu kişiler, bu konuda yeterince samimi olmayabilirler, taktik icabı böyle davranıyor olabilirler ama gelinen nokta tek başına çok önemlidir. Artık sol, hak ve özgürlüklerin her ne gerekçeyle olursa olsun ihlal edilemez olduğunu açıklamak zorunda değildir. Bundan sonra tüm enerji, insanların, örneğin sağcılarının, gelinen bu ortak noktaya ne kadar riayet ettiklerini denetlemektir. Hak ve özgürlükler konusunda solun içinde bulunan tutucu yaklaşımlar, esas olarak, bazı küçük iktidar sahiplerinin mevkilerini kaybetme telaşından kaynaklanıyor. Kaldı ki solun da insan hak ve özgürlükleri konusunda günümüzde ne kadar samimi ve dinamik olduğu İnsan Hakları Derneği'nin 8 Eylül 1991'de İstanbul'da yaptığı mitinge topu topu bine yakın kişinin katılmış olmasıyla iyice ortaya çıkmış durumda.

Vatan, Millet, Pragmatizm'de altını çizmeye çalıştığımız bir başka önemli husus din-siyaset ilişkisi oldu. Sol, dindar kalabalıklara karşı geleneksel tepeden inmece, elitist bakışından biraz olsun uzaklaşıyor. Sağ bu gelişmeyi çok yakından takip ediyor. Çünkü kim ne derse desin, Türkiye'deki geleneksel sağ-sol kutuplaşma-

sının kalbinde İslam'a karşı tavır alışlar var. Kemalizm'in yoğun etkisindeki Türk solunun politikalarını sınıf temeline oturtacak yerde sık sık sınıflarüstü(veya sınıflardışı) bu temele dayandırmaya çalışması, bunu yapmak için de din olgusunu yalınkat ve üstün-körü bir sınıfsal tahlille açıklamak istemesi ona çok şeyler kaybettirdi. Bugün gelinen noktada ise ilginç bir özellik ortaya çıkıyor. '90'lı yıllarda dünyadaki globalleşmenin gerisinde kalmamak isteyen Türk sağ yavaş yavaş dine yönelik politikalarını "laikleştir-mek" zorunda hissediyor kendini. Artık ANAP'ın ilk yıllarında savunageldiği türden bir muhafazakârlıkta ısrar edenler bile marjinalleşiyorlar. Benzer bir eğilim milliyetçilik konusunda da karşımıza çıkıyor. Kendisini hâlâ "Turancı" olarak tanımlayabilen bir Ayvaz Gökdemir bile bunu "tek bir devlet çatısı altında toplanmak" yerine Türk cumhuriyetleri arasındaki karşılıklı ilişkileri güçlendirmekle sınırlıyor.

Sağın milliyetçilik konusunda geçirdiği değişim Kürt sorununda daha net gözlemlenebiliyor. Kitapta da görüleceği gibi, en azından etnik olarak Kürtlerin varlığını kabul etmeyen hemen hemen yok gibi. Sağın beş-on yıl gibi kısa bir süre içinde bu noktaya gelebilmesinde hiç kuşkusuz Kürt hareketinin ve Körfez Krizi ile değişen dünya konjonktürünün çok önemli bir payı var. Bu noktada, Kürt sorununu ekonomik gelişme sorununa indirgemede en cüretkâr çıkışları yapan, Irak Kürtlerinin dramına gösterilen hassasiyeti Irak Türkmenlerinin altını çizerek ister istemez gölgede bırakan kişinin DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit olması, bizi tekrar, sağ ile solun karşılıklı etkileşiminin hangi boyutlarda seyrettiğine götürüyor.

•

Süleyman Demirel, Aydın Menderes, Mehmet Keçeciler, Bülent Arıcaları, Namık Kemal Zeybek ve Hüsametdin Cindoruk'la yapılan görüşmeler Hıdır Göktaş; Bedrettin Dalan, Prof. Süleyman Yalçın, Nazlı Ilıcak, Burhan Özfatura ve Taha Akyol'la yapılan görüşmeler Ruşen Çakır tarafından gerçekleştirildi. Ayvaz Gök-

demir’le yapılan söyleşide ikimiz de bulunduk. Dille ilgili birkaç düzenlemenin dışında söyleşiler olduğu gibi yayımlandı.

Bu kitabın hazırlanmasına çok kişinin emeği geçti. Başta, farklı bir iş yapmanın heyecanını bizimle paylaşan Sayın Demirel’e, Sayın Menderes’e, Sayın Keçeciler’e, Sayın Dalan’a, Sayın Yalçın’a, Sayın Ilıcak’a, Sayın Gökdemir’e, Sayın Akarcalı’ya, Sayın Özfatura’ya, Sayın Zeybek’e, Sayın Cindoruk’a, Sayın Ak-yol’a çok teşekkür ediyoruz. Levent Cinemre ve Nuray Göktaş bize yardımcı olmak için emek ve zaman harcadılar. Alper Fidaner ve Mehtap Yücel de sadece fotoğraf çekmekle kalmadılar. Son olarak, en büyük çileyi, yaşam serüvenine bu kitabın serüveniyle birlikte başlayan Sera Şirin Göktaş çekti.

Hıdır Göktaş, Ruşen Çakır

**Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları
serbest bırakılmış eserdir**

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

SÜLEYMAN DEMİREL

“ARTIK DEMOKRASİLER TEZSİZDİR”

Siz kendinizi siyasal olarak nasıl tanımlıyorsunuz?

Şimdi tabii kendimizi bir çerçeveye oturturuz. Aslına bakarsanız bizim kendimizi tarif etmemiz, bizim nereye oturduğumuzu göstermesi bakımından önemli. Yani biz kendimizi tarif edelim de, çeşitli açıdan bakışlara göre de bizim nereye oturduğumuz çıkar. Biz oldum olası, yani Demokrat Parti sonrasında Adalet Partisi olarak ve bugün Doğru Yol Partisi olarak bir çizgi çizdik, geliyoruz. Bu çizginin ana hatları şudur: Biz Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne bağlı, milli irade üstünlüğünü, hukuk üstünlüğünü savunan, milliyetçi, muhafazakâr, çağdaş, kalkınmacı, refahçı, yenilikçi bir görünümü kendimize yakıştırırız. Tabii bunların hepsinin, ayrı ayrı kendi içlerinde tutarlı ve beraberce tutarlı olmaları lazımdır. Savunduklarımızla yaptıklarımızın birbirine benzemesi lazımdır.

Milliyetçilik, muhafazakârlık ve yenilikçilik... Bunları birbiriyle nasıl bağdaştırıyorsunuz?

Şöyle bağdaştırıyoruz: Milliyetçiliği biz Türkiye'nin bütün insanlarını eşit, birinci sınıf vatandaş ve uygarlığın tüm nimetlerine layık sayan, Türkiye Cumhuriyeti'nin devletine ve demokratik Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne sadakatle bağlı kişiler görürüz. Bizim milliyetçiliğimiz budur. Bu bir ırk esasına dayanan milli-

yetçilikten ziyade çağdaş bir milliyetçiliktir. Söylediğim gibi bütün bunun hedefinde Türkiye’de “ben bu ülkenin vatandaşıyım,” diyen insanların kucaklaşması, haklara sahip olması, devlete, vatanına sahip olması, ülkenin nimetlerini ve külfetlerini beraberce bölüşmesi yatar. Muhafazakârlık dediğimiz zaman biz ülkenin geçmişine, tarihine, kültürüne, geleneklerine, göreneklerine, örfüne, adetine, harsına ve inançlarına bağlıyız. Burada bu ülkenin insanlarının tümüne inandıkları şekilde din ve vicdan hürriyeti hakkı, ibadet hakkı tanırız. Ve, muhafazakârlık dediğimiz zaman geçmiş, geçmişin değerlerini, bizi millet yapan değerleri ve bize kişilik veren değerleri muhafaza etmenin çağdaş olmaya mani olduğu kanaatinde değiliz. Esasen bugün çağdaş olmak, başka ülkelerle muayyen standartta olabilme olayıdır, bazı standartlara sahip olabilme olayıdır. Bugün ileri sayılan ülkeler de aslında kendi kişiliklerine sahiptirler, kendi uygarlıklarına, kültürlerine, harslarına sahiptirler ama universal değerler dediğimiz insanlığın müşterek değerlerine de sahiptirler. Esasen bugün insanlığın müşterek değerleri dediğimiz şey, İnsan Hakları Evrensel Beyanname’si’dir. Bu beyanname insanlara insan gibi yaşam hakkı, yargı hakkı, refah hakkı, ülkesinin yönetimine katılma hakkı, yönetimde söz sahibi olma hakkı ve din ve vicdan hürriyeti hakkı verir.

Yani milliyetçilik, muhafazakârlık unsurlarını çağdaş bir yorumla tabi tutarken, bununla birlikte yenileşmeyi savunuyorsunuz.

Evet, universal değerleri reddetmiyoruz. Bugün dünyanın kabul ettiği değerleri reddetmiyoruz. Biz aslında Türkiye’de laisizmi dinsizlik olarak tanıyan zihniyetin karşısında olmuşuzdur. Din ve vicdan hürriyetini savunurken “herkes göğsünü gere gere ‘ben müslümanım’ diyebilsin,” demişizdir ve müslümanlığın çeşitli mezheplerine, tarikatlarına karşı fevkalade toleranslıyız. Bizim ülkemizde, geçmişten gelen, maziden gelen farklılıkları zenginlik saymışızdır. Bunları nifak sebebi saymamışızdır. Kişinin inancı neyse, mezhebi, tarikatı neyse, o kendisine ait bir iştir. Onlara hür-

met edilmesini isteriz. Herkesin birbirine tolerans göstermesini isteriz ve herkesin birbirini kabul etmesini isteriz. Bence maziden gelen etnik farklılıklar, inanç farklılıkları, mezhep farklılıkları bu ülkenin birliğini bozmak için hiçbir şekilde kullanılmamalıdır. Bunların tümüne birden sahip çıkarız.

Birtakım değerler saydınız. Türk sağı bu noktaya nasıl geldi? Öteden beri bu değerleri savundu mu, birtakım koşulların, değişmelerin bunda etkisi oldu mu, olduysa bu değişiklikler nelerdir?

Bakınız, aslında tek partinin bulunduğu dönemde sağ ve sol diye bir şey yoktu. Çok partiye geçildikten sonra, 1965'e kadar, Türkiye'de Halk Partisi ve bir de karşısı var. Binaenaleyh sol lafı 1965'te çıkmıştır. CHPasında 1965'e kadar sol bir parti midir? 1965 seçimlerinde bu söz ortaya atıldığı vakit, gayet tabii ki "CHP solsa, onun karşısı olan bizler de sağız," demek durumunda kalmışızdır. Gayet tabii ki laisizmi, din ve vicdan hürriyeti üzerinde bir nevi baskı olarak gören ve Türk halkının kabul etmediği, reddettiği anlayış yerine Demokrat Parti ile başlayıp gelen, dini duyguların, dini inançların, dini vecibelerin daha hür olduğu ve serbest seçime dayanan bir toplumda daha çok hürmet, daha çok anlayış hisleri hâkim olmuştur. Dini duygulara, dini inançlara ve dini ibadetlere karşı insanlığın gereği ve insan haklarının en önemli bölümü olan bu saygı ve aslında devletin teminatı altında olması gereken bu hakların kullanılmasına karşı olan tolerans, hoşgörü, Türkiye'de zaman zaman çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Çok kere laisizm ile dinsizlik karıştırılmış, çok kere inanç sahibi olmakla, dindar olmakla irtica karıştırılmıştır. Bu tartışmaları Türkiye 40 sene-den beri yaptı, geliyor. Bugünlerde yok pek fazla. Esasen bunlar son partide ince şeylerdir. Yanlış anlaşılması çok büyük spekülasyonlara sebep olur. Türkiye bir nevi baskının, rahatsızlığın altında olmuştur. Türkiye'de 1965'te Sakarya'da meydana çıkıp "herkes göğsünü gere gere ben müslümanın diyecektir," demek sağcılıksa, evet biz sağcıyız.

Sağ kesim geçmiş dönemde birtakım sloganlara, anlayışlara bugünkü kadar sıcak bakmıyordu. Mesela insan hakları kavramını o dönemde belki bu kadar sık kullanmıyordu ama 12 Eylül sonrasında daha rahat kullanmaya başladı...

Sağ kesim dediğiniz eğer bizsek, biz insan hakları kavramına ol-
dum olası çok büyük değer veririz. Benim ağızımdan, siyasete gir-
diğimden bu yana, hürriyetçi demokrasi lafı hiç düşmemiştir. İn-
san hakları ancak hürriyetçi demokrasilerde vardır. Bakınız, hür
seçim ancak zaten bizim idare ettiğimiz Türkiye’de vardır. Bizim
yönettiğimiz Türkiye’de yargı bağımsızlığı vardır, işkence yoktur.

Ama bu kavram son on yılın ilk döneminde meydana gelen baskı ortamından sonra çok daha rahat kullanılmaya başlanmadı mı?

Gayet tabii, ihtiyaç yoktu çünkü. Bunu hergün söylemeye ihtiyaç
yoktur. Çünkü son on yılın ilk üç senesi askeri rejim, ondan sonra-
ki yedi senesi de askeri rejimin sivil kılıklı devamıdır. 1983 reji-
minin getirdiği olaylar Türkiye’de, getirdiği durumlar veya getir-
diği rejim aslında göstermelidir, buna demokrasi demek mümkün
değildir ki!

“12 Eylül’ün sivil kılıklı devamı,” dediniz ama ANAP da bir sağ parti olarak ortaya çıktı...

Hayır. “Dört cereyanı birleştirdik,” diyorlardı, buna sağ denemez.

Ama şu anda sağ parti olarak sağcı politikalar uyguluyorlar...

Bunların hepsi uydurmadır. Senelerce dört cereyanı birleştirdikle-
rini söylediler. Zaten bu kafalarda çok parti düşüncesi de yoktur.
Bunlar çoğulcu değildirler. Zaten bünyelerine baktığımız zaman
da bunu göreceksiniz. Orada her çeşit adam vardır. Bir nevi bon-
marşedir.

Onları sağcı olarak kabul etmediğiniz için...

Kendileri kabul etmiyor, ben kabul etmiyor değilim. Kendileri uzun süre kendilerinin sağ olduğunu kabul etmediler. Kendilerine sağ falan demediler.

Ama şimdi o noktadalar.

Şimdiki de zorakidir. Başka gidecek yerleri yoktur da ondan. Dört cereyan bunların alameti farikalarıdır. Yani bunlara göre sağ-sol, ondan sonra şöyle diyelim ve o zamanki tarifler içerisinde kullanalım, hareketçi-selametçi, hepsi olabilir.

1980-90 yılları arasında Türk sağı içinde gerçekleşen kopmalar, birleşmeler ideolojik farklılıklardan mı kaynaklanıyor, yoksa yönetim anlayışından mı? Bunların nedeni nedir?

Son on sene içerisinde Türkiye’de olup bitenleri ne ideoloji yönünden, ne de demokrasi yönünden değerlendiremezsiniz, kargaşadır. 1981 yılında siyasi partilerin feshedilmesiyle beraber bir büyük boşluk meydana gelmiştir. 15 Ekim 1981’de partiler feshe dildi. Bu tarihte Türkiye’de “ben solum,” diyen CHP vardı, onun karşısında halkın yüzde 50 oyuna sahip bir AP vardı. 1980 darbesini yapanlara veya ondan sonra iktidar olup 1983’ten sonra Türkiye yönetimini eline geçirenlere sorarsanız “1980 yılında bir seçim olsa kim kazanırdı?” diye, AP diyeceklerdir. AP benim söylediğim çerçeve içerisinde, yani milliyetçi, muhafazakâr, yenilikçi ve ülkenin bölünmez bütünlüğüne sahip bir partiydi. “Ben solum,” diyen Halk Partisi’nin karşısında sağ bir partiydi. Bunun dışında kimsenin esamesi okunmazdı ki! Bu son on yıl içinde ne olmuştur? 1983’e gelinmiştir. 1983 yılında yeniden partiler kurulmaya başlandığı zaman Büyük Türkiye Partisi kurulmuştur. Yaşatsalardı, Büyük Türkiye Partisi hepsini toplar götürürdü. 1980’de bıraktığı yerden alıp götürürdü, yaşatmadılar. Kim gel-

di? Bir MDP geldi. Kim geldi? Bir ANAP geldi. O zaman “dört ce-
reyanı birleştiriyoruz,” diye geldiler, bugün de sorsanız aynı şeyi
tekrarlarlar.

**Yani “bu partilerin ikisi de sağ parti değil, kargaşa ortamından
yararlanarak ortaya çıkmış yapay oluşumlardır,” diyorsunuz...**

Tabii, öyledir. Zaten parti halk kurumudur, parti devlet kurumu-
dur. İzne tabi olan partilerdir, veto edilen partilerdir. Kaldı ki DYP
Büyük Türkiye Partisi’nden sonra kurulmuştur ve seçime sokul-
mamıştır. Binaenaleyh 1983’te kurulmuş olan bu partileri sağ-sol
esasından yargılamayın. Bu partiler seçim için kurulmuş ısmarla-
ma partilerdir. Binaenaleyh bu ısmarlama partiler devrini Türkiye
kapatmak üzeredir. İkisini silmiştir, üçüncüsü de aşağı yukarı son
günlerini yaşıyor. Bir seçimde gidecektir.

**Peki sağ içerisinde ANAP’ı saymazsak, onun dışındaki sağ siyasi
yapılanmalar arasındaki anlaşmazlığın temel nedeni nedir siz-
ce? Yani bir ideolojik farklılık var mı sağ politika içerisinde?**

Bugün siyasette ideoloji hâkim değil, pragmatizm daha çok hâ-
kim. Zaten aslında bugün dünyada daha çok pragmatizm, daha az
ideoloji var. Zaten aslında Marksist rejimin çökmesiyle de ideoloji
yarışması geniş çapta son bulmuştur. Tümüyle demiyorum, geniş
çapta diyorum. Çünkü Marksizm bir şeyin antiteziydi. Yani ortada
Marksizm vardığına buna karşı bir tez vardı. Aslına bakarsanız
önümüzdeki zaman içerisinde bir boşluk dünyayı rahatsız edecek-
tir.

Nasıl bir boşluk?

Tez yok. Yani bugün tezsizdir demokrasiler.

Sağ ve sol, her ikisini de dahil ediyor musunuz bu görüşlerinize?

Sol hikâyesi artık söz konusu değil bence, sosyal demokrasi söz konusu. Bakın Kremlin bile değişiyor. Bu tabirler ilk defa Fransa'da kullanıldı. Kendilerine orta sol diyorlar, ortanın solu değil, orta sol.

O halde şu anda gerek sağ kesim, gerekse sol kesim ve doğal olarak sosyal demokrat kesim merkeze doğru daha yakınlaşmış durumda...

Evet. İdeolojik bir yarışmadan, bir slogan yarışmasından ziyade bir program, bir hedefler, bu hedeflere nasıl ulaşılacağı ve bu programın nasıl icra edileceği mücadelesine gelecektir. Bunun içerisinde de daha çok pragmatizm, daha az ideoloji olacak. Yine burada söylüyorum, din ve vicdan hürriyetine saygılı olmak, din ve vicdan hürriyetini halkın en önemli ihtiyacı ve en önemli hakkı saymak meselesini biz sürdüreceğiz. Bu, programımızın en önemli noktasıdır. Bizim muhafazakâr yanımızdır. Bugün sol dediğiniz gruplar da ister istemez din ve vicdan hürriyetini kabul etmek durumundadırlar. Hâlâ alerjileri devam etmekle beraber.

On yıl öncesinde Türkiye'de sağ politikacılar kürsüye çıktıklarında dini, deyimimi hoş karşılayın, bir koz olarak kullanırlardı. Karşı taraf ise dini hemen hiç ağzına almazdı. Ancak son dönemlerde sosyal demokrat politikacılar da din, din hürriyeti, türbana serbesti gibi kavramları kullanmaya başladılar. Böylece sağın elindeki din kozu sol tarafından alınmış olmuyor mu, sağın elinde ne kalıyor o zaman?

Bence sağın elinde din kozu diye bir şeyin olması söz konusu değil. Din ve vicdan hürriyetine saygı istemek din kozunu kullanıp siyaset yapmak değildir. Din ve vicdan hürriyetine saygı duyulmasını istemek, onu tanımak veya ona sahip çıkmak din kozunu

kullanmak değildir. Siyasetin yapması lazım gelen temel işlerden biridir. Yargı hakkına sahip çıkar, insanın yaşama hakkına sahip çıkar gibi, iş bulma ve sosyal güvenlik hakkına sahip çıkar, geleceğe güvenle bakma hakkına sahip çıkar gibi, eğitim ve sağlık hakkına sahip çıkar gibi bir hakka sahip çıkmaktır. Eğer başkaları bu zamana kadar sahip çıkmamışlarsa... Bakın Batı'da bu yoktur. Batı'da sağ ve sol ayrımı temel ortak değerlerin herkesçe kabulünden sonra başlayan bir olaydır ve orada tarif daha çok ekonomi düzeyindedir. Sol sayılan kesimler daha çok toplumdur, sağ sayılan kesim daha çok liberaldir. Halbuki biz, aslında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde toplumsuluğu da liberalliği de bir yerde birleştirmişizdir. Şöyle birleştirmişizdir: Biz üç hakkı rejimin simgesi sayarız. Bunlardan birisi mülkiyet hakkı, diğeri teşebbüs hakkı ve sonuncusu da miras hakkıdır. Teşebbüs hakkını tanıdığınız kişi kazancıyla mülk edinmek hakkına sahip olmadığı takdirde teşebbüs hakkı işlemez. Mülkiyet hakkı olan kişi bunu istediğine veremiyor, devredemiyorsa mülkiyet hakkının da bir değeri olmaz. Bunların üçü hürriyetçi rejimin esasını teşkil ediyor. Siyasi haklar olmuş, ekonomik ve sosyal haklar yoksa o rejimin bütünlüğünden bahsedemezsiniz ki! Bugün zaten sağ dediğiniz zaman Adam Smith, sol dediğiniz zaman Karl Marx akla gelmiyor. Dünya bunların her ikisinden de uzaklaşmış ve bunlar birbirini tesiri altında bırakmıştır. Bundan 40-50 sene evvel “sosyal adalet” falan dediğiniz zaman, bunu diyenler solcu veya sosyal demokrat sayılabilirdi. Fakat bana göre bunun solculuk veya sağcılıkla alakası yoktur. Vatandaşını düşünmeyen devlet, fakir fukarayı, kimsesiz çocuğu, sakatı düşünmeyen devlet, bugün devlet değildir.

Saydığınız teşebbüs, mülkiyet ve miras hakları, devletin sahip olması gereken nosyonları ve sosyal adalet kavramlarını şu anda mevcut Türk sağında farklı biçimde savunan var mı?

Olabilir. Türk sağı dediğiniz olay bir bütün değildir.

Bu farklılık nereden kaynaklanıyor?

Birbirine benzeyen tarafları vardır ama birbirinden çok farklı yanları da vardır. Demokrat Parti'yle beraber Türk sağının büyük parçası, gövdesi Demokrat Parti, Adalet Partisi, Doğru Yol Partisi'dir. Başkaları "biz sağız," diyorlarsa onlara da bir diyeceğim yok ama adamakıllı farklılıklar vardır. Söylediğim gibi biz bir kitlenin partisiyiz.

Her ne kadar kabul etmeseniz ve dört eğilimi birleştirse bile uygulamalarıyla sağda bir parti olan ANAP'ı nasıl değerlendiriyorsunuz saydığınız bu ölçütler çerçevesinde?

ANAP'ı değerlendiremem. ANAP bir yığılma ve bana göre iktidar elinde olduğu için ayakta. ANAP gibi bir parti olmaz, böyle bir siyasi parti olmaz. Hiçbir değere sahip değildir. Zaten "dört eğilimi birleştirdik," dediği anda demokratik düşünceyi, plüralizmi tümüyle itmiş, artık kendini tek partiye irca etmiştir.

"ANAP hiçbir değere sahip değildir," derken, "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler..."

Bir gün öyle söyler, bir gün başka türlü söyler. Bir gün tatbikatını başka türlü yapar. Vahşi kapitalizmin çeşitli renklerinden tutunuz da devletçiliğe uzanan tarafları vardır. Devletin bankalarını alır, bunları bütçe kapatmak için kullanır. Bununla da kalmaz. Halkın kooperatiflerini alır, kooperatiflerin halk tarafından seçilen kişilerin tarafından idare edilmesi lazım gelirken, halkın seçtiği dört kişinin yanına kendi seçtiği dört kişi daha ekler, bir de müdür koyar başlarına, beşe dört yapar, bütün kooperatiflerin idaresini eline alır. Birkaç özelleştirme yaptım diye ortaya çıktı, onu da doğru dürüst yapamadı. Mesela doğu illerindeki bazı fabrikaları bazı insanlara verdi, büyük avanslar da verdi. Adamlar avansları alıp kayboldular. Iğdır'daki, Erzurum'daki fabrikaların hali ortada. Bir ta-

raftan “piyasa ekonomisi” de, piyasa ekonomisi dediğin zaman fiyatları piyasa kuvvetleri tayin eder. Demirin kaç para lazım geldiğini devlet tayin etmez, piyasa tayin eder. Bunlar iktisadi devlet teşekküllerinin mallarını bir nevi vergi ve zam aracı durumuna getirmişlerdir. Bunlara ne liberal demek mümkün, ne piyasa ekonomisi demek mümkün. Açık seçik, nevi şahsına münhasır bir kumanda ekonomisidir...

ANAP’ı terazinin sağ kefesine koymamakta ısrarlısınız...

Hiçbir yere koymuyorum.

**Peki ANAP’ı terazinin sağ kefesine koymadığınızda Türk siyasi
dengeinde ağırlık sizce nasıl ortaya çıkıyor?**

Bunun bir ucunda birinin, bir ucunda birinin olması şart değil. Bir yelpaze üzerinde, bir hat üzerinde değil de onlar da bir köşede duruyorlar işte. Silinmek üzere duruyorlar. Bunlara sosyal adaletçi demek mümkün değil. Neden? Orta sınıfı sildiler. Sosyal güvenlikçi demek mümkün değil. Halkın yüzde 50’si de sosyal güvenlikten mahrum. Devletin sosyal niteliğini zedelemiştir bunlar.

İsterseniz biraz değişik alanlara kayalım. Türkiye Ortadoğu ve Avrupa Topluluğu’nun ortasında bir yerde. Ortadoğu’da özellikle Körfez Krizi ve Körfez Savaşı’yla çok ciddi değişiklikler ve farklı zeminler ortaya çıkmaya başladı ve bu hâlâ da netleşmiş değil. Öte yandan Türkiye AT’na girmek istiyor. Ortadoğu ve AT ikileminde değerlendirince sizce Türkiye’nin yeri neresidir veya nerede olmalıdır? Önümüzdeki döneme ilişkin olarak ne tür politikalar üretmeli ki sesini duyurabilsin?

Ortadoğu istikrarsızdır. Ortadoğu’da bir entegrasyon, bir bütünleşme var da, Türkiye bunun neresinde olsun gibi bir soru var da bu soruya cevap arıyor değiliz. Ortadoğu’daki istikrarsızlık Türki-

ye'nin müdahalesiyle çözülebilecek bir istikrarsızlık değildir. Ortadoğu'daki istikrarsızlık Birinci Dünya Savaşı'nın tasfiye edilemeyen neticesidir.

Yani Sykes-Picot anlaşması...

Evet. Bu anlaşma gizli bir anlaşmadır. Osmanlı İmparatorluğu dağıldıktan sonra evvela manda idareleri, sonrasında da bağımsız devletler meydana getirilmiştir. Bu bağımsız devletlerin hiçbirisinde istikrar yoktur. Batı Avrupa'da estirilmiş bulunan Fransız İhtilali Balkanlar'ı kaynatmış, daha sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu, Almanya İmparatorluğu'nu, bir ölçüde Fransız ve İngiliz İmparatorluğu'nu —bir ölçüde, tam değil ama— Osmanlı İmparatorluğu'nu tasfiye etmiştir. Ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden esen insan hakları rüzgârı, demokrasi rüzgârı İngiliz İmparatorluğu'nu adamakıllı küçültmüş, Fransız İmparatorluğu'nun Afrika'daki bütün kendi toprağı saydığı yerleri, Cezayir dahil, elinden çıkarmıştır. Şimdi bu hengamede Ortadoğu'ya baktığınız zaman, özellikle müslüman devletlere baktığınız zaman hepsi birbirine adeta düşmandır. Zaten, projelendirme de öyle olmuştur, bunlar birbiriyle itişip kakışıp dursun diye. Sınırlara baktığınız zaman hepsi ihtilaflıdır. “Biz buradan gidiyoruz ama, buraya mayın bırakalım ki, bunlar rahat etmesin,” diye sınırlar konulmuştur. Lübnan'ın haline bakın, tam 14 sene dikili taş bırakmadılar. Tahrip ettiler. Balkanizasyon denilen bir tabir vardır, parçalanma, Ortadoğu'da da Balkanizasyon kaynama şeklinde devam ediyor. Şimdi, Irak'ın Balkanizasyonu söz konusudur. Yani, parçalanıp parçalanmaması söz konusudur. Parçalanmaması için kuvvetli cereyanlar var, parçalanması için de var. Şimdi Ortadoğu diyorsunuz, İran'la Irak savaş halinde, Lübnan'da 14 yıldır meydana gelenler ortada, Suriye ile Irak Kuveyt hadisesine gelinceye kadar husumet içerisinde olmuşlardır; Mısır ve Libya birbirine karşı husumet içerisinde olmuştur. Gördük ki Irak ile Suudi Arabistan da birbirlerine gayet ters bakmaktadır. Ve patladı; bu-

gün için Irak, Suudi Arabistan'ın en önemli sorunu haline gelmiştir. Böyle bir yerde Türkiye ne arar ve ne bulur?

Evet, ne arar ve ne bulur?

Hiçbir şey arayamaz ve hiçbir şey bulamaz. İstikrar arıyorsanız, Batı Avrupa'dadır. Bunlar bir ekonomik entegrasyon için gayret sarfetmektedir, Batı Avrupa ekonomik entegrasyona gitmek için uğraşırken, Doğu Avrupa, dezentegrasyona, parçalanmaya gitti. Şimdi, Batı Avrupa'daki entegrasyonun, Doğu Avrupa'daki dezentegrasyonu kucaklayıp kucaklamayacağı söz konusudur. Yani, Doğu Avrupa'dan çözülen memleketler, COMECON, ekonomik olarak söylüyorum, askeri olarak da Varşova Pakti'ndan çözülen memleketler ve rejim olarak da komünizmden kurtulan memleketler —Sovyetler Birliği dahil, Komünist Partisi adını korudular ama, Leninizm'i inkâr ettiler— bunların hepsi, şimdi yeni bir arayış içindedirler. Yine söylüyorum ki arayış sürmektedir ve bu arayış bir nihai neticeye de varmış değildir. Bunların hepsinin bir neticeye bağlanabilmesi olayı, Sovyetler Birliği'nin gerçekten piyasa ekonomisine geçip geçemeyeceğini, gerçekten demokrasiye ulaşip ulaşamayacağını ve ikisiyle uğraşırken, bir monolitik vaziyetine, yani 22,5 milyon kilometre karelik bu 104 milletli imparatorluğu yeni birlik nizamnamesi içinde tutup tutamayacağını Allah bilir. Brejzinski, Sovyetler Birliği için şöyle diyor: “Çarlık Rusyası bir nevi hapisaneydi, Stalin Rusyası bir mezarlıktı, bugünkü Rusya ise bir volkandır.” Yani ne olacağı, olayların nerede düğümüneceğine bağlı. Hatta Ortadoğu'da ne olacağına bağlı ve bakın bugün Avrupa o kadar parçalıdır ki ırk ve inanç esasına dayalı pek çok kavim vardır. Avrupa'yı ayakta tutan ırk, inanç ve din meselelerini aşip onların üstüne çıkan devlet kuruluşudur. Yani “arkadaş sen hangi ırktan ya da dinden olursan ol ama gel bir arada yaşamayı, sulh içinde, barış içinde bir arada yaşamayı evvela kendi memleketinde, kendi coğrafyanda başar, sonra Avrupa'da başaralım”. Binaenaleyh bizim DP, AP, DYP olarak getirdiğimiz

çağdaş kavram şu, Türkiye gibi 26 etnik kökenden gelen insanların ve pek çok değişik inancın bulunduğu bir ülkede biz etnik sorunları, inanç sorunlarını esas alarak siyaset yapılmasının Türkiye'yi parçalamaktan başka bir işe yaramayacağını savunuyoruz. Ve biz döner deriz ki "Biz Türkiye'nin çimentosuyuz. Öyleyse bırakalım her kim nereden gelirse gelsin, kim olursa olsun, nasıl düşünürse düşünsün, gelin Türk vatandaşlığında birleşelim, Türkiye Cumhuriyeti devletinde birleşelim ve hepimiz birinci sınıf vatandaş olalım. Bu ülkenin her yerinde yaşayabilelim, her istediğimiz işi tutabilelim ve devlet bizi, hepimizi 'sen Hakkarili'ydin, sen Edirneli'ydin, sen Konya'lıydın, sen Antalyalı'ydın, sen Samsunlu'ydun,' diye ayırmasın." İşte bunu gerçekleştirebilirsek sanıyorum ki biz Türk milliyetçiliğinin en önemli meselesini gerçekleştirmiş oluruz. Bana göre Türk milliyetçiliğinin en önemli meselesi Türkiye birliğini devam ettirmektir, Türk devletini ebediyete kadar devam ettirmektir. Bundan küçük bir Türkiye olmaz.

Birlik sorununa ayrıca geleceğim, özellikle Irak'taki yapılanma ve Kürt sorunu nedeniyle. Fakat bu söyleşilerde biz geçmiş değerlendirmesi kadar geleceğe ilişkin projeksiyonlara da yer vermek istiyoruz. Şimdi iktidara aday bir partisiniz ve sonunda iktidar olacağınızı söylüyorsunuz. Doğal olarak Türkiye'nin içinde bulunduğu birtakım sorunlara ilişkin programınız olmaması mümkün değil. Bu açıdan bakıldığında Ortadoğu ve AT ikileminde Türkiye ne tür bir politika izlemeli ki kendisi için en sağlıklı olanı gerçekleştirmiş olsun?

Türkiye'nin bana göre esas politikası kendi kendisini güçlü, kalınmış, kendi kendisini gerçek demokrasiyi yapabilir duruma getirmesidir. Yoksa Türkiye bugünkü haliyle, yüzde 60 enflasyonla, kırık dökük bir rejimle, hiçbir işbirliğinde aranan ülke olmaz. Sadece kullanılmakta aranan ülke olur, kullanırlar sizi ve çok da ucuza gidersiniz, çok itibarsız hale çok çabuk gelirsiniz. Onurlu bir bağımsızlığı zedelemiş olursunuz. Bence Türkiye'nin sorunu ne

Doğu sınırlarındadır, ne de Batı sınırlarındadır veya ne güneşin doğduğu taraftadır, ne güneşin battığı taraftadır. Türkiye'nin sorunu kendi içindedir. Binaenaleyh Türkiye mutlaka söylediğimiz gibi kendi halkı için insan haklarını gerçekleştirmelidir. Hür olmalıdır kendi içerisinde, kendi vatandaşı hür olmalıdır. Kendi devletini işletmelidir, adaletini dağıtmalıdır, vatandaşını refaha götürmelidir, vatandaşını sosyal güvenlik şemsiyesi altına almalıdır ve vatandaşını yoksulluk sınırı dediğimiz bir sınırın üstüne çıkarmalıdır, manevi ve moral değerlerini halkına serbestçe tattırabilmelidir ve iktidarlarını kansız, kavgasız, entrikasız değiştirebilmelidir. Bunu sağlayamadığı takdirde Türkiye'nin ne "müslüman ülkelerle bir olalım", ne de "Avrupa ülkeleriyle bir olalım" sözleri hiçbir anlam ifade etmez. Nitekim etmemiştir de. 30 senedir Türkiye evvela Ortak Pazar'a, şimdiki adıyla Avrupa Topluluğu'na üye olmak ister, olamadı. Olamaz tabii. 30 sene üç defa ihtilal yaparsanız, üç defa darbe yaparsanız olamazsınız. Ayrıca bu 30 sene içerisinde şu kadar sene meclis kapatırsanız, şu kadar sene ülkenizi sıkıyönetimle idare etmeye kalkarsanız size dışarıdan bakanlar, "sizin rejiminiz, demokrasiniz göstermelik," derler. Bu kadar istikrarsızlığın içindeki bir Türkiye'de kalkınma da olmaz. "Efendim biz istikrar ülkesiyiz." Siz istikrar ülkesi falan değilsiniz. Bugün Avrupa sağlamış bu istikrarı. Bugün Türkiye'de ne siyasi istikrardan ne de ekonomik istikrardan bahsedemezsiniz. Binaenaleyh 1959'da Ortak Pazar fikri ortaya atıldıktan 2 sene sonra buraya müracaat etmeye kalkmak sadece niyet belirtmesinden ibarettir. Çünkü Batı Avrupa'nın bütün kuruluşlarında vardır. Avrupa Konseyi'nin kurucuları arasındadır Türkiye, Birleşmiş Milletler'in kurucuları arasındadır, İnsan Hakları Beyannamesi'nin imzacısıdır ve NATO'nun içerisinde vardır. Sonra Avrupa'daki diğer kuruluşların, UNESCO'nun içinde vardır, FAO'nun içerisinde vardır, ILO'nun içerisinde vardır. Yani işçi teşekküllerinin içinde vardır, kültür teşekküllerinin içinde vardır, gıda ve tarım içinde vardır ama bugün 12 devletin meydana getirdiği, o gün dokuzdu, topluluğun içerisinde yoktur. Bu olmaz ama olmuştur ve

1963'te ihtilal olmasına ve o gün başka bir hükümet gelmesine rağmen merhum İsmet İnönü bu Roma Anlaşması'nı insanlığın dehası olarak göstermiştir. 1963'te de Türkiye, Ankara Anlaşması'yla buraya dahil olmuştur. 1963'ten 1969'a kadar 5-6 sene hazırlık dönemidir. Türkiye bu hazırlık dönemini tamamlamış, 69-70'tenaşağı yukarı 92'ye kadar 22 sene bir geçiş dönemi yaşamıştır. Ondan sonra bu geçiş döneminde Türkiye kendisini ve ekonomisini buraya uyabilecek hale getirecekti ama önce 12 Mart Muhtırası araya girdi, ondan sonra 12 Eylül araya girdi. Türkiye'nin her şeyi askıda kaldı. Nihayet 1987'de, her şeyde olduğu gibi Türkiye'yi yöneten bugünkü siyasi iktidar "bak kimse buna cesaret edemedi," diye Ortak Pazar'ın kapısını çalmış ve kapıda kalmıştır. Kapı açılmamıştır ve nihayet üç sene sonra içeriden ses gelmiştir: "Kusura bakmayın 1992 senesinin sonuna kadar sizinle müzakereye oturamayız." Ne zaman oturursunuz? "1992 senesinin sonundan sonra. Ve reddetmiyoruz, siz bu ortaklığın üyesi olamazsınız demiyoruz. Bir gün olabilirsiniz." Bu kapı yüzlerine çarpılan Türkiye'yi yönetenlerin "tamam kabul edilmedikama kabul edilebilir olduğumuz ortaya çıktı," gibi boş, anlamsız övünmelerine dönüşmüştür. Sen zaten buraya üye olabilecek durumda olmasan, senin buraya üye olabilirliğin 89'da değil 1963'te kabul edilmiş olmasa, arada bu anlaşmalar ve arada bu takvim olmaz. Bugün Türkiye'nin tabii ki AT'na üye olacağı belli değildir. Ashina bakarsanız, Doğu Avrupa'daki değişikliklere bakarsanız, AT'nun hangi şekli alacağı da meçhuldür. 12'ler kalacak mı, 16'ya mı çıkacak? EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği) ülkeleri var bir de, İskandinav ülkeleri, onlar da ikna olacak.. Bir de Delors Programı var. Buna göre Türkiye, Kıbrıs ve Malta son çemberde yer alıyorlar. Ama hani Avrupalılar bunlar, birtakım uydurma şeyler bulurlar yarın. Şöyle bulurlar: "Biz sizi tam üye saymıyoruz ama anlaşmalı ülke sayıyoruz," falan derler...

Türkiye güçlü olmadığı takdirde belirleyici olan yine onlar olacak...

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

30

VATAN MİLLET PRAGMATİZM

Evet. Nitekim bize kapıyı açmazken içeriden gelen ses, “sizin rejiminiz göstermeliktir,” diyor. Biz bunun karşısına çıkıp, “hayır bizim rejimimiz göstermelik değildir, düzgün bir rejimdir,” diyemedik.

Biraz önce, “sizi kullanırlar ve çok da ucuza gidersiniz,” dediniz. Bu sözünüzle, Çekiç Güç’ü yanyana getirirsek, ortaya çıkan tabloyu nasıl değerlendirirsiniz?

Şimdi bakın, Çekiç Güç’ten evveli var. Bir ülke 50 milyar dolar borçlanırsa, senede 7,5 milyar dolar ana para faizi öderse, 60 trilyon içeride borçlanırsa ve gayri safi milli hasılasının yüzde onunu faiz olarak öderse, o ülkede yüzde 10 da büyüme olsa, o akar gider. Ekonomi bu duruma düşürülmüştür ve 50 milyar dolar dış borcu bulunan Türkiye gibi bir ülkenin siyasi dış politikası ipotektir, bir rehindir. O zaman siz, bağımsız bir dış politika takip edemezsiniz. Bir de Türkiye ayrıca, başka garip işler yaptı, “aktif dış politika” diyerek. Aktif dış politika, pasif dış politika diye bir şey yoktur, doğru dış politika vardır. Ve neticeleri ortada olan bir dış politika vardır. Dış politikanın hedefi, bir dost çemberi meydana getireceksin, evvela etrafında, sonra da dünyada bir dost çemberi meydana getireceksin, ekonomin için lazım olan kaynakları bulabileceksin, savunman için lazım olabilecek ilave kaynakları bulabileceksin, kalkınmayı iyi yapabileceksin ve aynı zamanda savunma için büyük devletlere karşı korunmuş olacaksın. Bak bakalım, Türkiye’nin etrafında kaç ülke var ve bunların Türkiye’ye bakışı nedir? 1991 Türkiye’si’nde, Irak mı Türkiye’ye dost, Suriye mi dost, Yunanistan mı dost, Bulgaristan mı dost, İran mı dost? Sovyetler Birliği’nin tabii nereye varacağı belli değil. Hangisi dost?

Bir dostluk çemberi etrafımızda mevcut değil diyorsunuz...

İşte, aktif politika dediğiniz şey sizi nereye götürmüş, koymuş, bu birincisi. İkincisi, evet Türkiye Körfez Krizi’nde Birleşmiş Mil-

letler'in kararını görmemezlikten gelemezdi. Birleşmiş Milletler'le beraber oturmak, beraber kalkmak lazımdır. O karara uymak lazımdı. Askeri müdahale aşamasına gelince, karar enteresan bir şekilde sokulmuştur, bu kararda ise herkes yapabileceği kadar yapacaktır şartı vardır. Yani, illa ki bir askeri müdahale şartı yoktur. Türkiye bir taraftan bir askeri müdahaleye girmedi, bir taraftan ise topraklarını askeri müdahaleye soktu. İncirlik Havaalanı'nın kullanılmasından Amerikalılar fevkalade memnundur. İncirlik Havaalanı'nın kullanılmasıyla, Türkiye bu savaşın erken bitirilmesini sağlamış değildir. Daha doğrusu, müttefiklerin bu savaşı erken bitirmesini sağlamış değildir. Zaten adam bir ayda yüz binlerce ton bombayı oraya atmıştır, Türkiye'den kalkan iki bin sortilik bir hava taarruzunun bu savaşın erken bitirilmesini sağladığını iddia etmek mümkün değildir. Esas savaş yüz saat sürmüştür, korkunç bir armadayı getirmiştir adam oraya. İncirlik'ten kaldırdığı uçakları, Kızıldeniz'deki uçak gemilerinden, Akdeniz'deki uçak gemilerinden, Hint Okyanusu'ndaki uçak gemilerinden veya Suudi Arabistan'daki hava meydanlarından çok rahatlıkla kaldırıyor. Nedir amaç? Sizi de bu işin içine sokmaktır. Arap Devletleri parçalıdır. Yalnız bunlar Türkiye'ye karşı çok kolay bir araya gelebilir. Ve esasen, Arap halklarının Türk insanına ve Türkiye'ye bir sempatisi yoktur. Çünkü, Türkiye'yi bir müstemlekeci olarak görürler, İngilizler onlara öyle söylemiştir. 400 sene, 500 sene bizim idareimizde bulunan bu ülkelerin, sanki Türkiye kendilerini sömürmüş gibi Türkiye'ye bakmaları, Türkiye hakkında hassasiyetlerini gerektiriyor. Arap ülkelerinin pek çoğunun kitaplarında, açıkça, Avrupa nasıl ki Afrika'daki ülkelere karşı müstevli olarak gösteriliyorsa, Türkiye de öyle gösterilmektedir. Böylesine bir hassasiyet varken Türkiye'nin kendi ülkesini —bugün vardır Amerikalılar, yarın yoktur— yabancı güçlere açmak suretiyle bir Arap ülkesine düşmanlık tevcih etmiş olması, Türkiye'yi Ortadoğu'da İsrail'le aynı yere koymuştur. Bizim çırpındığımız bütün bu olaylar içerisinde bu yarın biter, bu Arap halkları bugün ikiye bölündüğü gibi yarın birleşirler. Derler ki “bir Arap ülkesinin başına bomba yağ-

dırılmasında kendisi savaşa girmedi ama toprağını savaşa verdi, soktu, bomba yağdırttı”. Binaenaleyh Türkiye bugün Arap halkları nezdinde İsrail’den sonra bir menfur ülke durumuna düşürülmemeliydi diye biz çırpınıyorduk. Ama üzülererek söyleyeyim yarın Türkiye bunların sıkıntısını çekecektir. Zaten aslında Avrupa ve Amerika’daki birtakım mihrakların hedefi Türkiye’yi bu duruma düşürmektir. Düşürmüşlerdir, başarılı olmuşlardır ve Türkiye böyle bir işin içine girerken kârlı çıkacaktı, 15 milyar dolar zararlı çıktı. Pasta gelecekti, paylaşılacaktı. Pasta falan gelmedi. Coğrafya değişecekti, sınırlar değişecekti. Böylesi heveslere kapılındı. Bu heveslere halkı da kaptırdı, el altından bunları yaydı. Kasamız dolacaktı. Ne kasa doldu, ne pasta geldi, ne coğrafya değişti. Masaya oturulacak, Ortadoğu Konferansı toplanacak... Türkiye yok orada ve onları da bırakın kenara, Kuveyt dünyanın gazetelerine teşekkür ilanları verdi, Türkiye yok içinde.

Çekiç Güç de bu olayların tuzu biberi oldu...

Çekiç’ten önce gelen Çevik Güç var. Birincisi bence Adana Havalalanı’nın kullanılması olayıdır. Bunu kullandırttınız mı, Çekiç Güç orada vardır ama ondan önce bir Çevik Güç vardır. Ne yapacak Türkiye 42 tane uçağı? 18 tane İtalyan, 18 tane Alman, 6 tane Belçika uçağını ne yapacaktı? Saddam potansiyel bir tehlikeydi de onu tehlike olmaktan çıkaracaktı bu 42 uçak, öyle mi? “Sen misin uçak isteyen bizden?” “Evet, benim.” “O zaman aç bakalım bize topraklarımızı, biz de gelelim oraya, üç bin beş bin kişilik bir Çevik Kuvvet kuralım.” Çevik Kuvvet’ten Çekiç Kuvvet’e. Zaten işte burada başlıyor olay. Bir yerde onurlu bağımsızlığımızı, varsın böyle oluversin diye zedeleyen bir şeye müsaade ettiniz mi, zincirleme gelir arkası.

Irak’ın Balkanizasyonu dediniz. Irak’taki gelişmeler şu anda bir netlik kazanmış değil. Bir Özerk Kürt Bölgesi mi kurulacak, Kürt devleti mi kurulacak yoksa başka bir şey mi oluşturulacak,

belli değil. Henüz Batı ya da bu yapıyı oluşturmak isteyen güçler bu konuda kararlarını vermiş değiller. Bunun sancuları Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu sınırlarında çok yoğun bir biçimde hissediliyor. Türkiye bu engelleri nasıl aşacak? Türkiye Irak'taki gelişmelerin yansımalarını nasıl nötralize edecek?

Irak'ta ne olacağını Türkiye tayin edemez. “Irak'ta bağımsız Kürt devleti kurulmasını biz istemiyoruz,” diyor Türk devleti ve yalnız Türkiye demiyor bunu. İran da diyor, Suriye de diyor, Irak da diyor. Benim konuştuğum Talabani de “biz Irak'ın coğrafi parçalanmasına karşıyız,” diyor. Binaenaleyh, “bağımsızlık istiyoruz, istemiyoruz tartışmasını yapmadan biz Türkiye'de kendini Kürt sayan sizin vatandaşlarınızın burada haiz olduğu hakları arıyoruz,” diyor. Çünkü burada “ben Türk orijinliyim, ben Kürt orijinliyim,” diyen kişiye sormadan herkes birinci sınıf vatandaşdır, eşittir değişimin sebebi budur. Binaenaleyh Türkiye'de, kendisine de söylediğim gibi, “ben Kürdüm,” diyen Türk vatandaşı milletvekili olur, bakan olur, başbakan olur, cumhurbaşkanı olur, hâkim olur, general olur, vali olur. Yani Türkiye Cumhuriyeti devletinin en yüksek makamları kendinden esirgenmez. Tüccar olur, sanayici olur, İstanbul'da oturur, İzmir'de oturur, Manisa'da oturur, Aydın'da oturur, Antalya'da oturur... Kaldı ki Türkiye Cumhuriyeti devletini ırken Türk olan insanlar kurmuş da veya Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmuş olduğu toprakları ırken Türk olanlar kurtarmış da diğerleri ikinci sınıf vatandaşdır diye de bir şey yok. Lozan Antlaşması'yla müslüman olan ahaliye bir ayrıcalık getirilmemiştir. Müslüman olmayanlara getirilmiştir. Binaenaleyh Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşunda parçalanmayı gerektirecek bir durum yoktur. “Ben Kürdüm,” diyenler de “ben Türküm,” diyenler de Türkiye devletinin, vatanının ve bütün nimetlerin sahibi ve bütün külfetlerin bekçisidir. Bunu bozan hiçbir şey elde edemez. Aslında eşitliği bozan bir şey varsa onun da karşısına çıkarız fakat “Türkiye toprakları içerisinde biz bir devlet kuracağız,” falan derse ona da karşı çıkarız.

Ama şu anda bölgede yaşanmakta olan bir sıcaklık ve çatışma var. Bunun sona erdirilmesi, üzerine gidilmesi nasıl mümkün olabilecek?

Bu, Türkiye parçalanarak çözümlenemez. Bütünlüğü devlet sağlayacak ancak bugün devlet çok yıpratılmıştır. Sıkıntı oradan geliyor. “Çankaya’ya çıkacağız” oyunları devleti yıpratmıştır.

Ben ısrarla iktidar adayı bir parti olarak bu sorunu nasıl çözeceksiniz diye soruyorum...

Asayiş bozuktur. Kuyucu Murat Paşa usulü ile bu iş çözülemez. Yapılamaz diye bir şey yoktur. Dağında taşında eşkiyayı, şehirde devleti toparlayacaksınız ve kanun onlarla hesaplaşacaktır. İkinci bir yolu yoktur.

Bu işin bir de ekonomik boyutu yok mu?

Sizden ekonomik boyut isteyen yok ki! Hareketlerin arkasında ekonomik boyut yok. Aslına bakarsanız Türkiye’de, Balıkesir ki Türkiye’nin batısındadır, gelişmiş bir yerdir, Savaştepe ve Dursunbeyli’nin şartları ile Bitlis’in Hizan’ındaki şartlar arasında bir fark yoktur. İyi idareyi götüreceksiniz, hizmetleri götüreceksiniz, iş imkânları götüreceksiniz, 90 bin kişiye iş vereceğiz ve bunu dağıtırken de türlü suistimallere sebep olacaksınız, böyle şey olmaz.

Tokat atan değil de el uzatan bir devlet misyonu mu?

Kucaklayan... Şefkat dolu, eşitlik dolu, hamiyet dolu, iyilik dolu...

Dünya sağındaki gelişmeleri ne kadar izleyebiliyorsunuz? Bu gelişmelerin size ve partinize etkileri ne ölçüde oluyor?

Dünyada sağ idareler diye kendini adlandıran idareler yoktur. Sosyal demokrat iktidarlar “sosyal demokratız,” diyor. İngiltere’de “muhafazakârım,” diyor, onun karşısındakiler “İşçi Partisi’yiz,” diyor. Amerika’da “cumhuriyetçiyim,” diyor, “demokratım,” diyor. Bunların her şeyi kıl payıdır, sadece kadroları farklıdır, fakat programları falan kıl payıdır. Avrupa’da iktidara ister sosyal demokratlar gelsin, ister işçiler gelsin artık eskisi gibi değil, zaten onlarda din ve vicdan hürriyeti var, hürmetkâr olmak veya olmamak gibi bir sorun yok. Çünkü İngiltere’de milli marş “Allah kralı korusun,” diye başlıyor. Parlamento her gün papazla açılıyor. Amerika’nın parasında “Allah’a inanırız,” diye yazılı. Partisinin ismi bile Hıristiyan Demokrat Partisi. Ben, Müslüman Demokrat Partisi diye bir parti çıkarsam olur mu, kıyameti koparırlar. Almanya gibi demokrat bir ülkede kiliseye vergi alınır. Yani, o hareketlerde, din ve vicdan hürriyetine iltifat etti, etmedi diye bir sorun yok, onu aşmışlar. Birbirlerinden ayrılma dediğiniz zaman, “ben özel teşebbüsçüyüm, ben değilim,” diye bir şey yok. Hepsi özel teşebbüsçü. Bütün olay, istikrar içinde büyümeyi nasıl sağlayacağım, işsizlikle nasıl mücadele edeceğim, eğitime, sağlığa nasıl yenilikler getirilecek, çevre nasıl korunacak ve savunma olayı nasıl yürütülecek.

Son soru olarak, Türk ve dünya solunda takdir ettiğiniz kişiler var mı? Bunlar kimler ve niçin, hangi yönlerini takdir ediyorsunuz?

Valla, pek çok iyi okumuş kimse vardır. Şimdi isim veremem, çünkü ben aktif politikanın içindeyim, isim vermem yanlış olur. Ama, hepsi bu ülkenin insanıdır, hepsi bu ülkenin evladıdır, belki bundan 10 sene, 20 sene evvel bazı hırçınlıklar vardı. Bu hırçınlıklar çok törpülenmiştir. Koskoca komünizm çöküp gitmiş, Avrupa’da pek çok demirperde ülkesi göçüp gitmiştir. Karl Marx’ın isminden bile söz edilmez hale gelmekte olan bir dünyada hâlâ birtakım yanlışlar, aşırı ideolojiler içerisinde insanlar bulunabilir.

Ama, “biz esasen eski Halk Partili’yiz,” diyenlerin bu sol meselesine o kadar iyi ısındığı kanaatinde değilim. Aslında ben bir çok kez, “biz soluz,” diyenlere şu suali sordum: “Sloganlarla icraat olmaz, programınızı söyleyin.” Nitekim, bir program ortaya koyamamışlardır. Nitekim, bizim 1978’de getirdiğimiz planı, programı uygulamaya devam etmişlerdir. Öyle uzun boylu bir şey de ortaya koyamamışlardır. İcra edecekleri bir programları bugün de yoktur.

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

AYDIN MENDERES

“SİĞ VE TARTIŞMASIZ BİR DÖNEME GİRİYORUZ”

Türk siyasi hayatına doğrudan girmemekle birlikte çok ağırlıklı bir yeriniz var. Bu açıdan bakıldığında, siz kendinizi siyasi olarak nasıl tanımlıyorsunuz?

Tabii insanın kendi kendini tanımlaması kolay bir iş değil. Şu anda fiili siyasetin dışındayım. Ancak daha önce siyasetin içerisinde bütün şartlarıyla bulunduk; ülkenin meselelerini izlemek, toplumumuzda ve dünyada olup bitenleri gözlemlemek, bu konularda fikir üretmek şeklindeki siyasetle ilinti ve ilişkiyi zaten hiçbir zaman koparmadım. Şurasını bir yerde belirtmek faydalıdır, her ne kadar Türkiye’de bütün dünyada olduğu gibi sağ ve sol kavramları çok büyük ölçüde anlamlarını yitirdilerse de hâlâ bunları yaygın olarak kullanıyoruz. Bir bakıma siyasetin topoğrafyasını çıkartabilmiş olmak için kullanıyoruz. Bu anlamda konuya yaklaşıldığı vakit, genel tercihleri itibariyle ben bu yelpazenin sağında yer alan bir insanım. Ancak bunu söylerken çok genel hatları içerisinde söylüyorum. Belki bu sohbetimiz içerisinde değineceğimiz konular itibariyle düşüncelerim, görüşlerim ortaya çıkacak ve asıl tanımlamayı yapması gereken okuyucu bunu yerine getirmiş olacak.

“Sağ ve sol kavramları anlamını yitirdi,” dediniz. Ben, burada bir “niçin” sorusu yöneltmek istiyorum.

Bunun temel nedeni dünyada solda meydana gelen değişiktir. Çünkü bizim siyasi hayatımıza sağ ve sol kavramlarının girişine bakacak olursak, önce sol girdi. Solun karşısında olanlar sağ olarak tanımlandılar, sağ olarak ifade edildiler. Bu itibarla, bu simetrimin bir kısmı önemli ölçüde değişti, sol önemli ölçüde değişti. Solda bu değişiklikler meydana gelince, zaten bir yerde solun dışında ve karşısında olanların, çok çeşitli eğilimlerle ve çok farklı nedenlerle bunun dışında olanların toplandığı bir yer olan sağın da en azından hudutları değişti. Belki zaman içerisinde bunun özü, muhtevası da belirli bir değişikliğe uğrayabilir. Bu anlam yitirmesinin temelinde benim gördüğüm olay, özellikle 1985'te başlayıp 89'da hızlanan SSCB'deki değişimdir. Bunu burada belirtmek istiyorum. Çünkü sağ bir bakıma kavram olarak Türkiye'ye sol girdikten sonra girdi. Bu itibarla sol değişince bu simetrimin diğer ucundaki sağın da değişmemesi bir bakıma imkânsızdır.

Bu değişmeyi, iki tarafın da merkeze doğru daha çok yaklaşması, bu arada birbirine yakınlaşması ve aradaki farkın giderek flulaşması olarak niteleyebilir miyiz?

Şimdilik öyle görünüyor ama bundan emin olamayız.

Hangi açıdan?

Bir kere sol, dünyada iki alanda da inisiyatif kaybetmiş görünüyor. Bunlardan bir tanesi sosyal demokratlar 1945-1980 arasında zaman zaman birtakım demokratik Batı ülkelerinde iktidar oluyorlardı, fikir olarak da güçlüydüler. O günün hâkim ekonomik görüşü olan Keynesçilik sosyal demokratlıkla kolay bağdaşabiliyordu. Hatta o günün muhafazakâr ya da liberal olarak adlandıracağımız partileri de bir yerde kendilerini sosyal demokratlara doğru yaklaştırmak ve birtakım ortak değerlere sahip çıkmak ve iktidar oldukları vakit benzer uygulamalarda bulunmak ihtiyacını duyuyorlardı. 1980'lerde önce nazari planda Keynesçiliğin geri-

lemesi ve özellikle İngiltere ile Amerika’da piyasa ekonomisi adı altında farklı bir ekonomik politikanın hâkim olup bunun uygulamaya geçmesi, 80’de sol üzerindeki ilk şoku meydana getirdi. İkinci şok ise Sovyetler Birliği’nde meydana gelen değişikliklerdir, 85’te ortaya çıkan ve 89’da bütün neticeleriyle beliren değişikliklerdir. Unutulmaması gerekir ki 85 yılından altı yıl önce belki ekonomik açıdan çok daha kapsamlı ama, siyasi boyutu olmayan değişiklikler Çin Halk Cumhuriyeti’nde meydana gelmişti. İşte bunları ortaya koyduğumuz vakit sol da, ister bunu katı bir Marksist sol olarak düşünelim, istersek sosyal demokratlar şeklinde düşünelim —böyle kaba bir ayırım yapalım, çünkü bunun sınırlarını çizmek her zaman çok kolay değildir ama kolaylık olsun diye böyle kategorize ederek böyle bir ayırım yapalım— her ikisinde de piyasayı, piyasa ekonomisini, bir yerde kendi düşüncelerine, kendi anlayışlarına uygun bir şekilde değerlendirmek gibi bir eğilim belirdi. Bu arada solda meydana gelen bir önemli değişiklik de şudur: Solun bünyesinde fraksiyonel nitelikte ve Sovyetler Birliği’ndeki cari rejimin sosyalizmle, komünizmle bir manada Marx’ın öngörmüş olduğu gelişmelerle ilgili bir tablo olmadığına dair değerlendirmeler vardı. 1985’ten sonra Sovyetler Birliği bir bakıma hem resmen bir farklı arayış içine girdi, hem de bu arayışla birlikte solun içindeki işte bu fraksiyonel eğilimler, “biz dememiş miydik, Sovyetler Birliği’nde ortaya çıkan olay bir tür devlet sosyalizmi veyahut bir tür bürokratik sosyalizmdi. Bunun Marksist düşünce bazında öngörülen hedeflerle bir ilintisi yoktu, bu bir farklı olaydı. Sosyalizm aslında böyle bir toplumu düşleyemez, böyle bir toplumu öngöremezdi,” gibi düşünce ve değerlendirmelerine hız verdiler. O zaman, dünyada mevcut olan tüm sol hareket bir bakıma modelsiz kaldı. Yani nasıl bir toplum kuracaktır, nasıl bir toplum sunacaktır, o bakımdan modelsiz kaldı. O modelsiz kalış bir yönüyle Sovyetler Birliği’ndeki gelişmelerle ilgili, bir bölümü de yine ifade etmeye çalıştığım gibi Keynesçiliğin terk edilip farklı bir ekonomik anlayışın dünyada uygulanır hale gelişiyle ilgili idi. Birincisi katı Marksistleri, ikincisi sosyal demokrat gele-

neği ilgilendiriyordu. Bu, solu önemli ölçüde merkeze doğru çekti. Bu tespitiniz doğrudur. Ancak tabii dünya statik bir dünya değil. Bu itibarla ben bu çizginin merkeze doğru yaklaşmak şeklinde süreceğini ve solun merkezin içinde kaybolup gideceğini sanmıyorum ve öyle bir gelişme beklemiyorum. Çünkü burada yine iki farklı gelişmeyi göz önünde bulundurmamız gerekecektir. Bu iki farklı gelişmeden bir tanesi bugün dünyada uygulanan ekonomik politikalar, yani serbest piyasa ekonomisi adı altında uygulanan ekonomik politikalar, gelir dağılımında birtakım adaletsizliklere ve buna yönelik birtakım şikâyetlere yol açtı. Bu tür şikâyetler henüz çok politize olmadılar ama gerek toplumun çeşitli katmanlarında belirli rahatsızlıklar şeklinde, gerekse düşünce planında —ki ABD’de olsun, İngiltere’de olsun veya buna benzer ülkelerde olsun— dile getirilmeye başlandı. Bugünkü ekonomik uygulamaların bir ölçüde sosyal boyuttan, sosyal bir özden mahrum olduğunu söyleyebiliriz. Binaenaleyh bu konuda yeni arayışlar gündeme gelecektir. Yani daha insancıl bir ekonomi meydana getirmek, 80-90 yılları arasındakinden farklı, daha insancıl bir ekonomik anlayış getirmek gibi bir ihtiyaç belirecektir.

Bu arayış sağ için de mi geçerli?

Aslında bu arayış toplumlar için geçerli. Yani bugünkü ekonomik uygulamaları daha insani hale getirmek, bunlara bir sosyal boyut getirmek gibi bir yarış başlıyor. Bu yarışın başlangıç noktasında sağ da bulunacak, sol da bulunacak. Hangisi anlamlı bir çözüm üretebilirse, hangisi ürettiği bu anlamlı çözümü çeşitli toplum kesimleriyle bir uzlaşma içinde zenginleştirip geliştirebilirse, öyle zannediyorum ki 2000’li yıllara doğru, yani bu yüzyılın son on yılının son yıllarına doğru o kesimdeki çizgide bir ilerleme, bir gelişme olacaktır. Sol açısından bunu daha ziyade sosyal demokratları ön planda tutan bir değerlendirme olarak söylüyorum. Diğer noktaya gelince, Sovyetler Birliği ve hatta Çin Halk Cumhuriyeti’ndeki gelişmelerin bir iç ve bir de dış dinamiği var. İç dinamiği

bir bakıma bu ülkelerde ekonomik gelişmenin tıkanması biçiminde çok kısa olarak özetlenebilir ama bunun da önüne geçen bir konu var. Kapitalizm gittikçe geliyor. Bugün bir globalleşme sözü edilmekte. Esasında globalleşmeyi şöyle ifade edelim: Kapitalizm önce Avrupa'nın malıydı, sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne taşındı. 19. yüzyılda dünyanın farklı bölgelerinde, daha değişik ilişkiler kurdu kapitalizm. Ama bugün artık dünya tek bir pazar olmaya doğru gidiyor. Yani öyle görünüyor ki önümüzde belirli bir dönemde kapitalizm belki Sovyetler Birliği'ni, belki Çin Halk Cumhuriyeti'ni de bünyesine alarak dünya üzerinde hiçbir ada bırakmayan bir sisteme dönüşecek. Bugüne kadar sosyalizm daha çok tek toplumda, tek ülkede veya tek bölgede denendi. Tüm dünya kapitalistleştiği vakit, hemen hemen her ekonomi hem global kapitalist ekonominin bir parçası olacak, hem de kendi bünyesinde bütün kapitalist kurumlara sahip bulunacak. O zaman, yani böyle global bir kapitalizm ortaya çıktığı vakit acaba bütün insanlar bunlardan mutlu olabilecekler mi, yoksa bütün insanlar farklı bir arayış içinde mi olacaklar? O vakit de sağ ve sol insanlara uzun vadede nasıl bir çözüm sunacak, onu şimdiden kestirmek mümkün değil, ama böyle bir değişim vardır. Kısa vadede beklediğim, benim de beklediğim, gözlenen ve sanıyorum cereyan edecek olan da solun merkeze doğru yaklaşması olacaktır. Ancak, uzun vadede de çok farklı gelişmeler ortaya çıkacaktır.

Globalleşmede devletler geri planda kalırken global şirketler ön plana çıkıyor. Denetimi zorlaştıran bu durum, sizce tehlike boyutunu da büyütüyor mu?

Tehlike boyutunu büyütüyor, ancak bir şeyi de gözden uzak tutmamak gerekir. Ulusal devletlerin yerini çok uluslu şirketler almayacak. Yani önümüzdeki yıllarda benim tahminim ulusal devletler, çok uluslu şirketlerle yer değiştirmeyecekler. Bir tarafta bu globalleşme devam ederken, diğer tarafta bütün şiddeti ile ulusal devletler arasındaki rekabet de sürecek. Aslında bu globalleşme-

nin geleceğini belirleyecek olan da özellikle bu ulusal devletler piramidinin üst kesiminde yer alan, önemli güç odaklarıdır. Ekonomik güç odakları dediğimiz, süper güç dediğimiz, —ki 1945’te iki tane idi, bugün ise beşin üzerinde devlet veya bölge az çok teşekkül etmiş görünüyor— bunların arasındaki rekabet bu işi belirleyecek. Şunu hemen ifade etmemiz gerekiyor ki, dünya iki kutuplu olmaktan, çok kutuplu olmaya gidiyor. Fakat çok kutuplu bir dünyanın, hem siyasal gerilim ve gerginliklerini düşürüp bunu kontrol edecek, hem bu süper güçler arasındaki ekonomik rekabeti mevcut sistemi yıkmayacak boyutlar içerisinde tutabilecek kurumlar elde edilmiş değil. Bu kurumlaşmayı dünya henüz gerçekleştiremedi, yaşayamadı. Benim kişisel kanaatim önümüzdeki yılların rengini ve kaderini belirleyecek olan uluslararası şirketler kesimindeki gelişmelerden çok, özellikle süper güçler veya süper güç olmaya artık çok yaklaşmış güçlerin kendi aralarındaki rekabet ya da uzlaşmadır.

Şu ana kadar anlattıklarınızla bir çerçeve çizdiniz. Türkiye’nin yeri bu çerçeve içinde neresi ve önümüzdeki yıllarda yeri neresi olmalıdır?

Bu sorunuz doğrultusunda görüşlerimi belirtmeye çalışacağım, ancak buna geçmeden önce bir şeyin altını önemle çizmek istiyorum, o da şudur: Hızla değişen bir dünya var. Bu hızlı değişim bizim önümüze bugünden başlayarak belirli bir zaman dilimi içerisinde, belirli meseleler getirecektir. Bunların bir kısmını biz günlük hayatımızda 2 Ağustos’taki Körfez bunalımıyla yaşamaya başladık. Bir kısmı ise henüz somut meseleler haline belki gelmemiştir. Yani biz onlara bir yerde temas etmiyoruz, onlar bizim üzerimizde olumlu veya olumsuz etkiler meydana getirmiyorlar, ama ileride getireceklerdir. Eğer biz bunu sadece beklersek, o meselelerin zorla bizim gündemimizde yer almalarını beklersek gerekli çözümleri üretmekte çok geç kalmış olabiliriz. Onun için bu değişen dünya Türkiye’nin belirli tercihleri yapmasını gerektirecek

bir tablo olarak karşımızda duruyor. Onun için doğru değerlendirmeler ve doğru tespitler yapmalıyız. Ben bu konudaki düşüncelerimi ifade edeceğim, ancak “mutlaka bunlar doğrudur,” diye değil. Benim üzerinde durmak istediğim, karşımızda bir zorunluluk var ve bundan dolayı da bütün toplum kesimleriyle ve farklı siyasal eğilimleri olan insanlar olarak, eğer ortak bir kaderi paylaşmaya devam edeceksek ki edeceğimize inanıyorum, müşterek çözümler, müşterek çareler aramak durumundayız. Onun için ben burada bu konuların düşünülmesi, bu konuların tartışılmasını ön planda gördüğümü, bunun toplum için bir zaruret olduğunu ifade etmeye çalışıyorum.

Yani kendi aralarında konuşmaları, fikir üretmeleri...

Konuşmak, fikir üretmek ve hatta gerekirse kurumlaşmak. Kurumlaşmak derken, gerçi Türkiye’de stratejik araştırmalar gibi kurumlaşmalara gidildi ama bence bunların ötesinde, devletin yaptırım gücünü üstlenecek değil, ama gerek toplumdaki birtakım düşünceleri, çalışmalarını değerlendirecek, gerekse devlete de istişare imkânı verecek kurumlaşmalara gidilmesi gerekecek. Ama, değişen bir dünya var. Bundan ürkmemiz gerekmez. Değişiklikler her zaman kötülük getirmez, iyilikler de getirir. Belki birtakım imkânlarımız azalacak, yani bazı kapılar kapanabilecektir ama bu arada başka kapılar da aralanabilir, başka kapılar da açılabilir. Yani bir değişikliğin olumlu ve olumsuz yönleri olabilir, önemli olan buna hazırlıklı olmak, ana doğrultularını önceden kestirebilmek ve kendini koruma yollarını geliştirebilmektir. Bunları söyledikten sonra şimdi dünyadaki bu değişimlerin Türkiye’ye muhtemel yansımaları ne olabilir, ana hatları ile çözümleri ne olabilir biçimindeki sorunuza cevaplandırayım. Dünyada gözlenen değişikliklerden bir tanesinin iki kutuplu dünyadan çok kutuplu bir dünyaya geçiş olduğunu söylemiştim. Burada özellikle üzerinde durmamız gereken, ABD’nin konumunun, dünya ekonomisinin mutlak hâkimi olmaktan, kendisi gibi belirli ekonomik güç odakları

arasında belli avantajları olan, yani görece bir üstünlüğü olan bir ülke konumuna dönüşmüş olması. Bugün ABD’deki yayınların çok önemli bir bölümünü Japonya ile ilgili yayınlar oluşturuyor ve şöyle bir endişe var: Acaba biz İngiltere’nin yerini bu yüzyıl içerisinde aldığımız gibi, 21. yüzyılın başında da Japonya bizim yerimizi alabilir mi? Kaba bir şekilde ifade edilen böyle bir soruya cevap arayışı var. Bu sorunun cevabı şu anda bizim için çok önemli değil. Bizim için önemli olan ABD’nin ekonominin tek patronu olmaktan çıktığıdır. Ve bunun farkına ABD kamuoyunun da varmış olmasıdır. ABD ekonominin tek patronu olmaktan çıktıktan sonra kısa vadede siyasal ve askeri güç olarak rakipsiz olsa bile, ekonominin tek patronu olmaktan çıktıktan sonra bu alanın da tek patronu olmaktan çıkacaktır. Siyasal ve askeri gücü de ekonomideki güç kaybına bağlı olarak, belki ondan daha sonra, ama mutlaka azalacaktır. Başka rekabet unsurları devreye girmiştir. Nedir bunlar? Japonya ve Güneydoğu Asya’daki çok hızlı ekonomik gelişme, Avrupa’daki ekonomik gelişmeler...

Ve bütünleşme...

Belki bütünleşme olmaz da, Almanya kendi kaderini Avrupa’dan ayırıp kendisi bir süper güç olarak ortaya çıkabilir. Avrupa’daki ekonomik gücün coğrafi sınırları da belli değildir. Rusya bunun içerisinde yer alacak mıdır, almayacak mıdır, bu da belli değildir. Belki bunu ayrıca tartışmak gerekir ama ABD, Avrupa ve Japonya arasında rekabet ortaya çıkmıştır; nitekim dünyada “G-7’ler” denilen yedi zengin ülke zaman zaman bir araya gelerek belirli ekonomik konuları aralarında tartışmayı sürdürüyorlar. Artık tek bir patrona, yani ABD’ye kayıtsız olarak bağlı değiller. Bu G-7’lere son 3-5 yılın bir olayı olarak bakacağız. Bu toplantılar kurumlaşamadılar henüz, belki kurumlaşacaklar. Kurumlaşmadığı takdirde önemli bunalımlar dünyayı bekliyor demektir, onu da bu vesile ile ifade edeyim. Bu noktada Türkiye’nin birinci planda yapması gereken iş ABD ile ilişkilerini gerçekçi bir baza oturtmaktır. Yani

Türkiye —1945’lerden başlayarak 1980’lere, hatta bir manada 80’leri de aşalım 91 Ağustosuna kadar bir dönemi ele alalım— Amerika’nın bu döneme göre ekonomik gücü aşağı doğru kayarken, kendisinin ABD ile olan ilişkilerini bu söz konusu ettiğimiz 45 yıllık dönemin daha fazlasına doğru yükseltecek olursa, yani bu ilişkilerde bu döneme göre bir artış, bir sıklaşma meydana gelecek olursa bu bir tarihi yanılığın ortaya çıkar. Yani siz ekonomik gücü artmakta olan değil, azalmakta olan bir ülkeye kendi kaderinizi daha fazla bağlamaya yönelecek olursanız, bunun da faturası kesinlikle karşınıza gelecektir. Önümüzdeki dönemde ilk sakınılması gereken husus böyle bir hataya düşmemektir. Türkiye yeni oluşmakta olan dünyadaki yerini ABD-Türkiye ekseninde etrafında oluşturamaz ve bu eksen etrafında göremez. Yeni boyutları eklemeye mecburdur, birinci söyleyeceğim bu.

Bir parantez açabilir miyiz? Körfez Krizi’nde Türkiye’nin tutumunu bu çerçevede değerlendirebilir misiniz?

2 Ağustos’tan sonra benim gözlediğim, ABD ile ilişkilerde artış var. Giderek Türk dış politikası tek boyutlu hale dönüşüyor. Şu anda “tamamen dönüşmüştür,” diyemem. Bu kadar katı bir tespit yapmak istemiyorum ama böyle bir istidat var. Asıl endişem şudur: Böyle bir politika izlemek kolaydır, yönetimlere kolay gelebilir. İlerideki mahzurları düşünülmezse ve bir toplum şuuru oluşturulmazsa bu yolda devam edilebilir. Bu da yanlış olur. Yani Türkiye bu sürecin içerisinde bütün meselelerini halloluyormuş gibi görebilir ama bir gün gelir tikanır. 2 Ağustos’tan sonra bence, benim endişe duyduğum bir süreç başlamıştır ama “bu süreç geri dönülmez bir noktaya gelmiştir,” demek istemiyorum. Ancak, dikkat edilmesi gereken bir süreç başlamıştır ve tabii geri dönülmesi gereken bir süreç başlamıştır. Onun için 2 Ağustos tarihini seçerek bu değerlendirmeyi yapmaya çalıştım.

Bu aşamada dış politikanın ve ekonomik bağlantıların ABD'ye doğru kaymasında “tek adam” imajının yükselmesinin etkisi var mı sizce? Dışişleri'nin dışlandığı, Dışişleri Bakanı'nın istifaya zorlandığı bu gelişmelerde, tek adam belirleyiciliğinin etkisi ne boyutta?

Türk dış politikası Sayın Özal'ın egemenliği altında. Bunun içeriden de dışarıdan da bilinmesi lazım. Doğru olan, bu konuları toplumun tartışarak bir karara varmasıdır. Acaba, Türk toplumu önümüzdeki zaman içerisinde bu dış politikayı onaylar mı, onaylamaz mı? Onu bilemiyorum. Onaylarsa ortaya demokratik bir dış politika çıkar ama şu anda bu, onaydan geçmiş, tartışılmış bir dış politika değildir. Onun için bana göre, muallakta bir dış politika dır. Bunun içeriden de dışarıdan da bilinmesinde fayda var. Çünkü söz konusu ettiğimiz konular toplumumuzda gerektiği şekilde tartışıldığı vakit Türkiye'nin dış politika ile ilgili bugünkünden farklı tercihleri ortaya çıkabilir. Yalnız burada bir noktayı da belirtmem izin vereceğimizi umuyorum. Dış politika Sayın Özal'ın inisiyatifinde yürütülürken, muhalefet dış politika konularına yer veriyor ama bunlara kendi gündemi içerisinde öncelikli bir yer ayırmıyor. Bu dış politikayla ilgili belirgin birtakım köklü farklılıklar koymayı, benim izleyebildiğim ölçüler içerisinde düşünmüyor. Ama daha önemli olan, iktidarın bu konulara Türkiye gündeminde ayırmış olduğu yer konusunda muhalefetin de ayrı bir tercihi ortaya çıkmış görünmüyor. Eleştiriler var ama bunlar uygulamaya dönük, genel tercihlere ve dış politikanın kendisine yönelik değil. Hal böyleyse bu “tek adam”lık konusunda da çok fazla şikâyetçi olmamız gerekir. Yani bu konular açıkça tartışılmalı, eğer farklı düşünceler varsa içeriye de dışarıya da adeta bir zımni mutabakat varmış gibi bir izlenim verilmemelidir. Yok eğer farklı düşünceler yoksa o zaman da onaylandığının açıkça belirtilmesi faydalıdır. Çünkü toplum bu konuları eninde sonunda yoğun bir biçimde tartışacaktır. Bunun bugünlerde açıklığa kavuşmuş olmasının doğru olacağını düşünüyorum.

Çekiç Güç, Kürt sorunu, Irak içerisinde ayrı bir devlet değilse bile bir şekilde sınırları çizilmiş ve güvenceye alınmış bir Kürt bölgesi oluşturulması, Bush-Özal görüşmesi gibi konularda da görüşleriniz nelerdir?

Şimdi izin verirseniz önce Ortadoğu’da ne oluyor, buna bir iki cümleyle değineyim. Amerika kendi ekonomik gücünün azaldığının farkında ama şu anda rakipsiz bir askeri gücü, yine çok önemli bir ekonomik gücü ve bunlara bağlı olarak da çok ciddi bir siyasi yaptırım gücü var. ABD 21. yüzyıla Ortadoğu’daki petrol rezervlerini siyasi ve hatta gerekirse askeri açıdan kontrol altında tutarak girmek istiyor. Böylece doğabilecek rekabetlere karşı elinde Ortadoğu petroleri kozu olacaktır. Ortadoğu petroleri bugün bilindiği kadarıyla dünya petrol rezervlerinin üçte ikisini, üretimin de üçte birini oluşturuyor. En uzun ömürlü rezerv olarak kabul ediliyor. Bir anlamda Amerika’nın ifade etmediği bir jeostratejisi ortaya çıkmıştır, bir dış politika doktrini çıkmıştır: “Ortadoğu petrolerine hâkim olan 21. yüzyılda dünyaya hâkim olur.” İşte ABD’nin dış politikasını yönlendiren en önemli unsur bu jeopolitik doktrindir. Binaenaleyh ABD’nin bu amaç ve niyetini göz önüne almadan Ortadoğu olaylarına bakamayız. Bakarsak, ağaçla meşgul olurken ormanı kaybetmiş oluruz. Bu perspektifle, bu makro bakış açısından bakmamız gerekecek. Böyle bakarsak ne olur, ne netice çıkar, onu da ben, Türkiye’nin tercihleri açısından değerlendireceğim. Bir kere Körfez Savaşı’nı da bu bazda ele almamız lazım, ondan sonraki gelişmeleri de bu bazda ele almamız lazım. Ancak şunu da unutmamamız gerekir, ABD’nin Ortadoğu’da artacak olan egemenliği ABD ile birlikte dünyada mevcut olan süper güçleri de belirli ölçülerde rahatsız edecektir ve bu egemenliği ister o bölgede, ister o bölge dışında kırmak gibi eğilimler belirecektir, bu da kesindir. Bunu da önümüzdeki zaman içinde görüp izlemek söz konusu olacaktır. Umalım ki Türkiye kendisini böyle bir çatışma alanı dışında tutabilecek bir siyaseti izleyebilsin.

Bu noktada Kürt sorunu daha bir önem kazanıyor sanıyorum...

Evet, önem kazanıyor. Şimdi, ben bu noktada Çekiç Güç'le ilgili bir şey söyleyeyim. Çekiç Güç Türkiye'de niçin bulunacak? Bence bunun bir nedeni ifade edilen şekilde yok ve bu gücün kesinlikle Türkiye'de bulunmaması lazım. Türkiye'nin topraklarında yabancı asker, Sovyetler Birliği'nin bütün dünya tarafından ciddi bir tehdit olarak kabul edildiği dönemde bulunmadı. Şimdi Sovyetler Birliği'nin tehdidinden daha büyük bir tehlike mi çıktı Ortadoğu'da? Yani Saddam 1950'lerdeki Sovyetler Birliği'nden daha büyük bir tehlike mi? Kaldı ki Saddam'ın elindeki silah gücü Batı'dan geliyor. Geçenlerde bir İngiliz gazetesinde Irak'ın kullandığı Scud'lardaki elektronik donanımın CIA denetiminde, 1984-1988 yılları arasında Güney Afrika üzerinden Irak'a gönderildiği yazılı idi. Saddam'ı bir askeri güç haline dönüştüren Batı'nın kendisidir. Hem Saddam'a silah verip hem onun başına silahlı güç dikmenin hiçbir anlamı yoktur. Eğer Batı silah vermeyecek olursa Saddam ya da onun yerini alacak bir başka çılgın, herhalde sapan taşıyla savaşa girmeyecektir. Bir kere bunu tespit etmemiz lazım. İkincisi, ne olursa olsun Türkiye açısından da, dünya açısından da Ortadoğu'da 1960'lardaki Sovyetler Birliği kadar önemsenebilecek bir tehlikenin zuhur etmesi mümkün değil ki o dönemde bile Türkiye'de bir askeri güç, savaşa yönelik bir askeri güç bulunmamıştır. Ayrıca bir "Çekiç Güç" NATO'nun ilkeleriyle de bağdaşmaz. Çünkü NATO bir savunma antlaşmasıdır, burada ise muhtemel bir durum karşısında saldırıya yönelik bir güç gelmiş olacaktır. Bunları ifade ediyorum, Çekiç Güç kesinlikle bulunmamalıdır. Yani Türkiye buna direnmelidir ve Çekiç Güç adı altında yabancı bir askeri gücü topraklarımızda bulundurmamalıdır. Bu ilerde Türkiye'nin başına bir şey getirir mi getirmez mi noktası üzerinde durmuyorum. Prensip olarak böyle bir gücün bulunmasına karşı çıkmak gerekir. Esas itibarıyla dünyada soğuk savaştan sonra gelen, detant dediğimiz yumuşama dönemi de kapanmış, yeni bir kaynaşma dönemi başlamıştır. Türkiye bunun nimetlerin-

den istifade etmeye en fazla muhtaç olan ülkedir. Bütün dünyada savaş tehlikesi yerini bir büyük barışa doğru terk eder görünürken birtakım bölgesel çatışmalardan dolayı Türkiye'nin kendisini bir savaş ortamında tutması kadar büyük bir yanlışlık olamaz. Bu noktadan sonra bizim Güneydoğu bölgemizde olan olaylara gelmek istiyorum. Şimdi Irak'ta ne yaparlar? Türkiye'nin takınacağı tavır, Irak'ta yapılması düşünülenlere karşı kendisini hiçbir manada bir üs haline getirmemek olmalıdır. Irak'ta kim ne yapmayı düşünüyorsa, Türkiye'yi kullanmadan yapsın. Yani Irak'ta olup bitenler bizi bir yere kadar ilgilendirir, bu doğrudur. Ama Irak'a yönelik birtakım askeri, ekonomik veya siyasi politikalara Türkiye bir baz, bir üs oluşturmamalıdır. Irak'ta özerk bir Kürt bölgesi mi oluşturulacak, oluşturulacaksa oluşturulacaktır. Türkiye, "bunu oluşturun ya da oluşturmayın," yönünde bir istekte bulunmaz. Irak'ta ne yapılacaksa, Saddam mı cezalandırılacak, özerk bölgeler mi kurulacak, ayrı bir rejim mi oluşturulacak, yani Amerika'nın, Batı'nın Irak'ta tercihleri neyse Türkiye bunların içerisinde yer almamalıdır. Çünkü Türkiye süper güçlerin ve Batı'nın Ortadoğu politikalarının bir aracı haline gelmemelidir. Eğer "Irak'taki gelişmelere olumlu veya olumsuz bir katkıda bulunacağım," derse, giderek bu süreç içinde yer almaya başlar, Türkiye bundan sakınmalıdır.

Türkiye'nin güneydoğusundaki gelişmeler...

Şimdi Güneydoğu bölgemizde birtakım ayrılıkçı hareketler var, bunu biliyoruz, üzüntüyle yaşıyoruz ama bu konuda cesaretli ve gerçekçi birtakım tespitler yapmamız lazım. Bir kere, önce Türkiye'de şu tespiti yapmamız lazım. Bu topraklarda yaşayan insanlar her şeyden önce bir imparatorluk ahalisidir ve on asır boyunca farklı etnik topluluklar bu imparatorluğun içerisinde yer almış, birbirlerine düşmemişlerdir. Daha doğrusu bir arada yaşamışlar ve bir arada yaşama onların hayat tarzı olmuş, buna zorlanmadan bunu yapmışlardır. Bu sıkıntılar son 60-70 yıldır ortaya çıkmıştır.

Yani imparatorluktan milli devlete geçerken Türkiye'nin birlik ve bütünlüğü açısından çok başarılı olamamışız. Bunu gerçekçi olarak tespit etmeye mecburuz. Eğer bu tespiti yapamamışsak, bu konuda aradığımız çözümü bulamayacağız demektir. İmparatorluğun bünyesinde farklı dinler bile uzun yıllar kaynaşmış bir şekilde yaşayabilmişler ve müslüman topluluklar ise hemen hemen dağılma noktasına kadar bir arada kalmışlardır. Sadece bundan ibaret de değil. Türkiye'deki milli mücadele hareketinin Hintli müslümanlardan Afganistan'a kadar maddi ve manevi hangi ölçüler içerisinde desteklendiğini de biliyoruz. Demek ki bütünleşme ve birlik noktasında bu tespiti yapmamız lazım. Birincisi bu. İkincisi, bu bölgedeki huzursuzluklar idari tedbirlerle, terör karşısındaki klasik önlemlerle düzeltilmez. Bunlar sadece taktik değeri olan şeylerdir. Türkiye'nin kendi bütünlüğü açısından yeni bir stratejiye ihtiyacı vardır. Bunu söylerken bu, belki gelecek dönemde Türkiye'de ortaya çıkacak çeşitli siyasal kesimlerin, hatta belki onun ötesinde ortaya çıkabilecek iktidarların ideolojik dokusunu da bize verebilir. O nedenle bunun altını çiziyorum. Türkiye'nin stratejik olarak yapabileceği şudur: Bu 55-60 milyon insanın yükleri nasıl yine birlikte atmaya başlayabilir? Bunu bulup ortaya çıkarmak zorundadır. Aksi takdirde bu yara kanamaya devam eder, yani ayrılıkçı birtakım hareketlerin doğurduğu veya doğurabileceği, münaferet dediğimiz, bu toplum içerisinde meydana gelebilecek tatsız hisler devam edecektir. Bunlar zaman içerisinde nasıl bir özel kadere sahip olurlar, onu şimdiden kestirmek zor ama bence meselenin önemli yönü bu değildir. Türkiye, bütünlüğünü, söz konusu ettiğimiz yönde sağlamayı düşünmediği müddetçe her dakika rahatsız olacaktır ve her zaman da dış dünya Türkiye'ye belirli şeyleri yaptırabilmek için bunu elinde bir koz bulunduracaktır. Onun için Türkiye'nin birlik ve bütünlüğünün yeniden ihyası, yani canlandırılması gerekiyor. Bir ikinci konu da şudur. Türkiye esas itibarıyla Ortadoğu'yu bir bütün olarak görmediği takdirde, hele hele Ortadoğu'yu kendisinin birtakım hasis ulusal çıkarlarını arayıp gerçekleştireceği bir alan olarak gördüğü takdir-

de —ki 2 Ağustos'ta meydana gelen yanılığlardan biri de budur ve “bir koyarız üç alırız” gibi sözlerde ifadesini bulmuştur— Ortadoğu'da böyle bir arayış içine girdiği takdirde Türkiye şu sonuçlarla karşılaşır: Kendi bütünlüğü açısından tehlike artar; dış güçlerin Türkiye'yi Ortadoğu'nun işçilerine itme eğilimine imkân hazırlamış olur; burada yaşayan toplumlarla, ki arasında inanç bağı var, tarihin getirmiş olduğu bağlar var, bütün bunları hiçe sayarak bu topluluklarla arasına çok ciddi düşmanlıklar koymuş olabilir. Onun için Türkiye'nin Ortadoğu'yu bir bütün olarak görmesi lazım. Hemen bunun yanında Ortadoğu'yu şu anda yeni bir emperyalizm atağına maruz bir bölge olarak görmesi lazım. Bu saldırının birinci plandaki nedeni petroldür. Bunu görürse yapacağı iki şey var. Bunlardan bir tanesi kendisini bu gelişmenin dışında tutmak ve böylece bir manada bu bölge toplumlarına bir örnek oluşturmak, bir bağımsızlık örneği oluşturmak. İkincisi bu bölgenin içerisinde şuurlu bir anlayışın doğmasına ve bir ortak direnme gücünün oluşmasına katkıda bulunacak çareleri aramak. Bana göre Türkiye'nin önünde duran meselelerin, dış dünyayla ilgili gelişmelerin önemli bir kısmı budur. Bu ikinci dediğimde Türkiye'nin ne derece başarılı olacağını kestirmek zor, fakat bu yolda adımlar atmalıdır. Kendisini bu işin dışında tutarken de, “gelin bölgenizi, petrolünüzü iyi koruyunuz, iyi anlayınız. Maceranın dışında olunuz ve kimseyi de kendi içinize sokmayınız,” mesajını vermelidir diye düşünüyorum.

Ortadoğu ile bu sıcak ilişkiler sürerken öte yanda Avrupa Topluluğu'na girmek için yoğun bir çaba var. Böyle bir ortamda sizce Türkiye'nin yeri neresi olmalı?

Türkiye Avrupa Topluluğu'na girmek istediğini söyler. AT da almamakta direnir. Ben hemen şunu belirtmek istiyorum. AT'nun en güçlü ekonomisi Almanya, Doğu Bloku'nun en güçlü ekonomisine sahip Doğu Almanya ile birleşti ve çok sağlam bir ekonomisi, disiplinli bir toplumu olan Almanya'da bu birleşme önemli

ekonomik şoklar meydana getirdi. Mesela 1991 yılında ilk defa Almanya'nın bütçe açığı milli gelirinin yüzde 7'sine ulaşan bir rakam ortaya çıkarttı. Demek ki ekonomik bütünleşme, çok gelişmişlerle, ona göre az gelişmiş olanlar arasında çok sancılı neticeler doğuruyor. AT bunu gözden uzak tutamaz. İkincisi bir Doğu Avrupa var. Doğu Avrupa meselesi hem olumlu netice verebilir Avrupa için, hem olumsuz. Neden? Oradaki rejim, halkların belirli tüketim mallarına sahip olamaması nedeniyle çöktü. Şimdi özellikle Batı Avrupa, ya o tüketim mallarını o ülkelere götürecektir, yani o ülkelerin refahını artıracak; ya da o insanlar o refahı almak için büyük göçler şeklinde Batı Avrupa'ya gelecekler. Öyleyse Avrupa kaynaklarının önemli bir kısmını Doğu Avrupa'da ve hatta belki Sovyetler Birliği'nde kullanmak durumunda. Önünde böyle bir bölge açıldı. Bu itibarla Türkiye'nin AT'na girmesine, Doğu Avrupa'daki bu gelişmeler de bir engeldir. Batı Avrupa, Doğu Avrupa ve SSCB'yi kalkındıramazsa büyük bir göç tehdidi altında kalacaktır. Bunun için de tüm dikkatleri buraya dönüktür. Olaya Türkiye açısından bakacak olursak, Türkiye toplum içerisinde AT'na karşı da bilerek veya bilmeyerek çifte standartlı davranmıştır. Mesela Türkiye'de belirli mallarda, gümrükler aşağı çekilecek olursa "yerli sanayimiz ölüyor," deriz. Halbuki AT'na giderseniz, bunların tamamı ortadan kalkacaktır. Ya da bir özelleştirme gündeme gelirse, "öyle şey olur mu, bizim dışımızdan tırnağımızdan artırarak kurduğumuz birtakım kuruluşlar yabancıların elinde", hatta özel sektörde hisse senedi satımı olursa, bunlar da yetmiyor, "özel sektörümüz de yabancıların eline geçiyor," diye panikle karışık büyük bir tepki gösteririz. Ama AT'na girdiğiniz vakit, bunlar kaçınılmaz olarak karşınıza gelecektir. Bana öyle geliyor ki Türkiye'nin AT'na girmek istemesi ekonomik bir tercihten daha çok, 150-200 yıldır devam eden Batılılaşma özleminin ortaya koyduğu bir tercih olarak beliriyor. Yani Türkiye'de belirli kesimler açısından duygusal yönü ağırlıklı, düşünce yönü ise çok ağırlıklı olmayan bir tercih olarak beliriyor benim izleyebildiğim kadarıyla. Şunu da eklemek istiyorum, Türkiye'nin mut-

laka AT'nda yer alma zorunluluğu yok, hatta bunu pek mümkün de görmüyorum. AT'nun Türkiye'yi tam üye olarak kabul etmesi 60-70 milyon insanın geçimini üstlenmesi anlamına gelecektir. Onun için Avrupa'nın da kolay kolay buna evet diyebileceğini zannetmiyorum. Hatta benim bulunduğum yerden görebildiğim —bu bir sezgi ve izlenimdir— kimbilir belki de Avrupa ile ilişkilerimizi bizim sürekli AT'na girme yolundaki isteklerimiz bozuyor da olabilir. Ama bunları söyledikten sonra bir noktayı da belirtmek gerekiyor. Batı Avrupa bugün bize en yakın olan ekonomik güç odağıdır. Buna kayıtsız kalamayız. Kaldı ki 1950'lerden itibaren biz sanayimizi çok büyük ölçüde, belki yüzde 95'ler civarında, belki onun da üstünde Avrupa patentli olarak kurmuşuz. Yatırımlarımızın çoğu Avrupa patentlidir. Bizim ihracatımızı ve ithalatımızı yani dış ticaretimizi toplarsak yüzde 40-50 arasındaki rakamın Avrupa ülkeleriyle, yüzde 20 civarındaki bir kısmının da sadece Batı Almanya ile oluştuğunu görürüz. Bu durumu değiştirilim desek, 20 yılda kolay değişmez. Böyle ise bizim ekonomik ilişkilerimiz ve dış ilişkilerimiz açısından Avrupa ülkelerinin önemli bir yeri ve konumu vardır. Bunu görmezlikten gelemeyiz ama bu ilişkilerimizi, illa AT'na girmek şeklinde donduracak olursak öyle zannediyorum ki hem bu ilişkiler verimsiz bir noktaya doğru gidebilir, hem Türkiye için çok doğru olduğu test edilmemiş, denenmemiş, hatta toplumumuzun düşünce olarak çok hazır olmadığı, AT'na girmek isteyen kesimlerin bile henüz çok hazır olmadığı bir tercihte ısrar etmiş oluruz. Onun için Türkiye, Avrupa ile ilişkilerini AT'na girme ısrarı dışında düşünmeli, bunu geliştirmeye çalışmalıdır. Ancak bunu yaparken AT'nda bir gümrük birliği ortaya çıkabilecek, yani kendi aralarındaki entegrasyon artacak. Türkiye'nin de bu konuda 30 yıllık bir geçmişi var. Öyle ise Türkiye belirli haklar da talep etmeli. Böyle bir noktada, AT'nun sürekli bir üyesi olmasa da, AT dışındaki ülkeler içerisinde AT'na göre kayırılmış bir ülke, ayrıcalıklı bir ülke durumunu mutlaka bir müktesep hak gibi korumalı, bunun gerekenini yapmalıdır diye düşünüyorum.

Türk sağının kendi içindeki sorunlara d6nelim isterseniz. Son on yıl içerisinde T6rk sağının içindeki m6cadelelerin kaynağı nedir? İdeolojik midir, yoksa y6netimde olup olmamaktan kaynaklanan m6cadeleler midir?

T6rk sağı bir 6st başlık. Bunun alt başlığı, siyasetin içindeki T6rk sağı. Onun da altında siyasetin içindeki T6rk sağının kitle partileri var. Bunun da en sonunda belki, siyasetin içindeki T6rk sağının kitle partisi niteliğinde olmayan partileri saymak m6mk6n. Tabii 1983-1990 d6nemindeki daha 6ok kitle partileri arasında cereyan eden m6cadele, bir 6l66de y6zde 10'luk se6im barajından da kaynaklanıyordu. Kitle sağ partileri arasında —bu partiler de birbirlerine g6re 6nemli farklılıkları olduğunu s6yleyebilirler ama— 6ok temel noktalarda 6nemli farklılıklar olmadığı g6r6n6yor. ř6yle bir Şey s6yleyebiliriz; eğer ayrılıkları varsa, bunlar uygulamaya y6nelik ayrılıklar olabilir ama bir ideolojik ayrılık s6z konusu değildir. Kitle sağ partilerinde zaten bir ideolojik arayış da yoktur. İdeoloji belki iddialı ve 6eşitli anlamlara gelebilecek bir kelime oluyor. Yani g6nl6k toplum ihtiya6larını gidermenin 6tesinde, fikir platformunda belirli arayışları g6zetmek y6n6nde, bu siyasi partiler arasında ciddi bir fark g6zlenemez.

Politik bir ayrılık...

Evet, siyasi ayrılık olarak ifade edebileceğimiz bir ayrılık var, uygulamaya y6nelik farklılıklar var. Geleceğe y6nelik olarak diyemiyorum, şu anki uygulamalardaki belirli tercihlere y6nelik bir farklılık ortaya 6ıkabilir. 66nk6 bir yerde iki siyasi parti varsa, bu iki siyasi partinin de ayrı ayrı se6menleri varsa, demek ki aralarında bir ayrılık vardır. Ayrılık olmasa b6yle bir tablo 6ıkmaz ortaya. Yani iki Şey birbirinden ayrı duruyorsa ben bunlara “aynı Şey” demeyi pek makul bulmuyorum. Ancak ideolojik ayrılıklar var mı diye soracak olursak, bu ayrılık ideolojik zeminde meydana gelmiyor, başka zeminlerde meydana geliyor.

Peki, din unsurunu ön plana çıkarırsak Türk sağının durumu nedir?

Türkiye’de kitle sağ partilerinin, özellikle 80 sonrasında dine bakış açıları, dini duyguları okşamak, dindar kesimleri gücendirecek aşırı davranışlarda bulunmamak şeklinde özetlenebilir. Ben, bunun ötesinde bir arayış ve yaklaşım olduğunu sanmıyorum. Yani ben, bu kitle sağ partilerinin dindar kitleleri gücendirecek davranışlardan kaçınmak, zaman zaman da bu kitlelerin gönlünü okşayabilecek belirli davranışları sürdürmekten başka bir yaklaşımını olduğunu sanmıyorum.

Önceki dönemde sağ siyasi partiler din unsurunu oldukça yoğun kullandılar. Fakat son dönemlerde sosyal demokrat partiler de bu durumun farkına vardılar ve onlar da din unsurunu kullanıyorlar. Bülent Ecevit yoğun bir biçimde kullanıyor, Erdal İnönü de Ecevit kadar yoğun olmasa da din unsurunu kullanıyor. Bu yolda sloganlar üretebiliyor. Sosyal demokratlar böyle bir açılıma gittiklerinde sağın elindeki bu din unsuru, din silahı alınmış olmuyor mu? Ya da bu silah sağın elinden alındığında geriye ne kalıyor?

Sosyal demokrat partilerin veya soldaki partilerin böyle bir eğilim içine girmelerini ben son derece memnuniyet verici buluyorum. Bu, demokratikleşmenin bir gereğidir. Yani çeşitli düşünceler, tercihler siyasi partiler aracılığıyla toplum ve devlet hayatına ne kadar yansıyor, demokratikleşme sürecinde o kadar iyi bir noktaya gelmiş demektir. Ancak Türkiye’de sağ ile sol arasındaki ve sağın lehinde oluşan dengeyi sadece din faktörüne bağlamak da yanlış olur. Burada bir başka faktör var. Sağ kadrolar daha becerikli görünüyorlar, yani ekonomik alanda yanlış yapsalar bile, ellerine yüzlerine bulaştırmazlar gibi bir varsayım var ortada. Kitle sağ partilerinde dini açıdan bir yavaşlama, günümüzün moda tabiri ile bir liberalleşme görünüyor. Sadece dindarların gönlünü

okşamaya çalışıp, uygulamada liberalleşmeye ağırlık veriyorlar. Böyle bir dönemde sol partiler bu kavramları sahiplenmeye başlarsa bu, anlamlı olur ama sayısal bir üstünlük için yeterli olmaz. Belirli bir katkısı olabilir ama, yeterli olmaz. Ancak becerikli oldukları takdirde, becerikli olabileceklerine dair birtakım somut kanıtlar sergileyebildikleri takdirde dengeyi lehlerine çevirebilirler.

Sosyal demokratlar din unsurunu kullanırken bu arada sağda da birtakım gelişmeler var sanıyorum. Çünkü sağda, yine son dönemde insan hakları, sosyal adaletçilik, çevre, sivil toplum, dışa açılma gibi daha önce kullanılmayan birtakım kavramlar kullanılmaya başlandı. Bu açıdan gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şimdi, bir kere bir konuyu tespit etmek lazım. 141, 142, 163. maddeler kaldırıldı. Nasıl ve ne kadarı kaldırıldı tartışmasına girmeyi anlamlı bulmuyorum. En azından ortaya konmuş bir irade var. Bence birinci planda bu iradenin tamamlanması lazım. Yani 141, 142 ve 163. maddeler kaldırıldıktan sonra, gerekli Anayasa değişiklikleri de yapılarak, Türkiye’de mutlaka her düşünceye kendisini rahatça ve serbestçe ifade edebilme, teşkilatlandırma ve kendisini milletin oyuna sunma imkânı verilmelidir. Ve bugün iyi kötü sol partiler de bir yere gelebiliyorlarsa, sağ partiler de bu kesimlerle ilişkilerini sürdürmek istiyorlar ve bizim dilimizden düşürmediğimiz demokrasi şarkısı için bir şeyler yapılmak isteniyorsa, sanıyorum ki bunu önümüzdeki 6 ay, azami bir yıl içinde çözmek durumundayız.

Yani seçimlerden önce mi, sonra mı?

Seçimlerden önce olsa iyi olur ama, seçimlerden sonra da olabilir. Netice itibariyle ben buna seçimlerle sınırlı bakmıyorum. Ama “bir münasip zamanda çözeriz” gibi bir tavır da olmamalı. Bunun

için ellerinde bir takvim olması lazım. Şimdi bir başka noktaya gelelim. Dışarı açılma bugün, dünyadaki gelişmelerin gereğidir. Bir bakıma özellikle Doğu Avrupa'da meydana gelen gelişmeler, bir anlamda kapalı ekonomilerin, yani dış ekonomik ilişkileri ihmal etmiş, dış dünya ile ekonomik ilişkiler kurmayı düşünmemiş sistemin, uygulamaların bir manada iflasını ortaya koyuyor. Dış ekonomik ilişkilerin artırılması ve bu anlamda dışa açılım, Türkiye'de sağın bütün renklerinin, kendi tercih ve rezervlerini ayrı tutmalar bile, onaylamaları gereken bir uygulamadır. Tabii sol için de.

Sosyal adalet, insan hakları, çevre konularına dönecek olursak...

İnsan hakları diğer bir önemli konu. Sağın bu kavrama sahip çıkmasını doğru buluyorum. Çevre de çok önemli bir meseledir. Esas itibarıyla insan hakları, çevre gibi konular sağın düşünce dokusuna ters gelecek konular değil. Yani mesela yine günümüzde moda gibi görünen feminizmle kıyaslayacak olursak, insan hakları ya da çevre konusu, sağın düşünce dokusunun reddedebileceği, böyle bir eğilim içinde olabileceği şeyler değildir. Bunu belirtmek istiyorum ve bu arayışları da olumlu buluyorum. Bu arayışlar sağı ve solu bir merkez etrafına çeker mi? Bu noktayı kestirmek mümkün değil ama benim, Türkiye'nin siyasal hayatı ve düşünce hayatı ile ilgili bazı gözlemlerim var. Çok sığ, heyecansız hatta münakaşasız bir döneme doğru gidiliyor. Bunun yanı sıra toplumların, şartlar ne olursa olsun özlem duyduğu, uygulanmasını görmek istediği birtakım kavramlar vardır. Hak gibi, adalet gibi, insan onuruna saygı gösterilmesi gibi, milli bağımsızlık, milli gurur, milli vakar gibi. Ya da milli kelimesini kaldıracak olursak toplumsal bağımsızlık, toplumsal gurur, toplumsal gelişmeler; bu duyguları ne ölçüde göz önünde bulunduracak? Ben bu noktada Türkiye'de, dışa vurulmasa dahi, bir birikim oluştuğunu hissediyorum. Türkiye adeta 12 Eylül'ü bir türlü aşamamıyor, asgari şartlar içerisindeki demokratik hakların belki kâğıt üzerinde yazılı olduğu ama çeşitli sinsi mekanizmalarla toplumun bunları kullanmaktan alakonduğu

veya kullanmadığı bir yere doğru gidiyor. Ben bunu kendi toplumumuzun bir yerden sonra kabul edeceğine inanmıyorum. Öyle ise şu saydığım kavramlar doğrultusunda acaba sağın ve solun içerisindeki çeşitli kesimler toplumumuzun önüne nasıl bir yol koyacaklar? Zannediyorum ki bu çok önemli bir boyuttur. Türkiye'nin önüne ithal malı birtakım kavramlarla, ithal malı bir gündem yerine, tamamen Türkiye'nin gerçeklerinden, ihtiyaçlarından ve bir bireyin standart özlemlerinden kaynaklanan bir gündem getirilecekse, önümüzdeki on yılın püf noktası az önce saydığım kavramlar olacaktır. Toplumun bu kavramlara kayıtsızlığını daha uzun süre devam ettireceğini zannetmiyorum. Bugünkü tabloyu da bu açıdan yetersiz buluyorum.

Son olarak sormak istediğim bir soruyu, konuşmamızın seyri gereği buraya almak istiyorum. Bu tablo içerisinde sizin yeriniz neresi, yani aktif politika açısından. Çünkü kendinize bir hedef koydunuz ve ilk seçimlerden önce politikaya girmeyeceğinizi belirttiniz. İlk seçimlerden sonra durumunuz ne olacak ve bu donuk yapıya bir hareketlilik getirme gibi bir çabanız olacak mı?

İzin verirseniz sorunuzu bir partileşme açısından siyaset yapma şeklinde cevaplamayayım. Türk toplumunun iddialı bir toplum olması için, Türk toplumunun yeniden kaynaşmış bir toplum olması için, Türk toplumunun önündeki meseleleri kendi gözleriyle bakıp görebilen bir toplum olabilmesi için, bağımsızlık duygularının güçlenmesi için, milli gururun, milli vakarın güçlenmesi için bir şeyler yapmayı uygun gördüğüm vakit, bunları yapma kesin kararlılığımı taşıyorum. Bu partileşme anlamında siyasal bir harekete dönüşür mü dönüşmez mi, o konuda şimdiden bir şey söylememiz ama illa dönüşmesini de gerekli görmüyorum. Bu yolda topluma hizmet verebilecek pek çok alan olduğunu ve zaman içinde bunları denemeyi düşünüyorum.

Seçimlerden önce politikaya girmeme gibi bir kararınız vardı. Daha önce cumhurbaşkanı ile de bu konuda bir görüşmeniz oldu ve siz ısrarla bunu söylediniz. Çünkü teklif edilen bir partinin genel başkanlığıydı. Bu açıdan bakıldığında seçimlerden önce değil ama belki seçimler aşamasında politikaya girmeyi, en azından parlamentoya girmeyi düşünüyor musunuz?

Hayır. Yapılacak ilk genel seçimlerin bitimine kadar siyasetin parti zeminlerini, hiçbir anlamda ve herhangi bir noktaya gelmek için kullanmayacağım. Bu sözü bu manada kullandım. Onun için ben ilk söylediğim sözü burada yeniden ifade etmiş oluyorum. Kararım buydu, bundan da dönüp tutarsız olmak istemiyorum. Bu süre için, bu geçerli. Ondan sonrası için şu andan kesin olarak söyleyebileceğim bir şey yok. Ama ifade etmeye ve sıralamaya çalıştığım özelemler ve konular etrafında şu veya bu şekilde toplumun düşünce ve duygu hayatına katkıda bulunmayı hedefliyorum.

Son dönemlerde sağ siyasi partiler içerisinde, daha önceki dönemlerde sol tandanslı ya da sosyal demokrat diyebileceğimiz kişiler de yer almaya başladı. Bunu sağ açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bunlar zaman zaman oluyor. Çok ileri neticeler çıkartmıyorum. Bugün Türkiye’de belirli konularda bir uzlaşma havasının da az çok estiği gözlenmekte. Belki bu hava, sınırları biraz gevşetiyor ve bu yatay geçişler de biraz kolay oluyor olabilir. Yalnız ben şu na inanıyorum: Türkiye’de sağ ile sol arasında bir uzlaşma meydana geleceksen, bu bazı şeyleri devam ettirmek için değil, bazı şeyleri değiştirmek için meydana gelmelidir. Statik bir uzlaşma Türkiye’ye hiçbir şey getirmez, uzlaşma dinamik olmalıdır. Bunu tek cümleyle ifade etmek gerekirse, Türkiye öyle bir dönemin içinden geliyor ki ideoloji herkese yasak, devlete serbest. Değiştirilmesi gereken de budur. Her türlü ideoloji herkese serbest ve her türlü ideoloji devlete yasak hale getirilecek bir anlayışta eğer uz-

laşma meydana gelirse; yani Türkiye görüş kabul ettiren devlet anlayışından her türlü görüşün ifadesini mümkün kılan bir devlet anlayışına geçerse, böyle bir dinamikte uzlaşma meydana gelirse, işte o söz konusu ettiğimiz uzlaşma anlamlı bir noktaya gelmiş olur. Öbür tarafta bu yakınlaşma, bu uzlaşma, mevcudu korumaya yönelik bir uzlaşma olursa gün gelir toplum bu uzlaşmanın içinde yer alan bütün unsurları da dışlayabilir. Böyle bir tehlike hepsi için var.

İfade ettikleriniz, iktidardaki ve muhalefetteki sağ siyasi partilerin uygulamalarına oldukça ters düşmüyor mu?

Ters gelebilir. Bu terslik benim için problem değil, belki mevcutlar açısından da problem değil ama Türk toplumunun böyle bir karar arefesinde olduğunu hissediyorum. Demokrasiye bağlılık şarkılarının da artık böyle bir noktaya ulaşması gerektiğine inanıyorum. Bunun için ifade ediyorum ve ekliyorum; bu söylediğimi Türkiye’de tek başına ne sağ ne de sol üstlenebilir. Bunun için bir uzlaşma gerekli ama eğer bu uzlaşma ve yakınlaşma olacaksa, parti programlarının giderek birbirine daha benzer hale gelmesi şeklinde olmamalı. Çok renkli, çok farklı bir siyasal tablo ama, renk ve farklılığın geliştirilmesi konusunda sağlanmış bir uzlaşma. Benim aradığım budur. Bunu tek başına aradığımı da zannetmiyorum ve siyasi partiler böyle bir arayış içinde değillerse bunu onlar adına bir eksiklik kabul ediyorum.

Son bir soru sormak istiyorum. Türk ve dünya solunda takdir ettiğiniz kişiler var mı? Bunlar kimler ve niçin takdir ediyorsunuz?

Şu anda ülkeleri kendilerine ne ölçüde sahip çıkarlar bilmiyorum ve yaptıklarını onaylamak anlamında da söylemiyorum ve hatta onaylamayacakların başında geliyorum, fakat Lenin ve Mao önemli isimlerdir. Bunu bir yerde tespit etmek lazım. Çünkü kendi toplumlarında önemli bir değişimi gerçekleştirmişlerdir. Bu Mao’da

daha belirgindir. Çok büyük bir kitleye milli bir şuur vermiştir, yani bugün ve yarın bir bağımsız Çin olacaksa, belki Mao'nun bütün uygulamalarını terk ederek başka bir yolda yürüyecektir, ama o şuur bir manada o dönemde gerçekleştirilmiş olacaktır. Bu yönünü ön planda tutuyorum. İnsanların ideolojilerinden dolayı ne övülmesine taraftarım, ne de kötülenmesine taraftarım. Yani onun dışında da insanları, hele hele tarih sahnesine çıkmış ve önemli işler başarmış insanları çeşitli yönleriyle ele almanın çok öğretici olduğunu düşünüyorum. Bunun yanı sıra dünya solunun daha yakınına geldiğimiz vakit, tabii özellikle Fransız solunun yetiştirdiği çok ciddi siyaset adamları var ama bunların özellikle fikir yönlerindeki düzenlerini diğer alanlarda çok fazla gözlemek mümkün değil. Mitterrand daha farklı bir özellik gösteriyor. Soldan gelmiş, sol fikirlere sahip ama belirli bir yönetim aşamasına, cumhurbaşkanlığına tırmanmış, orada gerçekçi bir esnekliği gösterebilmiş, bunun için Mitterrand'ın dünya solunda özel bir yeri var. Sanıyorum sol adına çok geniş bir iktidar sürmesi de onun döneminde gerçekleşmiş görünüyor. İskandinav ülkeleri söz konusu tabii. Onların da politikacıları var ama bizden çok farklı toplum yapılarına sahipler. O itibarla o konu bende çok fazla bir kişisel yakınlık doğurmuyor. Bir de İtalya'nın sol kesimden gelen, tipi de değişik bir dışişleri bakanı var. Beğendiğim biri değil ama dikkat çekici bir sol figür olarak ondan da bahsetmek söz konusu olabilir.

Türkiye'de...

İç politikaya gelince bizde sosyal demokrat solun pek büyük bir geçmişi yok. Bu kesimde benim, farklı özellikleri itibarıyla takdir ettiğim politikacılardan —ama son tahlilde bendeki takdir duygularının uyanmasına sebep olan onların sol ile ilgilerinden çok onların taşımış oldukları birtakım kişisel özellikleri— Sayın Ecevit'in, önemle takdir edilecek özellikleri var. Şu sırada çok eleştirilmesine rağmen temkinli ve gerçekçi kişiliğiyle ve şu anda uzlaşmaya açık kişiliğiyle Sayın İnönü'nün de takdir edilecek yönle-

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

ri var. Ama söylediğim gibi bütün bunlar, sol düşünceyle ne kadar ilintili onu ben kestiremem. Bu daha çok bu kesimle yakın ilgisi ve ilişkisi olan insanların ortaya koyabilecekleri bir tercih olarak beliriyor ama bu isimleri ben siyasetin sol kesiminde yer almış ve 60 sonrası siyasi hayatımızda bulunmuş isimler olarak dikkat çeken, önemli özellikleri olan kişiler olarak görüyorum.

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

MEHMET KEÇECİLER

“KEŞKE HERKES DİNE KARŞI NÖTR OLSA”

Siz kendinizi siyasal olarak nasıl tanımlıyorsunuz? Doğrudan doğruya sağcı mı, milliyetçi muhafazakâr mı, sosyal adaletçi mi, yoksa bunlardan birkaçının bir arada bulunduğu bir çerçevede mi...

Güzel bir soru. Ancak kendimi mümkün olduğu kadar sloganların dışında tanımlamaya gayret etmişimdir, gayret edeceğim. Hem kendimi dar bir çerçeve içine hapsedmemek için, hem de bu sloganları vaktiyle çok kullandığımız için değişik çevrelerde farklı yorumlara sebep olabilmektedir. Bu yorum farkları da insanın yanlış tanınmasına sebep olabilir, ondan kurtulmak için. Ayrıca bu sloganlar ülkenin ve milletin bölünmesinde çok önemli bir rol oynamışlardır. Yani sloganları kullandıkça, kısa tariflerle meselenin esasını kaybetmişiz ve insanları bölmüşüz. Sol-sağ diye bölmüşüz mesela. Bu bölünme ülkemiz için iyi sonuçlar vermemiş. Belki milleti bu sloganlardan kurtarabilirsek bütünleştirebiliriz. Ben, belki politik çizgi itibariyle ve sizin tanımlamalarınıza göre sağda bir politikacıyım ama pek çok memleket meselesini tartışırken soldan pek çok arkadaşla çok yakın fikir birliği içinde olduğumu gördüm, müşahade ettim. Konuşmalarımız derinleştikçe, meselenin içine nüfuz ettikçe, muhtevasını karşılıklı tartışıkça anlaşabileceğimizi gördüm, anlaştığımız noktaların çok olduğunu gördüm. Bu itibarla çok kesin çizgiler içerisinde tarif etmek yerine, daha doğrusu sloganlarla tarif etmek yerine, belki eskilerin de-

yimiyle ayarını mani efradını cami, uzun olmayacak cümlelerle tarif etmek daha münasip olur kanaatindeyim.

Peki bu çerçevede ve biçimde nasıl tanımlarsınız kendinizi, “sağcı”lığın dışında?

Herkeste bulunması gereken özelliklerden, her politikacıda olması gereken özelliklerden başlarsak; her insanın memleketini sevdiğini kabul ederim. Memleketimi seviyorum, Türkiye’yi seviyorum. Kendi milletimden olan insanları seviyorum. Tabii tüm insanları seviyorum ama kendi milletimden olan insanları biraz daha fazla seviyorum. Özellikleri itibariyle belki “milliyetçi” diyebilirsiniz. Başkalarına faydalı olan, insanlara hizmet eden insanları çok seviyorum. Bu itibarla enternasyonal bir özelliğimiz olabilir. Bütün insanlığa faydalı hizmetler yapan insanları seviyorum, elinden ve dilinden başkasına zarar gelmeyen insanları seviyorum. Bu itibarla şöyle diyelim, öldükten sonra ölümsüz bir hayata inanıyorum, Allah’ın varlığına inanıyorum, birliğine inanıyorum, onun önünde bir gün yaptığım en küçük şeylerin hesabını vereceğime, kötülük işlersem cezasını göreceğime, iyilik yaparsam mukafatını göreceğime, buna inanan insanları seviyorum. Bu bakımdan bir dine bağlıyım, müslümanım. Müslümanların, elinden ve dilinden başkasına zarar gelmeyen insanlar olarak tanımlandığını biliyorum, öyle olması icap ettiğini biliyorum. Bu itibarla müslümanım ve müslümanları da severim.

Türk sağının şu anda içinde bulunduğu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu soru sizin partinizi, parlamentodaki ve parlamento dışındaki tüm sağ partileri ve ayrıca partileşmeyen grupları kapsamakta. Önce genel olarak, sonra birbirleriyle ilişkileri açılarından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Önce şunu söyleyeyim, oldukça karmaşık ve karışık bir yapı var. Bir kere birtakım yanlışlıklara girmişiz.

Bunları genel olarak sağ için mi, yoksa ANAP için mi söylüyorsunuz?

Genel olarak söylüyorum. Tarihi bir perspektif içerisinde baktığımız zaman, benim kendimi tarif ettiğim çizgiler içerisinde birbirleriyle uyum içerisinde olması icap eden, genelinde beraber olması icabeden insanların farklı partiler içerisinde düştükleri zaman birbirleriyle mücadele ettiğini görüyoruz. Daha değişik bir söyleyişle, bin yıl etle tırnak gibi birbirinden ayrılmamış Türklüğü ve müslümanlığı birbirinden ayırt eder bir siyasi yapıya gelmişiz. Şöyle diyelim: 1980 öncesi siyasi yapımız acaba Türk sağ bakımından sağlıklı bir yapı mıdır? “Bu partiye girersen Türkçüsün, şu partiye girersen müslümansın, şu partiye girersen de renksizsin veya liberalsin,” gibi sloganlaşmış bir ayırım meydana gelmiş. Sanki Türklük’le müslümanlık bir arada olmamış, bir adam hem Türk hem müslüman olamazmış gibi... Hem Türk, hem müslüman, hem de gelişmelere açık olamazmış gibi... Bir siyasi yapı ortaya çıkmış ve kişiler o siyasi yapı içinde tercihlere zorlanmış. Bu fevkalade sıkıntı verici bir durum olmuş. Sanki dışarıdan bir el, görünmeyen bir el, Türkiye’deki bütün insanları bölmek için özel bir dizayn yapmış gibi.

Böyle bir dizayn var mı acaba, yoksa...

Yok, ben varlığını iki kere ikinin dört ettiği gibi ispatlayamadığım iddialarda bulunmam. Ancak dışarıdaki gelişmelerin böyle bir yapılanmada etkisi olmuş olabilir, buna bir şey diyemem. Ama şunu söylemek istiyorum, yapı sağlıklı bir yapı değil. Bu yapı, Türkiye’de eğer bir ayırım yaparsak —bu ayırımı kabul etmiyorum ama— sağ aydınlar için büyük ıstırap vesilesi olmuştur. Nereye gideceğini tayin etmekte, hangi yolu tercih edeceğini seçmekte çok büyük ıstıraplara düşmesine, sıkıntılar çekmesine sebep olmuştur. Bir fikir karışıklığı ortamı meydana getirmiştir. Ben eskiden bu ideolojik ayrımlarla çok fazla meşgul olmazdım, pragmatik bir insandım.

Bunlardan birinin belediye başkanıydınız ama...

Evet, ve o dönemde MHP’li ya da AP’li arkadaşlara sorduğum on sorunun dokuzuna kendi verdiğim cevapları alırdım. Hep aynı kanaati, aynı düşünceyi, aynı genel düşünceleri benimsemiş insanlardı ama farklı partilerdeydik, farklı partilerde bulunmanın getirdiği siyasi kavgalar da vardı. O kavgalar insanları ayırıyordu, bölüyordu.

12 Eylül öncesinde insanlar aynı düşünceleri paylaşırsa da varolan siyasi yapı içerisinde farklı partiler içinde bulunmaları bir kavga vesilesi oluyordu diyorsunuz. 12 Eylül sonrasında daha farklı bir yapılanma içerisine girildi. Üç yıl askeri yönetim ve bunu takip eden daha farklı bir siyasi yapılanma. Bu yapılanma konusunda birtakım sorular yöneltmek istiyorum size, ama ondan önce ANAP’ın doğuşunun bu kaygılardan mı kaynaklandığını sormak istiyorum.

Evet, biz bu bölünmenin sağlıklı bir bölünme olmadığını, memleket için fayda vermediğini düşündük ve ANAP’ı kurarken bütün bu düşüncelerin tek bir çatı altında bir araya gelebileceğine, insanların siyasi suni ayrımlar sebebiyle kavga etmelerinin memleketeye fayda getirmediğine karar verdik. Dedik ki “biz dört tabana da açığız”. Çünkü hakikaten ekonomide serbest teşebbüsün, hür düşüncenin hâkim olmasını arzu ediyorduk, istiyorduk ve bunun tüm dünyada başarılı olacağına inanıyorduk. Serbest rekabete dayalı bir ekonomik düzen kuracaktık, bu insanların önündeki engelleri kaldıracak, devleti ekonomiden çekecektik. Düşüncemiz felsefe itibariyle buydu. Bunu söylediğimiz zaman eski AP, tam manasıyla olmasa bile düşünce itibariyle buna yakın bir görüşü temsil ediyordu ki Türkiye’nin ekonomik yapısı da buna uygundu. Çünkü tarım sektörü tümüyle hür teşebbüstü. Bizim çiftçimiz tarlasına ne ekip ekmeyeceğine kendisi karar verir, hiçbir yerden herhangi bir şey almaz. Devlet yalnızca fiyat politikası ya da benzeri yollarla

yönlendirebilir ama oturup tarım planlaması yapmaz, “sen tarlana bu sene şunu ekeceksin,” diye bir mecburiyet yükleyemez. Esnaf hür teşebbüstür ki toplumda çoğunluğu temsil eder, tüccar hür teşebbüstür. Böyle bir yapı Türkiye’de zaten vardır ve biz bu insanların önünü açtığımız zaman, insanların dinamiğini ortaya çıkarttığımız zaman ekonomik zorlukları aşabilirdik. Nitekim bugün dünyadaki uygulamalar bizim o dönemde, 1983 yılında ortaya attığımız düşüncelerin doğru olduğunu göstermektedir. İlk uygulamaya geçen ülkelerde birtakım ekonomik sıkıntılar meydana gelmiştir.

Düşüncelerin doğru olduğu ortaya çıktı, ama uygulamaların sonuçları da bu biçimde değerlendirilebilir mi?

Ona sonra gelelim. Şöyle diyelim. Birinci düşüncemiz ekonomik alanda böyle bir düşünce sistemini ortaya atmaktı. Kaldı ki Türkiye’de yapı buna müsaitti. Çünkü devletçi anlayış 1977’den 1980’e kadar çok kötü bir tatbikat vermiştir. Büyük kuyruklar, yokluklar, kıtlıklar olmuştur, ülkemiz çok büyük ekonomik sıkıntılar ve badiyeler çekmiştir. Millet bu devletçilik anlayışının ekonomide başarılı olamayacağını görmüştür. Aşağı yukarı bu tatbikatı yapan kadrolarda bile kendi ekonomik anlayışlarına ve düşüncelerine karşı bazı şüpheler gelişmiştir ki toplumun hemen bütün kesimleri, o eski üç sağ partide yer alan kesimleri, ekonomik konuda serbest rekabete dayalı bir düzenin oluşturulması konusunda hemen hemen bir fikir birliğine varmışlardı. Bir diğer düşüncemiz milliyetçilikti. İnsanları sevmek ama bu insanlar içerisinde Türkleri ayrıca sevmek, daha fazla sevmek. Buna da kimse “hayır” demiyordu. Bir diğer düşüncemiz muhafazakâr olmaktı. Millî ve manevî değerlerimizi korumak, muhafaza etmektir. Bir diğer düşüncemiz de sosyal adaletçi olmaktı. İnsanlar arasındaki gelir dağılımlarında çok büyük adaletsizlikler, farklılıklar olmasın. Çünkü gelir dağılımındaki büyük farklılıklar insanların kavga etmesine, kavganın şiddetlenmesine, bölünmelere, haklı sosyal patlamalara sebep ol-

maktadır. Buna hakkımız yoktur. Fakir fukaranın ahı semaları tutmamalıdır. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler en büyük sosyal tehlikelerdir ve bunu meydana getirmeye, yöneticilerin veya yönetime talip olan siyasi teşekküllerin hakkı yoktur. Siyasi teşekküller gelir dağılımında adaleti sağlamak zorundadır. Sosyal adaletçiyiz ama akılcı bir sosyal adaletçilik olmalı bu. Olmayan geliri dağıtan değil, mevcut geliri adil bir biçimde bölüşen bir sosyal adaletçi anlayışı temsil edecek bir siyasi yapı oluşturmaya gayret ettik.

O zaman biraz önceki sorumu tekrarlıyorum. Bunlarda ne derece başarılı olundu?

Bu düşünceleri bir araya getirebilmek için belki eski siyasi görüşleri çizgisi çizgisine temsil eden ve o görüşleri tekrar yaşatmaya çalışan siyasi kadroların 1992'ye kadar, Anayasa'nın ilk yapılışında olduğu gibi bekleyip ondan sonra ortaya çıkmaları, biz yapıyı düzelttikten sonra, tarlayı sürüp izleri kaybettikten sonra, ortaya çıkmaları gerekirdi ki ona vakit kalmadı. Eski siyasi kadrolar değişik isimler altında ortaya çıktılar ve eski siyasi görüşlerini aynen ifade etmeye başladılar. Değişik isimler altında partiler çıktı, DYP "AP'nin devamıyım," dedi. SHP —o zaman adı SODEP'ti— ve DSP arasında CHP'nin devamı olma konusunda bir kavga var, ikisi de CHP'nin devamı. MÇP MHP'nin, Refah Partisi MSP'nin devamı. Ve bu siyasi teşekküller faaliyete başladılar ve eski çizgiyi devam ettirmeye başladılar. Biz ise tarlayı sürüp o tarlanın üzerinden yeni bir yapı kurmak için gayret gösteriyorduk.

O zaman yasakların kalkması için yapılan referandum bu girişimlere zarar verdi gibi bir tablo çıkıyor ortaya.

"Zarar verdi," diyemeyiz, aslında o yasakları savunmamız mümkün değil, yasaklı demokrasi olmaz ama maalesef Türkiye'de bu ideolojilerin —ideoloji demek doğru değil, partilerin takip ettiği

siyasetin— aslında Türk halkının kaderi olmayan sağlıksız bir siyasi yapı oluşturduğu ve bu siyasi yapıyla koalisyon idarelerine mecbur kalacağımız ve bu koalisyon idarelerini de yürütemeyeceğimiz 80 öncesi tecrübelerimizle de görülmüştür. Oysa dünya çok iyi mücadele eden ideoloji savaşçılarının değil, çok iyi uzlaşan idarecilerin dünyası olmaya doğru ilerliyordu.

Yani siz ideoloji ile siyasi yapı arasında çok ciddi farklar olduğunu savunuyorsunuz. Türk sağı “ideolojik bakımdan çok benziyor fakat siyasi olarak farklı davranış biçimleri gösteriyor,” diyorsunuz.

Evet. Siyasi partiler farklı olunca aynı siyasi parti içinde bir araya gelemiyor, kavga ediyorlar. Dışarıda olduğumuz zaman da seçim sisteminin etkisiyle birbirimizle mücadele edip birbirimize zarar veriyor ve milli bütünlüğü zedeliyoruz. Bir arada bulunması icabeden insanları ayırıyorlar. Bütün bunlar tabii ki sağlıklı bir siyasi yapı oluşmasına da engel teşkil ediyor.

Sağın makro planda bütünsellik arzeden ideolojik yapısının altında oluşan siyasi tablo içerisinde, gerek partiler arası gerek parti içi bu çatışmaların ya da ilişki biçimlerinin farklılaşmasının nedeni nedir sizce? Bunların üstesinden gelinebilir mi, nasıl gelinebilir?

Bunun üstesinden gelmeye mecburuz. Çünkü Türk halkı birlikte, bir arada yaşamayı istemektedir. Kavgalardan hoşlanmamaktadır. Çok kavgacı tipleri beğenmemektedir. Daha ılımlı, daha mutedil, daha akılcı, daha bilimsel metodlarla çalışan siyasi kadroları tercih edeceğini oylarıyla hep göstermiştir. Nitekim ANAP bu zor şartlara rağmen iki seçim kazanmıştır. Hem 1983 hem de 1987 genel seçimlerini kazanmıştır. Bu seçimleri kazanması halktaki bu eğilimi gösterir. “Bu görüşler birleşsin, tek çatı altında toplansın, eski ayrımlara gitmeyelim, bu suni farklılaşmalar, siyasi yapıdaki

bu rahatsızlık, hastalık ortadan kalksın” istemiştir Türk halkı ama ANAP’ı yönetenler, bizler kendi içimizde bir barış kuramadık.

Ben aslında bu çatışmanın nedenini öğrenmek istiyorum. Türk sağı açısından, Türk sağının önümüzdeki dönemdeki varlığı açısından bu önemli görünüyor. Siz de ısrarla onu vurguluyorsunuz, “birliği bütünlüğü sağlamadığımız sürece olmaz,” diyorsunuz...

Olmaz. Birliği bizim önce partimizin içinde sağlamamız gerekirdi.

Bütün bunların nedeni ne?

Bir arada yaşayabilmemiz gerekirdi, bir arada olabilmemiz gerekirdi. Bir arada yaşayamamanın çok çeşitli sebepleri olabilir ama bence en önemlisi bu çeşitli yapılardan gelen insanlar arasında ekonomik anlayışı temsil eden işadamları, daha doğrusu serbest rekabetçi ekonomik düzene ağırlık verilmesini isteyen görüşle diğer görüşler arasında tam adil ve eşit bir kaynaşma ortamının meydana getirilemeyeşi ve demokratik bir platformun oluşturulamasıdır. Diğer bir ifade ile ekonomik gücü elinde tutan sınıf ve kadrolar, diğer kadroları tasfiye etmek için, ellerinde inançlarından, ideallerinden, vatan sevgilerinden başka bir şey bulunmayan milliyetçi ve muhafazakâr kadroları ekonomik güçleriyle tasfiye etmek gayreti içine girmişlerdir. Öteden beri bu hep böyle olmuştur. DP döneminde de, AP döneminde de böyle olmuştur.

“Bizde de böyle oldu,” diyorsunuz...

Bizde de netice buna doğru gidiyor. Bu tür insanlar siyaset yapmakla entrika yapmayı birbirleriyle özdeşleştirmiş gibidir.

Ama o zaman yine aynı ideolojik çatı altında farklı işler yapılıyor...

Farklı işler yapıldı ve bunun bedelini AP vaktiyle ödedi, ANAP da ödüyor.

Bunun bedeli ne olabilir?

Bakın benim bir teorim var. CHP 1950’de seçimi kaybetti. O tarihten bu yana ne kendisi ne de kendi çizgisini sürdüren siyasi teşekküller iktidara gelemedi. AP iktidarı 1973’te kaybetti ve o günden bu yana hâlâ tek başına iktidara gelemedi. Niçin? Çünkü millet bir defa gözden çıkardığı siyasi kadroya tekrar şans vermedi. Yenisini bekledi. Yeni oluşumlar, birtakım yenilikler bulmalısınız, yeni bir anlayış ve görüş sunmalısınız. Bir arada olabilecek uzlaşmayı göstermeli ve bu görüşle millet huzuruna çıkmalısınız. Kavga etmiş insanlar olarak milletin huzuruna çıkarsanız, millet size gerekli desteği vermez, iktidarı size teslim etmez. 1973’ten bu yana AP’nin iktidarı tekrar tek başına kazanamamasının sebebi milletin “sen kadrolarını barış içinde bir arada tutamadın, kavga ettirdin ve onların ayrı bir siyasi teşekkül kurmalarına sebep oldun. MSP, MÇP ve Demokratik Parti’nin çıkmasının müsebbibi sensin. Sana iktidarı bir daha vermeyeceğim, sana güvenmiyorum,” demesindedir.

Buradan ANAP’a geçecek olursak...

Eğer kendi içinde bölünür parçalanırsa, ANAP’ın bir daha tek başına iktidara gelme şansı yoktur.

Sizce böyle bir tehlike söz konusu mu?

Böyle bir tehlike söz konusudur. Açıktır bu. Yani ben şu anda böyle bir bölünme endişesini taşıyorum. Çünkü iktidara gelen arkadaşlar bizim iktidarımız sırasında gösterdiğimiz toleransı göstermek niyet ve eğiliminde değil, beyanlarının aksine.

Bunun göstergeleri konusunda örnek verebilir misiniz?

Çok fazla örnek var elimizde, yeni iktidar oldular gerçi. Fakat belli ön göstergeler var. Kongreyi kazandıkları gün partiye gidiyorlar. Partide ne kadar Yıldırım Akbulut resmi varsa hepsini yere atıp camları kırıyor ve çığnıyorlar, kapıları kırıp açıyorlar. Halbuki bu gibi meselelerde telefon edilir, davet edilir, devir teslim töreni yapılır. 2000’li yıllara hazırlanan Türkiye’de böyle olur. Partinin bir arşivi vardır, yani tarihini yazanlar gidip bakarlar oraya, “bu partide bir de Yıldırım Akbulut genel başkan olmuş idi, onun döneminde şunlar olmuştu, resimlerine bir bakalım,” derler. Bunları asılı olduğu partinin duvarlarından indirip kırmaları partideki iktidar değişiminin normal ve sağlıklı bir iktidar değişimi olmadığını, çok sert duygularla geldiklerini göstermektedir. İkincisi hükümete geliyorlar, bayram. Memurları çağırıyorlar. Bulamadıkları bir kısım memurun kapısını zorla açıyorlar. Tatilden memurları çağırıyorlar ve “Siz asli görevlerinize dönün. Başbakanlıktan ve KİT’lerden alınan memurlar var. Siz görevlerinize dönün biz kendi memurlarımızı getireceğiz,” diyorlar. Üçüncüsü hemen “Ankara’nın valisini, emniyet müdürünü, falanca yerin valisini değiştirdik,” diyorlar. “Genel müdürlükteki genel müdürü, yardımcılarını, daire başkanlarını da değiştirdik,” diyorlar. Oldukça sert gidiyorlar. Bunların akabinde de bir sıfat buluyorlar: “Emniyetteki dinciler temizlendi.” Bakınız, dinci ne demekse. Onun karşılığı dinsiz, o da hiç olacak gibi değil. Yanlış bir tabir, ben bunu kesinlikle kabul etmiyorum. Bu suçsa cezasını verirsin. Emniyet görevlisinin, genel müdür muavininin, daire başkanının bir suçu varsa oturur cezasını verirsin, varsa öyle birisi versinler cezasını, devletin kanunlarına göre suç işlemiş birisi varsa cezasını versinler. Suç işlememiş birine de dinci diye yaftayı yapıştırmasınlar.

O zaman şöyle bir durum ortaya çıkmıyor mu? ANAP’ın hem kendi içinde hem de Türkiye genelinde “uygulamak istiyorum ya da uyguladım,” dediği fakat uygulamadığı bir şey. 141-142-163’ü

kaldırıldı, diğer bir deyişle düşünceye özgürlük getirdi. Fakat bu sadece kâğıt üzerinde kalmış oluyor. Bırakın Türkiye genelini kendi içinde bile böylesi bir düşünce farklılaşmasını kabul etmiyor, buna izin vermiyor sonucu ortaya çıkmıyor mu?

Tabii, yani Sayın Kalemli sanki kendisinden önceki İçişleri Bakanını ANAP üyesi Abdülkadir Aksu'dan değil de ne bileyim SHP üyesi Hasan Fehmi Güneş'ten alsaydı daha fazla bir şey yapamazdı. Veya Hasan Fehmi Güneş gelseydi Kalemli'nin yaptıklarını yapardı, daha fazlasını yapmazdı. Belki o, bu kadarını da yapmazdı. Tabii demokrasi ve hoşgörü eksikliği, beyanlarının aksine icraatlarında da vardır. ANAP'ta yeni iş başına gelen yönetimin icraatında, beyanlarının aksine hoşgörü eksikliği vardır.

Peki bunu sağın geleneksel davranış biçimi olarak yorumlamak mümkün mü?

Bu davranış eksikliğini sağın geleneksel yapısı olarak yorumlamak mümkün değil. Çünkü bizim de iktidarları teslim aldığımız dönemler oldu. Mesela ben başbakanlıkta göreve başladığım gün, benden evvel çalışan, bu işlere bakan arkadaşımın bütün kadrolarına sahip çıktım. “Burada kalacaksınız, biz farklı partiden değil, aynı partideniz.” İlhan Bey'in görevleri bana verilmişti, Saffet Sert'in odası bana verilmişti. Onların ne kadar müşaviri varsa hepsini görevde tuttum.

Ben olayı parti özelinden çıkarıp genele yaymak istiyorum.

ANAP, Ulusu hükümetinden görevi devraldığı zaman aldığı kadroları değiştirmede. Şunu söylemek istiyorum: Türk sağı bir yere geldiği zaman çok sert gelir, hoşgörüsüz gelir gibi bir imaj doğru bir şey değildir. Bu tür bir davranış biçimi 1970'lerdeki CHP iktidarıyla gelmiştir. CHP-MSP koalisyonu döneminde gelmiştir. Daha sonra bu hastalık, kayırma hastalığı 1974'ten itibaren gelmiş-

tir. O tarihe kadar siyasi teşekküller aşağı yukarı bir idari teamüllerin oluşmasına, idari kadroların gelişmesine imkân veren bir anlayış, tolerans içindeydiler. 20 senelik genel müdür vardı, devam edebiliyordu. Şimdi yok.

Söyleşimizin şu ana kadarki bölümünde Türk sağının sadece yönetim anlayışında değişiklikler olabildiği ama ideolojik yapısında pek bir değişimin olmadığı ortaya çıkıyor. Yani Türk sağını ideolojik açılımlar getiriyor mu, bu konuda fikir üretiyor mu, ya da siz böyle bir çabanın içinde misiniz? Eğer öyleyseniz önümüzdeki on yıla ilişkin ideolojik bazda birtakım projeleriniz, projeksiyonlarınız, düşünceleriniz var mı?

Bir kere şunu söyleyeyim. Türk sağını birtakım projeksiyonlar üretir. Ben gayet iyi hatırlıyorum. Öğrencilik yıllarımda, 1965’li yıllarda falan, AP’li olmakla vatan haini olmak hemen hemen eşanlama gelirdi, fakülte sıralarındaki hava böyleydi. Türk solu sağın ekonomik düşüncelerini iyice mahkûm etmişti. Bu düşünceye sahip olmak vurguncu, çıkarıcı, aracı, tefeci olmakla eşanlama gelirdi. Bu noktaya getirmişlerdi. 1977’de kontrollü bir şekilde iktidara geldi bu düşünce, 80’e kadar da tamamen kayboldu gitti. Kim ne derse desin Özal’ın ortaya attığı düşünceler, belki IMF reçetelerinden istifade etmiştir, Dünya Bankası reçetelerinden istifade etmiştir, şudur, budurama dünyadaki gelişmelere uygun bir gelişme trendi gösteren düşüncelerdir, Türkiye’de sol ekonomik düşünceleri mahkûm etmiştir. Devletçiliği savunmakla kuyrukları, yoklukları, kıtlıkları savunmak eşit anlama gelmiştir. Şimdi efendim ekonomik bir reform yapmıştır, görüş açmıştır. Bir başka görüş açma meselesine gelelim. Bir yerlerde kilitlemiş kalmışız. Avrupa Topluluğu’na iyice mahkûm olmamak için Karadeniz İşbirliği görüşünü ortaya atmışız. Bunların hepsi kendi politikasında bir yenileşme hareketi, bir ufuk açma hareketidir.

Son dönemlerde dünyadaki sağ ve sol hareketlerde merkeze doğru bir yakınlaşma gözlenmekte. Bu gelişme Türkiye'deki hareketler açısından ne gibi sonuçlar doğurabilir, ya da bu yakınlaşmanın Türkiye'deki siyasi düşüncelerin bütünleşmesi açısından bir etkisi olabilir mi?

Sol-sağ ideolojilerin kullanıldığı manada yakınlaşması yeni değil. Tarihi gelişme çizgisi içerisinde hep yakınlaşma görülmüştür. Bugün artık ne ilk çıktığı, ortaya atıldığı şekliyle vahşi kapitalizm uygulanmaktadır, ne de ilk çıktığı şekliyle komünizm, sosyalizm uygulanmaktadır. Her iki tarafta da birbirlerinden unsurlar alınmak suretiyle rötuşlar yapılmıştır. Liberalizm, sosyal ya da demokratik liberalizm haline dönüşmeye başlamıştır. Sosyalizm, sosyal demokrasi ya da demokratik sol hareket haline dönüşmektedir. Böylece biri proletarya diktatörlüğü, diğeri “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” düşüncesini terk etmekte. Öyle her şeyi yapamazsınız, kontrollü bir şekilde, fakir fukaranın hakkını da gözeterek yapabilirsiniz, sizden vergi alınır, bu vergiler sosyal yardım olarak dar gelirli gruplara dağıtılır şeklinde birtakım yakınlaşmalar ideolojiler arasında meydana gelmektedir. Bu yakınlaşmalar dünya barışı açısından çok faydalıdır, iyidir. İdeolojileri birbirine yaklaştırdığımız ölçüde, ayrımları kaldırdığımız ölçüde insanların barış içerisinde bir arada yaşaması daha da kolaylaşacaktır.

Öteden beri Türk sağıının kullandığı bir slogan vardı. Komünizmin geleceği korkusu. Ancak Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerindeki değişimler sonucu bu slogan da bir şekilde ortadan kalkmış oluyor. Türk sağı bunu ikame edecek yeni bir yaklaşım biçimi, yeni bir slogan üretiyor mu?

Komünizmin Türk sağı tarafından bir tehlike olarak algılanması boşa, hiçbir sebep olmadan ortaya çıkmış bir hadise değildir. Stalin döneminde SSCB'nin Türkiye'den Kars'ı Ardahan'ı istemesi,

Boğazlar'da üs istemesi hadisesi Türkiye'yi NATO'ya girmeye mecbur etmiştir, Türkiye'yi komünist partiyi yasaklama kanununu çıkartmaya, 141-142'yi çıkartmaya mecbur etmiştir. Türkiye'yi komünizme karşı özel tedbirler almaya mecbur etmiştir. Türk sağı da, öteden beri milliyetçi oldukları için, ister istemez kendisini komünizme karşı şartlandırmıştır. Bu ideolojinin Türkiye'de yayılmasıyla, vilayetlerimizi isteyen görüşün hâkim olacağı kanaati yaygınlaşmış, böyle bir düşünce gelişmiş, bu nedenle de komünizm bir tehlike olarak görülmüştür. Bu tehlike ideolojik bir tehlike olarak algılanmaktan çok Türkiye'nin parçalanması, bölünmesi, ülkemizden toprak alınması endişesine karşı bir mücadele şeklinde yürütülmüştür. Bu tarihi bir yanılığdır, Stalin'in büyük bir hatasıdır. Aynı nitelikte bir başka cenahta mesela Amerika'da böyle bir hata vaki olursa yine onlara karşı da cepheleşme hareketi başlar. Ben şunu söylemek istiyorum. Oradaki mücadele ideolojik bir mücadeleden ziyade memleket mücadelesi gibi telakki edilmelidir.

Benim sorum sağıın böyle bir endişeyi kullanamayacağı günümüzde, politikasının ne olacağı yolunda idi.

Türk sağı bunları aşmıştır. Bir sağ parti olarak nitelediğimiz ANAP kadroları Karadeniz İşbirliği tezini ortaya atmışlardır. Bu tez süratle işlenmekte, devam ettirilmektedir ve ekonomik bazda bakıldığında son derecede mantıklıdır da. Bir Avrupa Topluluğu'na karşı Karadeniz ülkeleri kendileri bir araya gelip bir ekonomik birlik meydana getirebilirler. Görüldüğü gibi artık Türk sağı kuzey komşularını veya bu ideolojinin eskiden hâkim olduğu komşularını bir tehlike olarak görmemektedir. Onlarla bir arada ekonomik işbirliği kurabilme çabası içerisinde. Onlarla beraber AĞİK konferansında imza atabilmektedir. Görüldüğü gibi ideolojilerin artık eski önemi dünyamızda kalmamaktadır. Dünyamız biraz daha küçülmektedir.

Sağ partilerin ve politikacıların geçmiş dönemlerde kullandığı bir diğer unsur da dindi. Diğer partiler de dinin bir politik malzeme olarak kullanılması olayına pek sıcak bakmazlardı. 12 Eylül sonrasında kurulan sosyal demokrat veya demokratik sol partiler din olayına CHP'nin baktığından daha sıcak bakıyorlar. Bülent Ecevit çok daha ılımlı yaklaşıyor, Erdal İnönü de Ecevit kadar olmasa bile benzeri bir yaklaşım içinde. Durum böyle olunca Türk sağının elinden din unsuru alınmış olmuyor mu? Ve bu alınca geriye ne kalıyor, komünizm tehlikesi de kalktığına göre...

Keşke öyle bir şey yapsa. SHP ve DSP keşke böyle bir şey yapsa, o zaman iktidara gelme şansı olur. Bakın Türkiye'deki demokrasinin en büyük çıkması bir tarafın devamlı seçimleri kazanması, diğer tarafın da hep kaybetmesidir. Demokratik yollarla iktidara gelme şansı olmayan kadrolarca ister istemez antidemokratik yollar deniyor. İşçinin içerisine girip onu ayağa kaldırmak, ordunun içine girip onu tahrik etmek, öğrencilerin arasına girip onu kışkırtmak ve böylece antidemokratik yollarla iktidara gelmek gibi bir yol denmektedir. Geçmişte bunun örnekleri vardır. 1960 ihtilalinde CHP kadrolarının yeşil ışık yaktığı aşikârdır. Daha sonraki muhtıralarda, ara rejimlerde hep bu temel hastalığın izlerini görmemiz mümkündür. Bu itibarla Türkiye'de sağlıklı demokrasinin yerleşebilmesi için mutlaka ve mutlaka sol kadroların din aleyhtarlığı tavrından kurtulmaları gerekir. O aleyhtarlık devam ettiği müddetçe bu millet onlara iktidar vermez, iktidar yüzü göstermez. 50'den bu yana bunu denediler, 40 sene oldu, yeter artık. Bu kadar tecrübeden sonra gerçeği görmeleri lazım. Din aleyhtarı bir politika onları ebediyen iktidardan uzaklaştırır. Bu da iktidara çeşitli yollardan gelmeyi denemeye bunları mecbur eder ki bu da demokrasiyi tıkar, sıkıntıya sokar.

Bu, Türk sağı açısından kazanç mı, kayıp mıdır sizce?

Kazanç olur. Keşke herkes dine karşı nötr olsa. Ya da düşüncelerini icraatına yansıtmasın, nereye yansıtacağını söylemesin. “Biz imam-hatip okullarını gerici yuvası olarak görüyoruz, iktidara gelince kapatacağız,” deyince vatandaşın tepesi atıyor ve ister istemez onlarla mücadele etme arzusu ve şevki geliyor.

Ortadoğu ve Avrupa Topluluğu ikileminde Türkiye’nin durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şunu bir kere açıkça görelim: Avrupa Topluluğu’nun eski adı Avrupa Ekonomik Topluluğu’dur. Demek ki bu işin temelinde ekonomi yatar. Japonya gibi, Amerika gibi, hatta Sovyetler Birliği gibi süper güçler bile ekonomiyi ferdi olarak tek bir ülke olarak götürme yerine, birtakım ülkeler toplulukları içerisinde ekonomik menfaatlerini azami kılmak için birlikler meydana getiriyorlar. Amerika o süper güce rağmen Kanada ile birlikte oturup ikili ekonomik anlaşmalar yapıyor. AET 12 ülkenin bir araya gelip kurduğu, bir ekonomik birlik düşüncesinden siyasi birlik düşüncesine geçen bir topluluk. O halde Türkiye “dünyada yalnız başıma, tek başıma kalacağım ve tek başıma ekonomimi ayağa kaldıracığım,” düşüncesi içerisinde olamaz. Türkiye birtakım dostları, dost ülkeleri bir araya getirip, o dost ülkeler arasında ticaretini serbestçe yapabileceği, ekonomisinden azami faydayı sağlayabileceği birlikler oluşturabilmeli. Tabii bu birlikleri tek başına oluşturmak kolay iş değildir. Bunu AT içerisine girmekle sağlamaya çalışmaktadır. AT bu işe serin bakmaktadır. Tabii Doğu Avrupa’da da bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerden de istifadeyle Karadeniz Ekonomik İşbirliği’ni gerçekleştirebilir miyiz diye uğraşyoruz, AT’na girebilir miyiz diye uğraşyoruz, İslam ülkeleri ile daha yakın ekonomik işbirliği kurabilir miyiz diye uğraşyoruz. Bütün bu çabaları ekonomimizi ayakta tutmak için yapıyoruz. Elbette ki AT’na girdiğimiz zaman hâkimiyetin kayıtsız şartsız milletin olduğu ilkesinden fedakârlık yapacağız, bunun farkındayız. Kararlar Avrupa Parlamentosu’nda alınacak, burada da uygu-

lanacak. Yani bizim parlamento almayacak kararları, o 12 ülkenin, biz de katılırsak 13 veya 14 ülkenin parlamenterlerinin iştirak ettiği parlamentoda alınacak kararlar, sizin azınlıkta olduğunuz bir parlamentoda alınacak kararlar. Belki istemediğiniz kararlar çıkacak ortaya ama neticeye bakmak lazım. Faydamız zararımızdan daha çoksa uygulamak lazım. Mutlak fayda, mutlak zarar söz konusu değil burada.

Peki Ortadoğu ile yakınlaşmamız konusunda ne düşünüyorsunuz?

Ortadoğu ile yakınlaşmamız bizim için çok daha akılcı görünmektedir. Batı'yla düşman olmadan, Hıristiyan-Müslüman kavgasına sebep olmadan eğer Ortadoğu ile yakınlaşabilirsek, Ortadoğu'da en fazla sanayileşmiş, gelişmiş müslüman ülke olarak bizim o birlik içerisinde menfaatlerimiz ortaya çıkar.

Ortadoğu'da Körfez Krizi ve Savaşı'ndan sonra çok farklı bir tablo ortaya çıkıyor. Irak'ın durumu ve hemen bizim sınırlarımızda meydana gelen olaylar. Kürt özerk bölgesi, güneydoğuda meydana gelen kaynaşmaların daha yoğunlaşması, bunun yanı sıra Kuzey Irak'ta uluslararası gücü bulundurmamak istemeyen Amerika'nın o gücü çekerek Türkiye sınırları içinde bir Çekiç Güç oluşturması biçiminde gelişmeler var. Böylesi bir yoğunluğun geliştiği aşamada üniter devlet —Kürt devleti— Kürt özerk bölgesi gibi konulardaki değerlendirmeleriniz nelerdir?

Körfez Krizi bana göre bir petrol krizidir. Bu yedi tane sanayileşmiş ülke her yıl bir milyar ton petrol ithal etmek zorundadır. 400 milyon ton Amerika, 260 milyon ton Japonya, 130 milyon ton Almanya, 85 milyon ton Fransa ithal eder. Bir tek İngiltere'nin petrolü kendisine yeter. İtalya keza 95 milyon ton petrol ithal eder. Görüldüğü gibi bunları alt alta topladığınızda bir milyar ton eder. Bunu dışarıdan almak zorundadırlar. Dünya petrolünün yüzde 60'ı

da Ortadoğu'dadır, rezerv olarak. Rezerv olarak en uzun ömürlü olabilecek kaynaklar da oradadır. Amerika'daki, Sovyetler Birliği'ndeki rezervler bitmektedir. Binaenaleyh Ortadoğu, petrol ikame edilmedikçe petrolün kaynağıdır ve bu yöredeki siyasi istikrar çok önemlidir. Petrol kaynağının siyasi istikrarı çok önemlidir.

Peki buna siyasi denetimi ekleyebilir miyiz?

Gayet tabii, oradaki ülkelerin cetvelle bölünmesi tesadüf değildir. Gerçekçi değil ama yaşıyorlar. Neden, çünkü dünyanın onlara ihtiyacı var, aksi takdirde petrolün varili 100 dolara çıkar, üreten ülkeler çıkartırlar. İran ve Irak savaştılar, bir araya gelemediler. O ortadan kalktı, şimdi Irak tek başına bu işi yapabilir hale geliyordu ki Irak ortadan kaldırılabilir. Irak'ın ortadan kaldırılabilmesi için de Kürtler Irak'a karşı kullanılacak. Nitekim Irak'a çok sert bir ders verildi. Daha sonra o bölgelerde petrolü çok fazla yukarılara çıkartmayacak bir dengenin tesisi lazım. Bizim milli menfaatlerimiz, Türkiye olarak, petrol alıcısı ülke konumunda olduğumuz müddetçe bu politikadan yana olmalıdır. Petrol 100 dolar olsa bizim 4 milyar değil, 10 milyar ödememiz lazım.

Yani '73 krizinin akıllardan çıkarılmaması gerekir diyorsunuz...

Çıkarılmaması gerekir.

Hemen yanı başımızda etnik bir sorunun varlığı dikkat çekiyor...

O etnik soruna geleceğim. Bizim anlayışımıza göre bir insanın şu veya bu millettten olması çok önemli değildir. Bize göre insanın değeri Cenab-ı Hakka olan yakınlığına göre önem taşır. Binaenaleyh Kürt-Türk ayrımı da suni bir ayrımdır. Hele Anadolu'da saf bir ırk aramak kadar beyhude bir gayret olamayacağını düşünüyorum.

Ama bu karışıklık sürdüğüne göre, bunu anlatmanın yolu bulunamıyor demek ki. Bu yol nasıl bulunabilir? 2000’li yılların Türkiye’sinde bir birlik ve bütünlük sağlanabilir mi? Farklı bir politika izlenerek sağlanması mümkün mü, nasıl?

Oturup efendim, milletin karşısına, farklı politikalar getirirseniz bizim milletimiz bunu anlar. Ben, bunu, anlatmış bir politikacı olarak söylüyorum.

Yeteri kadar anlatılmadı ki 84’ten bu yana olaylar tırmanarak sürüyor...

Doğru. Tabii bu bir politikacının boyutunu çok aşar. Dışarıdan kaynaklı birtakım bölme, parçalama duyguları vardır. Ama şunu hemen ifade edeyim: Kalkınmanın, daha doğrusu süper güç olmanın bir ideal büyüklüğü vardır. Bu güce Avrupa’daki ülkelerin hiçbiri sahip değildir, onun için bir araya gelmektedirler. Türkiye de keza bu büyüklüğe sahip değildir. Eğer bölünürse hiç sahip olamayacaktır. Bu itibarla insanları bölüp yönetmek isteyen çevrelerin ekmeğine yağ sürmeye gerek yok, akıllı olmalıyız. Bin yıl bir arada yaşamış insanlar olarak birbirimize birtakım evveliyatı belli olmayan, gerçek olmayan, doğru olmayan isnatlarla satışmanın, “sen Türksün, ben Kürdüm,” diyerek birbirimizi öldürmenin, kavga etmenin manası yoktur. Sümerler, Akatlar, Hititler, Selçuklular, Osmanlılar, Bizanslılar, bin türlü millet geçmiş Anadolu köprüsünden. Hangi millettensin, bunu bilen var mı, saf bir ırk bulunabilir mi? Bir Nazi Almanyası’nın ne kadar tenkit edildiği meydanda. Saf Alman ırkını kafatası ölçüleriyle ortaya çıkarmak isteyen Hitler’in davranışından farklı mı “ben Kürdüm,” diyenlerin yaptığı? Apo’nun yaptığı davranış ile Hitler’in davranış arasında fark var mı?

Var ya da yok, ama bir tehlike söz konusu diyelim. Türkiye’yi yönetenler şu anda bundan bahsediyorlar. Bir tehlikenin söz konu-

su olduğunu, ülkenin bölünmek, parçalanmak istendiğini söylüyorlar...

Vaktiyle niye olmamış bu duygular, niye alevlenememiş?

Yani bunun önüne geçmek nasıl olabilir? Ya da sağ, nasıl bir politika izlemelidir ki bu birlikte yaşamayı gerçekleştirebilsin?

Tabii bölücülerin kullandığı birtakım silahlar vardır. Ve bu silahlar haksızdır. Örneğin “bu bölge ihmal edilmiştir”. Niye ihmal edilmiştir? “Devletin yöneticileri Türkler’dir, bu bölgeyi onlar geri bırakmışlardır. Buraya para sarfetmemişlerdir. Bu yöredeki parayı toplayıp İstanbul’a götürüp oraya sarfetmişlerdir.” Bu düşünceyi evvela yıkmamız lazım ve bunu yıkmamız için de çok ciddi atılımlar yapmamız lazım... Bir GAP projesi başlatıldı. Ben Hakkari’de görev yapıncaya kadar hakikaten bu propagandaların tesiri altında kalmıştım. İstanbul’da Boğaz sırtlarında oturup içki-sini yudumlararken Zap suyuna ağıt yakan insanların yazdıklarının etkisinde kalmıştım. Oraya gittiğim zaman bu işin haksız olduğunu gördüm. Çünkü Hakkari yollarını yapan karayolları ekiplerini görünce dilim tutulmuştu. Bizim Konya’da karayolları 3. Bölge Müdürlüğü’nün elinde o araçlar yoktu. Bir kere tabiat şartları müsait değildi. Senede dört ay çalışabiliyordunuz. Bizde sekiz ay çalışırsınız, orada dört ay çalışırsınız. Bizde grayderle yaparsınız, orada tonlarca dinamit atmak zorundasınız ki doğru dürüst bir yol yapabilesiniz. 1973’te Hakkari’ye gittiğim zaman gördüm ki devlet buraya hakikaten büyük yatırım yapıyor. Bir makine parkı yığmış çalışıyorlar, ama dört ay çalışabiliyorlar. Bir bölgenin özelliklerini göz önünde bulundurmadan bu bölgenin geri bırakıldığını söylemek haksızlık. Bizim Konya’da da Hakkari’nin köylerinden daha geri kalmış köyler var. Ben oraları gördükten sonra bu politikanın fevkalade yanlış olduğunu gördüm.

Bunu görmek yetmiyor galiba...

Bunu anlatmak lazım, bunu anlatmak için uğraştık. GAP'la meşgul olan özel bir bakanlık tesis ettik, bölgeden gelen bir insanı başına getirdik. Orada devlet yatırımlarında bir eksiklik yok, hatta fazla yatırım var. Orada özel sektör yatırımı az.

Anlattıklarınızla gelişen olaylar arasında garip bir çelişki var, olaylar gittikçe tırmanıyor...

Bu tırmanın birtakım dış sebepleri var. Bunları ortadan kaldırmak mümkün. Bölge düzenini anlamak lazım. Bir kere ayırım yok. Türkiye'de hiçbir zaman, Osmanlı ve Selçuklu dönemleri de dahil müslüman azınlık problemi olmamış, gayri müslim azınlıklar problemi olmuş. Bizim örfümüzce, anlayışımızca müslümanlara hiçbir zaman azınlık muamelesi yapılmamış. Kürt-Türk ayrımı yapmadan yaşamışız. İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de bu birlikteliği beraber göstermişiz, yaşıyoruz ama insanların kafasına girmişler, "sen Kürsün, sen ayrısın," demişler, "sen daha asilsin, daha ilerisin," demişler, "ama burada hakkın yenmiş, seni bu yapı, bu devlet dışlamış". Halbuki Türkiye Cumhuriyeti ırkçı bir devlet değil ki, bir ırk esasına dayanmaz...

Yine bir çelişki ortaya çıkmıyor mu? Daha önce Kars, Ardahan ya da Boğazlar'dan üs isteyen Stalin'e ve komünizme karşı büyük bir tepki doğmuş ve bu yıllarca propaganda aracı olarak kullanılmış. Ortadoğu'da direkt olarak varlığını sürdürmek, oradaki petrolere daha dengeli bir biçimde sahip olmak isteyen Amerika bu Kürt konusunu da çok sıcak tutmak istiyor. Fakat bu arada da yine Çekiç Güç gibi uluslararası bir silahlı gücü ve Türkiye'de ilk kez, üstelik savunma amacına değil, saldırı amacına yönelik bir gücü Türkiye topraklarında bulunduruyor. Topraklarımız bir başka uluslararası gücün üssü haline geliyor ve bu sefer yine bu ülkelerin Kürt politikasına uygun bir davranış biçimine kapılarını açıyor. Bu gelişmeleri anlattıklarınız çerçevesinde nasıl yorumluyorsunuz?

Şimdi Türkiye elbette ki topraklarını koruyacak, Misak-ı Milli hudutları içerisindeki toprakları muhafaza edecek tedbirleri alacaktır. Bundan hiç kimsenin kuşkusu olmasın. Bunu aldığı zaman da hiçbir ideoloji kendisine karşı çıkmaz. Hele sağ ideoloji hiçbir zaman karşı çıkmaz. Bu Misak-ı Milli, milli ant, milli yemin içerisindeki topraklar uğruna ölmeye en hazır kadrolar sağ içerisinde dir.

İçinde bulunduğumuz durumda ölmek veya ölmeye hazır olmak sorunu çözmeye yetecek mi sizce?

Bölünmeye vesile olacak davranışlara mani olacak tedbir neyse, o iyi bir tedbir olmasa da, bu tedbiri alanlara karşı çıkmaz Türk sağı. Aslanan gidip oradaki insanlara bunu anlatmak ve bu tür şiddet eylemleriyle bir yere varamayacaklarını göstermektir, söylemektir.

Ama bu kahve toplantılarıyla yapılamayacağına göre başka göstergeleri olmak zorunda.

Tabii olmak zorunda. İyi anlatmalıyız, iyi izah etmeliyiz. Bilimsel temellerini de anlatmalıyız, göstermeliyiz. Bu itibarla eğitim düzeyini artırmak için uğraşıyoruz bu bölgelerde. Özel televizyon kanallarıyla eğitim düzeyini yükseltmeye çalışıyoruz, kolay değil, başarılı olduğumuzu da söyleyemem.

1980'lerden sonra bazı eski sol görüşlü insanların sağ partiler içerisinde yer aldıkları görüldü. Sizin partinizin içinde de var, başkanlık yapanlar da oldu. Bu olgu sağ ideolojiye ne türlü faydalar, açılımlar ya da zararlar getirdi?

Başta, bu ideolojilerin bir arada yaşama tezini geliştirdi, kuvvetlendirdi. Ayrıca ANAP'ın seçim kazanmasındaki en önemli faktörlerden biri olan, parti kadrolarının barış içerisinde bir arada yaşayabilmeleri konusunda faydalı olmuştur.

Peki sağ ve sol kavramlarının dünyada gittikçe anlamını yitirdiği yolunda bir görüşe sahip misiniz?

Sahibim. İdeolojiler değerini kaybetmektedir.

Niçin?

Çünkü bu kavramlardan bir tanesi çok önemli bir darbe almıştır. Sol ideoloji çok önemli bir yara almış ve iktidardan çekilmiştir. Büyük bir başarısızlık yaşamış, kitleleri aç ve perişan bırakmıştır. Bu ideoloji ortadan kalkınca sağın “ben buyum,” diyerek ortada kalması da anlamsızdır.

Dünya sağındaki gelişmeleri izleme imkânınız oluyor mu ve bu gelişmelerin sizin ve partinizin gelişmesine bir etkisi oluyor mu?

Parti yönetimindeyken gelen temsilcilerle görüşüyor, kongrelerine temsilciler gönderiyorduk ve onların raporlarını muhafaza ediyorduk. Kaldı ki Avrupa Demokratlar Birliği üyesiyiz ANAP olarak. Dolayısıyla onlarla bir deklarasyon içerisinde çalışmak durumundayız. Tabii çok partili olmadıkları için Ortadoğu’daki ülkelerin partilerine çok fazla yaklaşmıyoruz. Mısır ve Yemen’deki toplantılara katıldık ama bu ilişki çok sıkı olamadı. Parti münasebeti gelişmiyor.

Türk ve dünya solunda takdir ettiğiniz isimler var mı?

Modaya uyararak söylemiyorum bunu, bir insanın netice aldığı bir mücadele tarzı olarak Gorbaçov’u takdir ediyorum. Çünkü bir komünist iktidar içerisinde, kendisi de iktidara sahipken glasnost ve perestroyka düşüncelerini ortaya atmış kadrosuyla beraber ve bütün Doğu Bloku’ndaki değişim ve gelişmeleri ortaya çıkarmıştır. Bir diğeri mücadele adamı Mandela’dır. Bir ırkın mücadelesinde,

haklı ya da haksız, yılmadan usanmadan aynı çizgiyi takip ettirebilmiştir.

Türk solu için verebileceğiniz isimler var mı?

Birtakım isimler düşünürsek bulabiliriz tabii ama insanlar bu gibi konularda yakınlarını, tanıdıklarını, bildiklerini takdir ederler, severler. Daha tolerans sahibi olan, daha akılcı düşünen, insanlara daha fazla yaklaşan arkadaşları takdir ederim. Mesela Ankara Belediye Başkanı, Karayalçın. Mesela Mümtaz Soysal'ı takdir ederim, hocamdır, güzel düşünceleri, akılcı yaklaşımları vardır. Fikirlerine uymasak da, fikirlerini sevmesek de bir Sadun Aren'i, mücadelesini takdir ederiz, kendisi istatistik hocam olmuştur. Türk solunda da bu isimleri sayabilirim.

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

BEDRETTİN DALAN “AKILCI İNSAN BİREYCİDİR”

Son yıllarda ülkemizde sağ ile solun merkeze doğru kayarak birbirlerine yakınlaştıkları, aralarındaki ideolojik farkların muğlaklaştığı görülüyor. Ne dersiniz?

1974'te Prof. Üstün Ergüder'in yaptırdığı ve benim çok yeni öğrendiğim bir araştırmada, Türk halkının kafa yapısı, ruhsal yapısı, düşünce tarzı araştırılmış. O yıl Türkiye'de sağ-sol kamplaşmasının en güçlü olduğu yıllardır. Şu sonuç çıkıyor: Türk halkının yüzde 84-85'i merkezde, orta bir yerde. 1983 yılında Anavatan Partisi kurulduğu sıralarda, “dört eğilimi birleştiriyoruz,” derken, dört eğilimin birleşeceği nokta ne sağdır, ne soldur, merkezdir. Ben merkez kafalı bir insan olduğum, yani ılımlı olduğum için bu ılımlı partiye girmeyi yeğledim. Zaman içinde parti sağa doğru kaydırılmaya başlandı. Çünkü başındaki kimse ve onun bazı arkadaşları, partiyi ılımlı olarak gösterip ileride sağa çekmeyi özellikle planlamışlar. Bayağı akıllı bir plan bu. Sırf o yüzden, mesela Mehmet Keçeciler kurucu üye olması gerekirken, bizleri kaçırtmamak için böyle gösterilmemiş. Daha sonraki konuşmalarda anladım. Kısaca ANAP merkez partisi olarak kurulup zaman içinde, sağa, sağa, sağa ve en sonunda aşırı sağa, ümmetçiliğe kadar kaydırıldı. Neticede bu planın içinde, hatta başında olan kimse dahi, hatırlarsınız, “aşırı sağa kaydılar,” diye, dört en yakın akrabasını dahi “cahiliye devri insanları,” diye suçlamak zorunda kaldı. Şu ortaya çıktı ki Türkiye'de ekstreme giden herkesin eli yanar, bütün siyasi partiler uçlara doğru gittikçe oy kaybederler.

ANAP sağa kaydı diyorsunuz. Bunu savunulan değerlerin değişmesi olarak ele alırsak, başlangıçta hangi değerler vardı, zamanla bunların yerini neler aldı?

İlkelerden bir şey değiştirmediler. Fiilen, icraatta değişiklik oldu. Bugün ANAP programı aynen duruyor. Ama programı hiç kimse de okumuş değildir, bunu size söyleyeyim.

Yani programların hiçbir işlevi olamıyor...

Hayır. ANAP'ın resmen 30 7 de vetolu, 37 kurucu üyesi var. Gidin sorun, "programı okudunuz mu," diye, garanti veriyorum size 35 tanesi okumamıştır.

Siz okudunuz galiba...

Okuduğum için söylüyorum. Programı alırsanız, tam manasıyla liberal, Atatürkçü, çağdaş, atılımcı bir programdır. Gerçi bugünün şartlarına da pek fazla cevap veren bir şey değil. O günün şartlarında oldukça güzel bir programdır. Ama bu programı hiçbir zaman ANAP kurucuları, bakanları, il başkanları öğrenmediler. Bir il başkanına gidip ANAP programı isteyin, odasında programı bulamazsınız.

Başka bir partide başıma gelmişti.

Bütün partilerde böyle. Türkiye'de siyasi hayat bir fikriyatın peşinden gitme olayı olarak görülüyor maalesef. Cahillik var, demokrasi gelenekleri ve terbiyesi oturmamış. Genellikle bir liderin peşine takılıp sürüklenme olayı var. Tabii bu şekilde olay, bir parti olayı, bir demokrasi olayı olmaktan çıkıp zaman içinde bir adamın diktası haline dönüşüyor.

Bir kişi o kadar insanı nasıl peşinden sürükleyebiliyor?

Karizmatik liderler Türkiye’de o kadar insanı bir araya getirebiliyor. En basitinden ben. Kendimi övmek için söylemiyorum. Bugün bizim partide 12 bin kişi fiilen teşkilatlarda çalışıyor. Bir yıl gibi bir süre içinde oldu bu. İki yıl geçse belki 24 bin kişi bir araya gelecek. Partinin kuruluşunu benim ismim sağladı. Ama bizim ötekilerden farkımız şu: Biz parti programını devamlı olarak üyelerimize okutuyoruz, programı açıyoruz, açılmış programın her bir paragrafını bir de kitap haline getiriyoruz. Bir gerçek var ki, Türkiye’de partilerde ideoloji maalesef yok. O ideoloji olmadığı için, o ideojilere uygun insanlar da o partiler içinde yok. Bir örnek vereyim: ANAP’ın programında, devletin, milletin yapacağı hiçbir işe el uzatmaması vardır, hele bakkaliye tipi işleri kattiyen yapmaması, Ecevit zamanında açılan tanzim satış mağazalarının millete devredilmesi vardır. Ben program gereği İstanbul’daki Tansa’ların hepsini devrettim. Ben bunu yaparken İzmir Belediye Başkanı, olmayan tanzim satış mağazalarını açtı. İkimiz de aynı partiden, büyük birer ilin belediye başkanınız. Aynı partiye inanmışsak benim yaptığım doğru, onun yaptığı yanlış. Özal’a dedim ki “Bak, ya ben yanlış yapıyorum, ya bu arkadaş yanlış yapıyor. Hangimiz yanlış yapıyorsak, o yanlışını düzeltsin”. Ne bana “Tansa’ları yeniden aç,” dendi, ne ona “kapat,” dendi. Böyle parti olur mu?

Pragmatizm...

Bu pragmatizm de değil. Bu çapaçulluk, ilkesizlik. Parti birtakım ilkeler manzumesinin bir araya getirdiği insanlardan oluşur, değil mi? İlkeler yoksa, parti de yoktur. Onun için ben her zaman söyleirim, ANAP bir parti değildir. ANAP, devlet gücünün, devlet tarafından dağıtılan menfaatlerin bir araya getirdiği insanlar grubudur. Hani bir bal koyarsın da bütün sinekler üstüne konar ya, tıpkı o. Yoksa gerçekte ideoloji yoktur ANAP’ta.

DYP için de aynı şeyler söylenebilir mi?

Maalesef DYP’de de aynı ilkesizlik çok var. Mesela Said Nursi’nin ölüm gününde, 29 Ekim’de, cumhuriyetin kuruluşunda, aslında cumhuriyete karşı bir gösteri olan o mevlit ve anma gününde telgraf çekiyor, “Said Nursi büyük bir alimdir,” diyor. Arkasından da geçenlerdeki Lozan Günü’nde Atatürkçülüğü, İnönü’yü göklere çıkartıyor. Normalde bu ikisi bir araya gelmez. Said Nursi ve Atatürk’ü aynı zamanda göklere çıkartmak olmaz. Birinden biri yanlış. Daha bunun gibi birçok ilkesizlik var. Yani partiler Türkiye’de herkese ve her kesime mavi boncuk dağıtmak ilkesine göre kurulmuş. Bazıları hariç, MSP hariç...

Refah Partisi demek istiyorsunuz...

RP’nin kendi ilkesi var, daha saygıdeğer. MÇP’nin bir ilkesi var.

DSP’nin?

DSP’nin de az çok ilkesi var. Ama bir ANAP’ın hiçbir ilkesi yok, bir DYP’nin hiçbir ilkesi yok, SHP’nin hiçbir ilkesi yok. Kitle partisi olmak demek ilkesizlik demek değil. Çıkarlar üstüne kurulmuş, işin aslı bu. Çıkar grupları bir araya gelmişler ve bütün hedef ve istikamet de devlet imkânlarını kullanmak. Bunun için Türkiye’de bu yozlaşmanın önüne geçmenin birinci yolu, devletin marna dağıtan kurum olmaktan çıkarılması lazım. Nedir o da? Tüm KİT’ler, tüm devlet teşebbüslerinin fabrikalarının hepsi millete devredilmelidir. Merkez Bankası kesinlikle özerk hale getirilmelidir. Devlet paraya müdahale edemez hale gelmeli. Devletin iktisadi olarak karar çıkarma, yani şunu zengin etme veya bunu batırma yetkisinin elinden alınması lazım. 1567 sayılı kanun ve ona bağlı 17 sayılı kanun gücünde kararname çıkartma yetkisi ekonomiyi sonsuz müdahale hakkı veriyor. Bu hakkın devletin elinden alınması lazım. Sonra devlet bankalarının tamamının özelleştiril-

mesi lazım. Devlet sadece askeriye, bir de büyük altyapılara, bunda da özel sektöre öncelik tanıyarak, girmeli. Küçük ama saygın, artık mama dağıtmayan bir devlet haline gelirse görürsünüz bugün siyasete talip olanların onda biri bile ortada kalmaz.

O zaman siyaset profesyonellere özgü bir iş olur herhalde.

Zor bir iş olur, zor. Gerçekten ehil olan insanların siyasete talip olma hadisesi çıkar. Almak için değil vermek için, ülkeye hizmet için ortaya çıkan insanların uğraştığı bir alan olur.

Yani siyasetin daha çok toplumun seçkinleri tarafından yürütülmesini mi savunuyorsunuz?

Seçkin kavramına bağlı. Seçkin illa okumuş anlamına gelmez.

Toplumda öne çıkmış, sivrilmiş insanlar...

Sadece sivrilmiş değil. Şahsi çıkarlarını toplum çıkarlarının gerisinde tutan insanların yaptığı bir uğraş olur siyaset. Böyle de olması lazım.

O zaman siz kutsal bir önem atfediyorsunuz siyasete.

Siyaset bir özveri olayıdır. Kutsal değil ama toplumsal bir hadisedir. Saygın olması gerekir. Türkiye’de ise, devlet böyle mama dağıtan bir teşkilat, şirket gibi olduğu için, mamadan bir pay koparmak isteyen, bir sandalye kapmak isteyen herkes, devamlı, hırs içinde ölümüne siyaset yapıyor. İftira atmak, pislik atmak, her türlü ahlak dışı şeyi yapmak sanki siyasetin kuralı olmuş. Buna karşılık, eğer devleti, başına geldiğin zaman, bir mama dağıtıcısı olmaktan çıkarıp, bir külfet, bir hizmet yeri haline getirirsen bir sürü insan kaçır. Bugün Türkiye’de bir başbakan oluyorsun, emrinde ülke üretiminin yüzde 45’i var. Türkiye’nin bankacılık sistemi-

nin yüzde 75'i var. Bir anda Vehbi Koç, artı Sabancı, çarpı dört, o kadar ekonomik güce ulaşıyorsun. O gücü de hiç kimse, ölümüne, elinden bırakmak istemiyor. Bu yüzden ülke üretiminin yüzde birini bile devletin yapmaması lazım. Bankacılığın yüzde birini dahi devletin eline bırakmamak lazım. Reform dediğin bunlar. Bunları yaptığında ekonomi kesinkes hızlanır. Artı, devlet saygın hale gelir, artı, siyasetçi saygın hale gelir. Bunun başka hiçbir yolu yok. Beş senede olur bu işler.

Bu sürecin ideolojik, kültürel ilkeleri neler olacak?

Dünyada devleti küçük ama saygın, etkin bir devlet haline getirme modası başladı. Bu, bugün çıkan bir hadise değil. Bir süreçtir ve dünya süratle o sürece gidiyor. Buna individualizm, yani ferdiyetçilik diyorlar. Batı medeniyetinin temelinde birey var. Odak noktası devlet değil insan ve bir kişi. Eğer bir devlet o bir kişinin hak ve özgürlüklerini korumuyorsa devlet olma vasfını kaybeder. Çünkü devlet o insanın hak ve özgürlüklerini korumak için kurulmuş bir müessesedir, onu kontrol etmek için değil. Devlet sübjektif bir kavram. Bir hükmi şahıs. Kim kurmuş? Gerçek şahıslar kurmuş. Bizler kurmuşuz. Bizim kurduğumuz devlet, bizim aleyhimize çalışabilir mi? Öncelik bende, sende. O katı devletçilik anlayışı dünyada geçti, Sovyetler Birliği'nde bile geçti. Türkiye'de de geçmek zorunda. Ferdin hak ve özgürlüklerinin korunmadığı hiçbir devlete devlet demem.

Bu hak ve özgürlüklerin sınırı var mı?

Sınır var. Başka bireylerin hak ve özgürlükleriyle ve toplumun genel yararlarıyla sınırlıdır. Ferdin yararı toplumun yararının üstüne geçemez.

Bunu kim saptıyor, devlet mi?

O sınırı yine insanların kurduğu devlet ve politika saptıyor. Dünyada ve Türkiye’de politikanın trendi ferdiyetçilik. ANAP da bunu söyleye söyleye oy aldı. “Allah kimseyi devlet kapısına düşürmesin sözünü Türkiye’de kaldıracacağız,” dedi. Dedi mi, demedi mi? Bu da çok büyük pirim yaptı mı? Ama ne yaptı? Devletin ağırlığı o zaman birse bugün bine çıkardı.

Başa, sağ-sol kavramlarına dönecek olursak...

Biliyorsunuz Fransız Devrimi sonrasında Meclis’te kralcılar sağda, halkçılar solda, tarafsızlar da, “yaylacılar” deniyor, yukarıda oturuyormuş. Tabii bu işin biçimsel yönü. Bu kavramlar esas 1800’lü yıllarda yerleşmiş. Çünkü Avrupa bir merkantalist dönemden geçmiş, endüstrileşmesini hemen hemen sağlamış. 1850 yıllarında. Avrupa’nın zenginliğinin, birikiminin başladığı yıllarda ucuz işçilik, haftada 64 saate kadar işçilerin çalıştırılması, kolonyalizm, bütün bunlar serveti biriktirmiş. Dikkat edin, iktisadi bütün teoriler de o servetin biriktiği yıllarda üretilmişlerdir. İskoç ekonomist Adam Smith *Milletlerin Serveti*’ni 1780’lerde yazmış, John Stuart Mill, Ricardo, bunlar 1820 1840 daha sonra Hegel ve Karl Marx’ın çıkışı 1850 1860... Dikkat edin tarım ekonomisinden endüstriye geçişin, servetin birikmesinin gerçekleştiği yıllarda bu servetin asıl sahibinin kim olduğu konusundaki tartışmalardır bunlar. Sağın kavgası bölüşümü yaptırılmamak, servetin üstüne servet katmak. Solun kavgası ise doğal olarak, hiçbir sendika yokken, hiçbir karşı görüş ve hareket yokken köle gibi çalıştırılmış olan işçilerin biriktirilmiş olan o mal ve servetten pay almaları üzerine kurulmuş. Dolayısıyla sosyal demokratlarından Marksistine kadar tüm Avrupa solunun tek gayesi paylaştırmaktı. Türkiye’ye ise demokrasinin ve fikir cereyanlarının kopyası gelmiş. Maalesef solun tek gayreti bölüştürmek, sağın ise biriktirmek olmuş. Demirel’in meşhur sözünü hatırlarsınız: “Pastayı büyütelim

gardaşım, ondan sonra paylaşırız!” Paylaşma fikri yok bunda. Öbüründe de pasta ne olursa olsun paylaşma fikri var: “Toprak işleyenin, su kullananın”. Şimdi bu ikisi de 1850’lerde kalmış fikirler. Yapı olarak çok çağdışı. Bugünün Türkiye’sinin insanı, iletişimin çok kuvvetli olduğu bir çağda, Batı’nın standartlarını, yaşam, bölüşüm, üretim biçimini görüyor. O halde Türkiye’nin bu enformasyon çağında pastanın büyümesini daha fazla beklemeye tahammülü yok. Türk solunun kafa yapısı da “ne varsa paylaşalım”. Peki! Ama birikmiş bir şey yok ki Türkiye’de. Hadi paylaşalım. 60 milyona bütün fabrikaları, şunları, bunları versen adam başına bir kuruş düşmez. Türkiye’nin sorunu ne bölüşmektir, ne pastayı büyütme. Pastayı büyütürken, aynı süreç içinde adaleti sağlayarak bölüşmeyi dengeli yapmaktır.

Yani sosyal adaleti de gözeten bir liberalizm.

Bir yandan üretecek, bir yandan dağıtacaksın. Toparlayacak olursak Türkiye solu, o eski “toprak işleyenin, su kullananın” ilkesinden vazgeçmek zorunda, Türk sağı da “pastayı büyütelim, sonra paylaşırız,” demekten vazgeçmek zorunda. İkisi de çağdışı kalmış. Batı’nın tesirleri, bize de ulaşan yeni fikir akımları Türkiye’de solu da, sağı da çürüttü. Türkiye’de artık sağ kesinlikle kalmamıştır. Kalamaz da, ayakta duramaz da. Sağın yapacağı tek şey, sosyal adaleti muhafaza etmek, onu savunmaktır. Yani merkeze doğru gelmektir. Sol da eski devletçi kafayı bırakıp, merkeze gelip, üretim araçlarının milletin elinde olmasını savunmak, milletin kazanma hırısından istifade edilmesi gerektiğini öğrenmek zorundadır. Onlar da bunu öğrenmeye başladılar. Fakat ikisi de ne hikmetse, inatla sol ve sağ laflarını kullanıyorlar: Demokratik Sol, Sosyaldemokrat Halkçı Parti, milliyetçi, muhafazakâr... Aslında iki taraf da bunlara inanmıyor. Liderleriyle, üst düzey yöneticileriyle konuşun, iki taraf da doğru noktanın merkezde olduğunu söyleyecektir. Fakat içlerinde tutucu insanlar var, kurulmuş bir kere bu partiler. Bir sağ partiyi sola doğru çekmeye çalıştığı-

nızda hepsi birden fren koyuyor. Tutucular birbirleriyle çok iyi dayanışlırlar, ılımlı insanların dayanışma güçleri azdır. Çünkü akılcı insanlar bireycidir. Bireyci insan da tek başına kendine güvenir, kolkola girmez. Aşırıları ise teker teker kendilerine güvenmezler, birbirlerine dayanıp bir güç olurlar. Parti içinde de genellikle onların dedikleri olur. Onun için sağ ya da sol bir partiyi merkeze çekmek kolay değildir. Biz bunları bildiğimiz için partiyi kurarken Demokrat Merkez Parti dedik, ismini adeta çaktık, sağa veya sola götürülmesin diye. Buradaki merkez ılımlılık demektir, sağın ve solun doğru fikirlerini alan bir ideolojidir. Yoksa merkezîyetçilik değil. İdari mekanizmada ise mümkün olduğu kadar yerinden yönetime, adem-i merkezîyete göre bir anlayışımız var ki bu da modern sevk ve idarenin tabii neticesi. Böylece insanlar kendilerini daha süratli, daha akıllı, daha ucuz yönetiyorlar. Bugün Türkiye'nin en büyük ideolojik problemi, merkezin sağında ya da solundaki partilerin doğruyu görüp doğruya gelememeleri olayıdır. Bir de mavi boncuk dağıtma alışkanlığı. Benim yaptırdığım bir araştırma var, 8600 küsur kişiyle yapılmış kalitatif ve kantitatif bir araştırma. Üstün Ergüder'in yaptırdığı araştırmaya yüzde yüz uygun. Halkın yüzde 83'ü ılımlı. Dini inanç yönünden müslüman insanlar, Hz. Muhammed'e, Hz. Allah'a inanıyorlar ama Atatürk'ü de seviyorlar. Bir kısım Atatürk düşmanı var halk içinde. Bunlar biliyorlar ki eğer Atatürk şu Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasaydı, özgürlüğünü ve bağımsızlığını vermeseydi belki de Türk insanı bugün Hıristiyan olacaktı. Türk halkının yüzde 98'i tapuyu namusu gibi görüyor ama gerçekten yakın akrabası, komşusu büyük sıkıntıdayken üzüntü duyar yüzde 85'i, sosyal adalete de inanır. Eğer bu yüksek sosyal dayanışma Türk halkında olmasa, geleneksel olarak, Alman veya Fransızlar gibi olsa, sosyal dayanışma kurumlarının böylesi bir azlığı içinde ülkede iç harp olurdu. Bir şeyin olmaması Türk halkının bu büyük gönül zenginliğinden ve insani duygularının kuvvetli olmasındandır. Bizde bazen bir baba elli yaşına gelmiş çocuğuna bakmayı bile sürdürebilir. Babası, anası yüz yaşına gelir çocuğu bakar. Anasına babasına

bakmayan evlada iyi gözle bakılmaz. Aynı şekilde imkânı olmasın-
na rağmen evladına bakmayan anababayı da toplum dışlar. Demek
ki Türk toplumu temelinde sosyal adaletçi bir toplum. Daha bunun
lafı yokken bizde sosyal adalet kavramı vardı.

Türkiye’de elinden din silahını alırsanız sağ kalır mı?

Sağ kalmaz. Türk sağı olayı dini esas üzerine oturtmaya çalışıyor
ki son derece yanlış. Hep söylüyoruz “okula, camiye ve kışlaya si-
yaset sokulmaması gerekir,” diyoruz. Ama politikacılar Türk in-
sanının yüksek oranda Müslüman olması gerçeğini siyasi olarak
kullanmaya çalışıyorlar. Uyumla çalışıyorlar, dini bir nevi af-
yon haline getirmeye çalışıyorlar. Oy alma mekanizması olarak
görüyorlar Aslında dine yapılabilecek en büyük hakaret ve küfür
de siyasette kullanmaktır. Din gibi yüce bir duygu onu kullanan
cüce politikacıların elinde kaldığı zaman çok sarsılır.

Ama vazgeçmiyorlar...

Vazgeçmek zorunda kalacaklar.

Türkiye’de sol olarak bilinen kesimler de dine benzer bir yak- laşım gösterebilir belki o zaman durum eşitlenir.

O zaman iyice içinden çıkılmaz bir hale gelir. İdeali dinin siyaset-
te kullanılmamasıdır. Çok ayıptır, hatta günahıdır. Maalesef bu ko-
nuda öyle iftira kampanyaları yapıyorlar ki! Benim için dinsiz di-
yorlar.

Bir ara Alevi dediler.

Onu da dediler. Alevi olsam söylerim. Alevi bir Türk vatandaşı
değil mi? Ama olmadığım halde Alevi dediler. Sağın kullanması
gereken gerçek ideolojik argümanlar şudur: ilk olarak devletçili-

ğın ferdiyetçiliğe dönüşmesi, ferdin hak ve hürriyetlerinin sonuna kadar korunması, demokrasi, üretim ve paylaşım, hız ve refah. Sağ bunları kullansa akıllılık yapar. Batılı sağ bunu kullanıyor. Bizim sağ ise sepette pamuğu olmadığı için, siyasette kullanılmaması gereken değişik enstrümanları kullanıyor. Anladığım kadarıyla bunun sebebi paylaşmaya niyetlerinin olmaması. Üretip, büyütüp paylaşmamak. İslam dininin aslında güzel bir tarafı olan “bir lokma, bir hırka” zihniyetini topluma yerleştirip, insanları toplumdan pay istemez hale getirmek istiyorlar. Dinin afyon olarak kullanılmasından bunu kastediyorum. Ama insanları istedikleri kadar kullansınlar insanlar istiyorlar, daha çoğunu istiyorlar, bu hakları da.

Milliyetçiliği nasıl değerlendiriyorsunuz?

Milliyetçilik aslında bütün partilerin ortak yanı olması lazım. Nedir milliyetçilik? Atatürk'ün ifade ettiği gibi “Ne mutlu Türküm diyene”. Yani Misak-ı Milli sınırları içinde yaşayan her vatandaşın, ırkı ne olursa olsun, inancı ne olursa olsun birinci sınıf vatandaş kabul edilmesi. Bu geminin içinde yaşayan her insanın refah ve mutluluğu için herkesin dayanışma içinde olması. Geriye doğru baktığınızda bu vatan içinde tarih birliği, coğrafya birliği, ileriye doğru beraber yaşama istek ve arzusu var. Mutlu, müreffeh ve çağdaş yaşama isteği ve arzusu var. Bu istek ve duygularda beraber olan insanların dayanışma duygusuna milliyetçilik denir.

Ama ırkçılar da var.

Bizim anladığımız anlamda milliyetçiliğin kökeninde ırkçılık yoktur. İrkçuların yaptığına aşırı milliyetçilik denir. Artık insanların kafatasıyla değerlendirilmesinin zamanı o kadar geçti ki! Dünyada turizm, bu hareketlilik oranı arttıkça pür millet kalmıyor ki! Şovenist milliyetçilik dünyanın hiçbir yerinde tutunamıyor, tutanamaz da. Pür Alman'dan, pür Fransız'dan, pür Amerikalı'dan, pür İngiliz'den, pür Rus'tan, pür Türk'ten bahsetmek mümkün mü?

Türkiye için sizin yüzünüz tamamen Batı'ya dönük...

Gayet tabii, doğal bir şey bu. Bugün dünya medeniyeti nerede? Doğu'da ise Doğu'ya dönelim. Teknolojinin en üst düzeyde olduğu, kişi hak ve özgürlüklerinin en üst seviyede korunduğu yer Batı medeniyeti. Atatürk de zaten istikameti Batı'ya göstermiş.

Peki Doğu'nun bizim için anlamı ne?

Biz hiçbir zaman tam Doğulu bir millet olmadık. Yakındoğulu veya Ortadoğulu milletiz. Doğu'nun anlamı, tarihsel, kültürel bağlarımız olan, o kültürü kullanarak Batı medeniyetinin üstüne geçmeyi düşünüyoruz. Yani Doğululuğumuzu hiçbir zaman kökünden reddeden bir kafamız olmamalı. 2-3 bin yıllık Türk tarihimiz, yakında Osmanlı var, bunun içinde bir sürü zenginlikler var. Bunları da reddetmemiz mümkün değil. Zaten aslını reddeden medeni olmaz. Ama mühim olan, o aslını görüp fark ederek onu çağdaş bir biçimde yorumlayıp, çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkma gayreti göstermek. En basitinden Afrikalı dış doktoru Dr. Alban var. Afrika müziğiyle bütün dünyada meşhur oldu. Afrika'nın müziği ne, bunun geçmişi, enstrümanları ne? Tamtam. Ama o müziği aldı evrensel boyutlara taşıdı. Ben çok zevk alıyorum Dr. Alban'ı dinlerken. İşte bütün mesele bir milletin kendi kültüründen kopmadan, yozlaşmadan, hangi seviyede olursa olsun onu inkâr etmeden, küçük görmeden, ona dayalı olarak evrensel çizgileri yakalayabilmektir. Yoksa kimliğini kaybetmiş bir insanın başka bir dünyanın vatandaşı olması mümkün değil.

Devletin küçülmesi anlayışınız ordunun küçülüp profesyonelleşmesini de içeriyor mu?

Türkiye'deki siyasetçiler, genelde, özellikle 1960'lardan sonra, demokrasiyi içlerine tam sindiremeden, toplumun yapısını tam öğrenmeden birdenbire çok önemli noktalara geldiler, toplumun

dengelerini, istek ve arzularını tutamadılar ellerinde ve toplumu kaosa götürmeye kalktılar. Tabii ki bütün askeri ihtilaller, iyisi de kötüsü de, yanlış hadiseler. Fakat bugünlerde devamlı bir asker düşmanlığı topluma pompalanmaya çalışıyor. Dünyanın hiçbir ülkesinde toplum kendi askerine düşmanlığa körüklenmez. Çünkü bir gün gelir o askere ihtiyacın olur. Allah mecbur etmesin. O gün geldiğinde saldırdığın askerlerle kendini koruyamazsın. Demek ki bütün kurumların bir ahenk içinde morallerinin yüksek tutulması lazım. Türk askeri de bunun içinde. Son günlerde orduyla acayip oynanıyor. Benim korkum odur ki Türk toplumu bir gün bir müdahaleyle karşı karşıya kalırsa asker seyirci kalır. Batı demokrasilerinde, devleti kuranlar, demokrasiyi kuranlar hep sivil insanlardır, tüccarlardır, askerler kurmamıştır. Bizde ise Osmanlı'dan sonra maalesef tek okumuş zümre askerlerdi, onlar kurdu devleti. Çünkü okul açmamışlar, sivil kişileri yetiştirmemişler. Sivil kişilerden bir toplum oluşturmamışlar. Tek müessese olarak ordu kalmış. Cumhuriyeti kuranların hemen hemen tümü askerler. Onun için Türkiye'de askerler bu devletin sahibi olarak gördüler kendilerini. Çok da kötü bir şey değil bu. Eksikimiz şurada: Siviller kendilerini yetiştirebiliyorlar mı? Bu toplumun, bu devletin, bu demokrasinin sahibi olarak görüyorlar mı kendilerini?

Sizin orduya bakışınızla ilgili olarak çeşitli imalarda bulunuluyor. Örneğin Kenan Evren'le yakınlığınız...

Komik şeyler bunlar. Ben askeri de sivili de severim. Ordu ve sivil ayrımı yapanlar bu memleketin hayrına işler yapmıyorlar. İhtiyacın hiç yoksa dağıt orduyu, kaldır.

Ordunun küçülmesi ve profesyonelleşmesi için ne diyorsunuz?

O ayrı bir şey. Dünyadaki silah ve savunma sistemleri stratejileri değiştikçe Türk ordusu da kendini buna ayarlamalı. Ama ordudan tamamen vazgeçebiliyor musunuz? Dünyadaki en üstün silah mo-

ral gücüdür. Morali çökertilmiş, toplumuna yabancılaştırılmış, ondan soyutlanmış bir ordunun harp etmesi mümkün değil. Sivil-ler bu asker düşmanlığını sürdürürken bunu da unutmamalı.

Türkiye sağ ve solundan takdir ettiğiniz kişilerin isimlerini verebilir misiniz?

Takdir ettiğim kişiler olsaydı onlarla muhakkak gider konuşurdum. Sağ ve soldan benim takdir ettiğim insan yok. Çünkü ben sağ ve sol kavramlarını çok banal, çağı geçmiş buluyorum. O fikirlere bağlanan insanlarda takdir ettiğim kimse yok. 2000 yılına girerken dünyaya bakacak olursak, sağ ABD ve onun yanındakiler, solu ise SSCB ve onun yanındakiler temsil ediyor şeklinde bir kutuplaşmanın kalmadığını, sistemlerin birbirlerine yaklaştığını görüyorsunuz. Artık dünyada komünizm de bitmiştir, bitmek zorundadır, kapitalizm de bitmek zorundadır, yani eski anlamdaki vahşi kapitalizm. Sosyal dengelere dikkat eden bir kapitalizm, piyasa ekonomisine dikkat eden bir komünizm çıktı ortaya.

Emperyalizm de mi bitti?

Emperyalizm de şekil değiştirdi, çokuluslu şirketlere dönüştü. Hangi şirketin merkezi hangi memlekette ayırt etmek mümkün değil. Dünyada kavramlar çok süratle değişiyor, siyaset değişiyor buna bağlı olarak. Ve dünya süratle merkezde bir uzlaşmaya doğru gidiyor. Dünya buraya giderken hâlâ Türkiye’de sağcı-solcu kavgası yapmak ve bu terimleri devamlı kullanmak gerçekten komik geliyor bana. Üstelik Türk insanı da yapı itibarıyla büyük çoğunluk olarak ılımlı.

Bir zamanlar sağcılığı Kuran’da bulanlar çıktı.

Komik insanlar bunlar. Son derece dindar insanlar şu anda SHP’nin içinde var. Benim rahmetli babam beş vakit namazını kılar,

zikrini de yapardı, Nakşibendi idi ama Halk Partili'ydi. SHP'nin kurucularından İbrahim Cevahir'in sülalesi tesettürlü gezer. SHP'yi kuranlardan, İnönü'yü başkanlığa ikna eden, partiye büyük para yardımları yapmış bir insandır. Yeğenleri mimardır, türban giyerler, çok iyi bir ailedirler, severim. Din esasına göre sağcılık solculuk olur mu? Din hepimizin. Dini sağcıların olarak görürseniz memleketin yarısını dinsiz kabul etmeniz gerekir. En çok kızdığım, müslümanlık adına dini siyasete alet eden sahtekârlar.

**Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları
serbest bırakılmış eserdir**

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

SÜLEYMAN YALÇIN

“TÜRKİYE’NİN HARP GİBİ BİR BUHRANA İHTİYACI VAR”

Aydınlar Ocağı’nın öyküsüyle başlayalım isterseniz...

1968-69 yıllarında Konyalı Lokantası’nın sahibi Mustafa Bey’in de dahil olduğu bir grup arkadaş, örneğin Nihad Sami Banarlı, İbrahim Kafesoğlu, solun bu derece azgınlaştığı, akliselimin kaybolduğu bir ortamda Türk milletinin tarihi misyonunu ve bunun manevi mirasını sahiplenen aydınlara vazife düştüğünü düşündük. Cesurca, çekinmeden kendimizi ortaya koyduk. Eski Aydınlar Kulübü yerine bu sefer, bu inanç ateşinin yanacağı bir ocak kurulum dedik ve Aydınlar Ocağı kuruldu. 14 Mayıs 1970’te resmen kuruldu. İbrahim Kafesoğlu başkan, ben ikinci başkandım. Dönemin cumhurbaşkanı rahmetli Cevdet Sunay bize “Yahu sizin gibi hocalar var mı üniversitede? Şimdiye kadar neredeydiniz?” dedi. Ağlayarak kabul etti bizi. Buara ben iki yıl Amerika’da bulundum. Kafesoğlu bana mektuplar yazardı, “Süleyman bey, bu işi sen olmadan götüremeyeceğim, çabuk gel buraya,” derdi. Çünkü maalesef o zaman Aydınlar Ocağı’nı o zamanlar pek güçlü olmayan ülkücü gençler siyasi zemine çekmeye çalışmışlar. Bunu istemiyorduk. Biz, fikrin, inancın savunucusu olacak, dürüstahlak gösterecek bir ekibin varlığını göstermek ve problemlerimizi memleket çapında olsun tartışmak, düşüncelerimizi insanlık bazında söylemek istiyorduk. Gerektiğinde bunu siyasi kadrolardaki yetkili ve etkili kişilere iletcektik. O sıkıntılı bir devre olmuş, hatta birtakım marka-

daşlarayrılmışlar. Ben ülkeye dönünce tekrar ocak yönetimine girdim. O yıllar MC dönemi idi. Necmettin Erbakan, Aydınlar Kulübü zamanında her ay elli lira verecek yirmi kişiden biriydi ama ya bir ya iki ay vermişti. O ayrı parti kurdu. Bunun müsebbibi de Süleyman Demirel'dir. Erbakan AP'den Konya'dan kaydını yaptırdı ama Süleyman Bey izin vermedi. Biz iki parti arasında temaslar kurulmasında aracı olduk. Teknik insanların hayata çok değişik bir bakış açıları var. Turgut Bey'de de bu çok açıktır. Birtakım rakamlar, su potansiyeli, enerji potansiyeli, döviz potansiyeli... Bunun ötesinde insan var, duyan, düşünen, umut eden, öldükten sonra da bir şeylerin varlığına inanan veya inanmayan. İşte bu insanı sarfettiği suyla, enerjiyle, kullandığı arabayla ölçen bir bakış açısı. Tabii ki insanların müreffeh olması için çalışmak lazım. Fakat refah insanlar için yalnızca maddi olan değildir, düşüncede de, ruh halinde de, ahlakında da yaşanmalıdır. Bazı arkadaşlarım hayat şartları çarkı içinde değişik istikametlere girdiler ama Allah'a şükür benim görüşümde bir değişiklik olmadı.

Artık iyice marjinal kaldınız. 80 başlarında politik alana çıkmakla birlikte fikir üreten bir dinamo gibiydiniz, ama artık size ihtiyaç duyulmuyor galiba.

Maalesef öyle. Ölçü sadece dediğim gibi birtakım maddi değerler. Hatta içimizde ilmi ve manevi hizmet için çalışan arkadaşlarımızdan bir kısmı bu hizmet vasatını, daha yukarı çıkmak için, siyasi mevki elde etmek için kullandılar, bunu gördük. Bir taraftan da Aydınlar Ocağı fikir üreten, bu fikirleri etrafa yaymaya çalışan bir teşekkül iken, öbür taraftan alıcısı çok azaldı. Ayrıca Turgut Bey'in "transformasyon" dediği olayın Türk milletine çok büyük mahsuru oldu. Dolayısıyla Aydınlar Ocağı'nın, 1975-84 arasında yoğun bir şekilde gerçekleştirdiği Türkiye'nin fikir hayatına fikirler üreterek katkıda bulunma fonksiyonu çok azaldı ve hatta kayboldu. Bir kere alıcısı yok. Gazetelere bakıyoruz, Cumhuriyet bile artık pornografik resimler basmaya başlamış.

Bunun bir diğer nedeni de, Batı'da yaşanan ve Türkiye'de de transformasyonla görülmeye başlanan sağ ile solun merkeze doğru kayarak birbirlerine benzemeleri olabilir mi?

Ben bundan ziyade şöyle düşünüyorum: İnsanoğlunun en büyük varlığı beynidir. İnsan hem cahil, hem zalimdir. Manevi bir emanettir hayat, hizmet yüklü bir süreçtir. Bu süreçte insanoğlunun kendi kafasında geliştirdiği birtakım değerler var, aile, namus, hürriyet gibi değerler. İnsan aklının müspet ilimler alanında yapmış olduğu, özellikle son elli yıl içindeki şaşırtıcı gelişmeler insanoğluna hayal bile edemeyeceği bir refahı getirdi. Biz yazları Çanakkale'de bütün yerleşim noktalarından uzakta, elektriği olmayan, suyunu tulumbadan çıkarttığımız bir yerde geçiriyoruz. Oğlum geldiği zaman arabasındaki mobil telefonla bütün dünyayla konuşabiliyoruz. Elektriğimiz yok ama güneş enerjisinden aydınlatmayı sağlıyoruz, siyah-beyaz televizyon seyrediyoruz. İlmin ve teknolojinin getirdiği rahat insanoğlunun en büyük meziyeti olan akli veçhesinin gelişmesini menfi yönde etkiliyor. İnsanoğlu daha çok rahat, daha az mesai ve daha az risk istiyor. Böylece fikir gibi, ilim gibi, fazilet gibi, ahlak gibi güç olaylardan insanoğlu uzaklaşıyor. Bizler aynı anababadan gelen, kalıtımına bir başkasının karışmadığı bir nesil istiyoruz. Buna mukabil Batı'da birtakım zıppçıktılar kadın kadına evlenme, erkeğin annesiyle evlenmesi gibi şeyler yapıyor. İnsanlığın tarihinden beri gelen değerleri reddedemezsiniz. Tabii bir avuç insan bunları küçümseyebilir ama insanoğlunu insan yapan bu değerlerdir. Bu değerleri yok saydığımız zaman bir hayvan olursunuz.

Sağı sağ yapan manevi değerler. Bunlar da kalmayınca sağın ne anlamı kalıyor?

Var. Batı'da da olsun, düşünen kafaların bir kısmı insanlığın bu gidiş istikametine isyan bayrağını çekiyor. Türkiye'de de bir taraftan inanan gençler kendi inançlarını yaşamaya çalışıyor, diğer

taftan da teknolojinin ve refahın getirdiği o cazip şartlar arasında bocalıyor. Burada mühim olan inanan insanın inandığı hayatı yaşayabilmesidir. Kanaatimce hayat bir karakter imtihanıdır ve bence insanların yüzde 90 95'i, hatta bazan 96'sı bu karakter imtihanını kaybetmiştir. Bir hafta önce görüştüğünüz siyasi kadronun en üst düzeyindeki arkadaşlar böyle diyor, üç gün sonra tam tersini yapıyor. Batı'da sağ biraz daha fazla refah ve hazza yaklaşıyor, kültürden kaçıyorama bir noktada, özellikle eski Marksist rejimlerin olduğu ülkelerde tarihten gelen değerlere yönelik hız kazanıyor. Adamlar ateist kültür içinde yetişmiş ama Moskova'da en çok satılan kitap İncil. Maddesinin hazzıyla insan bir yere kadar geliyor ama o tatmin etmiyor.

Türkiye'yi yıllardır sağ kadrolar yönetiyor. Son zamanlardaki transformasyon, sağın alışlageldik, muhafazakârlık, milliyetçilik gibi değerlerinde bir aşınmaya yol açmadı mı?

Turgut Bey, partiyi kurmadan önce bu eve gelmişti. Şu gördüğünüz koltukta oturuyordu. Başka arkadaşlar da vardı. Siyasette hangi ilkelere sahip olduğunu bize anlatmıştı. O zamanki istikametinden faydacılık ve belirli makamlarda kalabilme endişeleri yüzünden epey taviz vermek zorunda kaldı. 1975-80 arasında oldukça etkili faaliyet yapan Aydınlar Ocağı, hayatta insanı cemiyet içinde izah eden bir çaba, tarih içinde Türklerin müslüman olmasından sonraki oluşumun bir neticesidir. 12 Eylül'le beraber, Necdet Üruğ Paşa 1. Ordu komutanıydı, daha önceden temaslarımız vardı, severiz, sayarız, bizim görüşlerimizi paylaşan bir insandı. Gördüler ki Türkiye'de, Türk devletine, Türk milletine yabancılaşmış bir grup insan var, geniş çapta dış güçlerle bütünleşmiş haldeler. Milliyetçi bir zemine oturmak ihtiyacını hissettiler. Fakat o devrede YÖK geldi, üniversiteleri yok etti adeta. Ama solun, Marksizmin şerrinden kaçmak için işin başına milliyetçi, muhafazakâr insanları getirmeye çalıştılar. Pek çok dekan, rektör, bu gruptan insanlar oldu. Ama 1923 Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürkçülük görüşü-

ne bağlanmış birtakım insanlar mevkilerini İslam'a hayat hakkı tanımamakta kullandılar. Ters bir istikamette bir nevi tertip ortaya çıktı. 1984'e kadar üniversitelerdeki sağcı, milliyetçi, muhafazakâr yönetici kadrolar tasfiye edildi. Ben Aydınlar Ocağı Başkanı olarak bazı görüş ve şikâyetlerimizi Kenan Evren'e bildirmek istedim. Uzun süre oyaladılar, randevu alamadım. Sonunda öğrendik ki MİT bizim hakkımızda Evren Paşa'ya tutucu ve Osmanlıcı diye istihbarat vermiş. Osmanlı'yı yüceltmek, takdir etmek başka, Osmanlıcılık başka. Maalesef Osmanlı'yı reddeden bir cumhuriyet nesli var. Atatürk'ün büyüklüğü yanında en büyük saplantısı bu olmuştur, çünkü bütün geçmişi tekzip ediyor, inkâr ediyor, Orta Asya'ya, ırkçılığa, Nihal Adsız'ın yapmak istediğine varıyor. Birçok Osmanlı sultanının mezarlarını açtırıp, kafataslarını ölçtürtmeye kadar gitti. Örneğin bazı tanıdıklarım Türk musikisi diye bir şey olduğuna inanmıyorlar. Türk milleti diye bir toplum varsa onun elbette duygu dünyasının folklore etkisi olacaktır. Bugün pek çok solcu, Kemalist aydın böyle telakki ediyor. Kökümüzle ilişkisi olmadığı için İslami hassasiyeti olan insanları adeta Arabistan'ın içimizdeki uzantıları addediyorlar. Bana söylemişlerdir, bizim için yazmışlardır. Cumhuriyet'teki Aydınlar Ocağı ile ilgili yazıda Suudi desteği aldığımız yazıldı.

70'lerde Aydınlar Ocağı'ndan sağ ittifakın ideolojik harcının kaldırılmasında istifade ettiler. 12 Eylül sonrasında ise kadro olarak istifade ettiler. 1984'te başladığını söylediğiniz tasfiye süreci aynı zamanda Türkiye'de sağın fikir planında içinin boşaltılması süreci değil mi? Yani bugün sağda pragmatizmin hâkim olması 1984'te başlayan bir sürecin sonucu değil mi?

Bu noktada Türkiye'nin bir tüketim toplumu haline gelmesinin bir rolü var. İbrahim Kafesoğlu, Nihad Sami Banarlı gibi kişilerin yerlerinin doldurulamaması var. Öte yandan birtakım politikacıların müslüman Türk'ten endişe duymaları var.

Sağcı politikacıların da mı?

Tabii. Mesela son Yılmaz hükümetinin tayinlerini görüyorsunuz. Yılmaz kendisine sağcı diyor, annesi hacıdır ama hiçbir zemine oturmadığı için, kök boşta olduğu için bunları yapıyor.

Kürt meselesiyle birlikte tartışılmaya başlanan üniter devlet kavramına Özal'ın SHP'den bile uzak olduğu izlenimi var.

Evet bir ara öyle bir şeyler oldu ama sonra vazgeçti. Hiç değilse sözünü etmiyor şimdi.

Şu ya da bu şekilde bu nasıl mümkün olabiliyor? Çünkü Misak-ı Milli içinde Türkiye'nin bölünemeyeceği sağın en temel argümanıydı...

Tabii Özal nevi şahsına münhasır bir insan. Çocuksu tarafları var, büyük zaafıları var. Semra Hanım başta olmak üzere. Dolayısıyla kültür temeli çok kuvvetli olmadığı için meselelere pratik açıdan bakıyor, hemen çözümler arıyor. 24 Ocak kararlarının hazırlanışı Aydınlar Ocağı'nın mahsulüdür. Türkiye'nin sosyo-ekonomik çıkmazları ve çözümleri başlıklı ekonomik programı Turgut Bey hazırlamıştır. İçimizde beş ayrı oturum yaptık. Sonunda bir model çıktı ve hakikaten o model fikri tatbik edildi. O zamanki Özal, makulü dinleyen, kabul eden bir insandı. Sonra kendisine acı acı yakındım; kendisinden daha akılcı, daha doğru düşünen bir insan olmadığı kanaatine vardı. Kürt meselesine gelince. Annesinin Türk olmayabileceği gibi bazı faraziyelerde de bulundu. Ecevit'in de bir zamanlar, Yugoslavya gibi federatif bir sistemi savunduğu olmuştu. Türkiye'de Osmanlı'nın çöküntüsü altında milli mücadele bir İslami cihad olarak başladı. Vatanyla, milletiyle, devletiyle bütün Türkiye'yi yanyana getirdi. Burada en önemli birleştirici unsur İslam'dı. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Arapların bir kısmı İngilizlerin tahrikiyle etnik bir milliyetçiliğe saplanmışlar, Türk'ten ayrılmışlar, Türk'e ihanet etmişler, aptalca. Bir

kısım Arap ise burada İslam devleti kurulacak, müslümanlar hür olacak diye kalkıp gelmişler. Diyarbakır'dan, Siirt'ten vs. gelen Kürtler de, Türkçe bilmemelerine rağmen Batı cephesinde savaşmışlardır. Çünkü "vatanım," diyor. Nitekim ondan evvel Rus istilasında, Birinci Cihan Harbi'nde de çatışmışlardır. Hatta ve hatta Mısır Hidivi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Adana üstünden Osmanlı'yı tehdide gelince Güneydoğu'da ona karşı duran alaylar Osmanlı-Kürt alaylarıdır. Bizi bu anavatanda birleştiren iki ana unsur vardır: biri din, diğeri dil. Bunun zemininde vatan var, geçmişinde tarih var. Bu dört ana unsurdan üçünde müşterek olduğumuz insanlarla beraberiz. Ana dili Türkçe olmayıp Türkiye'yi vatan telakki eden farklı dinlerden insanlar gayrimüslimlerdir. Nitekim Lozan'da Kürt azınlık denince İsmet Paşa çıkıyor "Türkiye'de müslüman azınlık yoktur," diyor. Ancak müslümanın dışındakiler azınlık olabilir. Çerkezi, Lazı, Kürdü, biz hep aynı vatanın, milletin çocuklarıyız. Bunu tabii içimize Batı sokuyor ve maalesef cumhuriyetin bu köksüz nesilleri, tarihsiz insanları ona vesile oluyor.

Bir ara Ecevit'ten söz ettiniz. Sanki son günlerde Ecevit sağın birçok değerine sahip çıkıyor...

Evet, çok değişti. Görünen birtakım hakikatler var ki reddedilemez. Aile reddedilemez, komünist bunu reddetti. Mülkiyet duygusu reddedilemez. Burada insanın kendini aşabilmesi, benlik kompleksine kapılıp da hayvani benlik içinde kalmadan varolmaktır önemli olan. Güzel bir tabir var: maddenin manevileşmesi. Etnik gruplar haline gelmişiz ama bu maddi gerçeğin yanında bir kültür var, aynı zamanda bir millet haline gelmişiz. Hatta ne kadar güzel Ermeni bestekârlar vardır. Hayret ederim, nasıl duymuş bizim iç duygumuzu! Yahya Kemal'in dediği gibi öz musikimizi duymayan bizden değildir. Ecevit de birtakım reddedilemez hakikatleri görüyor ve onları dile getiriyor. Türkçülük yapıyor, Irak'taki Türklerin hakkını savunuyor.

Sağın tekrar sizin gibi insanlara ihtiyacı olabilir mi?

Vallahi biz hizmetimizi yaptık, misyonumuz geçti. Şimdi gençlere sıra geldi.

Siz olmasanız bile benzeri oluşumlara ihtiyaçları olabilir mi? Yoksa fikirsizlik mi hâkim olacak?

O fikirsizlik öyle bir noktaya gelecek ki sonunda insanoğlu fikri arayacak. Oraya az kaldı zannediyorum. Belki ben görmem ama on-on beş sene içinde Türkiye, cumhuriyetin kuruluşundaki hataları görecek. “Demirkırat” belgeselinin ortaya çıkardığı gibi, cumhuriyetin ilk çok partili döneminde yapılan hataları, boşu boşuna asılan, sürülen insanları ve altı oklu dünya görüşünün ne kadar yanlış olduğunu görecekler.

Bu arada sağ ne olacak?

Tarih içinden gelen bir istikamet var. O istikamet müslüman Türk’ün gidiş istikametidir ve sapmıştır. Laiklik olayında da yine İngiliz parmağı var. Biliyorsunuz Lozan akamete uğramış, İsmet Paşa yurda dönmüştü. Sonra İngilizlerle gizli görüşmeler yapıldı ve Lozan imzalandı. Hemen ardından da hilafet kaldırıldı. Dinin neredeyse düşman telakki edilmesini yaşadık biz. İlkokul öğrencisiydim, anamın gözyaşlarını hâlâ hatırlarım. Okul müsamesesinde büyük kartonlara yazılmış eski harfleri ellerimizde süpürgelerle süpürüyorduk. Annem Kuran okumaktan başka bir şey bilmezdi ama onu hayat nizamı olarak telakki ederdi. Bu hataları Türk insanı görecektir. Bunu geciktirecek en önemli engel Atatürk’ün tek parti fikrinin muhafazacısı olarak kendini telakki eden askeriyedir. Ama eninde sonunda gerçekler, düşünen kafalar kazanacaktır. Türkiye kendi şahsiyet çizgisine dönecektir.

Sağdan umutlu musunuz? Türk sağı diye bir şey kalacak mı?

Elbette kalacak. İnsan sadece refleks ihtiyaçlarını tatmin eden bir varlık halinde kalacaksa o zaman beşeri müesseseler de kalmayacak. Ama madem ki bir düşünen beyin var, varlık sancısını duyan insanlar, yaşanan maddi hayatın ötesinde birtakım değerlerin varlığını, bu değerlerin de dinle, ahlakla alakalı olduğunu, peygamberlerden, velilerden, filozoflardan ve fikir adamlarından gelen bu değerlerin insanlığın devamı için yine lüzumlu olduğuna inanacak. İmam-hatip okulları Türkiye’de on binlerce insan yetiştiriyor. Bir süre sonra bunlar daha gür bir sese çıkacaklar ortaya.

Ama ANAP iktidarı taşra kökenli genç insanları aldı, bunları zaman içerisinde bürokratlar, milletvekillerine çevirip, onları başlangıçtaki değerlerinden soyutlayıp çarkın dişlileri haline getirdi. İşin ilginçini bunu yapan sağ bir partiydi. Belki de iktidardaki sağ çok fazla düşünen, değerlerine bağlı olan insanları ayak bağı olarak görüyor.

Türk insanı maddi refahtan çok mahrumdur, açtır. Şimdi tam bir tüketim toplumu içinde onun çılgınlığını yaşıyoruz. Ama bu doyum noktasına gelecek. Ondan sonra Batı insanının, özellikle sinema sanatçılarının yaptığı gibi, maddi tatminin ötesinde başka şeyler aranacak. İnsanın 50-60 senelik bir ömrü var. Tıp bunu 80-90’a çıkarmaya çalışıyor. 100’e de çıkartsa sonunda ölüm var. Hayatın manasını İslam’dan daha güzel söyleyen ve insanın varlığını, mesuliyetini ondan daha güzel söyleyen başka bir şey de olmadığı için, manevi bir arayış içine girecek insanlar İslam’la karşılaşacaklar.

Sol da dine karşı tutumunu değiştirip İslam’a sıcak bakarsa sağın dayanak noktası olarak geriye ne kalır?

Sol da İslam konusunda bizimle birleşirse sağ-sol diye bir şey kalmaz. Türkiye’de hepimizin ittifak edeceği dört tane husus var demiştim. Bu vatan bizim mi? Bu tarihten gelen toplum muyuz? Bi-

zim rahat ve emniyet içinde yaşamamızı sağlayacak devlette anlaşıyor muyuz?

Ama bugün sağ ve sol serbest pazar ekonomisi ve yeni uluslararası düzen denen zeminde birleşiyor. Örneğin Mesut Yılmaz ile Deniz Baykal arasında ne fark bulunduğunu kimse anlayamıyor.

Ekonomik bir perspektiften bakış bu. Eğer Deniz Baykal da hayatı bir manevi vecibe olarak telakki ediyorsa ve İslam'ın, ona inansa da inanmasa da toplumun manevi ana değeri olduğunu kabul ediyorsa...

Mesut Yılmaz öyle mi yapıyor?

Ben öyle görmüyorum şimdilik. Öyle görünüyor ama bunun gereklerini tam yapıyor mu meydana çıkacak.

Türkiye’de artık politikacıların sakal traşına, kılık kıyafetine, aile fotoğraflarına bakılıyor. Artık Türkiye’de politikayı birtakım imajlar yapıyormuş gibi bir görünüm var.

Maalesef meseleler o kadar dış görünüşe indirgenmiş ki laik olmak için içki içmenin zaruri olduğu görüşü hâkim. Kenan Evren paşamız da o görüşte. İzmir Belediye Başkanı ve Valisi tarafından verilen bir davette hiç içki görmeyince “Yahu biz gericiler toplantısına mı geldik?” demişti. İslami davranış belirli bir noktada Türk aydınına çok ters geliyor. Kemalist aydınlar azala azala gerçeği görecekler ve müslüman Türk’ten korkmayacaklardır. Onlara insan olma hakkını tanyacaklardır. Aklını, ihsanını, vicdanını kaybetmiş bir toplumuz. Ya dağılacağız, ya toparlanacağız. Bazı ANAP’lılara da demiştim. Türkiye’nin aklının başına gelmesi için büyük bir buhran geçirmesi icap eder. Harp gibi bir şey.

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

NAZLI ILICAK

“SAĞDA VİTRİNLERLE BİRLİKTE FİKİRLER DE DEĞİŞİYOR”

Sağcı mısınız?

Tabii sağcıyım.

Ne zamandan beri?

Aslında sağcılığın ayıp addedildiği ve küçümsendiği dönemlerde de ben her zaman sağcıydım. Hatta benim davranış biçimime, hayat tarzıma bakarak “sen nasıl sağcı olabilirsin?” diyorlardı. Çünkü o dönemler belirli bir zihniyetin gözünde sağcılık gericilikle eşanlamlıydı. Ama ben her zaman “evet ben sağcıyım,” diyordum. Çünkü aslında Türkiye’deki sağ, demokrasi konusunda soldan daha fazla çaba sarfetmiştir. Sol, düzene karşı bir fikri anlatmakla birlikte, Türkiye’de düzen taraftarı bir fikir olmuştur esas itibarıyla. Halbuki sağ demokrasi yolunda mücadele vermiş ve düzeni değiştirme yolunda birtakım teşebbüslere girişmiştir. Türk solunda hep bir resmi ideoloji, aydın hâkimiyeti geleneği varolmuştur. İlk başta Türkiye’yi, Osmanlı’yı demokrasiye doğru yönlendirirken aydın önderliğine ihtiyaç vardı çünkü eğer halkın kendi kendine ayaklanması, örgütlenmesi beklenseydi, belki böyle bir sonuca, yani Tanzimat’a ve Meşrutiyet’e hiçbir zaman varılamazdı veya çok çok geç varılabilirdi. Ama o gün meşru olarak görülen

bu olayların özlemine sol, demokrasi içinde de daima çekmiş ve nitekim 1960 darbesi de Osmanlı'daki bu geleneğin hortlatılması biçiminde tezahür etmiştir.

İttihat ve Terakki'ye dayanan gelenek...

İttihat ve Terakki'ye dayanan gelenek. Ama ben o dönemin İttihat ve Terakki'sini kınayarak söylemiyorum, o dönem için lazım olabilir. Milli Mücadele de yine sivil-asker aydınlar önderliğinde gerçekleşti, bunu da kabul etmek lazım. Tabii halkın büyük bir katılımı oldu ve Atatürk TBMM'de sultana karşı kendi meşruiyetini kurdu. Son derece saygılıydı TBMM'ye. Ama sol onun bu tavrını almadı. Yani TBMM'de meşruiyet arama tavrından ziyade tepeden inme devrimcilik metodunu benimsedi. Halbuki Atatürk kitlelerle kaynaşmayı bildi, en azından vatani kurtarıırken ve birtakım önemli kararlar alırken bunları halka benimsetme gayreti içine girdi. Ama bu taraflarını unuttu sol, bilhassa 1960'ta bunu tam manasıyla görüyoruz. “Cahil oy çoğunluğu” sözü bunun en belirgin örneğidir. Türkiye, sandık meşruiyetini daha 1980'lere doğru ancak solcu aydınları kabul ettirebildi. Bize yöneltilen gerici suçlaması da cahil oy çoğunluğuyla hareket ettiğimiz ve sağcı partileri desteklediğimiz içindir. Fakat şu anda artık sağa karşı böyle bir gerici suçlaması yapılmıyor. Tabii sağ da çeşitli bölümlere ayırmak lazım. Bir, benim temsil ettiğimi zannettiğim milliyetçi-muhafazakâr ama aynı zamanda liberal, çağdaşlığa yönelen bir sağ var. Bu sağ, mesela din konularına yaklaşırken fazla yobaz değil. Ne solcuların gösterdiği yobazlığı gösteriyor, yani “keselim, asalım, ortadan kaldıralım,” diyor, ne de Refah Partisi'nin gösterdiği yobazlığı gösteriyor, “şeriat düzeni her şeye hâkim olsun,” diyor. İşte bu noktada daha çağdaş, böylece solcu düşüncenin ılımlı kesimleriyle bir kesişme ortaya çıkıyor, bir mutabakat oluşuyor. Bence Türkiye'de, dünyadaki değişimle birlikte, sağ ile sol arasında bir sürü fikirde belirli bir uzlaşma doğdu. Din konusunu ele alalım. CHP'nin devamı olan SHP ve bilhassa DSP—her ne kadar Ecevit, CHP'nin deva-

mı değilim diyorsa da, ister istemez devamı mahiyetindedir— artık dindar vatandaşa çok farklı yaklaşım sergiliyor. İsmet Paşa döneminin o yobazlığı ortadan kalktı, daha bir açılma var. Laikliği korumadaki kararlılık tabii ki devam ediyor. Aslında ılımlı sağ dediğimiz bölüm de özellikle laikliği korumaya özel ilgi gösteriyor. Ama dinini uygulayan insana sağdaki kişiler tepeden, küçümseyerek bakmıyorlar ve ona gerici etiketi yapıştırmıyorlar. Sol aydında bu vardı ama yavaş yavaş onlarda da bir yumuşama göze çarpıyor, özellikle DSP ve Ecevit’te. İnsan hakları, işçi hakları meselelerine gelince; bu konularda tabii ki daha önceleri sol başı çekiyordu. Belki bunun sebebi, 12 Eylül öncesi devletin bir tehditle, terörle karşı karşıya olmasıydı. Sağ, devleti koruma çabasından insan haklarını gözetmeye vakit bulamıyordu. Aslında devlet mefhumu sağcı kesimde daha fazla teşekkül etmiştir. Ekonomide devletçi değildir ama siyasi, sosyal hayatta devletin güçlü olmasına sağcılar, milliyetçi-muhafazakârlar daha fazla önem verir. 12 Eylül öncesinde devlet öyle büyük bir tehlike yaşıyordu ki sağın “insan haklarını koruyalım,” diyecek belki vakti bile olmamıştı çünkü söz konusu olan hürriyetlerin suistimaliydi. Bir otorite zaafı vardı. Halbuki insan haklarının o otoriteye karşı korunması lazım. Otorite zaafı yüzünden fiilen insan hakları ortadan kalkmıştı zaten. Mesela yaşama hakkı. O zaman belirli kalıplardaki fikirleri savunmaya gerek bile yoktu. Okuma hakkı yoktu, üniversiteler kapanıyordu, boykotlar oluyordu. Yaşama hakkı yoktu, herkes serbestçe birbirini öldürüyordu. Bu bağlamda fikir hürriyetinden de söz edilemezdi. Ölüm korkusu varken insanlar istedikleri gibi yazıp, istedikleri fikirleri savunamazlar. Şimdi tabii olaylar değişti, gerek devletteki bu zaafın giderilmesinden dolayı, gerek değişen dünya şartlarından dolayı sağ insan hakları meselesine çok sıcak ve çok alakalı bakıyor. Somutlaştıracak olursak DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel 12 Eylül öncesi söylemediği birtakım sözleri telaffuz ediyor. Diyelim ki memurların sendikalaşma hakkına karşıydı ama şu anda ILO’nun şartlarını Türkiye’ye tam olarak uyarlamaya kararlı bir şekilde davranıyor. 12 Eylül öncesi biz si-

yasetin her kesime girmesinden rahatsızlık duyuyorduk çünkü bir manada siyasetle anarşi içiçe gibiydi, “gençleri, örgütleri, dernekleri siyasetten soyutlayalım” gibi bir düşünce hâkimdi. Ama şurada sivil toplumun güçlenmesi açısından daha büyük bir katılım gerekiyor. “Gençlik ve dernekler siyasete daha yoğun bir şekilde girsinler” düşüncesi yükseliyor sağda. Bir saatin sarkacı gibi Türkiye’de hürriyetler bir daralıyor, bir genişliyor, şu anda otoritenin baskısı var, otorite ve nüfuz suistimali söz konusu, bu bakımdan sivil toplumun daha da güçlenmesi bir teminat olarak görülüyor. Türkiye’nin ihtiyacı bu, zannedirim dünyanın gidişi de bu istikamette. Türkiye daha geniş hürriyetlere doğru yol alacak ve bu yol alışı da hem sağın, hem solun bir mutabakatı söz konusu. Aşırı ve radikal uçları bir kenara bırakarak, diyelim ki, seçmenin yüzde 80’ini temsil eden zihniyeti söylüyorum.

Demirel’in bazı hususları geçmişte savunmayı şimdi savunması bazı çevrelerce taktik icabı ve muhalefette olması nedeniyle, şeklinde yorumlanıyor. Siz Demirel’i yakından izleyen biri olarak onun bu yeni çıkışlarının tamamen ve tamamen değişen süreçlerin birer ürünü olduklarını söyleyebilir misiniz?

Bunu gönül rahatlığıyla söyleyebiliriz çünkü Süleyman Demirel zaten 80 öncesinde de son derece hoşgörülü bir tutum sergilemiştir. Mesela “Yollar yürümekle aşınmaz” lafı o zaman çok tartışılmıştı, alay edilmişti, bir aczin ifadesi olarak görülmüştü, halbuki hoşgörünün ifadesiydi. Demirel iktidara geldiğinde arkasında bir Demokrat Parti faciası vardı ve o, bu faciadan ders almıştı. Yani hürriyetler ortadan kaldırıldığı vakit, iktidarlar otoritelerini suistimal ettikleri vakit, iktidarların başına birtakım tehlikeler gelebilir gibi bir düşünceye varmıştı. Mazisinde böyle bir sıkıntı, böyle bir emsal olduğu için aslında, belki kendi tabiatı icabı, belki bu misalin etkisiyle çok hoşgörülü davrandı. Kendi döneminde hiçbir kısıtlayıcı tedbir almadı. Fakat 12 Mart’tan sonra işler çok çığrından çıktı, zaten sadece Demirel’in hükmetmesi bahis konusu değildi,

MC hükümetleri, koalisyonlarartı Ecevit hükümetleri... İster istemez birtakım sınırlayıcı tedbirlere, kanunlara gidildi. Fakat daha 12 Mart 1971 öncesi bu anayasayla ülkenin yönetilemeyeceğini Süleyman Demirel söylüyordu çünkü terör ve anarşi baş göstermişti. Daha sonra Nihat Erim geldi, “bu anayasa iyi, devlet bununla yönetilebilir,” derken 101 maddesini, tamamen sınırlayıcı mahiyette değiştirdiler. Hatta “bu Anayasa bir lüks” gibi bir lafı var rahmetli Nihat Erim’in. Demek ki birtakım sınırlamalara gitme zorunda kalındı çünkü hürriyetlere tam alışık olmayan bünye hürriyetleri suistimal etmeye başlamıştı. Yani Süleyman Bey zaten icraatında daha ziyade hoşgörülü davranmıştır. Ama mesela memurlara sendika hakkına karşı çıkıyordu. Bunu o dönemin şartları çerçevesinde de değerlendirmek lazım. Bir DİSK olayı yaşıyorduk. İşçinin haklarını almak, işçiye daha iyi şartlar temin etmek için değil, tamamen bir ideolojik mücadele olarak ortaya çıkmıştı DİSK. Hatta bir sloganı vardı ki biz bunu çok eleştirmiştik: “DGM’yi ezdik sıra MESS’te”. Halbuki DGM’ler esas itibariyle öyle istenmeyecek mahkemeler değil, yargıyı süratlendirmek için anayasanın öngördüğü mahkemelerdi. Sendikal hakların istismar edildiği bir ortamda bir de memura sendikal hak verilmesi belki düşünülemezdi. Sonra, dünya da değişiyor. Soğuk savaş sona erdi. Adalet Partisi kendisini antikomünist olarak tarif eden bir partiydi ve antikomünizm bence Türkiye’de önemliydi çünkü hemen yanı başımızda Sovyetler Birliği vardı. SSCB, daha önce adı Rusya iken bile Türkiye için bir tehdit oluşturmuştu. Yayılımacı bir politika güden komünist bir ülkenin daha fazla yayılımacı olması beklenirdi. Dünyada, hem ülkeleri fiilen işgal ederek hem dahilden yıkarak yayılıyordu SSCB. AP kendisini antikomünist olarak tarif ediyordu ve şimdi bu gayet tabii olarak ortadan kalktı. Gereği kalmadı. Mandela’nın hapisten çıkıp partinin başına geçmesi, Waleasa’nın cumhurbaşkanı olması, Havel’in durumu, Almanya’nın birleşmesi. O rejimlerde suçlu sayılanlar bugün başa geliyorlar, baştacı oluyorlar. Demokrasi, hürriyet zafere ulaşıyor. Türkiye de bundan payını alacak.

Türkiye’de sağın en parlak dönemleri ne zamanlardı?

1950-60 dönemini bir sağ iktidar olarak nitelemek mümkün değil çünkü karşısındaki de sol değildi. O zaman kim sağcı, kim solcu belli değildi. Solculuk daha sonra, 1965’te “ortanın solu” sloganıyla çıktı. O bakımdan belki DP’yi bu tasnifin dışında tutmak gerekir çünkü bütün partiler sağcıydı. Eğer DP’yi bu tasnifin içine koyacaksak, DP döneminde sağ çok büyük bir atılım yaptı, daha doğrusu milletle kucaklaştı, bir daha kopmayacak biçimde kucaklaştı. Ondan dolayı “DP’nin devamıyız,” diyen partiler, AP ve DYP bunu iftiharla söyler. Öte yandan solda şimdi CHP’nin devamı olup olmama kavgası var. Çünkü CHP iyi bir intiba bırakmamıştır halkta, jandarma dipçliğini, yol vergisini filan hatırlar halk, kötü muameleyi, devletin baskısını, zulmü hatırlar. Hiç de güzel hatıraları yoktur. Bir de kalkınmamış, dar bir ekonomiyi hatırlar. Karneyi hatırlar. Buarada çok da haksızlık yapmamak lazım. Ben, İsmet Paşa hiç iyi bir şey yapmadı demek istemiyorum. Mesela ülkeyi İkinci Dünya Savaşı’na sokmaması bir başarıydı. İsmet Paşa’lı yıllar hep savaş öncesinde ve savaş sırasında geçti. Ama savaş sona erdikten sonra da, ben inanıyorum ki, İsmet Paşa bir atılımı yapacak cesareti gösteremezdi, değişemezdi ve DP’nin yaptığını yapamazdı. DP’yi sağ içinde değerlendirdiğimizde, sağ için her şeyin başlangıcı DP’dir ve Menderes’tir.

Bayar yok mu?

Eğer halkla bir kucaklaşmayı esas alırsak Menderes’tir. Halkta esas sempati yaratan kişi Menderes olmuştur. Ama Celal Bayar da tabii ki sağ tarafından sevilen, mamafih heyecanla sevilen değil, bir kişidir. Menderes gerçek bir mazlum olmuştur. Bayar ile belki iftihar edilebilir. Çok sağlam, çok güçlü bir adam. 65 yaşında DP’yi kurmuş, kaç kere ipten dönmüş, eski İttihatçı... Halbuki Menderes romantik bir adam, hassas bir adam ve sonunda da mazlum bir şekilde ölmüş. Bu bakımdan Menderes daha fazla efsaneleş-

miş. Üstelik hayatında da halkla daha fazla bütünleşmeyi başarmış. Bu açıdan Menderes sözü sağ kitlelerde daha büyük bir heyecan uyandırıyor.

Halkla temas konusunda Demirel ile Menderes’i kıyaslar mısınız?

Demirel halkla çok bütünleşebiliyor. O da bir hatip. Fakat Menderes’ten farklı bir hatip. Menderes tam halkvari konuşmuyor. Çok güzel bir üslubu var ve çok düzgün cümlelerle, çok iyi bir telaffuzla konuşuyor. Belki halktan farklı bir üslupla halkla bütünleşebiliyor.

Bir seçkin olarak...

Bir seçkin olarak. Aslında o da topraktan gelmiş bir adam ama Demirel’e göre daha eşraf. Konuşması da son derece güzel, bugün onun üslubuyla konuşan bir politikacıya raslamak son derece zor. Demirel biraz daha farklı, halk tipi bir insan. Çok daha hareketli ve renkli konuşuyor, ses tonuyla, jestleriyle. Menderes’in çok daha seçkin bir üslubu var.

Menderes’e saygı duyuluyorken Demirel seviliyor diyebilir miyiz?

Hayır, Menderes de seviliyor. Ben böyle bir ayrım yapamam. Menderes’e duyulan sevgiyi ben tam olarak ölçemem, onun zamanında yaşadım ama talebeydim, mitinglerine gitmedim, o halkın coşkusunu görmedim, duyduklarımdan anlatıyorum. Menderes sevgisi şimdi acımayla karışık bir sevgi haline geldi. Menderes’ten bahsedilirken birçok kişinin gözü yaşıyor çünkü onu sonunda maruz kaldığı hadiselerle hatırlıyorlar. Menderes bir tarih yaprağı, bir mazlum kişi, bir efsane kişi haline geldi. Demirel sevgisi ise daha gerçekçi. Demirel’in karakteri farklı, çok mücadele-

ci bir insan, yılmayan, azimli bir insan. Demirel'i daha büyük bir hayranlıkla da sevmek mümkün. Menderes'e bağlılık, romantizmi, hassasiyeti nedeniyle daha hissi olabiliyordu. Demirel akıllı, aşırıya kaçmıyor, gerektiğinde taviz verip geri dönüş yapabiliyor; sonunda kendi için tayin ettiği noktaya azimle varabilen bir insan. Şu anda baktığımızda Demirel yaşayan, Menderes ise vefat etmiş bir karakter olduğu için kimin sevgisi kimden üstün diye bir mukayese yapamayız. Demirel şu anda aktif siyaset içinde olduğu için kendisine antipatiyle bakanlar da var. Halbuki Menderes'e kötü gözle bakanlar, bilhassa uğradığı badirelerden sonra ona sempatiyle bakıyorlar. Yıllar içinde nefretler yumuşadı, acıma duyguları arttı.

Karizma bahsinde Turgut Özal nasıl biri sizce?

Yaşayan insanlar arasında değerlendirme yapmak çok zor. Çünkü bir tarih kapandıktan sonra belki hislerimizden azade olarak değerlendirmeyi yapabiliriz. Şimdi bana sorsanız ben hiçbir karizma bulmuyorum Turgut Özal'da. Acaba yaptıklarını tasvip etmediğim için mi bulmuyorum, yoksa hiçbir karizması olmadığı için mi bulmuyorum? O bakımdan Turgut Özal'ı değerlendirmek çok zor ama Özal'a iyi bir hatip demek mümkün değil. Ben Turgut Özal'ın halka hitap ettiği zamanı biliyorum, mitinglerde başarılı değil, ama bir açık oturumda ya da televizyonda sakın konuşurken, fikirlerini derli toplu ifade ederken daha başarılı olabiliyor. Ama miting meydanlarında Türkçesi'ne çok güzel denilemez. Bilakis Türkçesi'ne biraz bozuk denebilir, biraz bozuk cümleler yapıyor, heyecan veremiyor halka, çok sakın bir şekilde konuşuyor, bir de belki bu kendisini hep iktidarda gördüğümüz için, takılmış plak gibi hep aynı şeyleri tekrarlıyor. Tabii muhalefette de hep aynı şeyler tekrarlanıyor ama muhalefetin sözlerinde daha büyük bir heyecan var. Sonra muhalefet her zaman oy oranı itibariyle iktidardan daha fazla olduğu için daha fazla katılım oluyor, daha fazla heyecan oluyor, o bakımdan ben şuandaki liderler arasında Ece-

vit ve Demirel'in daha fazla hitabet gücü olduğuna inanıyorum. Turgut Özal'ın bir karizması olduğunu düşünmüyorum.

Eski terimle “cevval politikacı” ve Menderes için söylenen “romantik politikacı” artık pek yok. Bu tip insanların sayılarının ve varsa etkilerinin giderek azalması değişen politikanın değişen koşullarına mı bağlı?

Bence karaktere bağlı. Menderes'i yetişme şartları, geliş şartları, özel hayatı duygulu bir insan haline getirdi, ve çekişen bir insan haline getirdi. Mesela aynı dönemde yaşayan Celal Bayar, kendi geliş şartları itibariyle çok daha kararlı, çok daha inatçı ve hırçındı. Gene Menderes tabiatında bir insan lider olabilir Türkiye'de. Menderes romantikti; gerçekçi de olabiliyordu istediği zaman ama kendi yapısı çok hassastı. Çünkü biliyorsunuz, annesini babasını kaybetmişti, büyükannesi tarafından yetiştirilmişti, kardeşini de veremden kaybetti. Hep bir hastalık ve yalnızlık duygusu içinde yetişti. Büyükannesi ona büyük bir itina gösteriyordu, arkadaşlarıyla oynatmıyordu; yalnızlık içinde büyüdü. Bütün bunlar onun çocuk ruhunda dalgalanmalar meydana getirdi ve politikaya atıldığında da, tabii kendi ruh yapısını hiçbir insan terk etmiyor, kendi karakterini terk etmiyor, kendi karakteri ile birlikte politika yapıyor. Ben yine bir romantik liderin Türkiye'ye gelebileceğini düşünüyorum.

Demokrat Parti'nin hâlâ bir devamı olduğuna inanıyor musunuz? Şu anda Demokrat Parti'nin süreklilik içinde olduğu söylenebilir mi?

Şimdi tabii buna inanmayanlar var, bazı Demokratlar, diyorlar ki “Demokrat Parti kalmadı”. Demokrat Parti çok büyük bir kitleydi. Son seçimler haricinde, 1957 haricinde, iki seçimde de yüzde 50'nin üzerinde oy almıştı. Şu anda Doğru Yol devamı desek, yüzde 25, ANAP ve Doğru Yol beraber devamı desek, eh bir mana ifade

edecek, sağ kitle. Ama bugün ANAP, Demokrat Parti'nin devamı olduğunu hiçbir zaman iddia etmiyor. Hatta Özal "Biz gemileri yaktık, asalet bizden başlıyor," diyor Napolyon gibi. Demek ki kendisi zaten bu mirası reddetmiş ve kabul etmemiş. Teşkilatına baktığımızda, Doğru Yol'da Demokrat Parti'nin bir devamını görüyoruz ben şahsen. ANAP'ın teşkilatına baktığımda ise MHP ve MSP ağırlıklı olduğunu görüyorum. Ama dersiniz ki bu MHP ve MSP kimdir, o da aslında Demokrat Parti'nin bir devamı oluyor. Doğru Yol Partisi'nin mesela, mitinglerine katıldığımda, yanıma gelenler diyorlar ki "benim büyükbabam demoklattı, babam AP'li, ben şimdi DYP'liyim". Böyle adeta bir asalet ünvanı gibi üç göbek saydıklarına çok şahit oluyorum. O bakımdan ben DYP, Demokrat Parti'nin devamı diyorum. Çünkü Demokrat Parti'nin değerlerine ve kişilerine en fazla o sahip çıkıyor. Mesela bugün Demirel'in evinde Menderes'in ve Celal Bayar'ın resmi durur ama Özal'ın veya Mesut Yılmaz'ın evinde bu resimler durmaz. Ama baktığımızda Mesut Yılmaz ve ailesi AP kökenlidir. AP, hatta DP'ye kadar gider Mesut Yılmaz'ın ailesi. Ama teşkilata baktığımızda çok MHP ağırlığı var. Bilhassa Mesut Yılmaz'ı destekleyen bir MHP grubu var. Şu anda Mesut Yılmaz biraz DP ile ilişkilerini düzeltmek eğiliminde görülüyor, mesela konuşmalarında DYP'ye yönelerek diyor ki: "Affı bile çıkaramadınız, naaşları biz naklettik İmralı'dan, siz nakledemediniz." Bu temayı işliyor. Ama niçin affı AP çıkaramadı, bunun hikâyesi var, ve haklı bir hikâyesi var. AP belki yüzde yüz DP'ye sahip çıkmak istemedi, bazı hallerde bazı kıskançlıklar rol oynadı. Ama günün zor ve hassas şartları, ordunun baskısı unutulmamalı.

DYP'de de ANAP'ta da temel iki sağ güç olarak, son zamanlarda bir yenileşme eğilimi —kadroların yenileşmesi, politikaların yenileşmesi— ama daha çok kadrolarda bir yenileşme var. DYP'nin Tansu Çiller'i, Ersin Faralyalı'yı partiye alması, ANAP'ta Yıldırım Akbulut sonrası gelişmeler... Bu yenileşmeyi bir vitrin değişmesi olarak algılayanlar var. Bir de çok köklü, çok özlü, bir-

takım değerlerde, bakış açılarında bir yenileşme olarak algılayanlar var. Siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ben bunu daha ziyade bir vitrin yenileşmesi olarak algılıyorum. 12 Eylül döneminde sürekli eski kötülendi. “Eskiye rağbet olsaydı bit pazarına bereket yağardı, eski politikacılar tencereyi pislettiler,” gibi sözler söylediler. Bu yeni seçimde 12 Eylül öncesine ait çok kötü izlenimler yarattı ve bir beyin yıkaması meydana getirdi. İlk defa Türkiye’de bu kadar yoğun bir biçimde eski kötülendi. Hatta 1960 döneminde, 12 Mart 1971’de bile bu kadar yoğun bir kampanya yürütülmedi. Tabii bu eski etiketi çok rahatsız etti. DYP için söylüyorum. Çünkü DYP için söylendi bu laflar. “Yenileşsin” lafları SHP için söylenmemiştir, çünkü Erdal İnönü 12 Eylül sonrası çıkmış bir politikacıydı, diğer politikacıları eski olmakla birlikte baştaki lider daha yeni bir kimse olduğu için bu manadaki suçlamalara SHP hedef olmadı. DYP bir vitrin yenilenmesini bu eski lafından kurtulmak için yaptı. Yoksa fikirlerde temel bir değişiklik söz konusu değil. Zaten Süleyman Demirel’in kendi fikirlerinde de bir değişiklik meydana geldi. Şartların getirdiği değişiklikler meydana geldi. Tabii vitrin değişikliği ister istemez, yeni fikirler de getiriyor. Bilhassa DYP zayıf olduğu büyük şehirlere hitap etmek için aydın kesimi kendisine çekmeye çalıştı. Bir Tansu Çiller, bir Ersin Faralyalı, bir Tunç Bilget, bir İlhan Kesici gibi, Memduh Yaşa gibi isimler, tabii unuttuğum isimler de var, bu manada bir mesajdı, bilhassa büyük şehir seçmenine. İlk defa zannediyorum DYP aydınlara bu kadar ehemmiyet verdi. Aydın kesimi bir vitrin değişikliği şeklinde partisine getirince tabii ki fikirlerde de, bakış açılarında da bazı değişiklikler ortaya çıkar. En büyük değişiklik laiklik konusundaki yorumdur. Mesela bir Coşkun Kırca DYP’ye girse, bir Yalım Erez, şimdi bunların bence partiye getireceği değişiklikler olacaktır. Bir kere bu tip insanlar daha serbestçe fikirlerini söylerler, daha rahat tartışabilirler. Demek ki parti daha demokratik bir konuma çekilebilir. Artı, laiklik. Bu kişiler laiklik konusunda hassastırlar. Böylece Demirel’in da-

ha dengeli konuşmasını sağlayabilirler. Mesela, diyelim ki imam hatip okulları konusunda bir değerlendirme yapıldığı takdirde, Demirel kendisini sadece dinci kesime değil de aydın kesime de mesaj vermekle yükümlü bulur ve orta yoldan gitme mecburiyetinde hisseder. Nitekim mesela Said-i Nursi'nin mevlidi meselesinde bir telgraf yollayınca, DYP'nin içinde, kendi partisinde, kendi bünyesinde bazı eleştiriler Demirel'e karşı yöneldi. Demirel bunu izah etti, açıkladı. Said-i Nursi hakkındaki düşüncelerini Taksim Toplantısı'nda ikna edici bir biçimde anlattı, ama demek ki laiklik konusunda belli bir hassasiyet gelmiştir DYP'ye, eskiye oranla daha büyük bir hassasiyet gelmiştir. Belki daha uzlaşmacı bir tutum sergileyecektir.

Peki bu konsensus nasıl sağlanıyor? Mesela DYP'ye baktığımızda bir tarafta Baki Tuğ, bir tarafta Ayvaz Gökdemir, bir tarafta Türkiye'nin en önde gelen sivil toplumcularından Hüsamettin Cindoruk, bir tarafta demin ismini saydığımız kişiler, bunların hepsi genel idare kurulunda ve hepsi çok etkin kişiler. Bunlar aralarında...

Sorunuzu anladım. Tabii şimdi şahsileştirerek sordunuz, biraz şahsileştirerek de cevap vermek lazım. Mesela bir Ayvaz Gökdemir'in Hüsamettin Cindoruk'la ters düşeceğini zannetmiyorum. Çünkü fikrin esas yapısında milliyetçilik ve muhafazakârlık var, bir kere bu milliyetçilik ve muhafazakârlık hepsini kapsıyor. Tabii farklı renkler olabilir, mesela laikliğe bakış açısı, komünizme bakış açısı veya bölücülere bakış açısında bir parça birbirinden farklılıklar olabilir. MHP kökenlidir Ayvaz Gökdemir ama bugün birçok MHP kökenli o günkü şartlardan dolayı oraya saplanıp kaldıklarını, çünkü genç oldukları için o dönemde AP'nin kendilerine belirli heyecanları veremediğini, Türkeş'in partisine komünizm karşısında mücadele ettiği, bölücüler karşısında mücadele ettiği için gençlik coşkusuyla yöneldiklerini söylüyorlar. Daha sonra da düştükleri girdabın içinden çıkamamışlar. Bu bakımdan

çok büyük bir fark yok. Diyelim ki Demokrat Parti'nin gençleri MHP'ye gitmişti. Daha orta yaşlıları, daha ılımlıları Adalet Partisi'ne kanalize olmuştu. Şimdi o gençler belli bir yaşa geldiler, belli bir olgunluğa geldiler. Ve aralarında çok kültürlüleri var. Yani bakıyorum bir zamanlar MHP'yi destekleyenlere, son derece kültürlü kimseler. Milliyetçilik konusunda çok kafa yormuşlar, Türkiye tarihini çok iyi biliyorlar. Birtakım değerlere büyük bir inanç ve sadakatle bağlılar. O bakımdan bir uzlaşmazlık konusu doğmadı. Ama, yanyana koyduğunuz zaman bir Ayvaz Gökdemir'le bir Tansu Çiller'i çok farklı gibi görebilirsiniz. Ama DYP bunları birbirine bağlayacak kadar güçlü bir maziye sahip. Yani belirli ortak noktaları bulabilir. Bir çatışma DYP içine girmez. Hatta laiklik konusunda bile. Mesela ANAP içerisinde laiklik konusunda bir çatışma var. Ben bunun DYP içerisinde pek fazla yaşanacağını zannetmiyorum. Her ne kadar şu anda laikliğe çok bağlı kimseler de DYP'ye doğru akıyor desem bile, böyle bir zıtlaşmanın, liberal ve muhafazakâr çatışmasının DYP içerisinde meydana çıkacağını zannetmiyorum. Çünkü, eskiye baktığımızda hem Demokrat Parti'de hem de Adalet Partisi'nde milliyetçilerle ılımlılar arasında hep böyle bir kavga, daha doğrusu kavga değil de, iki taraf oluşmuştu. Demokrat Parti zamanında Tefvik İleri diyelim, Adalet Parti zamanında Bilgiç'ler... Ama, muhafazakâr dinci kesimle ona reaksiyon olarak doğan liberal kesim gibi bir kavga olmamıştır. Çünkü milliyetçiliği ve muhafazakârlığı herkes kendisine göre yorumlayarak partiye mensubiyetini belli etmiştir.

Peki, ANAP'taki hüviyetin değişikliğini nasıl yorumluyorsunuz?

ANAP'taki bütün değişikliği, bir ideoloji değişikliği olarak yorumlamıyorum katiben. Zaten ANAP'ta ideolojiler sabit değil. Mesela bakıyorsunuz milliyetçi denilen kişi, selametçiyle kolkola giriyor, arkasından birbirini tasfiye ediyor. Bu daha ziyade belirli bir idare noktasına gelme kavgası. Kendilerine kâh milliyetçi, kâh selametçi, kâh liberal diyorlar. Bir etiket koyuyorlar. Ama esas iti-

barıyla herkes herkesle işbirliği yapabiliyor. Mesela muhafazakâr Vehbi Dinçerler, “liberalim,” diyen Mesut Yılmaz’ın yanında, muhafazakâr Pakdemirli Mesut Yılmaz’ın yanında, milliyetçilerin bir kanadı Yılmaz’ın yanında, bir kanadı Zeybek gibi Akbulut’un yanında. Bunu bir ideolojik kalıp içerisine dökmeye imkân yok. ANAP’taki yenilenme hareketi başka bir sebepten kaynaklanıyor. Burada Özal’ı kamufle etme gayesi var. Tamamen pragmatik bir amaç var. Özal ismi yıprandı, Çankaya yıprandı. Nasıl bir kamufle? Akbulut bu kamufleji meydana getirmedir. Çünkü Özal tamamen Akbulut kanalıyla partiyi yönlendirdi. Ve partide daha da yıpranma meydana gelince, farklı bir lider, daha bağımsız hareket edecek bir lider, işte genç, güvenilir, dürüst görünümlü bir lider gerekti. Bu yüzden de Mesut Yılmaz’da karar kılındı. Yani aslında Mesut Yılmaz liberal de değil. Nedense kendisine liberal dedi. Selametçiye karşı reaksiyondan liberal dedi. Halbuki, milliyetçi denilebilir Mesut Yılmaz’a. Niye liberal dedi onu da anlamadım. Böyle manasız etiketler dolaşiyor.

Yalnız sanki, son zamanlarda insanların ne olduğu değil de kılık kıyafetli, bıyıklı olup olmadığı, yemeklerde ne yediği, çocuğuna nasıl davrandığı öne çıkartılmaya çalışılıyor. Özellikle bazı basın organlarınca...

Tabii, Mesut Yılmaz’a liberal derken herhalde şunu kastetmek istediler; bir İstanbullu gibi yaşantısı var, burjuva tahsili görmüş, bir burjuva ailesinden geliyor, din konusunda mutaassıp değil. Bu çerçeve içerisinde liberal dediler. Şimdi ben de böyle bir tarifile liberal olabilirim. Halbuki, liberal deyince, diyelim ki insan hakları konusunda büyük atılımlar yapan, demokrasiyi daha geniş bir çerçeve içerisinde halkına sunmak isteyen gibi bir fikrin anlaşılması lazım. Böyle bir fikir anlaşılmıyor. Çünkü, mesela ANAP siyasi yasakların kalkmamasını savunurken, Mesut Yılmaz da bunu Turгут Özal’la birlikte savundu. Başka kendine liberal diyenler de bunu savundu. Buna mukabil muhafazakâr olan Hasan Celal Gü-

zel buna karşı çıktı. Neye göre liberal? İşte zannediyorum bizde gerici karşıtı olarak liberal kelimesini kullanıyorlar. Mesut Yılmaz tabii gerici değil. Onun üzerine liberal diyorlar.

Bugün ve yakın gelecekte Türk sağının öne çıkacak değerleri, başlık olarak neler olabilir? Önde olan ve öne çıkacak olan değerler?

Türk sağı demokrasi savunuculuğunu kimseye kaptırmak istemez. Çünkü kendi geleneğinde zaten demokrasiyi ve milli iradeyi buluyor. Demek ki bu değerleri savunacak. Artı, zannediyorum insan haklarını daha büyük bir çabayla savunacak. Tabii, milli değerlere önem verilmesi gerektiğini unutmayacak. Kendi taban fikrini mutlaka unutmayacak. Yani milliyetçi ve muhafazakâr düşüncenin devamı olduğunu unutmayacak. Ama, çağdaşlığı da savunacak. Şimdi kimisine göre hem milliyetçi, hem muhafazakâr, hem de çağdaş olmak mümkün değil. Halbuki bu pekâlâ mümkün. Muhafazakâr demek milli değerlerin muhafaza edilmesi, aile yaşantısının belirli bir geleneğe göre devam etmesidir; ama yenileşmeyi reddetmez muhafazakârlık. Muhafazakârlık iyi şeylerin muhafaza edilmesi manasına gelir. Tabii, tarihteki önemli insanlara, gerek Osmanlı İmparatorluğu zamanında, gerek daha önce ya da Cumhuriyet dönemindeki hizmet etmiş insanlara bir bağlılık vardır Türk sağında. Ayrıca bayrak, ezan her zaman sağda dalgalanmalar, bir coşku uyandırır. Bütün bu değerleri muhafaza edecek.

Hangi değerler ayak bağı olabilir? Yani sürdürüldüğü müddetçe sağın gelişimini engelleyebilecek birtakım değerler de vardır. Mesela bu saatten sonra antikomünizm yapmayacak. Başka var mı buna benzer şeyler?

Tabii, antikomünizm yapılamaz. Kimse de yapmıyor. Burada sağın gelişmesini önleyecek, sağın ilerlemesini, daha fazla oy almasını mı önleyecek diyorsunuz, yoksa...

Etkililik anlamında. Sizin izah ettiğiniz hedeflerine ulaşması anlamında.

Şimdi sağda bir tek bu laiklik konusunda bir sıkıntı doğabilir. Onu görüyorum sağda. Bir sıkıntı var.

Yani İslami kesimlere prim verilmesi anlamında...

Evet. Bunun ölçüsünün çok iyi ayarlanması lazım. Burada bir sorun doğabilir. Yani bir fikir ihtilafı sağda doğabilir. Memleket açısından da bazı yanlışlıklar yapılabilir. Laikliğin yorumu çok doğru olarak yapılmalı. Ne kişiyi, başkalarını baskı altına alabilecek bir laiklik anlayışı, ne de dini fikirlerin bu manada, geniş çapta propagandasını yapmaya müsait bir zemin yaratacak bir anlayış. Mesela diyelim ki bu imam hatip okulları ne olacak? Bu önemli bir mesele. Din dersleri okulda mecburi biliyorsunuz. Bu mecburiyet anayasadaki laiklikle çatışıyor mu, çatışmıyor mu? Mesela buna bir karar vermesi lazım. Nasıl okutulacak bu din dersleri? Hangi hocalar tarafından? Ne gibi telkinler altında okutuluyor? Geniş bir dinler tarihi ve ahlak dersleri mi okutulacak, yoksa müslümanlık dini mi okutulacak? Bu da tartışılıyor. Burada karar vermek mecburiyeti var. Bunu iyi ayarlamak lazım.

Siz nasıl bir gelecek görüyorsunuz, sağın başarılı...

Ben tabii sağın bütünleşmesini diliyorum. Sağ bütünleşmediği takdirde, Türkiye içinde bir istikrarsızlık söz konusu. Aynı şey sol için de varit. Ama ben hem solun, hem sağın daha uzun vadede bütünleşeceğine inanıyorum. Solun bütünleşmesi sağın bütünleşmesini süratlendirir. Veya sağın bütünleşmesi solun bütünleşmesini süratlendirir. Er geç ikisi de bütünleşecek. Esas olarak bir fikir ihtilafından ziyade bir lider çekişmesi, kim lider olacak kavgası var. Tabii seçmen bunu mutlaka aşacaktır. Ve bu bütünleşme olduğu takdirde, ben sağın iyi bir geleceği olduğuna inanıyorum.

Çünkü, sağın mazide çok iyi icraatları ve birikimleri var. Mesela bu kadar eleştirilmesine rağmen ANAP iktidarı da birçok başarılı icraat sergilemiştir. Solun daha bir icraatı yok. Daha bilinmiyor. Hep muhalefet yaptığı için. Bir iki umut olmuşlar, ondan sonra da çok kısa sürede bu umut fos çıkmış. İşte sol deyince CHP, İnönü devri, hatta ta Atatürk dönemi geliyor. Tabii Atatürk'ün devrimleri güzel, baskılar da olmuş o dönemde. Halka rağmen gerçekleştirilen birtakım olaylar meydana gelmiş. İşte o hatırlanabilir. Daha bir dikta yönetimi, tepeden inmecilik hatırlanıyor sol deyince. Çok enteresan. Halbuki öyle olmaması lazım. Ama böyle. Şimdi gayretler var tabii ki ama tam sıyrılmış değil mazisinden sol. O bakımdan sağda ben daha büyük bir istikbal görüyorum. Zaten dünyada şu anda durum bu. Mesela ekonomi modelinde sağ galip geldi. Ayrıca soğuk savaşta da —biz kapitalizmi sağ, komünizmi de sol diye nitelersek— gene sağ galip geldi diyeceğiz, daha geniş bir anlamda. Sağ başarılı burada. Artık öyle yapmıyorlar. Şimdi Gorbaçov'a sol diyorlar, buradaki solcular; tutuculara, askerle komünizmi muhafaza etmek isteyenlere de sağcı veya muhafazakâr diyorlar. Şimdi mesela Yeltsin solcu oldu. Oysa Yeltsin'in istediği sistem kapitalizm. Öyle bir kavram kargaşası var. Ama biz bu kavram kargaşasından sıyrılarak düşündüğümüzde, hem piyasa ekonomisinin galip gelmesi, ekonomik sistem olarak solun çökmesi, hem de rejim olarak komünizmin çökmesiyle sağ zafere ulaşmıştır. Sağ fikirler galip gelmiştir. Bu bakımdan Türkiye'de sağda büyük umut görüyorum. Zaten aslında şimdi sağ ile sol arasında pek bir fark da kalmadı. Dünyada da kalmadı.

**Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları
serbest bırakılmış eserdir**

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

AYVAZ GÖKDEMİR

“TÜM DYP DEMOKRAT VE SİVİL TOPLUMCUDUR”

80’li yıllarda toplumun tüm kesimlerinde olduğu gibi Türk sağında da ideolojik açıdan önemli gelişme ve değişiklikler yaşandı. Özellikle savunulan değerlerin bir kısmının erozyona uğradığı söyleniyor...

12 Eylül herkes için müthiş bir şok oldu. Bir inanç sahibi olan, sağlıklı-sollu o inancın mücadelesini yapan bütün insanları pişman etti. Sen milliyetçi misin, ülkücü müsün, öyle bir muameleye maruz kaldın ki, sen de pişman oldun, seni gören de pişman oldu. Sen solcu musun? Sana solculuğun nasıl olduğunu gösterdiler, sen de anandan doğduğuna pişman oldun, senin yanındakiler de pişman oldu. Bu tabii çok ağır bir darbe oldu. Feci şekilde ezildi. Tabii ki “12 Eylül öncesi her hareket çok güzeldi, Türkiye sürekli ideolojik boğuşmaların içinde kalsın,” demek istemiyorum. Ama o şiddete varmaması gerekirdi. İnsanın prensipleri, inançları olur, medeni, meşru sınırlar içerisinde insanlar bunların mücadelesini yaparlar. İnsanları inançları, fikirleri dolayısıyla pişman etmenin, bu yüzden perişan etmenin bir anlamı yoktur. Ya inançsızlık içinde kalmaya, ya da resmi telkinleri sürekli tekrarlamaya mahkûmsun. “Benim dediklerimi söyle, başka bir şey sana gerekmez” mantığı geldi. Bu tabii sindirdi, üzerine Özal geldi. Özal tipi liberalizm bir “ibahiye” mesleğidir, her şey mübahtır. “Neyi istiyorsan başar, nasıl başarırsan başar. Ahlaki bir soru, ahlaki bir temellendirme, ahlaki bir sorgulama asla bahis konusu olmayacaktır.” İşin içinde

çok cıvık bir popülizm ve bunların bir marifet gibi takdimi var. Gücünü reklamdaki, Amerikanvari takdimden alıyor. Orta boy bir Türk ailesi çocuğuna sokakta bir şey yememeyi telkin eder, normal bir terbiye ölçüsü telakki ederiz bunu. Ama cumhurbaşkanı sokakta dondurma yalayarak, mısır yiyerek sempati topluyor ya da topladığını zannediyor. Geceyarısı kalkıp diskoteğe giden bir cumhurbaşkanı bazı anlayışlara göre bir yenilik sayılabiliyor. Ayrıca sıradan sanatkârlarla cumhurbaşkanı ailesinin, devlet adamlarının ailelerinin içli dışlı olması, kabul günü arkadaşı olması çok tabii sayılıyor. Her şey mübah olunca bir hayasızlık, bir hicapsızlık uygulaması gittikçe yaygınlaşıyor. Hiç kimse hiçbir şeyden utanmaz, hiçbir şeyden sakınmaz hale geldi. Halbuki insan hayvan değildir. İnsan, ölçüsü, tartısı olan bir varlıktır. Bunlar yalnızca çocuklara, hayvanlara, delilere uygulanmaz. Akli başında olan yetişkin insanlara mutlaka kaideler uygulanır, uygun olan ve olmayan davranışlar vardır.

Bir kültürel erozyondan söz ediyorsunuz. Bundan siz de etkilendiniz mi? Bugün kendinizi nasıl bir ruh hali içinde görüyorsunuz?

Ben sahip olduğumu zannettiğim değerlerin takipçisi olmaya çalışıyorum. Onları nefsimde yaşamaya çalışıyorum, insanları kendi değerlerini savunmada ısrarlı olmaya davet ediyorum. Ben fikirlerimden, inançlarımdan, meşru, medeni ölçüler içinde yapageldiğim mücadeleden bir pişmanlık duymadım, çok büyük stratejik bir hata yaptığım intibamı almadım. Hiç hata yapmadım demiyorum elbette. Ana istikametler, sahip çıkılan temel değerler itibarıyla bir değişme ihtiyacını duymadım. Bu değerleri yaşamak, bunların idealisti olmak, bunların ihlası içinde olmak... Ülkücülük tabiri milliyetçiliğin ihlası şeklinde ortaya çıkmıştır. Herkes milliyetçi olabilir de, herkes bu dediklerinin adamı olamaz. Tabii ki kimse “ben numune adamım, ben en iyisini başarırım,” diyemez, fakat fikirlerinde samimi olmalı, düşündüğünü söylemelidir.

Buradan kendinizi hâlâ ülkücü olarak tanımladığınız çıkıyor.

Elbette. Ben Türk milliyetçisiyim ve bunun da mümkün olduğu kadar ihlası içinde olmaya çalışıyorum. Bunu bir siyasi parti taraf-tarlığı, muayen bir rozeti göğsüne illeştirme şeklinde alan, bunun kendisine bir mükellefiyet yüklediğini görmeyen insanlar dün de, bugün de olagelmıştır. Bana göre her fikrin, her yolun kalpleri vardır; kalptir, hamdır, yetişmemiştir. Benim mukaddeslerimde bir değişme yok, dün nelere inanıyorsam bugün de aynı şeylere inanıyorum.

Nedir bu mukaddesler?

Birincisi Türkiye devletinin varlığı ve istiklali. Bu devletin ebediyete, kıyamete kadar yaşaması, Türk milliyetinin istiklal sahibi olması, başkasına kul, köle olmaması lazım. Yani birinci vazife Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Bu düzgün bir laf, kim söylemiş olursa olsun. İstiklal ve devletin ebediyeti fikri Türk tarihi ve kültürünün en devamlı fikridir. Hunlar'da da var, onları takip eden zincir içerisinde cumhuriyette de var. Devlet olmasa bütün diğer değerlerin muhafazasız kalacağı, yıkılacağı, ezileceği kanaatindeyim. Bütün bu değerlerin teminatı olarak devlet yaşmalıdır. Türklerin devleti olarak.

Mevcut sınırları koruyarak mı? Bu sınırlarda daralma ya da genişleme söz konusu olabilir mi?

Birinci derecede tabii ki bugünkü sınırları koruyarak. Gücün yetiyorsa büyüme var da, küçülmek yok herhalde.

Sovyetler'deki gelişmeler farklı yönelimlere yol açıyor. Müslüman Türk cumhuriyetlerinden bazılarının bağımsızlaşma eğilimleri söz konusu. Bu, birlikte yeni bir yapı oluşturma açısından yeni bir açılım doğurabilir mi?

Bu hadise yeni sanılıyor, ama değil. 1774 Amerikan İstiklal Beyannamesi, 1830 1848 ihtilalleri, 1870 olayları, 1918-20'lerde olan bitenler... Bütün bu sürelerde bir yangın var dünyada. Paris'te on adam yürüyor, bütün Avrupa karışıyor. İnsanlar iki şey istiyor: Bir, istiklal, yani toplum olarak hürriyet istiyor; iki, içeride hürriyet. İkiisi arasında çok büyük fark yok, aynı kaynaktan doğuyorlar. "Benim milletim, benim vatanım, benim devletim." Sonra bu devlet içinde kendi yöneticilerine karşı daha demokratik, daha liberal idareler istiyor ve bu iki akım birlikte gelişiyor. Avrupa bu akımlarla şekillendi geldi. Birinci Dünya Harbi'nden sonra Çarlık mahkûmu milletler —ki çoğu Türk— benzer talepler ortaya koydu; fakat ne sosyal, siyasi hazırlıkları, ne ekonomik varlıkları böyle bir arzuyu sona erdirecek seviye ve olgunluktaydı. Onlara önderlik edebilecek, onların hareketine mesnet olabilecek Osmanlı İmparatorluğu vardı, onun da başında kıyamet koptu. Şimdi bugün "duvarlar yıkılıyor kardeşim" laflarını çok duyuyoruz. Doğrudur, dünya değişiyor. Duvarları yıkan ne? Duvarları yıkan milliyet ve hürriyet ateşi. İki Almanya 45 senedir ayrı. Bir vatanın, bir milletin iki ayrı devleti var. İki tarafın hiçbir devlet adanı birleşme arzusunu dile getirmemiş, ama bilen biliyor ki bunlar bir tek saniye bunu unutmamışlar. İlk fırsatta, denilebilir ki yarım saat kaybetmemiştir iki Almanya birleşmek için. Bastırdı parayı adam, aldı özgürlüğünü geçti, gitti. İki bakkal dükkânını, birbirine yakın iki siyasi partiyi birleştirmek ne kadar zordur, bilirsiniz. İki devlet saniyede birleşti. Duvarı yıkan Almanların milli birlik arzusu, Doğu'daki Almanların Batı'dakiler kadar hür ve müreffeh olma arzularıdır. Onun dışında Romanya'da, Bulgaristan'da, Macaristan'da, Polonya'da ve Türk illerinde olan şeyleri birlikte değerlendirmek lazım. "Bizim de kendi vatanımızda kendi bayrağımız sallansın, Rusların üzerimizdeki hâkimiyeti kalsın, kendi vatanımızın nimetleri ve külfetleriyle başbaşa kalalım, tek parti yönetimi yerine çok partili bir idare gelsin." Bunlar insanın şahsiyet arzusunun ifadesidir. Milletler, ama iyi ama kötü geçinerek, mutlaka müstakil yaşamak istiyorlar. Kendi başlarına buyruk, kendi kendi-

lerinin efendisi olmak istiyorlar. Bu noktada ideolojik değerlere geçecek olursak, Türk aydını milli istiklal fikrine bağlı olmalıdır, yakın ve uzak ataları gibi devletin ebediyetine inanmalı ve o ebediyeti sağlamaya yönelik bir gayret içinde olmalıdır. Çağdaş bir şekilde söylemek istersek, demokrat olmalıdır. Milletine güvenmelidir, millet iradesinin üstünlüğüne inanmalıdır.

Yoksa demokratik bir Turan devleti mi savunuyorsunuz?

Bir defa Turan devleti olacaksa bu mutlaka demokratik olacak. Sovyetler Birliği'nde müstakil kurucu cumhuriyet hüviyetinde, muhtar cumhuriyet, muhtar bölge gibi birkaç statüde kuruluşlar var. Bunların herbiri kendi toprakları üzerinde demokrat müstakil varlıklar haline gelsinler. Bugün demokratik bir Azerbaycan Cumhuriyeti olsun, Kazakistan olsun, Kırgızistan olsun, Özbekistan olsun. Ondan sonra bunlar birbirleriyle münasebetin tarzına, şekline karar versinler. Bunların ille de bir tek devlet olması belki pratik bile değildir. Bunu kabul edebilecek durumda olduklarını da sanmıyorum. Dışarıdan Türkiye'ye gelen Türklere ben hep şu telkini yaparım: “Biz, sizin ne patronunuzuz, ne de ağabeyiniziz; biz sizin kardeşiniziz. Bizim tecrübe ve birikimlerimizden faydalanmaya çalışın. İhtiyaç duyduğumuz yerde yardım etmeye çalışalım. Birbirinizle üstünlük, kim önde, kim arkada kavgası yapmayın.” Behemahal, tüm Türk illerini bir tek bayrak, bir tek sancakaltında toplama meselesi yok. Bütün insanlar, insan oldukları şüphesiz olan Türkler hür olsunlar, müstakil olsunlar, bahtiyar olsunlar ve yardımlaşsınlar. Yunanistan'la aynı ittifaka girmiş bir ülkenin vatandaşlarıyız. Yunanistan, istiklalini bizden kazanmış bir devlet. TC de Yunan istilasını defettikten sonra kurulabilmiş yeni bir rejim. Birbirleriyle en çok problemlili iki millet. Benim dedelerime gazilik şansını veren, bugün de Türkiye'nin iyiliğini düşündüğü pek söylenemeyecek olan Fransa ile bizi Birinci Dünya Harbi sonunda çok feci cezalandırmış olan, millet olarak yakasına en çok yapışmamız gereken İngiltere bizim müttefiklerimiz. Askerlerimiz omuz omu-

za tatbikat yapıyor, Kore’de birlikte harp ettiler. Bu mümkün olabileceğine göre, dilim, dinimaynı, uzak yakın hatıralarım olan, onun söylediği türkülerle benim gençlerimin oynadığı kavimler halinde olduğumuz bu kişilerle aramızda dostluk ve işbirliği zannederim ki daha kolay olur, daha içten, daha temelli olur. Dün olduğu gibi bugün de Turancılık, bütün İslam âlemi içinde Türk topluluklarının refahını, hürriyetini temenni etmek ve mümkün merteye bu maksata hizmet etmek şeklinde özetlenebilir.

DYP Genel İdare Kurulu üyesisiniz. DYP’nin üst düzeyine bakıldığı zaman birbirinden farklı insanlar görülüyor. Garip bir kombinasyon. En azından hepsinin görünüm olarak ayrı bir tonu var. Ekonomi konularında Tansu Çiller basın toplantısı düzenliyor; demokrasi, insan hakları, sivil toplum konularına Hüsamettin Cindoruk değiniyor. Sanki DYP Türkiye’nin tüm ideolojik kıta sahanlığını parsellemiş. Her ideolojik alanda at koşturacak bir üst düzey yönetici var sanki. Gerektiğinde solculuk da yapan... Bu nasıl mümkün oluyor?

Geçmişte iktidar olmuş, şimdi de iktidar olmak isteyen, vatanın, milletin tüm meselelerine kefil olmak isteyen DYP bir sınıf partisi değil. Vatandaş olan, oy kullanan kim varsa, onların hepsinin sözcüsü olmak istiyor. Hemen hemen bütün partilerin iddiası bu, DYP’nin de.

Bir ideoloji değil de kitle partisi o zaman.

Doğru, kitle partisi. Siyasi partinin, kendi milletin bir kesitini, bir benzerini oluşturması çok tabiidir. İstanbul varsa, İstanbul’u temsil eden, birinci dereceden ona hitap edebilecek insanlar olacaktır. İşçinin, memurun, sanayicinin, köylünün vs. ihtiyaçlarına cevap vermek zorundadır bir siyasi parti. İsimlendirdiğiniz arkadaşların hepsi de Türkiye’nin insanları. Temel meselelerde, belki üslup farkları, nüanslar olabilir ama bizim partimizde kesinlikle

herkes demokrattır. Hepimiz sivil toplumdan yanayız. Sivil toplumdan kastettiğim askeri olmayan toplum değil —elbette askeri olmayan toplum da—, organize olabilmış, kendi kendisine karar üretebilen, tavır koyabilen, siyasete ağırlık koyabilen toplum.

Son zamanlarda sivil toplum kavramının herkesce sık sık kullanılması bazı kişileri kuşkuya düşürüyor. Bu kişiler, sivil toplumun anlamının bozulduğundan, siyasetin devlet katında sınırlanıp insanların yalnızca gündelik hayattaki sorunlarla uğraşması şeklinde yorumlandığından şikâyetçiler. Politikacıları özgür bırakmak için aşağıdaki insanlara sunulan bir oyalamaca olarak görülüyor sivil toplum.

Sivil toplum kavramında, askeri darbelere sık sık muhatap olduğumuz için bir yalınkatlık var. Üniformalılar tarafından idare edilmeyen toplum sanılıyor; elbette bu elde bir. Mesele bu değil. Sivil giyinmiş diktatörler de olmayacak. Sivil toplum, resmi devlet teşkilatının dışında, ihtiyaç duyduğu herhangi bir maksat için kendi kendini teşkilatlandırabilen ve o maksat etrafında serbestçe faaliyetlerde bulunabilen topluluk. Filan kasabayı güzelleştirme derneğinden işçi sendikalarına, sermaye kuruluşlarına, basın kuruluşlarına kadar böyle teşkilatlı bir toplum. Bu, insanları bir yerlerde meşgul edip uyutmak için değil, fert fert güçsüz olan insanların teşkilatlı halde güçlenmesi için lüzumlu bir şey. Benim müşahadem, Türkiye'nin şeklen sivil toplum kuruluşları çok olmakla beraber bunlar yeteri kadar etkili değil, belli haklarını güder durumda değil. Sendikaların işçilerin siyasi kanaatlerini ne ölçüde yönlendirebildiği çok tartışmalı. Sermaye, basın kuruluşları siyaseti ne derece etkileyebiliyorlar? Ağırlıkları ne? Bunların gerçek birer teşkilat olmaları toplum için bir sıhhattir, teminattır.

Söylediklerinizden DYP'nin ortak noktasının sivil toplumculuk ve demokratlık olduğu ortaya çıkıyor.

Evet. Milli irade üstünlüğüdür mesele ve bu büyük bir mesajdır. 1860'tan 1991'e kadar Türk aydınları bununla meşguldür: Hürriyet. Adı zaman zaman değişmiştir ama Namık Kemal'den bugüne kadar bunun mücadelesini yapıyoruz. Sekteye uğradığı zamanları, sıkıntıları birlikte yaşıyoruz. Galiba sahip çıkma ve yaşatmada yeteri kadar şuurlu ve sorumlu olamıyoruz. Bu mesajı 1980'den sonra çok yüksek bir haysiyetle Süleyman Demirel taşıdı. Önce den taşımadı manasında söylemiyorum.

Demokrasi, sivil toplum, insan hakları ya da işkencenin önlenmesi gibi söylemleri Türk sağ 1980'den sonra sık sık kullanmaya başladı. 80 öncesi bundan imtina ediyordu. Bu noktaya nasıl geldi sağ?

Bir müsibet bin nasihatten evladır. Solun bir propaganda tarzı var. Ona çok dikkat ettik. Devlet büyük diye, birinci sıraya konulması gerekir diye, onun tahrip edilmemesine çalıştık. Solun devleti tahribe yönelik şiddetli propagandası karşısında bizim suskun kalmamızda tabii o devlet endişesinin rolü büyük. İşkence gören arkadaşlarımızdan bazıları bile “yahu bu konuşulmasın, devlete zarar verir,” dediler. Bence asıl tahribat işkence yapılmasıdır, bunun konuşulması değildir. Çünkü insanları devletinden nefret ettiriyor. En büyük emniyet kurumu olarak gördüğümüz devlet, karşı konulmaz zalim haline geliyor. Hangi suçu işlemiş olurlarsa olsunlar insanların bir hukuku vardır. O hukukun teminatı devlettir.

Ama devletin teminatı millet değil de ordu oluyor galiba?

Bizim ordumuz siyasi bir kurum gibi işledi. Bunda da gene kültür seviyemizin, aydın formasyonumuzun, manevi zeminimizin çok rolü var. Millette ne varsa parlamentoda o var, millet neyse ordusu o. 27 Mayıs'ta ihtilal yapan askerlerin hıncı, hırsı, militanlık seviyesi babaları yaşındaki profesörler kadar yoktu. Üsteğmenler, yüzbaşılar profesörler kadar, bazı kalemler kadar bilenmiş dar-

beci değildi. Her sıkıştığı yerde, her kafasının bozulduğunda etrafta tank, süngü arayan bir aydın vasatı varsa o şuradan da gelir, buradan da gelir. Askeri darbe karşıtı seciye en son 1980’den sonra gelişti. Bunun gelişmesinde, askeri darbe fikrinin aşındırılmasında Sayın Demirel’in çok büyük rolü var. Eğer o gayretler olmasaydı, Türkiye 1992’ye kadar yasaklı Türkiye idi. Demokrasi en az kusurlu çağdaş bir iradedir. Şahsiyete imkân verir, insanları hatasıyla, sevabıyla başbaşa bırakır, kendi sorumluluklarıyla başbaşa bırakır, insanın kendini gerçekleştirmesine en geniş imkânları verir. Bu sebeple demokrasiyi seviyorum. Ama milliyetçi olduğum için de demokratım. Milliyetçilik ne? Benim milliyetim iyidir. Demokrasi ne? Benim milletimin insanı kendi kendini yönetmeye ehildir. Eğer bir milliyetçi demokrat değilse, tezada düşmüş demektir. “Kahraman, asil, necip, bazı vasıflarıyla dünyanın en güzel milleti.” İyi! “Tarihe ışıklar saçmış, devirler açmış, devirler kapamış.” Güzel! Kendi kendini idare etsin. “Yok, ona hak vermem!” Bu millet sopayla güdülecek sürüyse, ya dediğin kadar asil değil veya kendi kendini yönetmeye ehil değil. Bizde bir de merasim Atatürkçülüğü var. Sulandırılmış, samimiyeti bence çok şüpheli bir 10 Kasım Atatürkçülüğü var. Bunun esnafı var, bundan eklemek yiyecek insanlar var. Bundan tiksiniyorum. Her Türk aydınının, bunun dışında bir milli mücadele tefekkürü olmalıdır. Neden? Bizim devletimiz onun üzerinde duruyor. Burada temel prensipler var. Hürriyeti ne kurtaracak? 1919’da Türk aydını elini yüzüne koymuş, düşünüyor “milletimi ne kurtarır?” Bir ses, bir hüküm: “Milleti yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.” Bu, bence bütün zamanların bir değeridir. Nasıl kurtaracak? “Kuvayı Milliye’yi amir ve irade-i milliyeyi hâkim kılarak.” Bu mücadele başarıya ulaştı. Milli güçlerimizi seferber edeceğiz ve milletin istediğini gerçekleştireceğiz.

Peki sol ile fark nerede? Bu değerlerin birçoğunu sol da benimsiyor. Özellikle sol ile sağın merkeze doğru kayıp birbirlerine benzediklerinin söylendiği bu dönemde ayrılık nerede?

Geçmişte soldan birisiyle konuştuğumuzda “aramızda Allah var,” derdik.

Sosyal demokratların dine sahip çıkmaya başladığı, özellikle Ecevit’in dindar kesime sık sık mesajlar yolladığı günümüzde artık çok fazla Allah da yok herhalde.

Türkiye’de 1925-45 arası şekillenmiş bir kafa var. Tek partici, resmi ideolojiye bağlı ki bunun başlıca özelliği dinden uzaklık, dini tesirsiz hale getirip bir vicdan hadisesi halinde izole etmek gayreti var, kabilse de “dinsiz olmak dindar olmaktan daha iyidir” düşüncesi var. Türkiye’deki sağlı-sollu bölünmeleri bir tek çarpanda toplamak, ayırmak mümkünse din karşısında takınılan tutum ve tavırlarla karşılaşıyoruz. Çok devletçilik, az devletçilik gibi ekonomik nispetler geri planda kalmaktadır. Din konusundaki fikir ve tavırlar aydınlar arasındaki gruplaşmanın daha temel sebebidir. Onda da yumuşamalar var. Türk aydınları kendileri inanmasalar dahi inananlara saygı göstermenin bir medeni icap olduğunu bugün daha çok anlamış durumdadırlar. Ama bir yandan da milleti sekiz tane mürteci tarafından kandırılabilircek zavallılar topluluğu olarak görmekten de tam olarak kurtulunamamıştır.

Din konusunda herkes benzer tavır içine girerse sağ ile solun ayrı olma gerekçesi de ortadan kalkmaz mı?

Kalkarsa kalksın. İlle de keskin hatlarla birbirimizden ayrı olmamız gerekmez. Gelir dağılımı adaletsizlikleri konusunda bizim partide çok ciddi çalışmalar yapılıyor. İşsizlik, açışızlık bizim başlıca meselelerimizdir. İnsanları idare edeceksek esasen bunun doktrini de yoktur. Bunu ben İslam adına yapıyorum dersem İslam’la temellendirebilirim. “Avrupa’dan hiçbir kitap okumadım, çağdaş siyasi akımlar hakkında hiçbir şey bilmiyorum ama benim müslüman vicdanım var; bu da, bu insanları Allah’ın emaneti saymamı gerektirir. Bunların hukukuna riayet etmeliyim, bunların yüzünü gül-

dürmeliyim, yoksa öbür dünyada bunun vebali vardır,” desem doğru bir şey söylemiş olurum. “Ben halkçıyım, bunlar da halkım, siyasi pratik de bunu gerektirir,” desek de doğru olur.

Sosyal demokratlarla sağın bu kadar yakınlaşmasından söz edilirken sağın içindeki farklı grupların ayrılığı nedir?

Bu temalarda değil farklılıklar. Birisi dinin altını çiziyor. Kendi bütün temalarını o renk altında vermeye çalışıyor. Biz dinsiz değiliz. Ben müslüman olarak kendimi Erbakan’dan geri hissetmiyorum, kimseden de ileri hissetmiyorum. Erbakan’ın etrafı dini formasyonlu insanlarla dolu. Bunun getirdiği bazı yorum farklılıkları var. Ama iş fiiliyata gelirse ne ne kadar farklıdır bilinmez. Milliyetçi Çalışma Partisi’nde de milliyetçi temalar kuvvetle ifade edilir. Bir MÇP mensubu, bir sohbetinde sanıyorum, gelir dağılımı adaletsizliği vb. konulardan önce dış Türklerdeki gelişmeler, milli şuurlar gibi temalara ağırlık verir. Kitle sağına MÇP, RP’den daha yakındır. ANAP ile DYP arasında ise teorik-ideolojik bir farklılık yoktur. Hatta kadrolara bakarsanız kim kimdendir belirgin değildir, çok içiçeyiz. Turgut Bey, Süleyman Bey’in dünkü müsteşarı; filan bakan genel müdürü, filan bakan valisi; bürokratların pek çoğu geçmiş dönemin bürokratları... Arkadaşız, insanlar hâlâ birbirleriyle karşılaştıklarında “ağabey” vs. diye konuşuyor. Fark şu: ANAP iktidarı ahlak tanımıyor. Ondan daha az liberal değilim. O ahlaksız, ben ahlaklı olacağım. Bu aynı zamanda ekonomik bir ifadedir. “Onun iktidarı ahlak tanımayan bir şekilde cereyan etti, ben bu ahlakı, disiplini sağlayacağım,” dediğimiz anda, “Türkiye’nin heder olmuş kitlelerinden, kamu hizmetlerinden alınıp şahıslara peşkeş çekilen milyonları, milyarları kamuya iade edeceğiz,” diyoruz. “Tasada ve kıvançta ortak” değil mi? Bu devirde ben kendimi hiç tasada ve kıvançta ortak hissetmedim.

Bu son söylediğiniz sözler, farkında mısınız bilmiyorum ama, ANAP’a yönelik çok ciddi bir suçlama. Bütün meselenin “ahlak

ve ahlaksızlık” olarak konulması ANAP’a yöneltilen bütün eleştirileri aşıyor ve bir ana eksende topluyor.

Evet, en geniş çerçevede söyledim. Bu kadar laubali, ciddiyetsiz, bu kadar sonradan görme, bu kadar beyt-ül mala karşı hırslı, haramkâr bir aile, bir idare tarzı görülmemiştir. Balık baştan kokuyor.

“Tasada ve kıvançta bu dönemde kendimi ortak hissetmedim,” sözlerini ettiniz. Bu sözleriniz, sağın en temel sloganı olan “milli birlik ve beraberlik”in ANAP zamanında altüst olduğu anlamına geliyor.

Adalet fikri, ahlak fikri tahrip edildiği zaman, birlik ve beraberlik çok feci şekilde zedelenmiş olur. İnsanların birbirlerini tanımadan birbirlerini sevebilmesinin şartı adalet ve ahlaktır. “Ben burada sıkıntı çekiyorum ama öbür tarafta da kardeşimin sıkıntısı var,” denmeli. “Devletim için canım, malım feda,” denebilmeli. Ama herkesle beraber. Mükellefiyetler, zorluklar hep bir tarafa, nimetler hep öbür tarafa. Türk devleti siyasi, askeri kararlarını istiklal içinde veremez durumdadır çünkü dış borç yükü çok ağır. Bunun için milletin fedakârlığa çağırılması gerekir. Ama fedakârlığı önce yöneticilerin yapması lazım. Devletin tek kuruşunu yedirtmemeleri, israf etmemeleri gerekir. Böyle bir idarenin arkasından millet gider.

Türk sağının önceliklerini sıralamak istediğimizde devlet-millet-fert şeklinde bir sıralama yapabilir miyiz?

Böyle bir sıralama yanlış olabilir. Türkiye’nin asgari müştereklerini şöyle görüyorum ben: Devletim ayakta kalmalı. İnsanlarım dünyanın kendini hür hisseden tüm ülkelerin vatandaşları kadar hür olmalı. Bir Alman vatandaşı Alman devletine karşı ne durumda dursa benim vatandaşım da o durumda olmalı — hem sorumlu-

luklar, hem haklar bakımından. Türkiye’de İslam tahrip edilmemeli. Fertler bakımından bir inanç olan İslam aynı zamanda bir kültür kaynağı, cevheridir. Bizim bin yıllık kültürümüz İslam’la şekillenmiştir. İslam’ı kaldırdığımız zaman ne ferdi, ne toplumsal hayatımızın tezahürlerini izah edebilirsiniz; eksik, yavan, hatta bazı zaman büsbütün izahsız kalır. İnanan insanın kendi dinine sahip çıkmasından fazla bir şeydir söylediğim. İslam tahrip edildiği zaman Türk milleti, Türk kültürü tahrip olur. Bugün kendini müslüman hissetmeyen herhangi bir vatandaşımız da İslami değerler içinde yaşıyor. Benim ideolojik nirengilerim bunlar. Toparlarsak, devlet yıkılmasın. Birinci vazifemiz Türk istiklalini ve Türk cumhuriyetini muhafaza ve müdafaa etmek. Bunu nasıl yapacaksın? Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkararak. Burada enteresan olan, baz olarak milli kültürün alınmasıdır. Benim bir insan mevcudum var. Bu insan için zaaf olan, kuvvet olan alışkanlıklar, adetler, vaziyet alışlar var. Bunlardan hareket etmediğin takdirde kendi kendine ihanet etmiş olursun. Bunlardan inkişaf ederek bu millet, milletler ailesinin şerefli, eşit, yapıcı, yaratıcı bir ortağı olabilir. Şimdiye kadar “taklitçi mi olalım, olmayalım mı?” tartışılıyordu. Bu kültür değişmelerinde, sağ kanadın, milliyetçilerin tenkitleri haklılığını önemli ölçüde her tarafa kabul ettirmiştir. Bugün okullarda “Yunancadan başlayalım, antikiteye gidelim. Rönesans şartlarından başlayalım,” diyen bir kimse kalmamıştır.

Hem Ortadoğu, hem Avrupa var. Hem İslam Konferansı’na üyeyiz, hem Avrupa Topluluğu’na girmek istiyoruz. Hem geçmişle bağlarımızı koparmak istemiyoruz, hem de muasır medeniyet seviyesine ulaşmak için Batı’ya yöneliyoruz. Türkiye’nin yeri ne olmalı?

Türkiye’nin III. Selim’den beri verdiği karar doğrudur. Türkiye Batı medeniyetinin içinde olmalıdır. III. Selim bunun pahasını kellesiyle ödemiştir. Atatürk’ün kararı da doğrudur prensip olarak.

Bunun uygulamaları bazen doğru, bazen yanlıştır. Hedef Batı'nın sahip olduğu çağdaş değerlere sahip olmak. İleme, teknolojiye, sosyal organizasyon şekillerine sahip olmak... Ben bunu maddi kültürle sınırlamak istemiyorum. “Ne öğreneceğiz Avrupa’ dan?” diye sıralarken, sağcı, müslüman, muhafazakâr bir zihin “tankımız, topumuz, röntgen cihazımız, uçacağımız olsun” bunları rahat kabul eder de, meseleyi bundan ibaret görür. Hayır! Batılının ilimle temellenen bir düşünme tarzı var. Düşüncesinin tamamı ona bağlı değil, insan sadece akıllı değil. Onun da bir imanı, hayali hayatı var. Bir defa o ilim zihniyeti vazgeçilmez esaslardan birini teşkil ediyor. İkincisi, teknoloji üreten, yaratıcı bir kafa var, taklitçi olmanın ötesinde. Müteşebbis insanlar var, ferdin bütün kabiliyetiyle ortaya atılışı var. Ondan sonra hukuki düzenlemeleri, sosyal organizasyonları var. Sivil toplum dediğimiz model onlarda var. Bir konferansta temizlik, dedim. Gençler çok alındılar. “Temizliği de mi Avrupalılardan öğreneceğiz?” Elbette. “İyi ama bizim dinimiz temizlik dinidir!” “İyi ki dinin temizlik dini,” dedim, bir de öyle olmasaydı ne olurdu acaba? Medeniyet, çağdaşlaşmak deyince hep şu büyük aletler, tahripkâr silahlar akla geliyor. Günlük hayatımın güzel, zarif olması lazım. İnsan davranışlarının güzel olması lazım. Türkiye'nin şehirleri susuz. Yani çağdaş olmak atom sırrını keşfetmek demek değil, bu insanlara yirmi dört saat sıcak ve soğuk su akıtan devletler ne yapmış, bunu nasıl bulmuşlarsa bunu bulmaya çalışmaktır.

Doğu-Batı kıyaslaması mı yapıyorsunuz?

Türkiye'nin III. Selim'den bu yana gelen, Batılı değerleri, ister maddi, ister manevi kültür sahasında olsun, kendi şahsiyetimize, özümüze, tarihi kültürümüze adapte etmek veya onun üstünde geliştirmek fikri doğrudur. Başka türlü de mümkün olamazdı. Siyasi vaziyet alışı da, ekonomik münasebette de “bizim ne işimiz var bu Avrupalılarla? Hepsi bizim düşmanımız,” sözleri doğrudur. Bugün de fırsat buldukça bize düşmanlık eden insanlardır. İn-

sanı kahredecek ölçüde bizi sevmeyen insanlardır bazıları. Mesele Fransa'nın Türkiye'ye karşı tavrını anlamak mümkün değildir. İlk buldukları fırsatta Sevr'den bahsettiler. Halbuki biz çoktan unutmuştuk. Buna rağmen ekonomik büyüme, gelişme için biz Batılı değerler sistemi içinde olmalıyız, bunun tartışılacak bir şeyi yoktur. "Batı'nın uşağı olacağımıza İslam âleminin lideri olalım. İslam ülkeleri ayrı bir ekonomik, askeri, siyasi birlik oluştursun." Bu sözler bizim tarihi manzaramıza uyuyor ve insanın kulağına epey hoş geliyor. Şu anda bütün Batı'ya rest çekip onlara ihtiyacımız olmadığını söyleyebilmek, BM'de arkasından bilmem kaç devletin el kaldırdığı bir ülke olmak, bu bir hayaldir. İlk olarak sorgulanması gereken şu İslam âlemi denen mefhumdur. İslam âlemi kim? Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Irak, Suriye, İran, kısmen Lübnan, Mısır, Pakistan, Fas, Cezayir, uzakta Filipinler. Bu bir âlem midir? Bu âlem içinde bir blok Araplar teşkil ediyor. Fas'tan Yemen'e kadar aynı dilin farklı şivelerini konuşan bu insanlar kendileri bir blok mu? Tarihi, kültürel açıdan öyle de siyasi manada bir blok mu? Kaddafi'nin istedikleri ile Suudilerin istediklerinin birbirlerini tuttuğunu hiç görmedim. Kaddafi hem doğusuna, hem batısına problem. Başında Kaddafi'nin bulunduğu Libya'nın neyine güvenip onunla ittifak yapacağım? Suriye, halkına yabancı bir musallat çete tarafından idare ediliyor. Bunlar kendi kendilerini mi idare ediyorlar? Kolay kolay kimsenin laf söyleyemediği, bunların en zengini Suudi Arabistan kendi kendini mi idare ediyor? Veya dünyanın onun yüzünden belaya girdiği Kuveyt! Bu devletin başındaki adamlarda bir haysiyet var mıdır? Herhangi bir Amerikan petrol şirketinin genel müdürü bu entarililerden çok daha haysiyetlidir. Suudilerin altı bin prensi varmış. Suudi sulbünden gelme adam. Doğduğu anda bir milyon riyal aylığa bağlanıyor. Bunlar, hâkim oldukları andan bu yana ilk defa vatanlarını müdafaa etme durumuyla karşı karşıya kaldılar. Altı bin presten altı tanesi hududa durup da "bizim cesedimizi çiğnemenen kimse buradan geçemez," diye bir fotoğraf bile çekti-remediler. Kuveyt Emiri, dünyanın en müreffeh insanlarından bi-

ri, vatanım dediği, nimetlerinden ziftlendiği memleketten tayyareye atlayıp öbür tarafa kaçtı ve “gelin bizi kurtarın,” dedi. Afyon çekmekten morarmış gözlerle sonra ülkesine dönüp oturuyor. Bunlar ne devlet olmaya layık, ne millet haysiyetine sahip.

Yani kendileriyle bağıntı kurulabilecek organize bir yapıya sahip değiller, demek istiyorsunuz.

Bir kere bunu Suudi Arabistan istemez. İstese de istediği miktarda parayı Türkiye’ye veremez. Hayal kurmanın bir âlemi yok. George Bush Türkiye’ye geldiğinde kendisinden para isteneceğini biliyor, emrediyor Suudi Hariciye Vekili’ne, aniden, gündemde yokken adam birdenbire Türkiye’yi ziyaret ediyor ve bir milyon dolar yardım ediyor. “Vermeyeceksin,” derse Bush, istese de veremez, vermeye de zaten gönüllü değil. Pakistan’ın ayrı bir haysiyeti ve değeri vardır, o ayrı. Ama şu Arap âleminde, rejimine, başında oturan adamına bel bağlanacak hemen hemen hiçbir ülke yoktur, şerefli bir hanedan tarafından idare edilen Fas hariç. Mısır bir istikrar sağlamaya çalışıyor. Öte yandan bu âlemin tümü bize karşı kompleksli ve Batı emperyalizmi tarafından bize karşı şartlandırılmış. Çağdaş Türk aydınının düşünce boyutlarından birisi de emperyalizm diye bir realiteden haberdar olmaktır. Türkiye’nin içinde birtakım şeyler olup bitiyorsa bu sadece Türkiye’nin içinden ibaret değildir. Bunun bir de dışarısı vardır. Hollywood’dan sadece büyük, enteresan filmler ihraç edilmiyor. Başka türlü senaryolar da ihraç edilir. Kozakçıoğlu diyor ki “casuslar cirit atıyor”. Yemin ederim ki onların içinde iki tane Rus casusu ya vardır, ya yoktur. Hepsi bizim dostlarımızın casuslarıdır. Emperyalizm bunları şartlandırdı, Türk’ü terk etmeye teşvik etti.

Batı-Doğu ayrımını çok kaba bir ikileme indirgersek şöyle bir şey göze çarpmıyor mu? Biri birey temelli, diğeri cemaat temelli toplum. Bizde sağın sahip olduğu değerlerin büyük çoğunluğu hep bu cemaat dayanışması anlayışının ürünü olan değerler. Bu-

rada Batı'nın değerlerini almayı savunurken, örneğin ferдин teşebbüs hürriyeti diyorsunuz, o zaman milliyetçiliğin hep övüldüğü, örneğin ferдин cemiyet adına kendini feda etmesi değeriyle çelişiyor musunuz?

Kendi toplumu için fedakârlık, bütün toplumlar için, bütün zamanlarda en üstün değerdir. Sizin ifadenizde “burada mutlak olan bu, orada mutlak olan şu” anlamı çıkıyor. Biz ferdiyetçiliğe ağırlık vermek, ferdi şahsiyeti ön plana çıkartmak gibi bir dikkat göstermeliyiz. Tarihimizden gelen dayanışmacı bir yapımız var, toplum için fedakârlık etmeye amade bir halet-i ruhiyemiz var, bundan üzülmemeliyiz. Çünkü Batı da ferdiyetçiliğin en sivri hallerini denedikten sonra, kendi toplumuna bunu vermeye çalışıyor. İngiltere Falkland’da harbe girdiği zaman ne Kraliçe’nin oğlu geride duruyor, ne Başbakan’ın... Hepsi oraya koşuyor. En ferdiyetçi görünen toplumlar en büyük kahramanları çıkartabiliyorlar.

Dünyanın temel esprisini hürriyet, bağımsızlık arayışı olarak özetliyorsunuz. Özellikle SSCB’deki Türk cumhuriyetleri için böyle bir yaklaşıma sahip biri olarak Türkiye Kürtleri için ne diyorsunuz? Onların ayrı bir devlet kurmasına taraftar mısınız?

Biz Türk milleti olarak Türkiye’yi Bizans’tan fethettik. 1097’den beri bu coğrafya dünya kayıtlarına Türkiye, Türklerin ülkesi olarak geçmiştir. Buradaki devlet Türkiye devletidir. Burada bir Kürt devleti, Kürt milleti vardı, biz geldik, aldık, yıktık, böyle bir şey yoktur. Kürt dediğimiz topluluk, kardeşlerimiz menşe olarak neredendir, ırk tasnifinde nereye girer, Türklerin bir parçası mıdır, değil midir, tarih boyunca devletleri oldu mu, olmadı mı? Bunların hepsi, içinden çıkamayacağımız kadar karışık ve meçhul. Net olan şudur: Bin yıldır, ayrımsız, aynı milletin insanları olarak bu insanlarla birlikte yaşıyoruz. Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti 1075’te kurulan Anadolu Selçuklu devletinin, yani Türkiye devletinin devamıdır, Türklerin, Türk milletinin devletidir. Bugünkü devle-

timizin kuruluş belgesi Lozan'dır. Lozan'ın mantığı şudur: Mısak-ı Milli dediğimiz hudutlar içinde, yani bugünkü Türkiye'nin hudutları içinde müslümanlar bir millettir, gayri müslimler azınlıktır. Yani Rum, Ermeni ve Yahudiler azınlıktır, azınlık haklarına sahiptirler. Geri kalan bir millettir. Anayasamız, "vatandaşlık bağlarıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı herkes Türktür," diyor ve bu insanlar arasında hiçbir ayırım kabul etmiyor. Kürt denilen kardeşlerimizle arada üç yüz, beş yüz, bin kelime bir dil farkı var. Bunun dışında doğumdan ölüme, kültür diye ifade ettiğimiz maddi ve manevi ne varsa, kadınların başlarına sardıkları sarıktan, yiyeceklerine kadar hiçbir farkımız yoktur. Diyelim ki ayrı kavimleriz, kanca karışmışız, kültürümüz müşterek, ayrıca din gibi çok derinden kavrayan bir başka müşterek öğe vardır. Sayın Özal "benim teyzem şuydu, ninem Türkçe bilmeden öldüdü," gibi bir devlet başkanlığı vakarıyla asla bağdaştırılamayacak laflar söyledi. Türkiye'de böyle bir ayırım olsa Çankaya'da onun ne işi var? Biz gerek dünümüzde, gerek bugünümüzde ayrımsız bir millet olarak yaşamışız. "Ben senin milletinden değilim, senin de kardeşin değilim," diyorsa birisi, ya misafirdir, turisttir veya azınlıktır. Yani "beni Rum gibi, Ermeni gibi mütalaa et," demiş olabilir. O düşünülebilir. Ama birileri diyorsa ki "senin kardeşliğini kabul etmiyorum, tarihten, coğrafyadan, dinden, imandan, söylediğin delillerin hiçbiri kabulüm değil, anayasana da, Lozan'ı da tanımıyorum, ben ayrı bir milletim. Türkiye'nin bir parçasını bölüp ayrı bir devlet kurmak istiyorum. Ayrı bayrağım olsun istiyorum", o benim düşmanımdır. Ayrı milletsen, buyur git, bul vatanını devletini kur. Benim vatanımın feda edilebilecek bir karış toprağı, tek bir çakıl taşı yoktur. Burası bin yıldır Türkiye olduğu gibi gelecek bin yıllarda da böyle olacaktır. Bu hudutlar içinde yaşayan herkesin, vatandaşımız olsun olmasın refah istemeye hakkı vardır, sadet istemeye, uğradığı bir haksızlık varsa onu dile getirmeye, onunla mücadele etmeye hakkı vardır. Kabul ama Türk bayrağının yanına asılacak başka bir bayrak benim gözümde bir paçavradır.

Önümüzde seçimler var. İktidara aday bir partinin genel idare kurulu üyesisiniz. Güneydoğu’da bu sizin çizdiğiniz makro çerçevenin dışında yaşanan bir gerçeklik var, bir kanama var. Her gün her iki taraftan da insanlar ölüyor, yaralanıyor. Bu nasıl durdurulur, önüne nasıl geçilir?

Bunun bir emperyalizm oyunu olduğu kanaatindeyim. Bir kısım devletler var —Fransa tipik— bunlar Türk’ü sevmez ama farzı-muhal Kürt’ü sever. Böyle bir sevginin samimiyetine ben inanamam. Eğer bu Batılılar Asyalı bir milleti seveceklerse bu Türklerdir. Niçin? Kendileriyle en çok temasta olan, en gelişmiş Türk milletidir. Çok hukukumuz, çok alışverişimiz var. Onlar petrolü seviyorlar, onlar dünyayı kontrol etmeyi seviyorlar, Türkler büyümesin istiyorlar, Türkiye’nin dizine bir balta vuralım istiyorlar. Türkiye devamlı el altında bir devlet olsun istiyorlar. Japonya çok can sıkıcı bir örnek. Dünyada adamlar bir nizam tesis etmiş. Bunun bir istisnası da buradan çıkmasını isterler. Bu, bizim insanlarımızın bir talebi değildir. Gaziantep’te, Diyarbakır’da, Urfa’da, Mardin’de, Hakkari’de yaşayan benim insanlarımdan başka yerde yaşayan vatandaşlarımdan farklı bir durumu yok. Kastamonu’da benzer sıkıntıları olan insanlar nasıl ayaklanmıyor da bunlar ayaklanıyor? Bu illerdeki ahali toplanmış, temsilcilerini seçmiş, “biz farklıyız,” demiş değildir. Ruslara karşı ayaklanan Macarlar gibi, Polonyalılar gibi bir milli hareket, bir kitle hareketi yoktur. Bu ülkelerin kuklası olan, hangi dalda oynadıklarını bilemediğimiz birtakım musallat şebekeler var. Bunlar Türkiye’yi taciz ediyor. Güya adına mücadele verdiği halkından insanları da öldürüyor, askeri de öldürüyor, polisi öldürüyor. Ankara’da, İstanbul’da vuruyor, Bingöl’de, Maraş’ta, hudutta vuruyor. Bir çete hareketi vardır. Bu çete dışarıdan destekleniyor. O, hangi zemine basıyorsa, o zemini alttan çekmek lazımdır. Vatandaşın bu konuda bir tavrı varsa, orada devletin zaafı söz konusudur. Devlet, o çetenin şerrini defettiği zaman vatandaş huzur bulacaktır. Bunların, Türkiye’den ayrılarak bulacakları bir refah ve saadet yoktur.

**Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları
serbest bırakılmış eserdir**

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

BÜLENT AKARCALI “DEMOKRASİ İDEOLOJİLERİ ERİTTİ”

Siz kendinizi siyasal olarak nasıl tanımlıyorsunuz?

Ben önce kendimi demokrat kabul ediyorum. Türkiye’de, siyasete girmeden önce de teşhisim şuydu: Kişiler önce sağcı veya solcu, ondan sonra demokrat oluyorlardı ve kitleleri de bu şekilde şartlandırmaya kalkıyorlardı. “Gelin sağcı olun, gelin solcu olun, demokrat olmak sonradan gelir,” diyerekten...

Bu nosyonlar, demokrat temelinin üzerine yerleşirse daha sağlam mı olur diyorsunuz...

Oraya geleceğim, bunun yanlışlığı 1971 askeri muhtırasında görüldü, uyanmadı Türk siyasi kitleleri. Liderleri de... Ne zaman ki, 12 Eylül Türkiye’de demokratik hak ve özgürlükleri çok tırpanlandı, o zaman Süleyman Demirel bile “demokrasi” demeye başladı. Bu çok açık bir şeydir. Aziz Nesin’in hoşuma giden bir lafı var; “Bir ihtilal daha olsa, Süleyman Demirel komünist parti kuracak,” diye. Bunu, Süleyman Bey’i küçük görmek için söylemiyorum, kesinlikle. Şunu da belirtiyim, Süleyman Bey tipindeki kişiler politikaya çok şeyler vermiştir. Politikanın nasıl bir ömür törpüsü olduğunu bilince, politikanın içinde bu kadar uzun bir süre kalabilmenin büyük bir başarı olduğunu ben peşinen kabul ediyorum. Aynı şeyi tabii Turgut Bey için söylerim. Dolayısıyla kendimi ön-

ce “demokrat” kabul ediyorum. Yani benim ölçüm, hangi siyasi platformda olursam olayım, önce demokrat olmaktır. Bunu da vurgulayabilmek için, siyasi hayatta çalışmalarımı yeterli görmedim, Türk Demokrasi Vakfı’nın kurulmasına öncelik ettim. Vakıf olarak, geçen sene birtakım temaslarımız olmuştur. Daha milliyetçi konulara ilgi duyan Türk Ocakları’yla temaslarımız oldu. Sonra, Türk Diyanet Vakfı’yla temaslarımız oldu. Onlar da daha muhafazakâr, daha çok dini konularda çalışmalar yapıyorlar. Ama hepsinin temelinde, onların da kabul ettiği demokratlık vardı: Önce demokrat olalım. Yani buralara gelindi. Dolayısıyla ben, sağcı, milliyetçi, muhafazakâr, sosyal adaletçi gibi nitelikleri bir ağacın, demokrat olan bir ağacın dallarına benzetiyorum. Eğer, o gövde yoksa dallar bir şey ifade etmez.

Demokrat anlayış 80’lerden beri daha mı yaygınlaştı?

Bu demokrat olma olayı bugün çok yaygın. Hakikaten demokrasiyi savunmaz görünen, sırf ideolojiyi savunan parti sayısı yok denecek kadar az. Eskiden sırf bir ideoloji savunuluyordu. Sağ veya sol... Ve buna dayanarak, demokrasiden gerekçeler çıkarılıyordu.

İdeolojinin giderek ortadan kalkmaya başladığını söylediniz...

İdeolojiler, demokrasi karşısında erimeye başladı. 80’li, 90’lı yılların en büyük özelliği bu. Dünyada da, en belirgin olarak ortaya çıkan şey, ideolojilerin, hatta sistemlerin demokrasi karşısında gerilemesi.

Türkiye’de bir sağ partiler, bir de sosyal demokrat partiler var...

Genel bir çizgi çizersek, öyle diyelim...

Bu partiler, siyasi hayat içerisinde faaliyetlerini sürdürüyorlar. İdeoloji olmadığına göre, bu partileri birbirinden ayıran ne?

İdeolojiler azalırken yerini inanışlara, yaşam tarzlarına, insanların düşünce yapılarına bırakıyor. Diyelim ki, sağcılıktan gelenekçiliğe kayıyorsunuz. Muhafazakârlıktan ziyade, bence Türkiye’de gelenekçi olmak geçerlidir. Solculuktan, daha sosyal demokratiğe kayıyorsunuz. İdeolojiler yerlerini, fiili uygulamalara bırakıyor. İşte “sosyal adalet,” diyor, “insan hakları,” diyor. “Daha demokratik bir düzen,” diyor, “halkın refahtan pay alması,” diyor. Bunu her parti söylüyor. önceliklerini biraz değiştirerek... Her parti ideolojilerini bir kenara bırakınca, toplumun yapısındaki dini ve milli varlıkları, inanışları değerlendirmeye çalışıyor. Kimisi, bunu “din, bir siyasi olgudur,” diye ortaya atıyor; kimisi, “Türk insanının dini inançları istismar edilemez ve ihmal edilemez inançlardır,” diye ele alıyor. ANAP’ta olduğu gibi. Kimisi de, RP’de olduğu gibi sırf istismara dayandırabiliyor. Ama, olgu ortada. Mesela bakıyoruz, DSP olarak Ecevit, din ve milliyetçilik konularında son derece hassas. Topluma, dini ve milli konularda, hassas olduğu konularda, hoşuna gidecek mesajlar verebiliyor. Ama bunun yanında, hani, sol bir parti olma mesajını içeren niteliklerini de bırakmıyor. Başka bir deyişle, siyasette daha ortaya yaklaşılırken, insanların veya partilerin, aynı pastadan daha çok pay alma durumu ortaya çıkıyor. Ayrı ayrı pastayı bırakıyorlar, artık pasta tek.

İnsan hakları, sosyal adalet, milli gelirden eşit, dengeli pay alma dediniz. Türk sağı, 12 Eylül’den önce bu sloganları, bu deyimleri kullanmazdı. Şimdi bunları kullanabiliyor. Bu noktaya nasıl gelindi?

Bu noktaya nasıl gelindi? 12 Eylül bir bakıma 12 Mart’ın aksine sağa da vurdu. 12 Mart yalnız sola vurmuştu, 12 Eylül sağa da vurdu. Başta Süleyman Demirel olmak üzere, sağ kesimi temsil eden politikacılar, ellerinden haklarının, siyasi haklarının alındığını ve kendilerinin devre dışı bırakılmak istendiğini görünce, demokratik değerlere sarıldılar.

Böyle olunca, Evren'e ve Konsey üyelerine teşekkür mü borçluyuz?

Bunu söylemek siyasi fantezi olur. Türkiye bu olgunluğa 12 Eylül olmadan da erişecekti. Yani çocuğunuzu veya birisini nasihatle olgunluğa eğitme çabası varken, bir sopayla onu olgunluğa erdirmiş olmadan dolayı, sopaya teşekkür edemeyiz. Ona girmem, onu kabul etmem. Ancak, dediğim gibi normal olgunluk içinde varılacak sonuçta, 12 Eylül bir katalizör rolü oynadı. Gerçeklerin daha çabuk ortaya çıkmasını sağladı.

1983 yılında siyasi partilerin kurulmasına izin verildikten sonra sağda birçok parti kuruldu. Bunlar benzeri şeyler söylüyorlar. Öyle olunca, bu sağ partiler arasındaki fark nereden kaynaklanıyor? İdeolojik farklılık mı, yönetim anlayışındaki farklılık mı söz konusu?

Yönetim anlayışı farkı... Yaklaşımlar, yani ideolojilerden ziyade, meseleleri çözümedeki yaklaşım farklılıkları ortaya çıkıyor. Örneğin SHP ile DSP arasındaki fark ne? Dışarıdan baktığımız zaman pek fazla bir şey görünmüyor. İdeolojik farklılık artık yok denecek kadar azalıyor, yaklaşım tarzları öne çıkıyor. Bunu en belirgin şekilde belediyelerde gördük. Bir ANAP dönemi vardı, şimdi bir de SHP, DYP dönemi var. Ne fark geldi arada? Yönetim biçiminde, hiçbir ideolojik farklılık gelmedi.

Bu noktada, sağ partiler arasındaki fark, bir program farkı mı, yönetim anlayışı farkı mı? Bu fark hangi temele oturuyor?

Meseleleri çözmeye yönelik tekniklerde fark oluyor daha ziyade. Yani, bugün, Anavatan'la Doğru Yol arasındaki farkı görmeye çalıştığımızda, ben şöyle görüyorum aradaki hususu; Doğru Yol'un şu anda muhalefette olmasından dolayı yaptığı edebiyatı bir kenara koyarsak —ki bu edebiyat gerçeğe dayanmayan bir edebiyattır,

“biz gelirse her şeyi düzeltereğiz” edebiyatı— aslında bizim bir farkımız yok. Ama “biz geldiğimiz zaman daha iyi yapacağız,” diyor; ancak “ANAP’ın serbest pazar ekonomisini ortadan kaldırarak, ya da onun içine şöyle bir yeni oluşumu getirerek daha iyi yapacağız,” diyemiyor. Ne diyor? “Bunlar şöyle geldiler, böyle geldiler, şunu ediyorlar, bunu ediyorlar.”. Bunları sıralamak istemiyorum. “Biz geldiğimizde bunlar olmayacak,” diyorlar. Nasıl olmayacağını söyleyemiyorlar. Çünkü nasıl olmayacağı konusunda, benim metodlarımın aynısını kullanmak zorunda. “Aynı mutfakta, aynı yemekleri, aynı malzemelerle pişireceğim, ama ben daha iyi aşçıyım,” diyor. En azından “ben o kadar yakıt harcamayacağım, yağ harcamayacağım,” diyebilme durumundadır.

Bir de “daha iyi yemek ortaya koyacağım” iddiasında...

Evet, iddiasında... Ama, tabii buna karşı biz de diyoruz ki, “senin bu kadar marifetin vardı da, şu 60’lı, 70’li yıllarda bunu niye yapmadın, niye bu milleti, bu vatandaşı bunlardan mahrum kıldın?” Dün akşam şöyle bir şey oldu. Bunu, bir yerde de müspet anlamda söylüyorum. Eleştirmek en kolay şeydir. Televizyonda şehit edilen 9 askerimiz için, Süleyman Demirel, “kanı yerde kalmayacaktır edebiyatı geçti artık, bir şey yapılmalı,” dedi. Ben aradaki farkı anlatayım. Demirel’in bunları söylediği sabah, biz o yapılacak işi başlatmıştık. Yani, biz “kanları yerde kalmayacak,” demedik, kanları yerde kalmıyor diye fiilen başladık. Aynı akşam, Demirel, “şu yapılmalıdır,” diyemediyse bile, kendisinin 12 Eylül 1980’den önce sık sık söylediğini, —ki o da söylemek zorunda kaldı maalesef, keşke kalmazdı— 10 sene sonra da olsa, 11 sene sonra da olsa, o lafın artık geçersiz olduğunu ikrar etti bir yerde. Onu söylemesi, aslında bizim hükümetimizi güç durumda bırakacak bir şey değildir. Kendisinin, bir gerçeğe erişmiş olmasıdır.

Yani, zımnen destek...

Zımmen değil, artık kendisini yenilediğini gösteriyor. Yani, Türk sağı nereye geldi diyordunuz ya, işte geldiği nokta. Bunda, ANAP'ın da katkısı büyük...

Olumlu anlamda mı?

Tabii... Aradaki fark ne? Süleyman Bey'de o gelişme olmuşken, biz Süleyman Bey'deki olan gelişmenin daha da ötesine geçmişiz, uygulamaya başlamışız, harekâtı başlatmışız. İşte, bizim fiiliyatta, hani biraz önce diyordum ya, meselenin uygulama tarzındaki farklılık diyerekten, belki Süleyman Bey'in gönlünden öyle bir şey geçiyordu. Ama, karara yaklaşmayla, karara mesnet teşkil edecek olayı düşünmeyle, kararı alıp uygulama olayına gelindi mi ANAP çok daha ileride görünüyor. Belki de bu, bizim iktidarda olmamızın tabii bir sonucudur.

Sağ ve sol ideolojilerin merkeze yaklaşımları söz konusu mu? Aradaki fark, bir şekilde flulaşiyor mu?

Onun için "pasta tekleştii," dedim. Eskiden herkesin kendi pastası vardı. Sağcılar sağ pastayı paylaşıyordu, solcular sol pastayı paylaşıyordu. Şimdi herkes aynı pastadan almak durumunda. Fakat yine "bu pastanın biraz sağında kalayım, biraz solunda kalayım, birbirimize karışmayalım," diyorlar.

Bu politikanın sonucu Türkiye için olumlu mu?

Bırakın Türkiye'yi, dünyada böyle oldu. Bugün Fransa'da Sosyalist Parti'nin yönetimiyle, Chirac ve de Gaulle'cü parti arasında bir fark göremiyorsunuz.

Bu noktaya gelinen süreçte Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da meydana gelen gelişmelerin etkisi var mı?

Zaten, bu ortaya yaklaşma, bir yerde Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Avrupa'da çöküşe yol açtı. Ancak bu çöküşe yol açarken, bu Batı'nın ortaya yaklaşması sayesinde oldu. Olaya yalnız Sovyetler ve Doğu Avrupa'daki rejimin kötülüğü, sistemin kötülüğü diye yaklaşıldığı zaman gerçeğe erişemezsiniz. Bunu söylemek, siyasi açıdan benim işime gelir mesela, ama bir siyasetbilimci olmak istediğim takdirde, o zaman bakıyorum ki, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ortaya beş adım yaklaşmış, öbürü on adım yaklaşmış ve bu Sovyetler Birliği ile Doğu Bloku'ndaki mentalite, artık karşı taraf da merkeze yaklaştığı için korkutucu olmaktan çıkmış.

On yıl önce, sağ, “komünizme hayır” sloganını çok sık kullanırdı, ama şimdi kullanılamıyor...

Bakın, aynı şekilde, Doğu Bloku'nda da kullanılan, korkutucu, ürkütücü Batı ve Amerika aleyhtarı sloganlar da geçersiz kalmış. Yani, artık Sovyetler Birliği'nde de, Doğu Bloku'nda da bundan üç sene, beş sene önce “bu Amerika, NATO bizi yok etmek istiyor,” dediğinde, halkın artık buna inanmadığını görmüş. Aynı şekilde, Batı Bloku da yalnız askeri güce dayanarak, vahşi kapitalizmle, sömürgecilik anlayışıyla işlerin yürümediğini görünce, onlar da daha sosyal, daha insani tavırlara girmeye başlamışlar. Ne oluyor? Dünyanın bir numaralı ırkçı ülkesi olan Amerika, temel ırkçılığa dayalı olarak kurulmuş olan Amerika, 1980'li yıllarda insan haklarının garantörü durumuna geliyor.

Olumlu anlamda, bir karşılıklı etkileşim söz konusu diyorsunuz...

Tabii, tabii...

Sağın elinde bir de din unsuru var. Türk sağı bu unsuru 12 Eylül öncesinde oldukça sık kullanıyordu. Ancak, son yıllarda, Ecevit çok daha ılımlı, hatta sağ tabandan kendisine oy çekebilecek dü-

zeyde bir yaklaşım sergiliyor. SHP de, Ecevit kadar olmasa bile, benzeri yaklaşımlar içerisinde... Sağın on yıl önce çok yoğun olarak kullandığı bir unsura, şimdi sosyal demokrat partiler de sahip çıkıyor. Böyle olunca, sağın elinde geriye ne kalıyor?

Sağın elinde bu konuda hakikisi var. Diğer partiler, DSP, SHP bunun taklidini yapma durumunda. Taklitçisi durumunda. Bu, işin latife şeklinde anlatımı.

Sağ, din konusuna eskisi kadar fanatik mi yaklaşıyor?

Hayır, hayır, değil. Tam tersine. Bana geçen yıl kimi toplantılarda, camilerde Refah Partisi'nin son derece aktif olduğunu söylediler. İmam-hatip okullarında RP'nin son derece faal olduğunu söylediler. Üstelik, bu söyleyişte de biraz itham vardı. Dedim, "peki kabahat kimde?" Camiye ben sahip çıkmayacağım, sen sahip çıkmayacaksın, o da sahip çıkmayacak, Refah Partisi sahip çıktığı zaman da ona kızacağız. Kendimize kızmamız lazım. Bugün, birisinin siyasi inancı ne olursa olsun, mahallesindeki cami diye bir olay var, oraya çok sayıda insan, bizim insanımız, komşumuz, arkadaşımız, namaz için, cuma namazı için, cenaze için gidiyor. Ben oraya yaklaşıp, o caminin fiziki ihtiyaçları olan suyu, boyası, tamiriyle ilgilenmezsem, bunlara sahip çıkmazsam, sonra burayla ilgili bir eleştiriyi hangi hakla yapabiliriz. "Hayır," dedim, "biz camilere sahip çıkalım, SHP de çıksın, DSP de çıksın... Yani, dini ülkemizin insanının bir samimi niteliği olarak kabul edip sahip çıkarsak, bu işi istismar etmek isteyenler, yani Refah tipliler kalkar devreden." Zaten bizim toplumumuzun yapısında ifrat yoktur. Toplum, ifrada kaçanları, hangi konuda olursa olsun, ister sağda, ister solda elinin tersiyle itmiştir. Türk toplumunda ifrat olmadığı için dogmatik partiler bizde büyüyememektedir. Refah olayı diyoruz, eskiden MSP idi, bunlarda para dense para oldu, iktidarı paylaştılar, şu oldu, bu oldu, kim ne derse desin güdükler. Son derece aktif ve geniş imkânlarla çalışmalarına rağmen...

Yani, kitle partisi olamıyorlar...

Olamıyorlar... Çünkü dediğim gibi, Türk toplumunun yapısında ifrat yok. Her millet kendini beğenir. Dünyada gururlu, geçmişiy-le övünmeyen millet gösteremezsiniz. Geçmiş on sene olsa bile. Eskilere gitmeye çalışırlar. Ben, işte az buçuk dünyayı tanıyorum. Doğusunu da, batısını da... Baktığım zaman, Türk milletinin büyük bir deneyimden geçmiş olduğunu görüyorum. Öyle kalburlardan geçmiş ki, elene elene, öyle acılar görmüş, öyle deneyimleri olmuş ki, en az okumuş insanımızda bile, kimi okumuş ülke insanında görmediğimiz bir olgunca yaklaşım vardır. Ben samimi olarak söyleyeyim... Küçümsediğimden değil, ilkokulu okumamış, adam kapıcı, çevreden gördüğüyle yetişmiş; ben o adamdaki görgüyü, insana yaklaşımındaki saygıyı, Amerika'da okumuş adamda göremiyorum. Amerikalı'yı küçük görmek için de söylemiyorum. Ama yok onda...

Yaşam biçimi farklılığı mı?

Sırf yaşam biçimi de değil, adam ona varmak istiyor, ama o toplum öylesine deneyimlerden geçmediği için gelemiyor. Örneğin siz de ben de çocuğumuzu müzisyen yapmak istiyoruz. Fakat ne bende, ne eşimde, ne de bizim ailede müzikle uğraşan olmadığı için bizim için son derece zor bir şey. Bir arkadaşım var. Karı, koca ikisi de kemancı. Çocukları da şahane kemancı yetişiyor.

Kökten gelen birikimden pay alıyor...

Evet kökten gelen birikimden pay alıyor. İşte, bizim bu konuda büyük bir avantajımız var. Bu noktada, Türk halkında ifrat yok. Çünkü, bu millet asırlar boyu ifratı görmüş, ifratın getirdiği sakıncaları da görmüş. Onun için son derece mutedil ve insafli. Din olayına gelince, bugün Türkiye'de siyasi partiler, ANAP, DYP, SHP, DSP, halkımızın samimi olarak inandığı, kimisinin vaktine göre

uyguladığı dini inanışlarına daha bir sıcak davranıp, işte camilere, imam-hatip okullarına sahip çıkma olursa, bu konuda radikal ve fanatik davrananlar iyice toz olup giderler. Bugün, imam-hatip okullarında yüz binlerce çocuk okuyor. Bu, o çocukların kabahati mi? Yani, şimdi farzedin ki imam-hatip okulunu bitirip gelmişsiniz. İmam-hatip mezunları hastalıklı insanlar gibi, oraya giderseniz işe alınmazsınız, buraya giderseniz işe alınmazsınız. Bir terfi olacak, bu imam-hatipli diye şüpheyle, şaibeyle bakıyorlar. Bu çocuğun kabahati ne, biz böylece çocuğu cezalandırıyoruz. Bunu, bu şekilde görmek lazım, görmeyenler çok maalesef. Tabii çocuklar orada yetiştirilirken, bu ülkenin laik, demokratik, çağdaş düzeyine aykırı bir şekilde yetiştirilmişler, bazı noktalarda tehlike olabilir, diyenler var ise kabahati yine o çocuklarda aramasınlar. Bizim, genel olarak kabahatimiz bu. Düzeltmek için çaba harcayalım, hayır... Bugün öğleden sonra, şimdi sizin oturduğunuz yerde Güner Aykal oturuyordu. Bunlar, Ankara'ya iyi bir konser salonu yapmak için çaba sarfetmişler ve belirli bir yere de gelmişler. Kim önlüyor kendilerini biliyor musunuz? Bu işi sabote eden, baltalayan Mimarlar Odası... Efendim, bir konser salonu yapılırken sanatçılara değil mimarlara sorulmuş diyerek... Ortaya şahane bir sanat eseri çıkacak, "Hayır efendim, bana sormadıysa olmasın..." İşte ifrattaki anlayış. Bu anlayış sade vatandaşta yok. Aydın geçinende var, sağında da solunda da. İfratı getirenler bunlar.

Türkiye'nin içinde bulunduğu bir açmaz var, Ortadoğu ve Avrupa Topluluğu... Ortadoğu tam bir kaynayan kazan. Özellikle, Körfez Krizi ve Körfez Savaşı'yla ortalık iyice toz duman oldu. Ne olup, ne bittiği net olarak belli değil. Irak'ın durumu net değil. Irak'ın kuzeyinde bir Kürt Özerk Bölgesi mi oluşturulacak, yoksa başka bir formül mü uygulanacak, o belli değil. Bu arada Türkiye otuz yıldır Avrupa Topluluğu'na girme çabasında. Böyle bir ortamda Türkiye'nin yeri ne olmalı, neresi olmalı, Türkiye hangi tarafa yaklaşmalı? Türkiye'nin çıkarları hangi duruma daha uygundur?

Türkiye bir kere yerinde olmalı. Biraz önce dediğiniz çalkantı, yalnızca Ortadoğu’da değil ki, Kafkaslar’da, Balkanlar’da... Hatta, güneyde, Kıbrıs’ta. Bunların hiçbirisini yaratan, ya da sorun olarak ortaya çıkaran Türkiye olmamış. Ortadoğu’daki sorunlara bakalım; Türkiye bu sorunların çıkmasında bir gram bile müdahil olmuş mu? Oradaki rejimlere müdahale mi etmiş, oralara insan mı göndermiş, rejimleri devirecek olanları, olayları çıkaracak olanları finanse mi etmiş? Hayır. Balkanlar’da bir sürü sorun var. Balkanlar’daki bu sorunların ortaya çıkmasında, Yugoslavya’da, daha önce Bulgaristan ve Romanya var, Arnavutluk’taki olayların çıkmasında bizden bir katkı var mı? Kafkaslarayını şekilde... Kıbrıs; Kıbrıs sorununu biz yaratmadık, Rumlar yarattı açıkçası. Yani, samimi olarak biz yaratmadık. Geçmişte bir dışişleri bakanımızın, sonradan talihsiz dediğimiz, ama o zamanın gerçeğine uyan beyanatu var, “bizim, Kıbrıs diye bir sorunumuz yoktur,” demiş. Demek ki, Türkiye bu çalkantılar içerisinde, bunlardan uzak kalan ve uzak kalmasını bilen, başkalarının işine burnunu sokmayan bir ülke. Dolayısıyla, ister istemez bir istikrar unsuru. Türkiye’nin bunca çalkantılı olan bir bölgede sürekli istikrar unsuru olabilmesi için, başka bir istikrar unsuru olan bir başka grupla ele vermesi lazım. Bu da, Batı Avrupa’dır. Tabii olarak... Şimdi, Türkiye Doğu’yu mu seçsin, Batı’yı mı seçmeli, hangisini seçsin şeklindeki bir soru, eğer, tercihler eşit olmuş olsa geçerli olurdu. Yani, Ortadoğu bir istikrar bölgesi, ekonomik açıdan son derece canlı, siyasi açıdan son derece canlı olsa, Ama Ortadoğu özelliklerini devam ettiriyor. Mesela, bir Ortadoğu düşünün, İran’ı, Suriye’si, Irak’ı, Lübnan’ı, Mısır’ı, Suudi Arabistan’ı vesairesi... Hepsi, son derece demokratik ülkeler, ama Araplığını, Farşlığını, Acemliğini, dinini son derece ortaya koyan ülkeler olsalardı, işte bu durumda, Türkiye Doğu’yu mu seçsin, Batı’yı mı seçsin denilebilirdi. Yani, size tercih unsuru olabilecek bir gerekçe vardır. Şimdi, Türkiye’de hangi akıllı kafa, gerçekçi kafa, kalkıp da “Türkiye Doğu’yu mu, Batı’yı mı seçsin” diye sorabilir?

Ancak ekonomik açıdan bölgeye bir pazar olarak bakıyor Türkiye...

Ayrı efendim, o ayrı. Pazar olayı ayrı. Pazar olayını Türkiye haliyle gerçekleştirir. Ben şöyle diyorum; Türkiye, kendi siyasi ve ekonomik istikrarını Batı'yla el ele vererek sağlayan, ama bunun yanında bulunduğu bölgede ekonomik ve siyasi bir istikrarın —istikrar derken ben demokratik istikrarı kastediyorum, yoksa askeri istikrarı değil— sağlanması için, o el ele verdiği Avrupa Topluluğu'ndan sağlanacak güvenceyle bunları sağlayacak ülke olmalı. O zaman, Türkiye komşularının kaderini müspet bir şekilde etkilemek için uğraşan, çabalayan, ama bunun yanında, kendisini, kendi siyasi ve ekonomik yapısıyla uyduğu için, Batı'yla entegrasyona girmiş bir ülke. Bakın, şöyle diyeyim; siyasi benzerlik olmadan, hatta tam anlamıyla siyasi otantiklik olmadan, yani birbirine tam anlamıyla benzeşme olmadan, siyasi açıdan ekonomik işbirliği sağlayamazsınız. Avrupa Topluluğu'nun bulunduğu noktaya gelmesinin tek nedeni, hepsinin bila istisna aynı siyasi sistemi uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Şimdi, Türkiye'nin Ortadoğu ile içiçe olabilmesi için, Ortadoğu'daki siyasi rejimlerin, Türk siyasi rejimine benzer hale gelmesi gerekmektedir.

Türkiye aynı noktada AT'na girebilecek yapıya ulaşmış durumda mı?

Şimdi, ayrı bakmak lazım. Birinci olarak, prensibini konuşuyoruz, ondan sonra olabilirliğini... Prensibinde, görüyoruz ki, Ortadoğu'daki Türkiye'nin ekonomik açıdan sıkıntısı bundan kaynaklanıyor. Misal vereyim, Türkiye bir ülkeyle son derece iyi bir ekonomik ilişkiye giriyor. İran gibi... 3 milyar, 4 milyar dolarlık cirolar yapıyor. Sonra, oradan adamın birisi küsüyor, Türkiye'yle işi durduruyor. Irak'la milyarlarca dolarlık işe başlıyorsunuz, sonra orada da adamın birisi küsüyor, iş bırakılıyor. Demokratik düzene sahip hiçbir ülkeyle bu riskiniz yoktur. Peşinen biliyorsunuz ki iş-

ler yürümektedir. Türkiye'nin bugün, Alman Başbakanı'yla arası bozuldu diyelim, Mesut Bey'le Kohl kavga edebilir. Onlar kavga etti diye, Siemens genel müdürüne sorarsanız, “sizin Türkiye'deki yatırımlarınız, ihracatınız, ithalatınız duracak mı” diye, güler size. Siz de bunu normal kabul edersiniz. İşte, siyasi benzerlikten dolayı, bu işler Türkiye'de de böyle gider. Siyaset ayrı şey, ekonomi ayrı şey. Ama, o siyasi yapının benzerliği ekonomik işbirliğini beraberinde getiriyor. Ortadoğu'da, Balkanlar'da, —Balkanlar'da birazcık var— bu yok. Mesela biz şimdi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği diyoruz. Karadeniz İşbirliği olayındaki gerçekçiliğin altında, siyasi yapıda az da olsa olan benzerlik var. Nedir o? Ortadoğu'daki rejimler şahsa bağlı rejimlerken Karadeniz çevresindeki rejimler, sisteme bağlı rejimdir. O sistem tam bana uymasa bile, yine de bir sisteme bağlı rejimdir.

Yani, işleyen canlı bir mekanizma var...

Evet, ben benzinli motorumdur, o dizel motordur ama, bir mekanizmadır. Keyfe bağlı değil, bir mekanizması var. Ortadoğu'da böyle bir şey yok. Kendi kendine işleyen bir mekanizması olan ülke yok. Onun için Türkiye'nin tercih diye bir durumu yok. Ortadoğu, Türkiye'nin o yönde ağırlığını koymasını gerektirecek ne siyasi, ne de ekonomik bünyeye sahip.

Biraz önce, “Türkiye başkalarının işine burnunu sokmayan bir ülke,” dediniz. Daha sonra ise “yeri Batı Avrupa'nın yanı,” dediniz...

Batı Avrupa'nın yanı değil, Batı Avrupa'daki entegrasyonun içinde olmak...

Tamam, fakat, burun sokma işi biraz karışık. Önce Çevik Kuvvet, sonra Çekiç Güç... Böylece Türkiye, son dönemde dünyada ekonomik güç olma özelliğinden uzaklaşma eğilimine giren Ame-

rika'nın yanında yer almış oluyor. Diğer yanda ise Batı Avrupa ile ilişkiler var. Bu bir çelişki oluşturuyor mu?

Hayır. Çünkü bakın Türkiye, Kuveyt sınırındaki bir yere asker göndermedi. Ya da Kuveyt sınırındaki Çevik Kuvvet'e katılmadı. Türkiye, doğrudan doğruya kendi sınırına yönelik olabilecek bir baskıyı, bir oyunu, bir senaryoyu, bir tezgâhı durdurmak için böyle bir şeye girdi. Bunu, o yarım milyonu aşan Kuzey Iraklı'nın Türk sınırına, yaşayabilmek amacıyla saldırmasıyla yaşadık. Bölgeye ilk gün giden bendim, İnsan Hakları Komisyonu üyeleri olarak beş, altı arkadaşımla birlikte. Hani, çok film gördüm, hiçbir filmde orada yaşanan fecaati görmedim. Şimdi, bu getirilmiş olan düzen, Türkiye'nin herhangi bir şeye burnunu sokmasından kaynaklanmakta değildir. Irak'taki rejim, son derece insani, halkına sahip çıkan, bu halkı refahla, istikrar içinde yaşatmak isteyen bir ülke de, Türkiye bir kısım başka ülkelerle birlikte sırf bu sakın, kendi başına, huzur içinde yaşamak isteyen ülkenin petrolüne, şusuna, busuna el koymak için oraya burnunu sokmuş değil. Türkiye, kendisine yönelik olarak sorun yaratan, sorun yaratabilecek olanlara karşı bir sigorta sistemi koyuyor. Mümkün olduğu kadar az maliyeti. Türkiye bütün bunların sebebi olmuş olsa anlarım. Dolayısıyla, orada ne Türkiye'nin, ne Amerika'nın, ne de Avrupa'nın maşası olma durumu var, ne de onların yararlarına yönelik bir çalışması var. Aslında, Türkiye kendi sınırlarına yönelik herhangi bir şey olmadığı takdirde, kimseye bir şey yapmıyor. İran'dan Türk sınırlarına yönelik herhangi bir şey yok. Türkiye kalkıp da, Batı İran'la hiç anlaşamadığı halde, İran'a yönelik bir tertibin içinde mi oluyor? Tam tersine.

Bu noktada benim algılayamadığım bir şey var. Kuzey Irak'ta birtakım gelişmeler oluyor. Bu gelişmelerin ve görüşmelerin önde gelen isimlerinden Celal Talabani sık sık ülkemize geliyor ve görüşmeler yapıyor. Son olarak da, Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu ile görüşerek ilaç ve gıda yardımı istedi. Ku-

zey Irak'taki yapılanmanın yaşayabilmesi için bu tür isteklerde bulundu. Öte yandan, Türkiye'nin güneydoğusunda yaşanan sancılar var. Ayrılıkçı gruplar var ve karşılıklı şiddet uygulanıyor: devletten bu gruplara, onlardan devlete karşı... Şimdi Kuzey Irak'taki Kürt gruplarına, örgütlerine karşı böylesine insancıl yaklaşılrken, kendi içindeki unsurlara karşı daha farklı bir yöntem uygulanıyor...

...mı acaba? Şimdi siz, yazar olarak “mı” demek zorundasınız. Bakın ben şöyle diyeyim, birincisi, ilke olarak Türkiye’de herhangi bir yöneticinin —sivil, asker— kendisini bu ülkenin milli bütünlüğüne hasretmiş bir insanın, bir Türk vatandaşını, gerek etnik kökeninden dolayı, gerekse yaşadığı bölgeden dolayı ayrı görmesi, o uğraştığı milli bütünlüğe ters düşer. Üç gün önce Sabah gazetesinde çıkan bir açıklamamda, “Doğuya gitmeyen, bölücünün kendisidir,” dedim. Kimisine çok ters geldi. Birisi, burada “ben milliyetçiyim,” diye hava atacak,”tamam arkadaş, bak benim Siirt il müdürlüğüm boş, seni oraya gönderelim,” dediğimde de “yoo, ben doğuya gitmem,” diyecek. Ama, doğudaki insana da “sen orada kal ve benim milli bütünlük anlayışım içerisinde benle birlikte haykır,” de... Birinci temel ilke budur. Temel ilke, ülkenin her yerine, her insanına aynı şekilde sahip çıkmak. Aynı haklarla, aynı düşünceyle, hiçbir fark gözetmeksizin. Dediğim gibi, en milliyetçi geçinen adam, İstanbul’da, Ankara’da yaşıyor ve oraya gitmiyorsa bölücülüğe başlar, oraya gitmeyi reddediyorsa bölücülüğe başlar. Kendisinde daha fazla bir hak görüyorsa, bölücülüğe başlar. Bu aynen, nasıl ki, beyazların zencilere karşı tutumunda bir büyüklük olayı varsa ve bu ırkçılıksa; aynı şekilde, zencilerin de beyazlara karşı bir tavrı varsa, o da ters ırkçılıktır. Bilmem ifade edebildim mi?

Yani, birlikte ve bir arada yaşayabilme mi diyorsunuz?

Tabii, tabii... Hiç kimsenin, hiç kimseden bir farkı yoktur. Benim, ilkemdir bu. Ancak insanlar yaşadıkları birim içerisinde —ister

köy, ister kasaba, ülke, toplum— o birimde beraber olmanın şartlarını sağlarken, kendi mozaiklerini de devam ettirme hakkına sahiptir. Bugün Türkiye’de değişik açılardan, kendisinde daha değişik birikimler olduğunu gören varsa, o kişi, o birikimini devam ettirirken, aynı zamanda bütünlüğün de içinde olmalıdır. Yani, ben Fransızca biliyorum, başka bir arkadaşım Almanca biliyor. Fransızca bilmek, Fransızlarla ilgili aktivitelere katılmak, onların gelişmesini sağlamak benim için ne kadar tabii bir hak, eğlence, hobiyse, Almanca bilen kişinin de o kadar hakkıdır. Ben, kalkıp da, “Fransızca daha iyi bir dil, bütün haklar Fransızlara verilsin Türkiye’de, Almanca’nın lafı mı olur, Almanca ihmal edilsin,” dediğim an o denge bozulur. Daha açığına gelinirse, bugün Türkiye’de Türk vatandaşı bir insan, kendisinde etnik olarak bir Kürt olgusu duyuyorsa, bunun şarkısını, türküsünü, motifini, kilimini vesaire ortaya çıkarmak istiyorsa, bu ülkede yaşamının gerektirdiği birlik, beraberlik ve refahı, acıyı birlikte paylaşmanın gerektirdiği olayı zedelemeyen, bunu yapma ve devam ettirme hakkına sahip olmalıdır. Ben bunu savundum, savunuyorum da...

O zaman, bölgedeki sorunların çözümü, olayların da durdurulması açısından önemli bir adım mı?

Güneydoğudaki olayın temelinde, ekonomik sorun kadar demokratik sorun yatar. Demokrasi bir evrimdir. Biz, demokrasi açısından gerçekten büyük atılım yaptık. Bugün, 1990’ın Fransası, 1950’nin Fransası’ndan bin defa daha demokrattır. Ama, 1950’de de demokrattı Fransa ve sürekli olarak bir evrim içindedir. Biz de bir evrim içindeyiz. Bizim, baktığımız zaman, o evrimi daha ilerletmiş olana karşı biraz eksiklerimiz var. Biz de bugün gayet güzel araba yapıyoruz, ama Avrupa’da yapılan arabanın teknolojisi bizden beş, on sene ileride. Ben biliyorum ki, ona erişeceğim. Bu bakımdan rahatım. Bugün, demokrasi sorunum var. Doğuda, güneydoğuda, hatta başka illerde de. İnsan hakları sorunum var. Ama bundan dolayı kendimi küçük görmüyorum, kendimi yemiyorum, ha-

rap etmiyorum. Çünkü o teknolojiyi önümüzdeki üç beş yıl içinde yakalayacağımdan eminim.

Bu durumda, eziklik duygusu yerine güçlülük duygusu mu hissetmek gerekiyor?

O teknolojiyi yakalamışım, önemli olan o. Türkiye’de bu var. Türkiye’deki sol partiler değil, sağ partiler de almış bu teknolojiyi. Kim ne derse desin, bir sürü konu ANAP döneminde getirildi, en son olarak dil yasağının kalkması gibi. Hâlâ uygulamada eksiklikler olabilir, hiç önemli değil, ben teknolojiyi aldım, arabayı üretiyorum. İyi ama, bu arabanın dingilinde hata var, düzeltirim onu.

1980’li yıllar öncesinde solda veya sol partilerde bulunan insanlar bugün sağ partiler içerisinde yer aldı. Özellikle de sizin partinizde. Bu geçişi nasıl değerlendiriyorsunuz?

İşte bu, ideolojilerin yerlerini, özellikle icraata bırakmış olmalarından kaynaklanıyor. Türkiye’de yıllarca —hâlâ var— düşünce kavgası yapıldı. Türkiye’de insanlar icraata susamış bir yerde. 80 öncesi ben politikanın içinde değildim ama birkaç arkadaşla siyasi toplantılar falan yapardık, solda olan bir arkadaşımın şöyle dediğini hatırlıyorum: “Yahu Bülent, önemli olan şu millete bir şey yapabilmek, şu yapmış, bu yapmış, önemli değil, önemli olan bir şey yapabilmek.” 1980 öncesinin o kısır mücadelesinin altında, önce demokrat olmamak yatıyor. Demokrat olmadığımız zaman hoşgörü sahibi olamıyorsunuz. Başkasını anlamak için gayret sarfedemiyorsunuz, başkasının neden sizden farklı olabileceğini düşünemiyorsunuz. Ben onun için dedim, “güneydoğuda demokrasi sorunu var,” diye. Benim, bir arkadaşla telefon açıp Fransızca konuşmam normal, Kürtçe biliyorsam, Kürtçe bilen bir arkadaşla, Kürtçe konuşmam anormal. Böyle olmamalı. Ben Flamanca öğrenmiştim. Flamanların da Belçika’da bir dil ezikliği vardır. Bir Flaman’a, üç beş kelime Flamanca söyledığım zaman adam mayışıyor. Bana

bir sempatisi varsa, bin beş yüz sempatisi oluyor. Dil, insanın kendi varlığıyla eşdeğerdir. Bakın, insan kendisinden birçok konuda taviz verebilir. Taviz vermeyeceğiniz konu, ana dilinizdir. Ben İzmirliyim, İzmir’de büyüdüm. Benim arasına “geliyom, gidiyom, len ne diyon,” demek hoşuma gidiyor. Bu, benim bir kültürel zenginliğim ve onu kullanırım. Aynen, eğer flüt çalmayı bilseydim, arasına flüt çalardım. İnsan, bilgisini becerisini ortaya atar. 80’den önceki demokrasi kültürü eksikliği, demokrasi anlayışı eksikliği, insanları ters yönlere itiyordu. 12 Eylül’ün getirdiği bu baskı, demokrasinin değerini ortaya çıkardı. Kör ölür badem gözlü olur hikâyesine dönüştü. Denildi ki “12 Eylül öncesindeki demokrasi meğerse ne güzel şeymiş.” Daha önce, birbirini öldürmeye kalkan insanlar, bu kez aynı partinin içinde kendilerini görebilir oldular. Tahammül etmeyi bırakın, kol kola girme durumunda oldular. Beni inandıran çözüm yolu, insanların 12 Eylül’den sonra demokrasinin değerini anlamaları oldu. Bunda da ışığı en iyi gören Turgut Özal oldu. Kalktı “biz geçmiş partilerin devamı değiliz,” dedi. Yani biz, geçmişteki ihtilafların devamı değiliz, geçmişteki ihtilafları, saflaşmayı bizden beklemeyin, biz yokuz. Turgut Bey’in ağzından iki sene boyunca sağcı, solcu lafı çıkmamıştır. Ama, Necdet Calp mesela, “biz solcuyuz,” demiştir. Turgut Bey ise “sağcıyız” lafını bile söylememiştir. Bu ise çok değişik kamplardaki insanların bir arada olmasını sağlamıştır. Bu durumun geçerliliğini biz en son kendi kongremizde gördük. Şimdi Güneş Taner, Akbulut’un yanında saflaşırken muhafazakâr mıydı? Gökhan Maraş, Mesut Yılmaz’ın yanında saflaşırken liberal miydi? Hayır. Çünkü bunlar aslında bizlerin sırtına, bizim istememizden dolayı değil, hâlâ 80 öncesi zihniyetin vurduğu etiketlerdir. İlla ki insanı sınıflandırmak. Şu insana bir damga vurayım, sonra da şu rafa koyayım anlayışı. İnsanı hâlâ kare halinde görmek, işte şu liberal, bu muhafazakâr, bu milliyetçi, bu solcu, ama bu sosyal demokrat, bu da demokratik solcu. Bu işin kolayı, insanları karelerin içine koymak. İnsanlar karelerin içine konmaz. Zaten özgürlük denen şey yok, insanı karelemek, ona bir tanım vermek, benim kendimi ta-

nımlamaya kalktığımda “demokrat” kelimesi dışındaki beni sınırlıyor. Ben sevmiyorum. Ben kimi konuda solcudan daha solcuyum, milliyetçiden daha milliyetçiyim, en dinciden daha dinciyim. Ama onun yanında, softadan, yobazdan korktuğum kadar da hiçbir şeyden ürkmem. Milliyetçilik konusunda, ben Avrupa’da hayatımı tehlikeye koydum. ASALA’nın en civcivli olduğu zaman ben Brüksel Üniversitesi’nde, “cinayet şebekesi olmak yerine münakaşaya gelebiliyorsanız, serbest düşünce içinde bu konuları münakaşaya hazırsanız, ben hazırım. Hodri meydan. Bülent Akarcalı,” yazılı ve altında da ev adresi olan kâğıtları üniversitenin her yerine koymuştum. Benim müdahalemlerle, Brüksel Üniversitesi’nde Ermenilerin herhangi bir toplantı yapmaları yasaklanmıştı. Çünkü iki toplantıda ırkçı davrandıklarını tespit etmiştim. Milliyetçiliğin bir kıstası varsa, işte ben milliyetçiyim. Bunun yanında, ben milliyetçiliği, “ben şöyle Türküm, bu Türk değil, bu az Türk, bu çok Türk,” diye tanımlayanlara da karşıyım. İşte onun için bu tanımlama işinde, “ben demokratım,” diyorum. Demokrat olmak, bir bulut gibi bir şey. Bu da zor bir şey. Nasıl geçmişte, Hacı Bektaş Veli deniliyor, Yunus, Mevlana deniliyor, bana kalsa, kavram olarak olmuş olsaydı, bunlar da en iyi demokrat olurdu. Onun için ben insanların sınıflandırılmasına karşıyım. Ha benim sırtıma şudur diyerekten damga vuruyorlar, ha Nazi döneminde insanın alınına Yahudi diye sarı yıldız vuruyorlar, benim için fark etmiyor.

Son bir soru olarak, Türk ve dünya solunda takdir ettiğiniz liderler var mı, varsa niçin?

Türk siyasi hayatında kendi kendime ödül vermeye kalkmışımdır, benim için başkasının takdiri değil, kendi kendimin takdiri önemlidir. Meclis’te, iddia edebilirim ki, diğer siyasi partiler içerisinde en uzlaşmacı, en fazla sayıda ve en iyi arkadaşlara sahip milletvekiliyimdir. Bunu söylemek kolay, herkes söyleyebilir. İspatı ise —onlardan sorup öğrenmenizin dışında— ben Meclis’te kanun tekliflerimi hemen hemen hep üç siyasi partinin imzasıyla geçir-

mişimdir. Bunun en son örneği, İnsan Hakları Komisyonu'nun kurulmasıdır. Bunun dışında, dışişleriyle ilgili bazı kanunlar... Ben, zor kanunu bile diğer siyasi partileri ikna ederek çıkarmışım. Takdir ettiğim insanlar. Hani herkesi takdir ederim ama kıstastları farklı. Mesela Süleyman Bey'i böylesine yıpratıcı olan bir meslekte bu kadar uzun süre ve bu kadar canlı, iddialı kalabilmek çok büyük meziyet istediği için takdir ederim. Ben yapamam mesela, ya da imkânım olsa yaparım der insan ama yapılamayacak şeydir. Ayrıca Deniz Baykal'ı takdir ederim. Bu demek değildir ki, Erdal Bey'i takdir etmem. Ama Erdal Bey siyasete daha kolay başlamıştır. Erdal Bey'de takdir ettiğim, o kadar rahatlığı tepip, o yaşta böyle güç bir işe soyunmasıdır. Deniz'de takdir ettiğim, tırnaklarıyla tırmanmasıdır geldiği yere. Sayın Ecevit'i çok takdir ederim. İnsanların pasifleri çoktur, bunların aleyhinde çok şey de söylenebilir ama bakmam ben. Aynı şekilde Turgut Özal... Turgut Özal, kendini beğendirmek için uğraşmayan ender liderlerdendir işin aslına bakarsanız. Basının kendisine yönelttiği o çok sayıda eleştirinin çoğunun ortaya çıkmasına izin vermeyebilir, onlar hiç yokmuş gibi davranabilir, ya da onların basın aracılığıyla kamuoyu tarafından öğrenilmesini önleyebilir. Fakat takdir ettiğim tarafı, "hayır, ben böyleyim," diyor. Yani, şeffaf."Açığım," diyor. Bu da siyasette kolay kolay yürütülecek bir şey değildir. Ben de siyasetçiyim, sabahleyin gazetede aleyhime ufacık bir şey okuduğum zaman, yüzde yüz kabahatli olsam bile, o zaman bile içimin nasıl burulduğunu görüyorum. Bir de, her zaman, her dakika, her gazetede... Turgut Özal'daki o sabır çok önemli bir faktör. Bunun yanında, takdir ettiğim ne? Turgut Özal, bunları yapmasa demokrasiye bu kadar yararı olmazdı. Turgut Özal'ı takdir ediyorum. Bu kendisine yağ çekmek değil. Bunlar liderler hakkındaki yorumlarım benim. Mesut Yılmaz hakkında ise bir şey söyleyemem, yakın arkadaşım...

Ancak, ben sol veya sosyal demokrat görüşlü lider veya politikacıları kastetmiştim...

Aslında, Türkiye’de siyaset mesleği çok zordur. Hele Batı’ya göre, siyaset mesleğini yürütmek çok daha zor. Maddi ve manevi zorluklar... Türkiye’de demokrasi tam anlamıyla oturmamış olduğu için, kim ne derse desin, bürokrasiye karşı ta Osmanlı’dan gelen bir hayranlık olduğu için, hep seçilmiş insanın tepesine vurulmuştur. Türkiye’de basın hiçbir zaman atanmış insan hakkında yazı yazmaz. Öyle valiler hakkında, kaymakamlar hakkında, emniyet genel müdürleri hakkında, generaller hakkında hiçbir şey çıkmaz. Ne özel hayatları, ne başka bir şeyleri basında çıkmaz. Yazmazlar. Çünkü sürekli onlarla işleri vardır. Siyasetçi ise, o geçicidir, “madem ki ben onu seçtim, vur abalıya,” diyerek, en acımasız şekilde davranılır. Bir örnek vereyim, bir süre önce, Hıncal Uluç’un “Kilyos’ta boğulanlar,” diye bir yazısı çıktı. Ben de Turizm Bakanı olarak, bir sorumluluktan dolayı, elimdeki son derece dar imkânlarla olaya el attım. Çünkü yetkim yok, vesairem yok. Ortalığı bir karıştırayım ki, buna sahip olanlar çıksın dedim. Kilyos’taki o ölümler, o bölgeden kum alınmasındandır. Dalganın gelişi çok terstir, biraz yürürsünüz, batarsınız. İstanbul’da koskoca bir valilik vardır. Yıllardır oradadır ve bir defa parmağını kıpırdatmamıştır. Kıyı Kanunu vardır, Bayındırlık Bakanlığı vardır... Benim bu olayla ilgilenmem kabahat oldu, Hıncal Uluç benimle alay ediyor. Efendim, işte yazışmaya başlamışlar, “sevgili Turizm Bakanı bunu çözecek, illa çözmek istiyorsa Kaliforniya’da bilmem nerede çıkan yönetmeliği alsın okusun,” falan diyor. İşte, Türkiye’de politikacı bu kadar ucuz harcanıyor. Bir de nedir, bizde hep çalışana tekme atılır. Şimdi hiç adınızı sanınızı duyurmadan kendi köşenizde çalışın, tartışmalı olabilecek bir şey yapın kimse karışmaz. Sevap işlemediğiniz zaman kimse size günah yazmıyor, sevabınız arttığı ölçüde size günah yazmaya kalkıyorlar. Türkiye’de demokratik işleyişteki en büyük sorun bu. Seçilmiş insana sahip çıkma olayı son derece az.

**Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları
serbest bırakılmış eserdir**

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

BURHAN ÖZFATURA

“BİR YERLERDEN BİR DÜĞMEYE BASILIYOR”

Turgut Özal ile ideolojik-politik konularda ortak noktalarınız çok, değil mi?

Çok, tabii. Ben, aşağı yukarı 24 Ocak Kararları'ndan beri Turgut Özal'ın fiili olarak vergi danışmanıydım. Kararların vergiyle ilgili bölümünde çorbada epey bir tuzumuz oldu: katma değer, hızlandırılmış amortisman, yeniden değerlendirme gibi enflasyonu minimize edici, öz sermayeyi teşvik edici modeller konusunda epey katkımız oldu.

Kendinizi sağcı olarak gördünüz mü, bugün görüyor musunuz?

Aslında olay sağ-sol ayrımından ziyade milli-gayri milli ayrımına döndü. Her insanın farklı bakışları, yorumları olabilir. Diyelim ikimiz de dahiliye mütehasısıyız, bize bir hasta geliyor. Benim kendime mahsus metodlarım var, sizin de. Ama çaba hastayı şifaya kavuşturmaksa ikimiz de haklıyız. Türkiye'de dış mihraklar hep sağ-sol kavgası çıkarttı, bizi birbirimize düşürdüler. 12 Eylül öncesinde ben üniversitede hocaydım, benim dindar olduğumu biliyorlardı ama hiçbir dersim aksamadı. Öğrencilerimden hiçbir saygısızlık görmedim. Örneğin benim arabam Birleşmiş Milletler arabası gibiydi, benim arabama sığınanı kimse dövmezdi. Belinde tabancalı gezen, herkesin anarşist dediği, hocaların korktuğu talebeleri ben odama çekip dövmüşümdür. Şimdi hepsi dört dörtlük insan oldu,

hepsi gayet güzel yerlerde. Üniversitede insanların belli bir heyecanı var, o heyecanı doğru yerlere kanalize edemezseniz çocuklar perişan olur. İşte beş-altı bin kişi öldü, on binlercesi hapse düştü, hepsi bizim evladımız. Temelde hepsi kullanıldılar. Türkiye’de sağlam bir eğitim veremiyoruz. Gençlere ihtiyaç duydukları gerçekleri de anlatamıyoruz, tarihimizi bilmiyorlar. Türkiye’nin yakın tarihi bir dalkavukluk tarihidir. Bence bizim tarihçilerimiz kadar yüzkızartıcı insanlar yok. İnsanları putlaştırmak, olayları saptırmak için birtakım suni kavramların arkasında her türlü edepsizliği yapıyorlar. Daha Türkiye İnönü harpleri zafer mi mağlubiyet mi, bilmiyor. Sakarya’da gerçekten galip miydik, mağlup muyduk, bilmiyoruz. Dokuz sene hocalık yaptım üniversitede, kan ağlıyorum, çocukların dört senesini boşuna geçiriyorsunuz. Diplomalı işsiz sayısı çığ gibi büyüyor. Hasan Celal Güzel’le, o Milli Eğitim Bakanı iken en büyük kavgam şuydu: Ben bakan olsam bütün normal liseleri bir günde kapatırım. Hiçbir işe yaramayan, ıvrı zıvrı okullar. Bugün Türkiye’nin mühendise filan değil orta elemana, doğrudan doğruya hayata atılabilecek insanlara ihtiyacı var. Şimdi Avni Akyol sekiz sene kavgası yapıyor. Sekiz sene olsa ne öğretirsin, beş sene olsa ne öğretirsin? Beş senede öğrettiklerini sekiz senede öğretecekler. Gene bol bol şiir ezberletecekler. Ortak sıkkıntı burada. Torna tezgâhından tek kalıp insan çıkartılmak isteniyor. Artı, gerçekler verilmiyor. Sağ-sol kavramı da oradan çıkıyor. Bir konu hakkında karar vermek için onu tanımak lazım. İslam’ı da sevmek, sevmemek, uygulamak, uygulamamak için de tanımak gerekiyor. Kafadan her şeye “irtica”, her şeye “gericilik” deniyor. Türkiye’de bence esas gericiler, birtakım konuları pat diye münakaşa sınırı dışına atan ve Atatürkçülük, laiklik maskesi altında fikir üretimini zorbaca bastıran kişilerdir.

Ama sağ ve sol birer gerçeklik. Her iki kesimin de karşılıklı farklı farklı değerleri var, en azından 80’li yılların sonuna kadar vardı. Bütün bunların dışında yakın tarihten kaynaklanan birtakım zıtlıklar da hâlâ mevcut...

Hepsi suni bence. Hepsi dış kaynaklı. Hedef, insanların mutlu olması, kimsenin fakirlik çekmemesi ise müslüman bunu bir solcudan çok daha rahat istiyor. Ben belediye başkanıyken her gün aşevlerinde 23 bin fakir yemek yiyordu. Orta, lise ve üniversitede okuttuğum beş bin çocuk vardı. Mağdur duruma düşmüş olan bütün kadınları biz himayemize almıştık kötü yola düşmesinler diye. Sosyal demokrat bir partiden belediye başkanı geldi hepsini kapattı. Önemli olan bir işin edebiyatı değil, eylemdir. Bizim inancımızda, kalpten gelerek, benimsenerek, zorla değil aslında, sosyal adaletin en ideal sistemleri getirilmiştir. Birkaç fanatik çıkabilir ama bunların sayısı hiçbir zaman ciddiye alınacak ölçüde olmamıştır. Kim kimi zorla ibadete götürmüş? Kim kimin içki içmesini engellemiş? İçki içmek hürriyeti varken benim içki içmemem tenkit ediliyor, bu yanlış. Türkiye’de hep tek taraflı bir baskı olmuş. Dünyanın her tarafını gezdik. Hiçbir ülkede inançta hiçbir sınırlama getirilemez. Hele Amerika’da. Onlar laik değil mi? Başkan Bush göreve başlarken İncil’e el basıyor, her hafta kilisesine gidiyor. Bu adamlar gerici olmuyor, siz burada gericisiniz. Bir cumhurbaşkanının cuma namazına gitmesi olay değildir yahu. Gider ya da gitmez. Ama bunu büyütürseniz birtakım fırsatçılar çıkar. Sen ibadetini yapıyorsun diye halktan bir şey isteyemezsin, Allah’tan istersin. Solun temeli sosyal adaletse biz onu yaptık.

Bütün ANAP yapmadı ama...

Ama SHP’nin hiçbiri de yapmıyor. Eşitlik, adalet altında en büyük eşitsizlik gelmiş. Gittik, gördük Sovyetler Birliği’ni. Macaristan’ın, Çekoslovakya’nın ve diğer bazı Doğu ülkelerinin de perişanlığını gördük. Dar kalıplar dünyanın hızla gelişen dinamiğine hiç uymuyor.

Partilerin nasıl bir fonksiyonu var bugün?

Hiçbir fonksiyonu yok. Bugün partilerin yaptığı tayin-terfi-torpil. Bugünkü parlamenter demokraside olaylara meclisin ne kadar etkisi var ki? Körfez Krizi'ne ne kadar etkisi oldu? Türkiye'nin yönetiminde ne kadar etkisi oluyor?

Peki kim yönetiyor Türkiye'yi?

Dünyanın bugünkü patronu Amerika. Maalesef onun karşısında da, yöneticileri bakımından hepsi birer sömürgeci ülkenin uşağı durumuna düşmüş İslam ülkeleri var. Garip, hepsi perişan. Hepsi birilerinin dümen suyunda. Kendi antidemokratik yönetimlerini, çıkarlarını korumaya çalışıyor. Bakın bir tane bağımsız İslam ülkesi var mı? İslam Konferansı'nda konuştular konuştular, hepsi havagazı. Ancak patron Amerika, Fransa veya Rusya "peki yavrum, yap," derse yaparlar. Oraların yöneticileri halklarına sırtlarını dönmüş, onları sömüren tipler.

Türkiye de bunlara dahil mi?

Türkiye'de de maalesef, ekonomik bağımsızlığınız olmadığı sürece, yani dış borç, kredi aldığınız sürece, hiçbir zaman gerçek anlamda bağımsızlığınız olmaz. Türkiye onlardan nispeten daha ileride, daha demokratik ama ülkedeki parlamenterler daha parlamenterliğin şuuruna erişmiş değil. Uğraştıkları falan öğretmenin tayini, filanın şu işe yerleştirilmesi, devlet imkânlarının peşkeş çekilmesi, KİT'lerin çiftlik gibi kullanılması. KİT'lerde ihtiyacın beş katı işçi var. Hepsi batacak, ekonomide bunun yeri yok. Hangi ciddi konuda, SHP'si, DYP'si dahil, ciddi bir alternatif getiriyor ki? Bush geldiğinde hepsi uslu çocuk gibi oturuyordu yanında. Görücüye çıkmış kızlar gibi.

Siz Körfez Krizi ve Savaşı boyunca Türkiye'nin tavrını da benimsemiyorsunuz galiba.

Yanlış. Körfez Krizi danışıklı dövüştür. Açıkça söylüyorum: Saddam CIA ajanıdır. Senaryo çok daha önceden planlanmıştır. Biliyorsunuz dünya petrolü 20-30 yıl içinde bitecek, bir tek Ortadoğu'da biraz kalacak. ABD oraların denetimini aldı, böylece Japonya'yı, Almanya'yı da gayet güzel oynatma imkânına kavuştu, efendisi İsrail'i yakın markaj koruma imkânına kavuştu. Yıllardır ilk defa ödemeler dengesi fazla verdi. Bütün silahları denedi, modası geçmiş silah ve malzemeyi tüketti, hatta gaz maskesi stoklarını bile eritti. Bu arada İslam dünyasını birbirine gayet güzel düşürdü.

Zaten bir değildi ama...

Değildi ama ufacık köprüler vardı, onları da yıktılar. Türkiye'nin ne faydası oldu ki? Yorgan gitti kavga bitti ama bizim yorgan gitti.

Yeni Dünya Düzeni denilen olaya karşısınız.

Aslında her şeyde dengeler sistemi hâkimdir. Bugüne kadar 1,5 milyarlık nüfus potansiyeli, ekonomik olarak korkunç potansiyeli, hele Türkiye gibi çok güçlü bir silahı varama İslam ülkeleri havagazi. Özellikle İngiltere'nin hainane taktikleriyle cetvelle çizilmiş, bölünmüş ülkeler. Elliden fazla İslam ülkesi var. Hepsinin yönetimi de antidemokratik, kimse seçimle gelmemiş. Bunlar birleşse çok daha dengeleyici olurlar. Artı, 200 milyonun üstünde bir Türk potansiyeli var bütün dünyada. Bu da çok önemli. SSCB'de 16 cumhuriyetin altısı Türk. Gittim, hepsi de kalben Türkiye'ye çok bağlı. Turancılık yapılsın demiyorum ama ekonomik ve kültürel ilişkilerin de, birtakım beynelmilel platformlarda karşılıklı dayanışmaların sağlanmaması anlamına gelmez bu. Yeni Dünya Düzeni, Amerika'nın hâkimiyetinde Hıristiyan Batı'nın sömürü düzenidir. Dünya Kiliseler Birliği her yerde fevkalade aktiftir. En zengin servete de Vatikan sahip. Ben Belçika'dayken yabancı ya-

tırımların en büyük bölümü Vatikan'ındı. Türkiye'de nüfus planlaması olayında Dünya Kiliseler Birliği'nin maddi yardımı görülüyor. Sen kendi fakirlerinle uğraş, benim nüfusum seni ne ilgilendirir? Çok mu aç seversin? Bakın bugün, sol eskiden Moskova'ya, Pekin'e bağlıydı ama bence en önemli sol Amerikan soludur. Sol hareketlerin asıl kaynağı olan üniversiteleri hep Amerikalılar kurmuştur. Bizdeki solcuların çoğu da ABD ya da İngiltere'de eğitim görmüştür. Hiçbiri yurtdışına kaçtığında Rusya'ya filan kaçmaz. O enayiliği bir tek Nâzım Hikmet yaptı.

Dünyadaki İslam ülkelerinin kullanılması teoriniz Türkiye'deki müslümanlara da kolaylıkla tercüme edilebilir sanki...

Evet ama geniş bir ufuk vermiyorsun ki adama. Bugün sadece ibadet kısımları öndedir ama aslında İslam bir hayat tarzıdır. Faiz serbest olmasına rağmen almamanızı engelleyen bir hüküm yok. Çok şükür ben hiç faiz yemedim. Ama İslam yaşam biçimi, bir dünya görüşü olarak sunulmamış. Türkiye'de daha yeni yeni birtakım eserler çıkıyor. Bugüne kadar hep bastırılmıştır. 1919-22 arası İstiklal Savaşı'nda kaç şehit vermişiz, 1922'den 1950'ye kadar kaç kişi katledilmiş? Hep bastırılmış, İslam bir öcü gibi gösterilmiş.

Bir İslami uyanıştan söz ediliyor...

Erbakan'ınki bir uyanış filan değildir.

80'li yıllarda birtakım İslami cemaatlerin güçlenmesi olgusundan söz ediliyor...

Hangi cemaatin hangi dış güçle ilişkisi olduğuna da iyi bakmak lazım. En büyük provokasyon bu konuda yapılmıştır. Aynı şey Humeyni için de geçerli. Humeyni'ye Fransa, İngiltere niye bu kadar destek verdi ki? Bütün Avrupa'da, özellikle entelektüel kesimde İslamiyet hızla yayılıyordu. Humeyni olayı çıktı, bir umacı

gibi takdim edildi, saldırgan, İslam'a ters bir tip konu ortaya. Batı basını ve televizyonu devamlı işledi bunu ve bu gelişmeyi engelledi. Salman Rüşdi *Şeytan Ayetleri* kitabını yazmış, yazılalı yıllar olmuş. İlk seferinde 5 dolara satılıyormuş. Bir provokasyon, adam 100 dolara çıkarmış kitabını ve bestseller olmuş. Biz öğrenirken solcu filmler de böyleydi. Müşteri yoktu, bir gün bir grup gider "Kahrolsun Komünistler" diye kırmızı mürekkep atar, hepsi paralıdır. Sonra basına çıkar ve üç hafta kapalı gişe oynar. *Yılanların Öcü* böyleydi. Ya da savcı tanıdığınız vardır, yasaklatırsınız, ondan sonra yasaklanan film diye iş yapar.

Sık sık dine vurgu yapıyorsunuz.

Dindar-dindar olmayan değil, milli-milli olmayan önemli benim için.

Bu anlamda Ecevit hakkında ne düşünüyorsunuz?

Ecevit, benim sevdiğim akıllı bir adam. Haklı da. Bence tırmanışını sürdürecektir. Aktif olarak politikada bulunduğu dönemlerde o da yanlışlar yaptı. Mesela I. Kıbrıs Harekâtı çok yanlıştı. Yapılışı değil durduruluşu yanlıştı. Yunanistan biraz cesaret etseydi bizim oradaki askerlerimizi biçerdi. Kissinger'a devamlı telefonla bilgi vererek harp edilmez. İşçilerinizi karıştırmak, ihracatınızı baltalamak için her türlü gayret gösteriliyor. Nasıl bundan daha kötü olacağız bilmiyorum, ABD ve Batı ile.

O zaman Avrupa Topluluğu'na da karşısınız.

Tabii. Bir Ortak Pazar tutturmuşuz. Adamlar bizi almayacak. Ortak Pazar bir hıristiyan birliğidir, açık ve net koyuyorlar. Senin orada işin yok. Hâlâ kasap kedisi gibi ayak altında dolaşmanın hiçbir gereği yok. Karadeniz Ekonomik Birliği daha akıllıcadır. Sovyetler aç, adam bir çürük elma için kilometrelerce kuyruğun peşin-

de. Türkiye, Allah esirgesin potansiyele sahip, GAP'tan sonra. Çanakkale'de şehit düşmüş Doğulu, Güneydoğulu kardeşimizle niye böyle bir sürtüşme içine düşüyoruz şimdi? Bir tertip kampanyası.

Fikir üretilmiyor diyorsunuz...

O yasak, bu yasak. Hemen sizi kara listeye alıyorlar, hemen “takunyalı” diyorlar, hemen “komünist” diyorlar... Sonra bir bakıyorsunuz aradan beş yıl geçmiş, devletin büyükleri bile o konuda sizden hızlı olmuş. En basiti Demirel'in iktidardaki konuşmaları ile şimdikiileri karşılaştırın. Demirel'in en büyük destekçisi Cumhuriyet gazetesi oldu. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu. Süleyman Bey şimdi maaşallah “ilerici Süleyman Bey” oldu. Hidayete mi erdi ki? İnsanda bir kararlılık olması lazım. Yani koltuktayken ve koltuk dışındayken fikirler değişmez. Biri fikirlerini zorla kabul ettirmeye çalışmadığı ölçüde benim kardeşimdir.

Türkiye'de sağın ne fikirleri var?

Ben milli bağımsızlıktan yanayım. Tabii beynelmilel platformlarda birtakım yükümlülükler olacak. Ama ülkemin çıkarları doğrultusunda ve kimseden talimat almadan yaşamak isterim. Gerçekten halkın iradesi hâkim kılınmalı. Şu anda halkın iradesi seçimden seçime belirli bir hayvan resmi üzerine damga basmanın dışında bir anlam ifade etmiyor.

Katılım nasıl sağlanabilir?

Bu bir eğitim meselesidir, demokrasiyi hazmetme meselesidir ve birtakım baskıların kalkması meselesidir. 141-142-163 kalktı, kıyamet de kopmadı. Üniversitede kızların başaçık ya da kapalı, kime ne zararı var ki? İsteyen çocuğunu imam-hatipe yollar, ister Amerikan kolejine yollar, kim karışır? Şimdi “Türkiye'de fundamentalizm artıyor,” diyen Amerika kendi ülkesinde ne yapıyor?

Türkiye’de bir rahip okuluna baskı yapabilir misiniz? Herkes ayağa kalkar.

Türkiye sağı içerisinde kimleri yakın buluyorsunuz kendinize?

Hepsi yakın bana. Herhangi bir şeyin yıkılması taraftarı değiliz. Herkesin birbirini sevmesi, birbirine tolerans göstermesi taraftarıyız. Ben belediye başkanı oldum, kadrom hep CHP’li, İhsan Alyanak’tan. Kendilerine iki şey söyledim: rüşvete kesinlikle bulaşmayacaksınız ve verilen görevi yapacaksınız. ANAP’lılara müsamaha etmeyin ama başkasına da etmeyin, herkese eşit davranın. Hiç kimse yerinden olmadı. Aynı ekibi, Yüksel Çakmur geldi tamamen değiştirdi. Sevgiyle her şey başarıyor. Üniversitede “filan örgütün lideri,” denilen öğrenci şimdi falan şirkette genel müdür. Çok da başarılı. Biz o çocuğu sevmese idik, yardımda bulunmasaydık hatta odaya kapatıp zorla ders çalıştırmıyorduk kayboldurdu.

Sizin için Türkiye’nin bağımsızlığı çok önemli...

Olaylar kışkırtılıyor. Bu çocuklar niye birbirlerini sevmesin ki? Niye bir masa etrafında farklı fikirleri müzakere etmesin ki? İnsan hayatında bazen fikirler o kadar değişiyor ki. Herkesin kendine göre belirli heyecanları var, reaksiyonları var. Ama bir süre sonra olgunlaşma başlıyor. Bu toplum okumuyor. Televizyon karşısına geçip lak lak ediyor. Okumayan çocukların fikir zenginliği nasıl sağlanacak?

Hasan Celal Güzel’i niye desteklediniz?

Hasan benim gibi gıcık bir adamdır da ondan. Fikrini rahat söyler. Hiçbir baskı altında kararını değiştirmez, doğru bildiğini de yapar. Her kademedede çalışıp çok iyi yetişmiş bir devlet bürokratıdır.

Sizin bürokrasiye attığınız önem Turgut Özal'ın bu konudaki yaklaşımlarıyla ters düşüyor.

Devletin disipline edici, düzenleyici ve yol gösterici fonksiyonları hiçbir zaman sona ermez. Devletin ekonomik hayattaki etkisinin minimize edilmesinde ben Turgut Özal ile aynı fikirdeyim. Bugün Türkiye'nin başındaki en büyük derdin KİT'ler olduğunu da biliyorum. Devlet bu KİT'leri çiftlik gibi işletiyor. Hiç kimse iflas etme tehdidi altındaki bir tüccar gibi çalışmıyor. Bürokrat, fiilan KİT batarsa başka yerde iş bulur, umrunda değil. Bizim sayın milletvekillerimiz için önemli olan oraya kendi bölgesinden adamları koymaktır. Özellikle hızla değişen dünya düzeni içinde devleti ortadan kaldırmak mümkün değil.

Devletin statüsünü değiştirmek mümkün mü? Üniter devlet vasfını?

Türkiye üniter bir devlettir. Tüm dünyada çeşitli mozaikler vardır. Türkiye'de yaşayan herkes Türk'tür, Türk halkıdır. Ama Türkiye'de halkın gerçek anlamda etkileri, arzuları, istekleri en fazla göz önüne alınması gereken olaydır.

Peki bunu kim saptayacak? Devlet mi? Devletin uygulamalarının halkın arzusuna uygun olduğu nereden anlaşılacak?

Evet herkes halka rağmen halk için bir şeyler yapma arzusunda. Bence her ihtilafli konuda halka başvurup, referandum yoluyla onun fikrini almakta yarar vardır. Ama hatalar yapıldı. Önemsiz konularda, örneğin "belediye seçimlerini üç ay öne alalım mı," diye referandum yaptılar. Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir sözüne ciddi inaniyorsak her ciddi konuda millete başvuralım. Ama sen milleti cahil, kendini de onun üstünde görüyorsan, burada samimiyetsizlik var.

Referandumdan önce halkın, toplumun sivil örgütlenmeleri aracılığıyla siyasete katılması gerekmez mi?

Sivil örgütlenmelere bakıyorsunuz, bir süre sonra kendi çıkarlarının temsilcisi oluyor. Ben şu an sendikaların işçilere yarar değil zarar getirdiği görüşündeyim. Hayatta hiç ziraatla uğraşmamış, eli nasırlaşmamış adam 30 senedir Ziraat Odası başkanıdır. Bilmem ne odasının başkanı, meslektaşlarının haklarını koruyacak yerde sadece üst düzeyde politika yapıyor. Herkes biraz havalarda, herkes ülkeyi en iyi kendisinin yöneteceği düşüncesinde. Aynı şey TÜSİAD açıklamalarında, raporlarında da var. Tamam saygı duyayım, koyun adaylığınızı, muhtar bile seçilirsenez iyi. Oturduğunuz yerde, babadan kalma servetle ahkâm kesmeye hakkınız yok.

Bu duruma partiler de sebep olmuyor mu biraz?

Tabii sen buna teşneysen parti de istismar etmeye yeltenecektir. Herhangi bir meslek odasının bir partiye yanaşması çok mantıksızdır. Bırak her parti sana yanaşsın.

Türkiye’de şu an sağ ve sol var mı?

Yok, yok. Mesela öğrencilerim bana “karpuz” diyordu. Yani dışı yeşil, içi kırmızı. Hiçbir solcu geçinen başkan benim yaptığımı yapamadı. Sağ ve sol yok çünkü. Refah Partisi ve Erbakan’ın bazı politikalarına baktığımızda solun daha solunda olduğunu görüyorsunuz.

Özellikle antiemperyalizm konusunda...

Tabii... Ama gönül istiyor ki belirli konularda her parti aynı şeyi söylemeli ve samimi olmalı.

Son olarak Mesut Yılmaz ile Deniz Baykal'ın aynı çevreler tarafından benzer şekillerde lanse edilmelerine ne diyorsunuz?

Kim destekledi bunları? Star-1. Bu hangi sermayeyle kurulmuş? Milli sermayeyle mi? Amerikan malı bunların hepsi. Erdal İnönü bile çıkıp açıkça bu olayı teşhir edemedi. Neden? Hepsi Bildenberg Toplantısı'nda buluşuyor. Bütün dünyayı üst düzeyde yöneten masonik bir kuruluştur bu. Demek ki bir yerlerden bir düğmeye basılıyor, bir emir komuta zinciri oluyor.

Son Yılmaz-Baykal olayında yeni bir olgu ortaya çıktı. Lider adayları fikirleri ve programlarından ziyade fizikleriyle, giyim kuşamlarıyla, içtikleri sigarayla lanse edildiler. Amerikanvari propaganda denilen şeye mi yaklaşıyoruz?

Liderleri Clark Gable seçer gibi seçtiğimiz doğru ama Amerikanvari demek doğru değil. Ben Bush'u sevmem ama Amerika için en ideal başkan olduğu konusunda da hakkını vermek lazım. Adamın geçmişine bak, öyle gökten inmemiş. Ronald Reagan'ın ise artistliği kısa bir dönem. Adam en büyük şehrin valiliğini yapmış. Dukakis de boş biri değildi. Benim gibi saçı dökülmüş değil diye adamı başkan yapmıyorlar. Onun için Türkiye'de de aynı şey olması lazım. *Background*'un ne? Devlet tecrüben ne? Soğukkanlılığın ne? Kendi çıkarların söz konusu olduğunda gösterebileceğin fedakârlık ne? Bunlara bakmak lazım. Artist mecmuasına kapak çekmiyoruz ki! Basın ve televizyon bu hakkı kendinde nasıl görüyor? Kararı delegeler verecek.

Türk sağının fahri lideri kim? Turgut Özal mı?

Türk sağı yok ki! Fahri lideri de yok, resmi lideri de yok.

Turgut Özal'ın misyonu ne o zaman?

Bir misyonu var mı? Sağ diye bir şey varsa Turgut Bey'in burada bir fonksiyonu olduğuna inanmıyorum. Cuma namazına gidiyor diye mi sağın lideri konumunda? Sorun milli olma sorunu. Döviz girdiniz çıktıklarınızdan fazla olduğu an, gerçek anlamda bağımsız olursunuz. Dünyada şu an geçerli olan tek şey ekonomi. Veren el alan elden daima üstündür. İşte o potansiyele ulaştığımız an Ortak Pazar gelip sizi çağırır, siz o zaman tenezzül etmezsiniz. Dünyadaki ıvır zıvır ülkeler, kimse bize vize uygulamaz. Milli menfaatler için Türkiye'de politik partilerin hepsi aynı noktaya gelmek zorunda.

Bir de geçmişten gelen çatışmalar, saflaşmalar var.

Şimdi kim kimle hesaplaşacak ki? Hepsi ölmüş, gitmiş. Ama Menderes öleli otuz sene olmuş Suphi Karaman'ın kini hâlâ devam ediyor yahu. Hiçbir kültürü, nosyonu olmayan, bir kazı gütmekten aciz insanlar Türkiye'nin kaderinde etkili olmuş. 27 Mayıs ihtilalinin arkasına bakıyorsunuz, yine Amerika var. 12 Mart ve 12 Eylül'ün de arkasında aynı şey var. İnsanlar tarihi öğrenmekten korkmamalı, hatalarımız da var, sevaplarımız da.

80'li yıllarda Türkiye'de herkes ekonomi yattı, ekonomi kalktı, herkesin dilinde ekonomik kavramlar yerleşti. Bu eğilim, değerler bazında bir gerilemeye, gevşemeye yol açmıyor mu?

Neden? Ekonomik açıdan gelişemezsen bağımsız olamazsın, ibadetini bile doğru dürüst yapamazsın, evinde, mahallende huzurlu olamazsın. İnancınla birlikte rahat yaşaman için gerekli ortamı ekonomiyle sağlarsın.

Fakat 24 Ocak Kararları ile birlikte bir ahlaki çöküntü olduğu da söyleniyor.

Var. Fakat ekonominin daha kötü olduğu Doğu Bloku'nda bu çöküntü daha fazla. Hedef parayı sadece zengin olmak için kazanmak değil, beraber yemenin, yaymanın, dağıtmanın mutluluğunu da yaşamak. Bizim inancımıza göre para amaç değil araçtır. Allah'a şükür fakirlikten geldiğimiz için bunu çok daha rahat hissediyoruz. Türkiye'nin zengin olmasında hiçbir mahsur yok. O zaman daha çok sözü dinlenir, daha çok lider konumuna gelir. Ben inanıyorum ki 21. asır Türk asrı olacaktır. Bu ırkçılık filan değil. Yeryüzündeki 360 milyonluk potansiyeli beynelmilel platformlarda kullandığımızda çok ciddi şeyler olacak.

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

NAMIK KEMAL ZEYBEK

“SAĞ-SOL YOK, MİLLİ - GAYRİ MİLLİ VAR”

Kendinizi siyasi olarak nasıl tanımlıyorsunuz, nasıl bir çerçevenin içinde değerlendiriyorsunuz?

Benim fikir dünyamı etkileyen iki temel yaklaşım var. Bunlardan ilki, yerli ve milli olmak. Toplumumuz gelişmek için, çağdaşlaşmak için çağdaş dünyayı ve gelişmeyi yakalamak için kendi öz kaynaklarına başvurmalı, kendi köklerine dayanmalı. Kendi köklerinde bulmalı ne varsa. Kendi köklerinde bulmalı ama, bu kendi içine kapanma manasında değil. Bunu Kültür Bakanlığım sırasında sıkça ifade ettim, “milli kültürümüzü kalkınma ve çağdaşlaşmanın merkezine yerleştireceğiz,” dedim ve bu sözleri 6. Kalkınma Planı Ana Stratejiler bölümüne de sokturdum. “Milli kültürümüz,” deyince de bizim milletimizin tarih boyunca ürettiği kültür birikimini kastediyorum. Kendi başına ürettiği, başkasından alıp kendisine malettiği ve böylece zenginleştirdiği bir kültür birikimimiz var. Şimdi biz kendi ayaklarımız üzerinde durmalıyız, kendi köklerimizimize yönelmeliyiz. Buna yönelirken de, “şu bizden, şu değil, bu kalmasın,” tefrikine gitmemeliyiz. Kendi kültürümüzün köklerine yöneldiğimiz zaman da, ısrarla ifade ettiğim bir gerçek var; birtakım belirleyici kişiler buluyorum bizim kültürümüzün köklerinde; Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli, Ahmet Yesevi, Nasrettin Hoca, Ahi Evran, Karacaoğlan, Köroğlu var. Bunları saymak, çoğaltmak mümkündür. Bütün bunlar bizim kültürümüzün belirleyici insanlarıdır. Dolayısıyla bunların ortaya koyduğu birtakım be-

lirleyici vasıfları vardır bizim kültürümüzün. Biz kendi kültürümüzün kaynaklarına yönelmeliyiz. Yönelip ne yapmalıyız? Çağı aşmalıyız. Çağ ne? Bilgi toplumu. Demek ki o zaman benim dünya görüşümün ikinci unsuru, bilgi toplumunu yakalamalı Türk toplumu; içinde yaşadığımız toplum, sorumluluğunu taşıdığımız toplum bilgi çağını yakalamalı, bilgi toplumu haline gelmeli. Neden gelmeli? Çünkü biz bilgi toplumu haline gelemesek, bilgi toplumu haline gelmiş ve bugünün en pahalı metaı olan bilgiyi elde etmiş olan toplumlar, bunu başka toplumları sömürmek için, köleleştirmek için kullanmaya başlayacaklardır, kullanmaya da başladılar. Bu tehlikeyi görüyorum. Onun için, toplumumuz kendi köklerine dayanarak, köklerinden güç alarak ve dünyada üretilmiş bütün bilgilere sahip çıkarak, kendisini bilgi toplumu haline getirecek değerleri geliştirerek, bilgi toplumu haline gelmelidir. Kategorik olarak kendimi şu veya bu yerde saymak yerine böyle belirlemeyi daha uygun görüyorum, çünkü ben buyum.

Bu doğal olarak dünyaya bakışın da bir çerçevesi oluyor...

Evet, benim dünyaya bakışımın bir çerçevesi oluyor. Ben buyum, hayat çizgim, şu anda geldiğim nokta bu. Tabii şunu ifade edeyim ki, kendi köklerimize dayanmak, gücü kendi köklerimizden almak ve çağı aşmak görüşü benim için yeni bir görüş değildir. Anavatan'lı olduktan sonra, MHP'li olduktan sonra oluşmuş bir görüş değildir. Çok uzun zamandan beri benim dünya görüşümün temeli bunlardır. Bunları savundum, yazdım, çizdim, konuştum...

Peki, bu söylediklerinizi Türk sağıyla paralelleştirirsek, ortaya çıkan tablo nedir? Türk sağının şu anda içinde bulunduğu durum ve dünyaya bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bakın, biraz önce de ifade ettiğim gibi ben sağ ve sol tabirlerini çok içleri dolu, muhtevalı tabirler olarak görmüyorum. Bunları böyle, daha çok içleri boş ve ne korsan alır tabirler olarak görüyo-

rum. Nedir sağ, nedir sol, bakışa göre değişir. Onun için kendimi ifade ederken hiçbir zaman sağ ve sol tabirlerini kullanmadım, kullanmak da istemiyorum. Şunu söyleyeyim, başkalarını değerlendirmek de ayrı bir konudur ama genel olarak Türk sağı yahut Türk solu yaklaşımından çok, ben bugün Türkiye’deki çelişki olarak, yerli ve milli olanla, dışarıdan empoze edilen gayri milli olan arasındaki temel çelişkiyi görüyorum. Bugün bizim toplumumuzun yaşadığı temel çelişki budur. Bunun altını çiziyorum.

Sağ ve sol kavramlarının içinin boş olduğunu ve içine ne konursa alacak durumda olduğunu söylediniz. Peki öyleyse, şu anda Türk sağının içi nasıl doldurulur?

Siyasi yelpazedeki diğer partileri mi kastediyorsunuz?

Anavatan, Doğru Yol, Refah ve Milliyetçi Çalışma Partisi’nin yanı sıra bu partilerin dışında kalan diğer grupları kastediyorum...

Bakın ben yine ısrar ediyorum, sağ ve sol tabirlerini ve bu kategorileri, üstyapı kurumlarına göre mi ele alacağız, yoksa iktisadi meselelerdeki tavır alışlara göre mi ele alacağız? Çok farklı şeyler çıkabilir. Mesela geçmişte “İslam Sosyalistleri” diye bir görüş vardı. Şu anda hâlâ var mı bilmiyorum. İslam Sosyalizmi’ni, İslam dedikleri için, belki sağın en sağına atmak gerekiyor; ama sosyalizm diyorlardı, o zaman nereye koyacaksınız bu grubu? Sola mı koyacaksınız, sağa mı? Yani Türkiye’de batılı anlamda sağ-sol kavramlarının kullanıldığını ve Türkiye’ye yansıdığını da ben göremedim. Göremiyorum. Bana, daha açık, daha somut bir şekilde sorarsanız, ben de o zaman görüşlerimi daha açık bir şekilde söylerim ki, bu kategorik yaklaşım bana hiç bir şey ifade etmedi.

Yerli ve milli olanla, dışarıdan gelen gayri millinin ayrımı dediniz. Bu noktayı, şu anda mensubu bulunduğunuz ANAP açısından değerlendirdiğinizde nasıl bir tablo ortaya çıkıyor?

Partiler benim için hep araç olmuştur, hiç amaç olmamıştır. Partiler nedir? İnsanımızın mutluluğu, milletimizin refahı, devletimizin güçlülüğü hedeflerini gerçekleştirmek için araçlardır. Amaç değildir partiler. Onun için, içinde bulunduğum partinin bütün görüşleri beni bağlamaz. Benim bütün görüşlerimin onları bağlamadığı gibi; hele şu son değişimden, kongreden sonraki oluşumdan sonra, benim içinde bulunduğum partiyle ilgili görüşlerim, yaklaşımlarım konusunu ayrıca ele almak gerekir. Çok farklı bir durum doğmuştur partide.

Milli olanla, gayri milli olanın farklılığı mı?

Evet, evet... Bizim son kongrede yerli ve milli olanla, yerli ve milli olmayan arasında bir mücadele olmuştur ve esasında partinin dokusu yerli ve milli olanın kazanmasını gerektirirken, zorlamalar sonucunda, çok yönlü zorlamalar sonucunda Anavatan Partisi içinde yerli ve milli olmayan görüş hâkim hale gelmiştir. Ben bunu çok defa ifade ettim ancak, bu kadar açıklıkla ilk defa size söylüyorum. Böyle bir durum doğmuştur. Şimdi yerli ve milli olan derken örneklendirmek gerekir. Partideki gelişmeyi ayrıca isimlendirmek kaydıyla söylüyorum, yerli ve milli olanla yerli ve milli olmayan arasındaki tefriki isterseniz benim son iki buçuk yıllık uğraşı alanımla size ifade edeyim. Kültür bazında. Yerli ve milli olmayan, mesela Batı musikisini, Batı yaşama tarzını, Batı kültürünü Türk toplumuna olduğu gibi empoze etme çalışmalarıdır. Yerli ve milli olan nedir? Bu toprağın, bu insanın binlerce yıldan beri ortaya koyduğu musikiyi ve kültürü geliştirmek. Elbette ki çağdaşlaştırmak, elbette ki dünyanın bütün imkânlarından yararlanmak ama kökünü, kendi kültüründe bularak geliştirmek. Başka bir şey söylemek istiyorum. Bakın, yerli ve milli olan nedir? Bu toplum İslam'dır, müslüman bir toplumdur. Bir insan şahsen müslüman olabilir, olmayabilir o ayrı bir konu. Ama, bir insan kendisi müslüman değil diye ya da Batı'ya olan hayranlığından ötürü, bu toplumun dışında olan birtakım değerlere olan hayranlığından

ötürü eğer bu toplumu müslüman bir toplum halinden çıkarmak çabasıdaysa, bu toplumdaki İslami tezahürleri, yani insanların namaz kılmasını, yani insanların ayin-i cem yapmasını, insanların inandıkları tarzda, biçimde, kendi din anlayışları doğrultusunda yaptıkları birtakım işleri kötü görüyorsa ve bunları yok etmek, bunları ortadan kaldırmak, İslam'ı bu toplumdan kaldırmak çabasıdaysa, işte burada yerli ve milli olanla, olmayanın çelişkisi başlıyor demektir. Bu var mıdır bu toplumda? Vardır. Ama “biraz derine inince de şunu görüyoruz; toplumda birtakım insanları da kendi inançları doğrultusunda, inançlarının gereğini yapma konusunda baskı altında tutan mekanizmalar vardır,” diyeceksiniz; doğrudur. Bu mekanizmaları ortadan kaldırmak gerekir. Genel çelişki olarak baktığımız zaman bunu görüyorum. Yerli ve milli olan insanların inandıkları tarzda, —nasıl inanıyorsa— hangi mezhebin, hangi tarikatın, hangi yolun anlayışına göre inanıyorsa, o anlayış doğrultusunda inancının gereğini yapması ve bunu bir insanın, bir aydının sevmesi, yerli ve milli olana bağlılıktır. Bunu ortadan kaldırmaya çalışmak da gayri milliliktir.

1983'te Anavatan Partisi kuruldu ve sekiz yıldır ülke yönetiminde. ANAP'ın değişik görüşleri bir çatı altında toplama esprisi de etkili oldu. Ancak, son parti kongresinde gayri milli olanla, milli olanın çatışması derken, ANAP'ı kuran ve doğal lideri olan kişinin tavrı da ortada. Şimdi ANAP'ı kuran ve ilk genel başkanı olan Turgut Özal'ın son kongredeki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Milli olanla, gayri milli olan çatışması açısından...

Tabii benim açımdan ANAP Kongresi'nde, partide daha önce mevcut olan ve birbirine dengeli olarak bulunan üç görüş arasında bir çatışma çıkmıştır. Üç görüş neydi? Şöyle bir genel kategoriyle, milliyetçiler, muhafazakârlar ve liberaller denilen üç grup vardı. Bu kadar açık ve net olarak insanları nasıl ayırabilirsiniz, kolay değildir ama, netice itibarıyla bu olmuştur. Bu üç görüş ve gruplar dengeli olarak ANAP içinde bulunuyorlardı. ANAP bir kitle parti-

sidir, çok söyleniyor bu. Aslında, kitle partisi değil, kadro partisi-
dir Anavatan Partisi. İlimi anlamda konuşursak, bu işin ilmini ya-
panların terimiyle konuşursak ANAP kitle değil, kadro partisidir.
Mesela Refah Partisi'dir, yani kitle hareketi ortaya getirmiş olan
partilerdir kitle partileri. Duverger'nin görüşüyle bakacak olursak
böyle. Ama biz yine galatıyla konuşalım, öyle söyleniyor, kitle
partisi deniliyor ANAP'a. ANAP'ın bu dokusunda, bu değişik gö-
rüşlerin kuruluşta da belirli bir sentezi, sentezi de değil, bir birlik-
teliği, birbirine tahammülü vardı. Bu, kurultaya kadar geldi.

Bir yakınlaşma ve hoşgörü mü vardı?

Belirli bir denge içinde bir birleşme vardı, belirli hedefler için.
Nedir hedefler? Türkiye'nin dışa açılması, Türkiye'de ihracatın
artırılması, Türkiye'de çağdaş anlamda piyasa ekonomisinin oluş-
ması, halkın değer verdiği milliyetçi-muhafazakâr değerlerin ko-
runmasında dikkatli olunması gibi birtakım üzerinde birleşilen fi-
kirler çerçevesinde bir uyuşma, iyimlilik, konsensus vardı diye-
lim. Bu bozuldu son kurultayda, adına liberal denilen bir grup ta-
rafından. Bu çok özel bir liberalizmdir. Batılı anlamda bir libera-
lizm değildir. Türkiye şartlarına göre ve Anavatan içine has bir li-
beralliktir. Bu liberalliğin altına bakarsanız işte yerli ve milli ol-
mamak vardır. Liberalizm eğer siyasi liberalizm ise insan hakları-
na ve hürriyetlerine inanmak ve onları savunmaksa, mesela ben
kendimi şu anda liberalim diyenden daha liberal sayıyorum. Şu
anda liberallerin lideri olarak ANAP genel başkanı olmuş olan
Mesut Yılmaz'dan daha liberalim. Bunu da herkes, kendisi de bi-
liyor. İktisadi liberalizm ise, ANAP içinde liberal olmayan yok,
herkes piyasa ekonomisini savunuyor. Hatta, Türkiye'de kalmadı
o manada liberal olmayan. TKP Genel Sekreteri bile piyasa eko-
nomisi diyor. Peki nedir bu liberallik? İşte bu liberallik, halkın
önem verdiği birtakım değerlerine, moral değerlerine önem ver-
memek, bunlara bağlı olmamak, hayat tarzı olarak kendisine böy-
le bir hayat tarzı seçmek. "Çağdaş," deyip, "Batılı hayat tarzı," de-

yip, Türk toplumunun ortaklaşa değerlerinin dışında bir yaşama tarzı. Bu yaşama tarzı, tabii ferdi planda değildir. Bu yaşama tarzını topluma da aksettirmektir. TRT'siyle, uygulamasıyla, milli eğitimle, bütün icra alanlarıyla böyle bir yaşam tarzını topluma yansıtmak anlamında liberalliktir bu. Bu liberal görüş, partiye hâkim olmuştur. Azınlıkta olmasına rağmen. Sizin biraz önce söylediğiniz, partinin kurucusunun zorlaması sonucunda, daha çok da tabii muhterem zevceleri, onun aile efradı ve yakınlarının birlikte zorlamaları sonucu, İstanbul Kongresi'yle başlayan bir operasyon olarak Ankara Kongresi'nde tamamlanmış ve parti bu hizibin, azınlıktaki hizibin hâkimiyetine verilmiştir. Adeta parti onlara teslim edilmiştir. Kendi kurdukları Türk Kadını Güçlendirme Vakfı'nı çok sayın gelinlerine teslim etmeleri gibi kendi kurdukları partiyi de anlaşılabilir itimat ettikleri bir kadroya teslim etmişlerdir. Bu teslim de iki operasyonla gerçekleşmiştir. Birinci adımı, İstanbul Kongresi'dir ve esas netice de orada alınmıştır. Orada hanımefendinin etrafında 30-40 kişilik bir delege grubu oluşturulmuş —ki o grup yoktu— o güçle kongreye gelinmiştir ve kongre alınmıştır. Sayın doğal liderin, Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanının —cumhurbaşkanlığına saygı duyarım, kendisine de saygı duyarım, büyük işler yapmış bir insandır— benim kanaatimce, son kurultaydaki tutumu yanlıştır, yanlış olmuştur. Yapılmaması gereken şeyi yapmıştır. Onlar meseleye benim baktığım gibi bakmazlar, yerli ve milli olanı tasfiye, yerli ve milli olmaya na partiyi teslim diye bakmamışlardır. Belki şöyle bakmışlardır: partinin gelişmesi için, bu arkadaşın bir rüzgârı vardır, o rüzgârdan faydalansın parti. Yani çok farklı zeminlerde meseleye bakıyoruz. Onlar, pratik ve pragmatik bir bakışla bakmışlardır, biz ise ilkeli bakmışızdır, farklılık oradan gelmiştir.

O açıdan bakıldığında ANAP'ın önümüzdeki döneme ilişkin durumu nedir, partide ne tür gelişmeler olabilir? Ayrıca bu gelişmelerin ANAP dışında kalan diğer sağ partilere etkileri ne olur?

Şu andaki partiler dokusu devam ederse, partiler arasındaki seçmen dağılımı sürerse şu olur; ANAP mahiyetini değiştirir ve özel anlamda bir liberal parti durumuna gelir. Yerli, milli güçler tasfiye edilecek bu partide. Edildi aslında.

Tamam edildi, ama bunun bir yansıması olmayacak mı?

Yansıması tabii olarak şöyle olur: Partinin oyları azalır. Demokratik hayat şu suali soruyor her zaman, demokratik sistemlerde: “Mevcut siyasi partiler içinden birisini tercih et,” diyor. Seçmen de bu partiler içinde artılar ve eksileri değerlendirerek kendisine en yakın kimi görüyorsa oyunu ona veriyor. Seçmenin yüzde yüz istediği parti hiçbir zaman olmaz. O takdirde Türkiye’de 57 milyon parti olması gerekir. Bir ailede bile değişik görüşler vardır. Onun için seçmenin önüne çıkan ve cevaplandırmasının istediği soru her zaman, “mevcutlar içerisinde sana en yakın ve en doğru gördüğün hangisidir,” olur. Seçmen de onun cevabını verir. İşte ANAP’ın dokusundaki yerli ve milli motiflerden dolayı ona oy verenler değiştirirler bu sefer oy verecekleri yeri ve başka yerlere giderler. Kendilerine yakın buldukları başka partilere giderler.

Bu oyları, daha önce ANAP’a taşımış kişiler, bu oylar başka yere kayacağı için kendileri de başka yerlere kayabilirler mi?

Ben kişiler olarak almıyorum. Kişilerin getirdiği oylara çok fazla önem vermiyorum. Daha çok görüşlerin ve renklerin getirdiği oylar önemlidir.

Bu görüşler tasfiye olduğuna göre bir bölünme olabilir mi?

Olabilir tabii, her şey olabilir. Bana soruyorsanız, benim için bu noktadan sonra bütün ihtimaller düşünülecek ihtimallerdir.

Zihninizde oluşmuş bir şema var mı?

Oluşturuyorum. Kendime yaptığım program şu: İzliyorum neler yapacaklar diye. Ben bir tespit yaptım. Bu tespitim belki teorik bir tespitti. Geçmişteki durumun, kişilerin dokularını, yaklaşımlarını, genel bilgilerini değerlendirerek bir tespit yaptım. Bu tespiti kongrede ifade ettim. Kongre öncesinde ifade ettim. Çok açık, yalın bir şekilde ifade ettim. Kongreden sonra da ifade ettim. Şimdi bekliyorum. Gerçekten bunlar icraatlarında bu dediklerimi doğrulayacaklar mı diye bekliyorum. Benimki bir tezdi. Bu değerli arkadaşlarımız da, sağolsunlar, doğrulamaya başladılar beni. Şu anlamda, ilk doğruladıkları nokta, Merkez Karar'da tam kendi hiziplerinin hâkimiyetini sağladılar, Bakanlar Kurulu'nda da kendi hiziplerinin hâkimiyetini sağladılar. İlkesiz liberal görüşün entresan yansımaları başladı icraatta. Mesela hemen Muğla'ya bir bayan vali tayin ettiler. Ben bayan valiye karşı değilim. O ayrı bir iş, ama ilkeli olarak bu fikri getirmek isteyen insanların yapması gereken şey şudur: Önce kaymakamlık sınavlarına bayanlar da alınır. Onlardan gerçekten kabiliyeti uygun olanlar, bu makam için gerekli kapasiteye sahip olanlar kim olurlarsa olsunlar kaymakam olurlar. O kapı kapalıysa açılır. Ondan sonra kaymakamlık sırasında gösterdikleri başarıdan ötürü terfi ederler ve vali olurlar. Göze batarlar, güzel icraat yaparlar ve vali olurlar. Demek ki valilik hiçbir tecrübeyi gerektirmeyen bir konu. Peki bu ne? Bu gayri ciddi bir iş. Gayri ciddi olan nedir? Ben tabii bayan valinin kişiliğiyle ilgili bir şey söylemiyorum. Kendi sahasında çok başarılı bir insan olabilir. Sanıyorum gazetelerde vardı. Papatyalar'ın sevdiği bir insan olduğu için ve bir değerli hanımefendinin tavsiyesiyle görünüşü çağdaş göstermek için getirilip vali yapıldığı yazılıydı. Bu gayri ciddi bir iştir. İşte bunların liberalliği bu. Bu ilkel liberallik değildir. Batılı anlamda falan diyorlar, Batı'da böyle bir şey yoktur. Batı'da bir insanı sırf kadın vali yapmak için, hiçbir idari tecrübesi olmayan bir insan, sırf birilerinin sevdiği ve kendileri Uzakdoğu ziyaretinde bulunduğu zaman kendilerini iyi karşıladı diye vali yapılmaz.

Türk tipi liberalizm mi diyorsunuz?

Bu ANAP tipi liberalizm. Türk tipi demeyelim çünkü Türk toplumunda liberalizmi gerçekten benimseyen insanlar da var.

ANAP içindeki tabloyu anlattınız. Peki son on yılda Türk sağında meydana gelen değişiklikler, çatışmalar, kavram kargaşaları... Bunlar ideolojik mi, yoksa yönetim biçiminden doğan farklılıklar mı?

Tabii birtakım ideolojik yaklaşımlar var. İdeolojik değil ama fikir farklılıkları var. O belli, onu benim tekrar etmeme de gerek yok aslında, ama sağdaki bölünmeyi salt fikir bölünmesine dayamak da yanlıştır. Fikri yok saymak da yanlıştır. Hiçbir ilke ve fikir olmadan bu insanlar birtakım kadro hareketlerine girmişlerdir, kadro partileri kurmuşlardır. Bunun sonunda bölünme olmuştur demek de yanlıştır. İki de vardır. Hem o vardır, hem bu vardır. Bazen o vardır, bazen bu vardır. Bazen insanlar kadro hareketi yapmış, buna kılıf geçirmişlerdir. Bu arada gerçekten ideoloji ve fikre dayalı oluşumlar da vardır. Mesela Refah Partisi'ni bu anlamda değerlendirmek gerekir. Fikir yönü ağır basan bir siyasi oluşum olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

ANAP kadroya kılıf mı geçirdi?

ANAP muhtelif dünya görüşlerinden gelmiş insanların meydana getirdiği bir buluşma partisidir. Güzel de iş yapmıştır ANAP. Bunu da inkâr etmemek gerekir. ANAP ve kurucusu, bilhassa tabii kurucusu diye düşünmek lazım, Türkiye'de çok güzel şeyler yapmıştır.

Sağ ve sol kavramları arasındaki farklılık son on yılda azalmaya, silikleşmeye başladı. On yıl öncesinde tarafların birbirini eleştirdiği konularda bugün birtakım ortak noktalar bulmak mümkün.

Bu, merkeze doğru yaklaşmayı nasıl değerlendiriyorsunuz, ya da böyleleri bir tespit konusundaki yaklaşımlarınız nelerdir?

Dünyada birçok değişim var, dünya değişiyor. Dünyadaki değişimler Türkiye’yi de etkiliyor. Doğu-Batı, daha doğrusu Sovyetler Birliği’nin liderlik ettiği Doğu dünyası ile Amerika’nın liderlik ettiği Batı dünyası arasındaki her gelişmenin her topluma yansımaları vardır. Oradaki keskinlik Türkiye’yi de etkiliyor. Şimdi oradaki yaklaşma, Sovyetler Birliği’ndeki değişim Türkiye üzerinde birtakım korkuların kalkması, çok şeyi yeniden şekillendiriyor. Yani şöyle söyleyeyim, Türk toplumunda bir dönem komünizm korkusu vardı. Komünizm korkusu bizatihi sistemin kendisinden korkmak değildi, bunu iyi tespit etmek lazım. “Türkiye’ye komünizm gelirse mahvoluruz, yanarız,” filan tarzında değildi o. Esası o değildi, esası, Sovyetler Birliği’nden önce de Rus mücadeleleri tarihine şartlanmış bir toplumun “komünizm gelirse Türkiye Rus işgaline uğrar” korkusuydu.

Çarlık Rusyası ile Osmanlı arasındaki olumsuz etkileşimin doğal bir sonucu mu?

Evet, Türkiye’deki korku, “Sovyetler Birliği’nin bir peyki, vilayeti haline gelebilir mi, Türkiye bayrağını, bağımsızlığını kaybeder mi” korkusuydu. Komünizmin Sovyetler Birliği’nde bir ideolojik silah gibi kullanıldığı dönemlerde bu korku çok da yersiz değildi. Stalin’in İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki tehditleri enteresandır. Doğrudan doğruya Türkiye’yi tehdit etmiştir. Boğazlardan üs istemesi, Kars ve Ardahan’ı istemesi bir vakadır. İstemıştır resmen. Bunlar esasında suyu bulandırdı. Onun arkasından askeri gücünü kullanarak Türkiye’yi ele geçirir diye Türkiye bundan korktu. Bunda haksız mıydı, hayır. Türkiye’de birçok insan fikri yapısını, fikri dokusunu bu haklı korkuya göre tanzim etmiştir. Türkiye’de böyle bir çelişki doğmuştur ve bu çelişkiye daya-

narak tavıralışlar doğmuştur. Bu tavıralışlar sonucunda insanların fikri dokusu oluşmuştur. Şimdi bu yok. Neden yok? Bir, Sovyetler Birliği'ndeki değişim sonucunda ideolojinin bir silah olarak kullanılması kavramı yok artık. Hatta o ideolojinin kendisi tartışılıyor, bugün artık bir komünizm değildir. Kapitalizm midir, hayır o da değildir. Bir sistem arıyor Sovyetler Birliği, kendisine has bir şeyler arıyor. Bulmaya çalışıyor. "Piyasa ekonomisi," diyor ama bu kapitalizm değil. Farklı bir şey. Kendisine bir yol arıyor. Bir de açıklık ortaya çıkınca bir şey görüldü; bugün için artık Rus milliyetini, müstevli, istilacı, yayılmak isteyen ve hegemonya kurmak isteyen bir milliyet olarak görmenin yanlışlığı ortaya çıktı. Nüfusun çoğalma hızı, ekonomik durum şunu gösteriyor, Rus milleti de kendisini kurtarmak çabasında. Açıklık bize bunu gösterdi. Şunu da getirdi, eğer biz tarihimizin geçmiş bin yılında hasımsak, gelecek bin yılında dostuz. Kime getirdi, bana getirdi. Bana getirmesi mühim mi? Mühim. Bana getirdi demek benim gibi birçok insana da getirecek demektir. Bir de benim geçmişteki konumu mu düşünürseniz bu yaklaşım sizin için daha enteresan olur. Biz Ruslarla dost olmalıyız, çünkü birbirimize benziyoruz. Ve Rus milleti iyi millettir, Ruslar iyi insanlardır. Düşünün ki bu sözleri ben söylüyorum. Ben on beş sene önce tek tek Rus insanını sevsem bile Rus milleti için bunları söyleyemezdim. Neden söyleyemezdim? Çünkü gerçekten tehlike vardı. Benim bakış açımdan bu böyleydi. Bu tehlike bizim bağımsızlığımızı kaybetmemiz tehlikesiydi. Şimdi insanlar dünyadaki değişimler karşısında yeni yorumlar getirme noktasına geldiler. Dolayısıyla bir değişim meydana geldi. İyi oldu, iyi ki de oldu. Şu anda görmem, güzel bir gelişimdir. Şimdi ben çok samimi olarak Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile, dostluktan öte bir işbirliği içine girmesi taraftarıyım. Sovyetler Birliği devam etmelidir. Bana on beş sene önce sorsalardı, Sovyetler Birliği'nin değişmesine sevinirdim. Şimdi bunu söyleyemiyorum. Sovyetler Birliği'nin devamında Türkiye'nin de faydası vardır. Ben mi değiştim? Hayır. Hayat değişti. Tabiat, yani siyasi tabiat değişti. Siyasi tabiatın değişmesi karşısında benim ye-

ni tavır alışlara geçmem ve kendimi yeniden tanzim etmem gerekir. Esas mesele budur.

Geçmiş dönemde sosyalizm ve komünizme ilişkin sloganlar Türk sağının vazgeçilmez unsurlarıydı. Türk sağı geçmişte böyle bir propagandaya ihtiyaç duyuyordu. Şimdi böyle bir propaganda malzemesi ortadan kalktığına göre sağ, bu sloganları ikame edecek yeni bir şeyler üretmek zorunda mı, ya da böyle bir şeyler üretti mi?

Çelişkiyi her zeminde değişik düşünmek lazım. 1980 öncesinde MHP'nin de koalisyon ortağı olduğu bir dönemde, Gün Sazak'ın Gümrük ve Tekel Bakanı olduğu dönemde müsteşardım. Orada üst kademe yöneticilerini ve parti yetkililerini toplantıya çağırdım ve sayın bakanımla da anlaştıktan sonra şunu söyledim: “Bu bakanlıkta temel çelişki sol ve sağ çelişkisi değildir. Buradaki temel çelişki dürüst olanla olmayan arasındaki çelişkidir. Bunu yakalayamazsak mahvoluruz.” Çünkü bu bakanlık, o zaman için söylüyorum, rüşvetin, kaçakçılığın hâkimiyetindeki bir bakanlıktı. “Bu bakanlığa sol ve sağ çelişkisini sokarsanız, bakanlığı rüşvete, kaçakçılığa, gayri meşru işlere teslim etmiş olursunuz. Bundan parti çok zarar görür, memleket de çok zarar görür. Halbuki çelişkiyi dürüst olanla olmayan arasındaki çelişki olarak ortaya koyarsanız bundan parti de millet de çok fayda görür.” Orada öyleydi gerçekten. Bakanımın mensup bulunduğu partinin —ki ben de o partiye mensuptum. O gün memur olduğum için bu tarzda getirmek durumundaydım konuyu— elemanı bile olsa dürüst olmayanları attık. Sol görüşlü bile olsa dürüst olanlar en iyi yerlere geldi. Onun için de muvaffak olduk. Bu tabii ki birçok insanın anlayabileceği bir şey değildir. 1980 öncesinde böyle işler olmasına pek çok insan da şaşırmıştır. Şimdi ben bugün için artık Türkiye’de temel çelişki olarak neyi gördüğümü söyledim. Dolayısıyla sizin sağ derken neyi kastettiğinizi tam olarak bilmiyorum, ama sağın sorumluluğunu ve sağın yaklaşımlarının nasıl olması gerektiğinin sorumlu-

luğunu ben taşıyorum. Ben kendi sorumluluğumu ve benimle birlikte aynı şekilde düşünen insanların sorumluluğunu taşıyorum. Öyle olunca, mesela benim için vazgeçilmez bir temel ilke insan hak ve hürriyetleridir. Herkes fikrini serbestçe söylemeli, herkes neye inanıyorsa onu serbestçe söylemeli ve hiçbir tahdit de olmamalıdır. Ben bunu inanarak savunuyorum. İnsanın mutlu olması için bu gerekir, toplumumuzun gelişmesi için bu gerekir. Esas da bu değil mi, insanın mutlu olması. İnsanın mutlu olması için de toplumun gelişmesi ve müreffeh olması lazım. Bilgi çağını yakalamak için bu gerekli, bir. İkincisi, ben inanç hürriyetini savunuyorum. Bunu savunmak demek, bu hürriyetin önünde tahdit olmasını savunmak demektir. Bu var mıdır? Vardır. Çok da fazla vardır. İnsanlar inandıkları gibi yaşayamıyorlar. İnançlarının gereği olarak yapması gereken ibadet biçimlerini dahi insanlar yapamıyorlar. Türkiye’de hâlâ tarikatlar yasak. Ne demek bu, böyle şey olur mu? O dönem için gerekli görülmüştür, o günün şartları ayrıdır. O dönemi tenkit ediyor değilim. 20 yüzyıl bilgi çağı, bilgi toplumu ve insanın bu kadar geliştiği bir çağda Türkiye’de hâlâ tarikatların yasak sayılması —mesela Bektaşilik serbest mi, inançlarının gereğini serbestçe yapabiliyorlar mı— nasıl savunulabilir? Onun için ben tam anlamıyla inanç hürriyetinden yanayım. Bunu sağın solun neresine koyacaksınız? Sağ dediğiniz birçok insana bunu söylediğiniz zaman, hemen size yine sağcı görüşler getirerek “hayır, bu yasaklar devam etmelidir,” derler. Çünkü kendileri jakoben anlayışla toplumu kendi düşünceleri doğrultusunda tanzim etme meraklısıydılar. Onun için bu yasakların devam etmesinden yanadırlar. Çünkü, insana ve topluma inanmazlar. Çünkü demokrat değildirler. Demokrat olmak insana inanmak demektir. Eğer insana inanmıyorlarsa nasıl demokrat olacaklardır? Ben demokrasiye inanıyorum. Ben ilmi zihniyete inanıyorum. Toplumda bilim zihniyeti gelişmeli. Yani bütün bunlar birbirini dengelemeli. Vicdan hürriyeti derken vicdan hürriyetini de ilim zihniyetini engelleyecek şekilde kimse değerlendirmemeli. Çünkü ilim zihniyetini engellediğiniz zaman o da bir hürriyetten kalkarak başka bir

hürriyetin engellenmesi sonucunu doğurabilir. Önce bunların zihinlerde oluşması gerekiyor. Aksi halde kanunlarla falan uygulamazsınız.

Din unsuru daha önceden sol kesim ve sosyal demokrat partiler tarafından dışlanırken, son dönemlerde özellikle sosyal demokratlar bu konuyu propagandalarında kullanmaya başladılar. On yıl öncesinin aksine daha yumuşak, daha yakın bakmaya başladılar. Ecevit’in yaklaşımları bu açıdan anlamlı. İnönü de bazı çıkışlar yapıyor. Böyle olunca sağın kozularak kullandığı bir slogan elinden alınmış olmuyor mu?

Ben müslümanım. Benim için mesele birtakım insanların lütfedip bizim, Türkiye’de dine inananların görüşlerine müsamaha ile bakmaları değildir. Lütfediyorlar, sağolsunlar. Konu onların lütfuna bağlı değildir. Benim inancım çok kuvvetli. İnancın gereğini yaşamak, o ayrı bir konu. Ben inancımı söylüyorum. Bana sorarsanız insan “var mı yok mu,” diye tartışılabilir. Ama Allah’ın varlığı, tabii tartışanlara bir şey demiyorum ama, benim için tartışma götürmez. O kesindir de insan var mıdır yok mudur, eşya var mıdır yok mudur onu tartışabiliriz. Benim algılama biçimimi söylüyorum. Onu da ayrıca konuşuruz. Yalnız söylemek istediğim şey şu. O kadar tabiidir ki “demokratım,” diyen bir insanın, “liberalim,” diyen bir insanın, “ben insana inanıyorum, değer veriyorum,” diyen bir insanın dini anlayışlara karşı en üst hoşgörü ile bakması. Bu bir lütuf da değildir, lütfen yapılan bir iş de değildir. Bu bir haktır, bir hakkı vermektir. İnanan veya inanmayan bir insanın inancının biçimi neyse bu biçimde gereğini yerine getirmesi öyle tabii bir haktır ki bunu vermemek zulümdür, zulüm. Yani “bunu veriyorum,” diyerek kendisini bir şey lütfediyormuş gibi göstermek de yanlıştır. Vermezsen, bunun aksini söylersen zalim olursun. Benim hakkımı, inandığımı gereğini ister ayin-i cem’le, ister namaz kılmakla, ister zikirle, ister hatmeyle, ister başka bir şeyle yapmak hakkını bana çok görmek senin haddine düşmez ki.

Sen kim oluyorsun da bana bu hakkı veriyorsun yahut vermiyorsun? Bu benim hakkım, insan olarak. Eğer demokraside yaşıyorsak ve gerçekten demokrasi varsa bunu vermeyen insan jakobendir, kafası da daha otokrasiden kurtulmamış demektir. Bunu lütfen veriyormuş gibi gösteren de hâlâ otokratik fikirlerden kurtulamamış demektir. Bunu söylemeye çalışıyorum. Kim için, bütün inananlar için. Sorunuza döneyim. Bunlar böyle diyorlarsa iyi ediyorlar. İnanan bir insan için, müslüman bir insan için müslümanlık bir siyaset malzemesi değildir. Kimde İslami tezahür görsem beni sevindirir. İnönü'de de olsa —saygı duyduğum bir insandır, terbiyeli bir insandır, medeni bir insandır— ben sevinirim. İnsan sevinir buna, üzülmez. Buna tedbir filan da gerekmez. Çünkü bu, siyasi mücadelede bir silah değildir.

Türkiye'nin jeopolitik konumu çok kritik bir noktada. Şu aşamada özellikle Ortadoğu'daki ekonomik ve siyasi gelişmeler ve öte yanda AT'na girme isteği... Bu ikilemde Türkiye'nin yerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

AT'nun bize bakışında bir temel yanlış var. Bizi kendi kültürlerinin dışında bir başka kültürün mensubu olarak görüyorlar. Temel yaklaşım kültürelidir. Kendi kültürlerinin temelinde Hıristiyanlığın olduğunu söylüyorlar. Bizim kültürümüzün temelinde de İslam olduğunu söylüyorlar. Doğrudur. Ama bu bizim dostane yaklaşımlarımız için engel değildir. Yani bu kültürler birbirine yabancı kültürler değildir. Ortak değerlerde birleşilebilir ama eğer bizim kendi içlerine kabul edilişimiz için İslami çizgimizden, müslüman bir toplum olmamızdan uzaklaşmamızı istiyorlarsa bu vahim bir yanıştır, doğru değildir. Bizi kabul edeceklerse olduğumuz gibi kabul edecekler ve bizi kabul edeceklerse bizim onlara bir faydamız olur. Yani bizim toplumumuzdaki insani değerler onlarda fazla yok. Bizim toplumumuzdaki gerçek hoşgörü, insan sevgisi, dinler ve milliyetler arasındaki hoşgörülü bakış açısı onlarda yok. Dolayısıyla bizim onlara yaklaşımımız onlara da fayda

getirir. Ama onların yaklaşımı, bizim müslüman oluşumuzdan ötürü, müslümanlık kimliğimizden sıyrarak içlerine almak isteyeşleri kabul edilecek şey değildir.

Bunları söylüyorsunuz ama benzeri yaklaşımlar bizim politikacılarımızda da yok mu?

Bu kişiliksiz bir yaklaşım ve tabii ki var. Esasında bu yaklaşım itibar da görmez. Ezik yaklaşım yanlıştır. Müslüman oluşumuzla iftihar edebiliriz. Çünkü müslüman oluşumuz bize çok şey kazandırmıştır. Kuran gelmeseydi bugünkü medeniyet olmazdı. Kuran İslam medeniyetini oluşturmuştur. İslam medeniyeti de bugünkü medeniyeti etkilemiştir. Kuran'ın getirdiği birçok ilke insanlarda manevi gelişme de meydana getirmiştir. Sadece müslüman olanlarda değil, olmayanlarda da getirmiştir. Bizim müslümanlığımızdan utanacak hiçbir şeyimiz yoktur. Dolayısıyla o söylediğiniz tarzda, yani kendini İslam'ın dışına atan yaklaşımlarla Batı'ya hoşgörünme çabaları yanlıştır ve tutmaz.

Tekrar sorunun başına dönecek olursak, Ortadoğu-AT ikileminde Türkiye hangi yolu benimsemeli? Körfez'deki karışıklık, Irak'ta durumun belirsizliği ve özerk bir Kürt bölgesi oluşturma çalışmaları, Türkiye'nin güneydoğusunda meydana gelen olaylar, Çekiç Güç gibi böylesine karmaşık ortam içerisinde Türkiye'nin yeri ne olmalıdır? Türkiye önümüzdeki döneme nasıl bakmalı sizce?

Türkiye tarihine ve gücüne yakışan bir yerde olmalı. Türkiye doğu ile batı arasında, kuzey ile güney arasında, tam ortada bir yerdedir. Türkiye herhangi bir ülkenin, herhangi bir blokun kuyruğunda olmamalıdır. Türkiye bütün dünyaya örnek olan bir konumda olmalıdır. Tüm ülkelerle ilişkilerimizi iyi geliştirmeliyiz. Kuzey komşularımızla çok yakın ilişkiler kurmalıyız. Sovyetler Birliği ve Karadeniz ülkeleriyle çok yakın ilişkiler içinde olmalıyız. Bal-

kan ülkeleriyle ittifaklar içinde olmalıyız. İslam ülkeleriyle ilkeli ve çok yakın ilişkiler geliştirmeliyiz. Doğumuzdaki ülkelerle de öyle. Milli hâkimiyetimizden hiçbir şekilde taviz vermemeliyiz. Çekiç Güç saçmalığı anlamsızdır. Ne demek Çekiç Güç? Niye bu işe gerek duyuldu? Yanlıştır, izahı da yoktur. Birleşmiş Milletler'in aldığı bir kararın uygulaması olsa yine bir ölçüde bir izah bulunabilir. Öyle de değil. Dolayısıyla anlamsızdır ve yanlıştır. Türkiye milli hâkimiyetinden taviz vermeden, kendi tarihi konumuna uygun bütün ülkelerle dostane ilişkiler kurarak kendi kültüründen kaynaklanan güzel değerleri bütün dünyaya yaymak çabasından da vazgeçmeden ilkeli bir yerde bulunmalıdır.

Çekiç Güç'ün Silopi, İncirlik, Batman üçgeninde konuşlandırılmasının nedeni Kuzey Irak'ta oluşturulan özerk Kürt bölgesinin güvenliğini almak olarak açıklandı. Türkiye de bu güce bir birlikle katılıyor ve topraklarını açıyor. Bunun yanında Türkiye'nin güneydoğusunda da belirli Kürt grupları var ve değişik amaçlar için mücadele ediyorlar...

Neden Çekiç Güç Türkiye'de? Bunun izahını ben anlayamadım. Eğer Irak'ın kuzeyinde birtakım yanlış işler oldu da bunlar önlenmek isteniyorsa, neden güneyden girilerek bunlar yapılmıyor, neden bir yerde duruluyor? Neden yapılan bir hareket geldi bir yerde durdu da neden Türkiye bu tür tartışmaların içine çekiliyor? Bunlar yanlış şeylerdir. Yani Çekiç Güç'ün Türkiye'de konuşlandırılmasının Türkiye'nin menfaatleri açısından bir izahını bulamıyorum. Tasvip etmiyorum.

Güneydoğu'daki gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Güneydoğu'daki gelişmeleri ayrıca ve özel olarak alıp uzun uzun konuşmak gerekir. Güneydoğu'da yaşayan halkımızın, bizim halkımızdır o halk, bizden başka bir dil konuşanlar kastediliyorsa başka bir dili konuşmaktan başka farkları yoktur. Yani aynı mille-

tin bir unsurudur. Ben meseleye böyle bakıyorum. Kıрманçca ya da Zazaca konuşan insanların bizim insanlarımızdır, bizim milliyetimizin parçalarıdır. Milliyet meselesini tek başına dile dayamak yanlıştır. Birtakım kışkırtmalar vardır. Bizim insanlarımızın, orada yaşayan Kıрманçların yahut Zazaların, Türkiye'den ayrılarak ayrı bir devlet kurmak diye bir düşünceleri olduğuna ben inanmıyorum. Akıllı insanlardır. Böyle bir hevese kapılmayacak kadar akıllı insanlardır. Neden İstanbul'dan, Ankara'dan vazgeçsinerler? Böyle bir şey akılla bağdaşır mı? Onun için o meseleyi ayrıca ele almak gerekir ama benim genel yaklaşımım budur. Hiçbir zaman ayrı bir millet olarak görmem ama onları yok da saymam. Yani son kanunu ben tasvip ettim. Kendi dilleriyle konuşmak ve kendi dilleriyle yapılmış bazı müzikleri dinlemek haklarının elinden alınması gayri insani bir iştir. 12 Eylül'den sonra yapılan yanlış işlerden biriydi. Kalkması lazımdı, iyi ki de kalktı. Ama bu ayrıdır, onları ayrı bir millet olarak görmek ayrıdır. Aynı milletin değişik bir parçasıdır. Yani dünyadaki milliyetlere baktığımız zaman bütün milliyetlerde bu tür şeyleri görüyoruz. Yani Fransız milliyetinde Brötanlar var. Öz dilleri ayrıdır ama Fransız'dır. İngiltere'de Galliler vardır. Yani bir dil farklılığına, bir mezhep farklılığına, bir renk farklılığına dayalı bir milliyet diye bir şey yoktur. Türk milliyeti kendisine has çok büyük ve enteresan bir milliyettir. Bu milliyetin içinde değişik mezheplere mensup olanlar, değişikana diller konuşanlar vardır ama hepsi aynı milliyettir. Alman milliyetinde bir Bavjera köylüsüyle Prusya köylüsü yan yana geldiğinde birbirinin dilinden anlamazlar, yüksek Almanca konuşarak anlaşurlar ama her ikisi de Alman'dır. Türkiye'de Bektaşiler vardır ve onlar olmasaydı halk musikimiz bu kadar güzel, bu kadar zengin olmazdı. Sadece kırmızı karanfillerden meydana gelen bir bahçe olsaydı herhalde bu kadar güzel olmazdı bizim bahçemiz. Tek renkli çiçeklerden buket oluşturulmuyor. Bunlar iyi ki var, bunları yok etmeye kalkmamak lazım.

Güneydoğu’da meydana gelen olaylarda her iki taraf da silah kullanıyor. Bu kargaşayı önlemek için ne yapılmalı?

Şu anda tabii iş bu noktaya geldikten sonra, söylenecek sözler başkadır, bu noktaya gelmeden önce söylenecek sözler başkadır. Yani gerçeklerin anlatılmasında, dünyadaki gelişmelerin, dünyadaki milliyetlerin nasıl oluştuğunun, bizim insanımızın üzerinde oynanan oyunların anlatılmasında ve gençlerimizin bu yolla uyarılmasında bir genel yanlışın düzeltilip, yok “bunlar dağ Türkü” ymuş, kart kürt diye yürüdükleri içinmiş, onun için Kürt denmiş,” gibi saçma sapan şeylerden sıyrılmaktan, tarihi gerçeklerin ortaya konmasından, tabii ki ekonomik anlamda birtakım tedbirlerin alınmasından, hoşgörülü yaklaşımlardan, farklılıkların da sevilmesinden, “Kürt yoktur, Kıрманç yoktur, Zaza yoktur,” gibi hiçbir mantığa sığmaz yanlışlarla birlikte sanki bunlar ayrı milletmiş gibi gösterme çabalarından vazgeçmekten tutun da, alınacak çok tedbirler vardır ama bütün bu tedbirler alınsa da çok kısa bir zamanda bu mevzunun çözüleceğini zannetmek de çok fazla hayalciliktir. İş bu noktaya gelmiş tırmanmıştır. Uzun vadede halkımızın akliseli mi ile milli irfanın bu meseleyi çözeceğine inanıyorum. Zaman bu işi çözecektir. Daha çok ıstırap çekeceğiz, çekiyoruz. Yani bugün neticede orada birtakım insanlar ölüyor, iki taraf da bizim insanımız. İş bu hale gelmiştir.

Sağ ve sol kavramlarının dünyada giderek anlamını yitirdiği şekilde bir görüşe sahip misiniz?

Ben zaten bu kavramlara hiç önem vermedim. Hiçbir zaman da kendimi sağcı olarak nitelendirmedim. Kendi görüşlerimi ortaya koydum. Bu görüşlere başkası ne diyorsa desin, ama ben demem hiçbir zaman. Şu anda gördüğüm, bunların çok fazla anlamlı olmadığıdır. Yani neye göre sağ ve sol? Bir insanın dindarlığına, milli tarihe, milli değerlere önem vermesine göre mi? Ekonomik anlamda kredilerin birtakım büyük yatırımcılara verilmesi yerine or-

ta sınıflara, esnaf ve sanatkara aktarılmasını istersem ben ne olurum?

Türkiye ve dünyada, sol ve sosyal demokrat kesim içerisinde takdir ettiğiniz kişiler var mı?

Biraz önce İnönü'yü sevdiğimi söyledim. Çünkü bir iki insani tavrı hoşuma gitti. Tavırlarını ilkeli ve güzel yaklaşımlar olarak gördüm. Şu anda sosyal demokrat sayılan bir Zülfü Livaneli var. Sanatını 80'den önce de sevdim, şimdi de sevmeye devam ediyorum, büyük sanatçıdır. Dünya çapında bir sanatçıdır ve bizim değerimizdir. Siyasi görüşlerimiz ayrı olabilir, aynı olabilir. Nâzım Hikmet büyük şairdir. Onun bu tarafını söylemek, onun görüşlerini benimsemek anlamına gelmez. Bu yaklaşımın rahatlığı içinde olmak lazım. Esin Afşar Hanım'ın şarkı okuyuş tarzını çok seviyorum, sesi de güzel. Ben anlayışım gereği benim dünya görüşüme sahip olmayan insanlara da hoşgörü ve sevgi ile yaklaşıyorum. Farklılık olacak ki, farklı görüşler arasında tartışmalar, görüş alışverişleri olsun ki hayat gelişsin. Onların oluşu benim oluşumun sebebidir. Yani onlar olmalı ki ben de olayım. Jean-Paul Sartre'ın dünya görüşünü sevmem ama bütün romanlarını okudum. Bilhassa *Siyaset Çarkı*'nı hiç unutmadım. Attila İlhan'ın şiirini çok severim. MHP'de olduğum zaman da okurdum, bizim sanatçılarımız bunlar. Yaşar Kemal hâlâ sosyalist galiba. Ben sosyalist değilim ama Yaşar Kemal'in, Orhan Kemal'in romanlarını sevmemek mümkün mü? Bu yaklaşımı da herkeste görmek isterim. Bir Emine Işınsoy Hanım var, Sevinç Çokum Hanım var, bunları da sosyalist dediğimiz, sol dediğimiz arkadaşlar tanımalı, okumalı. Doğru yaklaşım budur. Ayrıca Gorbaçov'u beğeniyorum. Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Kazakistan Kültür Bakanı Kanat Bey sevdiğimiz insanlardır.

**Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları
serbest bırakılmış eserdir**

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

HÜSAMETTİN CİNDORUK “ARTIK HER AYDIN SOLCU DEĞİL”

Kendinizi siyasal olarak nasıl tanımlıyorsunuz? Sağcı, milliyetçi muhafazakâr, liberal, sosyal adaletçi?

Milliyetçi, sosyal adaletçi ve demokrasi içinde refah programına inanan her Doğru Yolcu gibi ben de bu değerlere inanıyorum. Sahip olduğumuz bu değerler 1946’dan beri inandığımız ilkelerdir. Partimiz milliyetçi, Türk’ün örf ve adet, gelenek ve dini inançlarına bağlı yenilikçi bir partidir. Türk kültürü ile onurlu uzun ve şanlı tarihi geçmişle övünürüz. Dünyadaki yenilik ve gelişmeleri kabul ederiz. Ülkemiz insanların parlak geleceğine sarsılmaz bir inançla bakarız. Doğru Yol Partisi bütün bu alanlarda yenilikçi, çağdaş ve milliyetçi bir partidir. Burada “demokrasi içinde refah” kavramını biraz açmak isterim. Birinci kelime konunun siyasi tarafı olup evrensel demokratik görüşe uygun bir deyimdir ve demokratik siyasi yapıyı belirtir. Demokrasi kelimesi konunun siyasi yönünü, refah kelimesi de konunun ekonomik yönünü ifade etmektedir. Demokraside esas olan, iç politika düzeninde pluralist, çoğulcu demokrasiyi kabul etmek ve bunu hukuk yoluyla tesis etmektir. Ülkede insan hakları evrensel yapıda olmalıdır. Nitekim bu evrensel değerler 21 Kasım 1990’da 32 Avrupa ülkesi ve ABD ile Kanada’nın “Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı”nın imzasıyla ortaya atılmıştır. Bu antlaşmada tek dışarıda kalan Arnavutluk daha sonra imza koymuş, bu değerleri kabul ve taahhüt etmeyen hiçbir Avrupa ülkesi kalmamıştır. Böylelikle Avrupa’da ve dünyada

homojen bir demokrasi kavramıyla barış ve birlik çağı başlamıştır. Açılan bu çağın hukuk yoluyla demokrasiye ulaşmayla ilgili kabulleri şöyledir: İnsan hakları, insanın temel hürriyetleri gibi, doğumla elde edilen ve vazgeçilmez haklar vardır. Devlet bunları veren değil, ancak koruyan ve geliştirendir. Bu hakların kullanılmasıyla hürriyet, adalet ve barış temin edilir. İnsana saygı ve hukukun üstünlüğü demokrasinin temelidir. Ayrım gözetmeksizin herkes düşünce, vicdan, din ve inanç, ifade, örgütlenme, toplantı ve gösteri düzenleme, serbest dolaşım ve seyahat hak ve hürriyetlerine sahiptir. Diğer yönden refahın ifade ettiği neticeye gidebilmek için serbest piyasa ekonomisi de ekonomik düşüncemizin temelidir. Üçüncü sürecini yaşadığımız partimizin 1946'dan beri savunduğu ve mücadelesini verdiği ilkeler bugün evrensel bir yapıya girmiştir.

Türk sağının içinde bulunduğu durumu nasıl görüyorsunuz? Geçmişten bugüne gelen süreçte bu konudaki tespit ve değerlendirmeleriniz nelerdir?

Yukarıda temas ettiğimiz inançlar, bizim sahibi olduğumuz sağın değerleridir. 20 asrın başından beri görülmemiş bir mantıkla ortaya çıkıp, çok yaygın bir biçimde insanlara ümit vermiş olan, aşırı sol, komünizm 21. yüzyıla az bir zaman kala çıkmaza girmiş ve insanlara refah getirmediği ortaya çıkmıştır. Özellikle son 70 senelik uygulamalar dünya insanlarına direkt ve endirekt büyük ıstıraplar getirmiş ve başarısızlığını kabul ederek kenara çekilme sürecine girmiştir. Böylelikle bizim dışımızda sağ olduğunu beyan eden diğer fikir ve akımların bizim tarif ettiğimiz sağın dışında kaldığını belirtmek gerekir.

Devletçilik, milliyetçilik, dinsel anlamda muhafazakârlık, üniter devlet anlayışı ve Kürt sorunu, sosyal adalet gibi kavramları nasıl tanımlıyorsunuz?

Devletçilik konusunda şunları söyleyebiliriz: Yeni ekonomik düzen karşısında devletin ekonomik sahadaki ağırlığının kaldırılması ve daraltılması icap eder. Bir yönden kaynakların ve yatırımların rasyonel yöne akması zorunluluğu, diğer yönden üretime giren devletin verimsizlik ve zarar rakkamlarını bütçelerin taşıyamaz hale gelmesi, devletin ekonomi alanında düzenleyici rolüne dönmesini icap ettirmektedir. Milliyetçilik ise, kesin olarak bir ırkçılığa dayanmaz. Bu ülke toprakları üzerinde yaşayan insanların müşterek duygu ve vatan birliği için oluşan bir davranış biçimidir. Milliyetçilik bugün bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de bu manada kabul edilmektedir. Günümüzde, globalizm karşısında kültür milliyetçiliği gelişmektedir. Türkiye'nin de böyle bir oluşumda geniş bir hareket sahası vardır. Bu konuda dikkatli ve olumlu politikalar üretilmelidir. Bizim muhafazakârlığımız “yenilikçi muhafazakârlık”tır. Yani muhafazakârlıkla birlikte yeniliklere açık olma ve her yeniliğin günü gününe kabulü ile yenilikleri takip, fark etme ve uygulama temel özelliğimizdir. Din, sahip olduğumuz en ulvi varlığımızdır. Ülkemiz, dinimizi en iyi, en temiz ve şuurlu yaşayan İslam ülkesidir. Din insanın sahip olduğu bir mücevherdir. Onun bazı militanlarca yönetim organizasyonuna sokulma gayretleri kesinlikle yanlıştır. Laiklik, titizlikle mufaha za edilmelidir. Aşırı sol, aşırı sağ kavgalarının yumuşadığı bir konjonktürde bu defa “ben dindarım, sen dinsizsin,” diye sinsi bir çekişmenin ülkemizde ortaya çıkması ve boşlukların bununla doldurulma yoluna koyulması ülkemize zarar verir. İnsanların birlikte yaşamaları için bir araç olan devletin bir üniter devlet yapısı içinde sürmesi kesin inancımızdır. Üniter devletin yapacağı uygulamalarda şu unsurlar bulunursa o milletin fertleri, ülkesinin milli ve bütünleşmiş sınırları ve sevgisi içinde o ülkede insana yaraşır onurlu bir yaşamı ve mutluluğu yakalayabilir. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz: İnsani hakların herkese tam olarak uygulanması; birlikte refaha, zenginliğe yönelme; herkese her sahada mutlak fırsat eşitliği; din, dil, ırk vb. farklılıklara bakmaksızın tam hak eşitliği; dini inançlar sahasında laikliğin temel alınması; ülke-

nin her tarafında iş tutma ve çalışma imkânının, serbest dolaşımın olması; kanunlar ve haklar muvacehesinde devlet karşısında zayıf olmama; ferdin ekonomik gücünü arttırma yollarının bütün fertlere açık olması; devlet memuriyetlerinin ve siyasi makamların herkese açık olmasının somut olarak düzenlenmesi. Saydığımız bütün haklara sahip vatandaşların bir arada yaşamaması için bir sebep yoktur. Toplumda herkesin eşit fırsat hakkına ve sosyal güvenceye sahip olduğu bir yapının tesisi şarttır. Herkesin sosyal güvenceye sahip olduğu, konut, eğitim, sağlık ve adalet gibi temel konu ve sorunların çözüme bağlanması için gerekli şartların yaratıldığı bir düzen sosyal adalettir.

1980-90 yılları arasında Türk sağ içerisindeki mücadele ideolojik mi, yoksa bu ayrılık yönetme biçiminden mi kaynaklanıyor? Sağ siyasi partiler arasındaki ilişkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

1980-90 yılları arasında temsil ettiğimiz fikir birliği, gayri meşru ihtilal hareketiyle parçalanmıştır. Partileşmemizin engellendiği; seçime sokulmadığımız, insanlarımızın temel siyasi haklarının elinden alındığı, sürgüne gönderildiği, siyasetçilerin veto edildiği uzun bir dönemi yaşadık. Bu eylemler olurken ısmarlama güdümlü ve icazetli sağ bir parti ortaya sürülmüş ve maalesef bu durum on bir senedir bu güne kadar gelmiştir.

Sağ ve sol ideolojilerin bir anlamda merkeze doğru kayması, aradaki farkın giderek silikleşmesi ve tarafların on yıl önce birbirini eleştirdiği konularda şimdi benzeri sloganları kullanmaları konusundaki görüşlere katılıyor musunuz?

Son on sene içinde özellikle iletişim ve bilgi çağının büyük etkisiyle çok farklı ideolojiler arasındaki uçurum giderek ortadan kalkma yoluna girmiştir. Sol ideolojilerin getirdiği negatif neticelerin de apaçık ortaya çıkmasıyla siyasi sahada, her alanda plura-

lizme dayanan bir yapı ve ekonomik alanda da ferdi teşebbüsü de içine alan, arz ve talebin serbest işlemesine dayanan serbest piyasa ekonomisi sisteminin evrensel kabul görmesi neticesi geçmişteki sağ ve sol ideolojilerin çatışmacı karakterleri yumuşama sürecine girmiştir.

Sağ ideolojiler daha önceki yıllarda komünizm tehlikesini sürekli olarak bir propaganda aracı olarak kullanırlardı; şimdi bu propagandayı ikame edecek yeni bir propaganda biçimi veya slogan geliştirildi mi?

Şu anda komünist ve sosyalist ideolojinin değerlendirilmesi bahis konusu değil. Ancak dünyada ve özellikle bizde de muhafazakâr komünist ve sosyalistler mevcuttur. Ancak, bunlar günün geçerli değerleri değildir. Bu nedenle yeni bir slogana gerek yoktur.

Din unsurunu ön plana çıkararak ve temel olarak sağın durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Yine geçmiş dönemlerde sağ partiler ve ideolojiler din unsurunu bir propaganda aracı olarak kullanırdı. Şimdilerde, sosyal demokrat hareketlerin de dini göz ardı etmeyen tutumları sonucunda sağın elindeki önemli silahlardan birisi alınmış olmuyor mu? Ya da diğer bir deyişle bu silah veya propaganda aracı sağın elinden alındığında geriye ne kalıyor?

Laik bir toplumuz. Bu toplum içinde yüce dini değerlerin çekişme konusu yapılmasına taraftar değiliz. Sağ partilerin yapı ve nüanslarını belirleyen unsur yalnızca din değildir. Sağ partilerde de, sol partilerde de bulunanların dini değerlerine sahip olmaları doğaldır. Dini değerleri bir propaganda aracı kabul etmeyiz.

Ortadoğu-AT ikileminde Türkiye'nin yerini nasıl görüyorsunuz?

Ortadoğu ülkeleriyle tarihi bağlarımız olduğu gibi ticari bağlarımız da mevcuttur. Ortadoğu ile AT ikilem teşkil etmez. AT'ndan vazgeçmek bugünkü şartlarda mümkün değildir. Milli menfaatlerimizi AT'na taraftar olmada görüyoruz. Önemli olan katılma sürecini kısaltmaktır.

Türk siyasi hayatı içerisinde sağ ve sol partilerin ya da ideolojilerin ciddi bir biçimde kullandığı veya değerlendirdiği mezhep ayrımcılığı gelişen siyasi süreç içerisinde bir anlamda erozyona uğruyor. Böyle olunca da eskinin “sağın kalesi”, “solun kalesi” gibi kavramları da yok olmaya yüz tutuyor...

Çağdaş demokrat bir toplumda din, dil, inanış ve mezhep farklılıklarına bakmaksızın insanların bazı hak eşitliği içinde yaşamalarına esastır. Önemli olan Türkiye'nin demokrasi kalesi olmasıdır.

Son dönemlerde katı, ideolojik partilerin yerine, kitle partilerinin ön plana geçmeleri gibi bir gelişme söz konusu. Bu açıdan bakıldığında partinizin geleceğe yönelik tutumu konusundaki değerlendirmeleriniz ve öngörüleriniz nelerdir?

Partimiz 1946'dan beri bir kitle partisidir. Toplumumuzun bütün kesitlerini kucaklayan bir felsefe ve yapıya sahiptir. Zaman zaman ortaya çıkan ideolojik davranışlar partimize girememiştir. Partimizin bu özelliği gerek partimiz, gerek Türk demokrasisi adına önemli bir teminattır.

İnsan hakları, çevre, sosyal adaletçilik, sivil toplum, dışa açılma, özelleştirme gibi konularda sağ parti veya ideolojilerde meydana gelen değer yargısı değişikliklerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

İnsan hakları, sosyal adaletçilik, sivil toplum hakkındaki görüşler izah edilmeye çalışılmıştır. Çevre konusu son on yılın insan yaşamının en büyük problemi olarak ortaya çıkmıştır. Dışa açılma ise

ülke ekonomisinin, dünya ekonomisiyle bütünleşmesi ve birleşik kaplar yapısına girmesidir. Tabiatıyla dışa açılmanın yalnızca bir ülkenin kendisinin dışa açılması değil, tüm ülkelerin birbirleriyle ilişkilerinde benzer ilişkilerin geçerli olması da hayatiyet kazanır. Devletçilikle ilgili fikrimizin ifade edildiği gerekçeleriyle özelleştirmeye taraftarız. Mümkün olan yer ve sahada özelleştirme yapılmalıdır.

1980’li yıllarda bazı eski solcuların sağ ideolojiler ya da partiler içerisinde yer almalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu geçiş ve kaymaların sağ ideolojilere etkileri nelerdir?

Dünyadaki ideolojiler, yukarıda temas ettiğimiz demokrasi içinde zenginlik fikriyatına süratle gitmekte veya kabul etmiş bulunmaktadır. Bu inancı fikren kabul edenlerin geçmişte neye inandıklarını araştırmak faydalı değildir. İletişim çağının getirdiği bir nimetle, insanlar fikren homojenleşip bir fikir etrafında toplanabiliyorsa, buna geldiğimiz çok olumlu bir nokta olarak bakmalıyız.

Sağ ve sol kavramlarının artık dünyada anlamını yitirdiği konusunda bir görüşe sahip misiniz?

Demokrasi içinde zenginlik bir sağ programdır. Biz bu inanca sahip olmakla övünç duymaktayız. Solun son on sene içinde gündemini adeta kaybettiğini görmekteyiz. Son birkaç sene içinde dünya solu 4-5 defa enternasyonalı toplayarak konu ve gündem arayışı ve tespiti içindedir. Burada değerleri tek taraflı olarak bir kesime mal etmeye karşı çıkararak yeni bir sloganı kullanmakta yarar vardır. “Artık her solcu aydın değil, her aydın da solcu değildir.”

Dünya sağındaki gelişmeleri izliyor musunuz? Bu gelişmelerin sizin partinize etkileri ya da yansımaları oluyor mu, oluyorsa örnekler verir misiniz?

Dünyada siyasi ve ekonomik alandaki oluşumları temelden izlemekteyiz. Övünçle ifade edelim ki bu oluşumların tamamı partimiz inançlarına paralellik arz etmektedir.

Türk ve dünya solunda takdir ettiğiniz kişiler var mı? Varsa kimler ve niçin?

Türk solunda en tutarlı çizgiyi Sayın Mehmet Ali Aybar'ın izlediğini sanıyorum. Dünya solunda ise pek çok değerli fikir ve siyaset adamı var. Bunlardan biri de Willy Brandt'tır.

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

TAHA AKYOL

“SAĞIN TABANI TAVANI YENİLEŞMEYE ZORLUYOR”

Yazı ve kitaplarınıza bakan biri sizin sosyoloji eğitimi yaptığınızı düşünüyor. Halbuki hukukçusunuz asıl olarak.

Sosyoloji eğitimi yapmadım fakat sosyolojiye hukuktan daha fazla ilgi duyduğum doğrudur. Bunun iki nedeni var. Birincisi etkisinde çok fazla kaldığım Ali Fuat Başgil’de hukuk sosyolojisi formasyonunun çok yüksek olması; ikincisi ise yine etkisinde çok kaldığım Mümtaz Turhan’dır. Bu ikisi bende bir sosyoloji mantığı oluşturmuştur. Ben bunu başka kitaplar okuyarak, tarihe, günümüze ve geleceğe sosyoloji açısından bakmaya çalışarak geliştirdim.

Kitaplarınız neler?

İlki *Sovyet Rus Stratejisi ve Türkiye* adıyla 1976’da iki cilt halinde yayınlandı. İkincisi 1979’da *Politikada Şiddet* adıyla, o zamanki ortamda şiddetin her türüne karşı, şiddeti gerek bireysel, gerekse de sosyal açıdan ele alan kitabımdır. Bu sırada *Leninsiz Komünizm* diye, Mehmet Ali Aybar’ın çıkışını destekleyen ama Lenin kalmayınca komünizmin de kalmayacağını Aybar’a hatırlatmaya çalışılan kitabım çıktı. Sonra *1980’lerde Türkiye* diye, askeri müdahalelerin Türkiye’nin toplumsal sorunlarını çözemeyeceğini belirten bir kitap yazdım. 12 Eylül’den sonra yayınlanan ilk kiti-

bım *Tarihten Geleceğe*'dir. Bunda amacım ise, sağda gördüğüm bir tür tarihe gömülme psikolojisini kırmak, tarihi, yarına uzanan bir süreç olarak göstermekti. Ondan sonra Azerbaycan seyahat notlarımı, yazmış olduğum bazı makaleleri de ekleyerek kitap olarak yayınladım. Bir de *Haricilik ve Şia* adlı kitabım var. O da devrimci İslamcı ideolojinin eleştirisidir.

80'li yıllarda Aydınlar Ocağı'nın fazlasıyla devletçi ve tepeden in-meci Türk-İslam Sentezi'ne karşılık sağda, sizin ve Ağâh Oktay Güner'in başını çektiği "çağdaş sağ", "demokratik sağ" ya da "yeni muhafazakârlık" diye adlandırılan, bir başka deyişle gücünü toplumdaki alan bir sağcılık anlayışı görülüyor. Ne dersiniz?

Ben, bu söylediğiniz kavramları kendi dünya görüşümü ifade etmek üzere kullanmadım. Ama bir tercih yapmak gerekirse "demokratik sağ" veya "yeni muhafazakârlık", bana "çağdaş sağ" kavramından daha sempatik geliyor. Çünkü "demokratik sağ"daki demokrasi vurgusu, "yeni muhafazakârlık"ta da hem muhafazakârlık hem yenilik vurgusu hoşuma gidiyor. Bunun nedeni yetiştirme tarzımla ilgilidir. Ben, sağ deyince akla gelebilecek hemen hemen her akımla gençlik arayışı içinde tanıştım. Lise yıllarında birbiriy-le çelişen iki akımla temasım vardı. Birincisi Said-i Nursi'nin Nurculuğu. Nur talebeleriyle Yozgat'ta öğrenciyken çok yakın görüştüm. Lisede Divan Edebiyatı okumaktan gelen Osmanlıca'ya vukufum sayesinde Said-i Nursi'nin kitaplarını okudum. Öte taraftan da Turancı bir milliyetçilik. Turancı bir milliyetçilik derken bugün Turan kavramını reddettiğimi söylemiyorum, bir tür Enver Paşa romantizmi içerisindeyim. Yani "esir Türkler eziliyorlar". Nâzım Hikmet'in proletarya için söylediğini dış Türkler için vurgulayan bir Turancılık: "Bilekler kan içinde dişler kenetli" soydaşlarımızın kurtarılması biçiminde bir romantizm. O sıradaki fikri dönüşümde iki büyük ismi özellikle vurgulamak isterim: Birincisi 27 Mayıs'ın getirdiği DP romantizmi içerisinde hayranlıkla izlediğim Ali Fuat Başgil'dir. O yaşlarda insanlar hep kendi-

lerini bir büyük isimle, bir büyük bayrakla özdeşleştirirler. Ben de 18-20 yaşında bir genç olarak 65 yaşındaki Başgil'i bir ideal olarak görüyordum. Başgil'in kitaplarıdır ki bende demokrasi, insan hakları, bireycilik ve hukukun üstünlüğü gibi kavramların temellerini atmıştır.

Ve laiklik.

Ve laikliğin demokratik sağ ilkeler açısından yorumu. Kemalist laiklik yerine AP'de, DYP'de, ANAP'ta, orta sağ partilerde gördüğümüz laiklik anlayışı. O güne kadar sağ entelektüellerin düşünce dünyasında bu tür kavramlar yoktu. Demokrasi Demokrat Partisi demekti, vatanseverlik demek yol, fabrika, baraj yapmak demekti. Başgil, demokrasi, hukuk, laikliğin yeniden yorumlanması, toplumun sosyal yapısının dikkate alınması gibi yaklaşımlarıyla bende büyük bir ufuk açmıştır. İkinci olarak, o yıllarda sosyalizm Türkiye'de yeni ortaya çıkmıştı. Sağcı gençler, hepimiz, kendimizi sosyalizm karşısında ezik hissediyorduk. Çünkü mesela önümüzde kainatın büyük "boom" ile başlayarak, sonsuza dek sürecek sürecini anlatan diyalektik materyalizm gibi bir sihirli değnek yoktu. Solun bir başka sihirli değneği de tarihin diyalektik ve sınıf kavgası temelinde yorumuydu. Ama sosyalizmin Türkiye'de birdenbire cazibe kazanması, kalkınmanın yol, fabrika, baraj yapmak gibi pragmatik bir uygulamanın dışında genel bir strateji, bir dünya görüşüyle bütünleştirilmesi gerektiği anlamında olumlu bir hizmet vermiştir. O noktada rahmetli Mümtaz Turhan *Garphlaşmanın Neresindeyiz?* adlı kitabı ilk yayınlandığında Türk sağındaki aşırı pragmatist veya aşırı romantik yaklaşımlara, tarihi süreci sosyoloji açısından inceleyerek bir süreç kavramı getirdi. Mümtaz Turhan'ın bende etkisi büyük olmuştur, bu arada onun öğrencisi rahmetli Erol Güngör'ü de şükranla yadettim gerekir. Dolayısıyla sağ kavramı içine giren başka renklerden bazı özellikleri taşıyorsam, bu bilimsel metodolojiyi kullanmaya çalışsam, Başgil ve Turhan gibi kaynaklardan doğuyor.

Artık sağda Başgıl, Turhan veya Necip Fazıl Kısakürek gibi, politika alanında değil de fikir planında “büyük adamlar” yetişmiyor galiba.

Evet yetişmiyor. Bunun bir normal tarafı vardır, bir de sağın entelektüel değerlere fazla önem vermemesinden, politikada fazla pragmatik, moral değerlerde de çoğunlukla slogancı olmasından kaynaklanan bir zaafıdır. Büyük düşünürler genellikle insanlığın çok büyük değer kargaşalıkları yaşadığı, büyük transformasyonların yaşandığı dönemlerde yetişiyor. Bunun en iyi örneği de 19. yüzyıldır. Bu yüzyılda hem Marksist felsefe, hem pozitivizm, hem liberalizm, hem muhafazakârlık kendi tarihlerinin ve içinde yaşadığımız günlerin en büyük isimlerini çıkartmışlardır. Günümüzün en önemli liberal filozoflarına baktığımızda 19. yüzyılda savunulan liberal felsefeyi, işin içine komünist eleştiriye de katarak geliştirmekten veya rasyonalist felsefeyi geliştirmekten ibarettir yaptıkları. Günümüzde büyük felsefi buhranlardan ziyade yerleşmiş felsefelerde büyük pragmatik değişiklikler yapmak durumu ortaya çıkıyor. Bu dünya ve Türkiye solu ile dünya ve Türkiye sağında büyük düşünürlerin çıkmasını engelliyor. Büyük düşünürler büyük felsefe bunalımlarından çıkar; halbuki günümüzde bir felsefe bunalımından ziyade insan hakları, demokrasi, bireycilik, bireyin yaratıcılığı gibi hususlar ön plana çıkartılarak yerleşik felsefi değerler sorgulanıyor. Artık, “pratiği bu felsefi değerlere nasıl uydurabiliriz,” şeklinde daha pragmatik bir problemle karşı karşıyayız. Nitekim çok beğendiğim bir sol düşünür olan Murat Belge'nin kendisi de artık Marx'ların çıkmayacağını ifade ederken aynı gerekçeden hareket ediyordu. Bu arada Türk sağının bir zaafından söz etmiştim. Bunu açayım: Türk sağı 1950'den itibaren politik olarak iktidardadır. 1950'deki bürokratik devletçiliğe karşı çarık-lı, poturlu, şalvarlı tebaayı hem hukuki, hem iktisadi süje olarak bir yurttaş durumuna getirmiştir. Yollar, fabrikalar, barajlar yaparak bir ekonomik pragmatizm heyecanı getirmiştir. Bunu takdir ederek söylüyorum. Fakat bunun yanında entelektüel değerler ih-

mal edilmiştir. Sağda tablo böyle olunca, solda da hiç rakam telaffuz etmeyen, proje üretmeyen, kalkınmayı daha çok bir felsefi, ideolojik mesele olarak gören yoğun bir biçimde felsefe tartışmaları yapan, dolayısıyla uygulaması çok zayıf ama felsefi muhtevası zengin bir yelpaze teşkil etti.

80’li yıllarda sağda derinlikli konulara el atan ender kişilerdensiniz, aynı zamanda bir gazeteci olarak da politik gelişmeleri yakından takip ediyorsunuz. Bu çalışmalarınız sağın en azından üst düzeydeki politik kadroları tarafından izleniyor mu, izleniyorsa nasıl karşılanıyor?

Türk sağındaki politik kadrolar, sizin söylediğiniz manada, felsefi, entelektüel çalışmalara genellikle ilgi duymazlar. Ancak bu çalışmaların pratik bir kıymet-i harbiyesi varsa, yani filanca partiyi övüyorsanız, falanca partinin bir argümanına birtakım felsefi derinlikler katıyorsanız, yani onların kendilerini zannettiklerinden daha derinlikli, daha büyük olduklarını düşünmelerini sağlıyorsanız büyük ilgi görüyorsunuz.

Yani bir imaj sunuyorsunuz.

Evet, bir imaj sunuyorsunuz. Yani bir propaganda elemanı gibi yarayacaksınız o çok büyük bir ilgi görüyor, alkışlanıyorsunuz, telefonla aranılıyorsunuz, dünyanın en büyük yazarının siz olduğunuz söyleniyor. Ama Türk sağının veya Türkiye’nin veya insanlığın geleceğini, yine sağ felsefe açısından, derinlikli, yarı-akademik veya yarı-entelektüel bir biçimde incelediğinizde “aman felsefe yapıyor,” diyorlar. Bunun bir iki istisnası var ama isimlerini söylemek istemiyorum.

O zaman kimin için yazıyorsunuz?

Ben okuyucularım için yazıyorum. Yazılarımı yazarken bazı ilkelere dikkat ediyorum. Bunlardan birincisi, ben bilimin, dersle, na-

sihatla, birkaç pozitivism kursuyla edinilemeyeceği kanaatindeyim. Bir olayı bilimsel metodlarla inceleyerek, insanlarda o metodolojiyi bir bilimsel zihniyet haline getirerek bilimin yaratılabileceğini düşünüyorum. O bakımdan olabildiğince, politik, sosyal bir hadiseyi yazarken, tabii bu arada yazarların bir mecburiyeti gereği vulgarize ederken, belirli sosyoloji metodlarını kullanmaya çalışıyorum. Dikkat çektiğini gördüğümde de memnun oluyorum.

Siz, solun yakından izlediği birisiniz.

Öyle tahmin ediyorum. Solun beni incelemesi, sanıyorum ki benim sol literatüre iyice aşına olmamandır.

“Sağ şu konuda ne düşünüyor,” diye soran solcuların izleyebileceği, kendi kendine tartışabileceği yazılar yazmanızdan da kaynaklanıyor.

Olabilir, bu sizin müşahadeniz. Daha çok sosyolojiden kaynaklanan az çok ortak bir terminolojimiz var. Max Weber dediğim zaman sağdan çok soldakiler anlıyor neyi kastettiğimi.

Ben size birtakım kavramlar sorup ilkin kendinizin bu kavramlara nasıl anlamlar attığınızı, ardından genel olarak sağın bu kavramları nasıl algıladığını öğrenmek istiyorum. Paralellikler ve ayrılıklar var mı, örneğin muhafazakârlık konusunda?

Benim muhafazakârlıktan anladığım tek şey sadece tarih bilincidir. Sosyal, siyasi, kültürel olayları, pozitivismde zannedildiği gibi bıçakla kesip, yine faşizan Recep Peker’in deyimiyle “kötü, çirkin ne varsa ayıklamanın” mümkün olmadığını, tarihte bir süreklilik olduğunu düşünüyorum. Süreklilik olunca da mecburen muhafazakârlık kavramı gündeme girer. Yarınki Türkiye’de görmek istediğimiz değerler ile görmemek istediğimiz ama geçmişte varolan değerler bakımından, muhafazakârlık karşımıza çıkar. Dolayısıyla

sıyla muhafazakârlık sosyoloji bilimiyle ilgili bir kavramdır. Bilimsel bir kavramdır demiyorum, çünkü ben bilimsel bir ideoloji olmadığı ve olmayacağı görüşündeyim. Ama muhafazakârlık bir sürecin ifadesidir. Benim muhafazakâr olmamın temel sebebi pozitivizme karşı olmamdır, devrimciliğe karşı olmamdır. Çünkü daha önce de söyledim, gerek pozitivismde, gerek onun bir türevi olan Marksizm’de, ya nicel birikimlerin nitel bir değişim meydana getirmesi, ya da iradi bir müdahaleyle tarihi bir noktada bıçakla kesip her şeyi yeniden başlatmak mümkündür. Ben bunun mümkün olmadığı kanaatindeyim ve mümkün olmamasından da, psikolojik olarak, kendi değerler dünyam bakımından çok mutluyum. Zaten insanlığın tecrübesinde de birtakım tarihi değerlerin korunmasının gerektiği görülmüştür, çünkü radikal ideolojilerdeki yeni insan tezi bütünüyle iflas etmiştir. Ne Auguste Comte’un pozitivismi, ne de Marx’ın bilimsel sosyalizmi yeni insan ortaya çıkaramamıştır. Yeni insan ortaya çıkaramadığınız zaman varolan insana, reel insana, geçmişten miras aldığı kültürel ve ahlaki değerleri küçümsettirdiğiniz zaman ortaya ya militan, ajitator radikaller çıkıyor ya da bütün moral değerlerinden soyutlanmış anormal tipler çıkıyor. Bu bakımdan ben muhafazakârlığı, Yahya Kemal’in deyişiyle “imtidad içinde değişme”, yani süreklilik içinde değişme olarak alıyorum. Tabii bu tür ideolojik kavramları, bir fizik kavramı gibi, yani “özgül ağırlığı şudur, atom ağırlığı şudur,” gibi tarif etmek çok zordur ama yine Yahya Kemal’den örnek vereyim. Yahya Kemal Divan Edebiyatı’nı iyi bilmeseydi aruz vezniyle modern Türkçe ile yazamazdı.

Öte yandan sağ, sadece ve sadece dine indirgenmiş bir muhafazakârlığı telaffuz etmiyor mu?

Dünyanın her tarafında, Türkiye’de ve Batı’da da, muhafazakârlık konusunda din önemli bir faktördür. Reagan’da böyleydi, Thatcher’da böyleydi, Menderes’te böyle olmuştur, Demirel’de böyle olmuştur, Turgut Özal ile Mesut Yılmaz’da da böyledir. Ama burada

fundamentalist İslam'dan farklı bir yaklaşım olduğu bellidir. Onda olduğu gibi din, bir siyasi ideoloji olarak kabul edilmez, ben de dini bir siyasi ideolojiye indirgemeye kesinlikle karşıyım. Din bir moral dünyasıdır, aynı zamanda tarihi bir mirastır. Muhafazakârlığın savunduğu moral değerlerin sürekliliği içerisinde tabii ki dini değerler de bulunacaktır.

Ancak Türk sağının muhafazakârlığı dine indirgemesi gerçekliğini değiştirmiyor bunlar.

Bunun nedeni de aynı şekilde ikili: Birincisi sağın fazla pragmatik temelli olması, ikincisi entelektüel yetersizlik. Böyle olunca, hem pragmatik bakımdan, hem zihni kolaylık bakımından halkın daha kolay anlayabileceği bir dini motifle, sloganla, Kuran'la, bir ayetle, bir hadisle kendilerini muhafazakâr olarak sunmaları işlerine geliyor. Ama bu muhafazakârlığı yaparken filanca yerdeki bir Selçuklu darüşşifasını yıkabilirsiniz. Mesela hiçbir sanat değeri olmayan, elli sene, altmış sene önce yapılmış bir camiyi yıkamazsınız ama Anadolu'daki bir Türk mührü olan, bir medeniyeti hatırlatan bir darüşşifayı yıkabilirsiniz, kimse bir şey demez.

Peki liberalizm dolayımında bireycilik kavramı sağ için bugün nasıl bir anlam ifade ediyor?

Ben sağdaki birçok entelektüelden farklı olarak liberalizmle muhafazakârlığın felsefi düzeyde ele aldığımızda uzlaştırılabilir kavramlar olduğu kanatindeyim, Batı'da da zaten uzlaşarak ortaya çıkmıştır. Thatcher ile Reagan'ın politik düzeyde temsil ettiği *neo-conservatism* (yeni-muhafazakârlık) muhafazakârlığa liberal aşının verilmesidir. İşin içinde İncil vardır, büyük Amerikan rüyası veya "İngiliz olduğunuzu unutmayın" —Thatcher'ın ünlü sloganı— vardır, Falkland Savaşı vardır, Victoria Çağı İngilteresi'ne yapılan atıflar vardır —bu işin milliyetçi tarafı— ama aynı zamanda da bireycilik vardır. Muhafazakârlığın temelinde kişi vicdanı-

nın birtakım muhafazakâr değerlerle pekiştirilmesi olduğu için, bunun bireye vurgu yapmasında hiçbir çelişki yoktur. Ancak Türkiye’de, belki son zamanlarda kültür kaynaklarımız daha çok Amerika’ya kaydığı için, liberalizmden Amerikan tipi bir kavram anlaşılıyor. Yani hiçbir muhafazakâr değeri olmayacak, toplumun hiçbir kuralına saygı göstermeyecek, topluma karşı hiçbir sorumluluk duymayacak, hatta hiçbir manevi kültürel miras endişesi olmayacak, vur patlasın çal oynasın liberalizmi.

Yalnız bu da çok fazla televizyon ve benzerlerinin yarattığı bir Amerikan imajı galiba. Gerçek Amerika’nın bu olduğundan ben oldukça kuşkuluyum.

Amerika’da liberallik genellikle daha sol anlamına geliyor. İslam’da “ibahiye” diye bir kavram vardır. Her şeyi mübah görmek demektir. Mesela İslam’da her türlü dine inanabilirsiniz ama zina kötü görülür. İbahiye ise bütün değer yargılarından soyutlanmış olmak esastır. Bizde biraz da bu Amerikan filmlerinden dolayı, siyasetin taşradan gelmiş dejenere ağaların yaptığı sünnet düğünlerindeki curcunaya dönüşmüş olmasından dolayı, liberalizm denince ibahiye anlaşılır. Halbuki Batı’da liberalizm büyük bir ahlak felsefesidir. O büyük ahlak felsefesi işte muhafazakârlıkla bağdaşmıştır. Bizde, liberalizmin savunduğu özgürlük, bireyin öncülüğü, bireyin devlete üstünlüğü, bireyin topluma üstünlüğü gibi değerler artık siyasi ideoloji olmaktan çıkmıştır. Bunlar 18. ve 19. yüzyılda liberal ideolojinin değerleriydi. Bugün Demir Perde’yi delen, 21. yüzyıla doğru insanlığın ortak değerleri haline gelmişlerdir. AGİK bildirgesinin temelinde bu 18. ve 19. yüzyıl liberal düşünürlerin savunduğu tabii hukuk, bireyin üstünlüğü gibi değerler vardır. Bu manadaki liberalizm benim muhafazakâr vicdanımı rahatsız etmiyor.

Bireyin üstünlüğüne gelmişken 80’li yıllarda birtakım sağ ve sol aydınların başını çektiği antijakoben çıkışlara geçebiliriz. Sizin

de içinde yer aldığınız bu aydınların temel kavramı “sivil toplum”. Bunu “devlete rağmen toplum”, hatta “devlete karşı toplum” olarak tanımlayabiliriz belki. Yani toplumun devlet için değil de devletin toplum için varolduğu anlayışı. Galiba sağ bu anlayışı benimsemekte epey zorluk çekiyor.

Ben o kanaatte değilim. Aslında “sivil toplum” kavramı Türkiye şartlarında sağ bir kavramdır. Türk sağında bazen adı konularak, bazen konulmayarak —çünkü daha önce söylemişim entelektüel kavramlar pek kullanılmaz, daha çok pragmatik, siyasi mesaj değeri olan kavramlar kullanılır, bu nedenle sivil toplum adı geçmez— esas savunulan sivil toplumdur. Ancak benim savunduğum ve sağda savunulan sivil toplum, devlete karşı, yani felsefi anarşizme giden bir sivil toplum değildir. İnsan haklarıyla, bireyin haklarıyla tahdit edilmiş bir devlet bizce saygıdeğer bir kurumdur. Metafizik bir kavram değildir ama hukuka saygı anlamında saygı duyulması gereken bir kurumdur.

Daha cismani bir kurum mu?

Daha cismani, daha reel ama toplumda hukuka saygı duyulur gibi saygı duyulacak bir kavram. Dolayısıyla bizim sivil toplumculuğumuz felsefi anarşizme giden sivil toplumculuğa karşıdır. Neden Türkiye şartlarında sivil toplumculuğun esasında sağa mal olduğunu söyledim? O da Türkiye’de devletin devrimci olmasından ve ilericiliğin bürokratik muhtevasındandır. Türkiye’de ilk çok parti deneyimi biliyorsunuz Kazım Karabekir’in Terakkiperver Fırkası ile olmuştur. Bu fırka, kendisini, o kelimeyi kullanarak “liberal” olarak lanse etmektedir. Bireyin üstünlüğünü savunmaktadır, yurttaşların örgütlenme hakkını savunmaktadır. Buna karşılık Cumhuriyet Halk Partisi, daha çok faşizan ideolojileri hatırlatan bir biçimde, kutsal devlet, yukarıdan aşağıya örgütlenme, bütün sınıfları, bütün milleti, bütün toplumu temsil eden ve bu nedenle karşı çıktığın veya eleştirdiğin zaman millete karşı çıkmış

veya eleştirmiş olacağın bir kavramı ifade ediyordu. O aşkın, devşirme devlet ideolojisi II. Mahmut'tan itibaren muhafazakâr halka karşı devrimci, ilerici veya Batıcı devlet biçiminde şekillenmiştir. Böyle olunca İdris Küçükömer'in söylediği manada bir ikilem teşekkül etmiştir: "İlerici" ama bürokratik, tepeden inme devlet, onun karşısında da muhafazakâr ve dolayısıyla da devletin tepeden inmeciliğinden rahatsız bir halk kitlesi. Şimdi Türk sağının kaynağı hangisidir? İkincisidir. Hem Serbest Fırka'da, hem Terakkiperver Fırka'da, hem "şalvarlı, çarıklı, poturlu vatandaş" sloganında böyledir. Bunların hepsi sivil toplumdur. Bu vatandaşların inançlarının savunulması, bu vatandaşların ekonomideki, yüksek taban fiyatları gibi, çıkarlarının savunulması. Bu açıdan baktığımızda devrimci devlete karşı muhafazakâr halk sivil toplumu teşkil eder. Bu nedendir ki sivil toplum kavramı bana göre Türkiye'de sağ bir kavramdır. Nitekim hem Kemalist sol, hem Kemalist sağ, hem de Marksistler sivil toplum kavramını sağ bir kavram olarak nitelemişlerdir ki bana göre haklıdır.

Hatırlarsınız, Yeni Gündem dergisinin 15 günlük halinde ANAP daha yeni partileşirken yapılan yayınlar vardı, özellikle ANAP kurucularının adem-i merkezîyetçilikleri hakkında. Örneğin Mehmet Keçeciler ile yapılan bir söyleşi vardı ve ANAP girişimi ile Prens Sabahattin arasında paralellikler kurulmuştu. Özal iktidarda bulunduğu sekiz yıl boyunca istese çoktan bir Prens Sabahattin olurdu ama olmadı. Özetle bu sekiz yıl zarfında ANAP devletçiliğe karşı ne yapabildi?

Biliyorsunuz Türkiye'de hem sağ siyasi elitlerin, hem de sol veya sosyal demokrat siyasi elitlerin kaynağı İttihat ve Terakki'dir. Prens Sabahattin Türkiye'de bir geleneğin başlangıcı olamamıştır. Sağ hareketlerin zaman zaman Prens Sabahattin'e benzetilmesinin sebebi sadece teorik düzlemedir. "Teşebbüs-i şahsi ve adem-i merkezîyet" denince "işte Prens Sabahattin" denmektedir. Halbuki o hiçbir zaman siyasi bir kadro oluşturamamıştır, İngiliz-

lerle içiçe, o zamanın deyimiyle bir “cemiyet-i fesadiye” gibi çalışmıştır. Ancak bu siyasi eleştirinin yanında Prens Sabahattin’in sıkı dokulu bir Asya tipi toplumda bireyin önemini kavramak bakımından iyi bir sosyolog olduğunu belirtmek lazım. Dolayısıyla ondan hareket ederek Türk sağını izaha çalışmak yanlıştır. Bana göre cumhuriyet devri Türk sağını incelemek için hareket noktası Terakkiperver Fırka’dır. Oradan Serbest Fırka, oradan da Demokrat Parti’dir. Esas ayrışma da DP’de meydana gelmiştir. ANAP döneminde enflasyonun çok yüksek olması, gelir dağılımının bozulması gibi pratik yanlışlıkları bir kenara bırakalım; ANAP döneminde birey kavramı, asırlar boyunca devrimcilik veya devlet-i âliye adına bireye karşı çıkmış Türk aydınları tarafından kabul edilmişse bunda ANAP’ın büyük rolü olmuştur. Türk aydınları, ekonominin bir politik iktisat olmaktan ziyade teknik bir alan olduğunu kabul etmeye başlamışlarsa bunda ANAP’ın büyük rolü olmuştur. Daha önce aynı aydınlar ekonomiyi, “kim pastadan ne pay alır?” şeklinde bir paylaşım kavgası olarak görmüşlerdir. Bu da “kerim devlet” kavramına uygundur. Kerim olan devlet, kesesinden kime “ihsan-ı şahane”de bulunacak? “Biraz da işçi evlatlarımıza, amele evlatlarımıza... ver”, Türkiye’de sol buydu. Halbuki, bilhassa ANAP ile birlikte ekonominin politik bir alandan ziyade teknik bir alan olduğu kabul edilmiştir. Nitekim Asaf Savaş Akat, sosyal demokrat ideolojiyi Kemalizm’den arındırmaya çalıştığı son kitabı *Sosyal Demokrasi Gündemi*’nde sermaye birikimi politikalarının teknolojik gelişme için zaruri olduğunu, sosyal demokratların derdinin sermaye birikimi değil gelir bölüşümü olduğunu, sermaye birikimini sağın yapacağını söylemiştir. Sermaye birikimi olmadan teknolojik gelişme sağlayamayacaksak o zaman pastayı nasıl bölüşeceğiz? Bir toplumda fert başına milli gelir 10 bin dolarsa, bunu kısmen adil dağıtabilirsiniz. Ama bir toplumda fert başına milli gelir, cumhuriyetin ilan edildiği yıllardaki gibi 60 dolarsa veya 1970’li yıllardaki gibi bin dolarsa, bugün de 2 bin dolar civarındaysa, yani ancak bu kadar üretim yapılabiliyorsa bunu adil dağıtamazsınız. Türkiye yılda 40 tane otomobil

üretiyorsa, yılda ancak 40 kişiye araba verebilirsiniz. ANAP ne yaptı? ANAP bireyi Türk toplumuna kabul ettirmiştir. “Fert yok, millet var”, “fert yok, sınıf var”, bunların hepsi bitmiştir. Birey ön plandadır, bunda ANAP’ın büyük rolü vardır.

Fakat bu arada ekonomiyi fazlasıyla etelaffuz ede ede, başka noktaları hayatın iyice geri planına atan insanlar da yaratmadı mı?

Bu ANAP’ın bir hatasıdır. Bütün tarihi boyunca birçok filozoflar, kelimacılar, hukuk bilginleri, sanatçılar, mimarlar, şairler yetiştirmiş ama bir tek iktisatçı yetiştirememiş bir medeniyetin çocuklarıyız. Bizim ilk iktisat hocamız Mekteb-i Mülkiye’deki Sakızlı Ahmet Efendi’dir. Bizim tarihimizde biraz Roma gibi, Yunan’dan farklı olarak, imparatorluktan gelen formasyonla ekonomi daima politik bir alan, idari bir alan olarak görülmüştür. Ekonomik bilinçlenme ise sosyal gelişmede ciddi bir aşamadır. Burada ANAP aşırı gitmiştir. Belki de kendi tezlerini gerekli dozda söylemek yerine aşırıya kaçmış, bu da toplumun ahlak yapısında tahripkâr sonuçlar doğurmuştur.

Buradan milliyetçilik konusuna geçecek olursak, son zamanlarda “üniter devlet” kavramının tartışılmaya başlandığı görünüyor. Bu konuda bir garip durum var: Yukarıdan, iktidardan, üniter devlet anlayışını sorgulamaya yönelik bazı yaklaşımlar gelince, muhalefet, özellikle de sosyal demokratlar büyük hassasiyet gösterdi. Örneğin Kürt sorunu ile ilgili bir yazısında Ali Sirmen, evveliyatını uzun uzun anlattığı Coşkun Kırca ile bugün devletin statüsü konusunda aynı noktada olduklarını yazdı ve bu yeni durumu övdü.

Ben o noktada Coşkun Kırca ve Ali Sirmen ile birlikte üçüncü kişiyim. Üniter devleti savunuyorum. Bir defa şunu kabul etmek lazım: Üniter devlet otoriter devlet demek değildir, totaliter, anti-

demokratik devlet demek değildir. Böyle olabilir de, olmayabilir de. Şeklen federatif bir devlet otoriter de olabilir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu kendi bağlamında federatif sayılabılırdı, o millet sistemi, eyalet sistemiyle böyleydi ama otoriter bir devletti, bu belli. Burada ben ve arkadaşlar üniter devlet fikrini savunurken, demokrasiyle bütünleşmiş olarak savunuyoruz. ANAP'ın üniter devlete karşı çıktığı, federasyonu savunduğu konusunda elimizde net argümanlar yoktur. Ancak sağlık, yol, su gibi teknik hizmetlerin Ankara'dan planlandırılıp yönlendirilmek yerine belediyelere verip yerelleştirmek üniter devletin yapısına aykırı değildir. Bu idari adem-i merkezizettir ve ben buna karşı değilim. Üniter devlet siyasi bir kavramdır, devletin içerisinde başka yasama organlarının bulunmamasıdır. Tek yasama organının, tek icra organının merkezi devlet olmasıdır. Üniter devlete karşı çıktığınız zaman sadece bazı teknik hizmetleri yerelleştirmekle kalmıyorsunuz, bölge parlamentoları kuruyorsunuz ve bunlara nisbi yasama yetkisi veriyorsunuz. Buna karşı olmamanın gerekçelerini de yine sosyolojiden göstereceğim. Türkiye'nin geleneğinde, Anadolu'da federasyon geleneği yoktur. Dolayısıyla "federasyona geçtik," dendiğinde kâğıt üzerindeki federasyon anlayışının toplumun değişik katmanları tarafından nasıl algılanacağı, bunun nasıl işletileceği konusunda elimizde güvenilir argümanlar yoktur. İkincisi Türkiye, bir hayli mesafe almış olmakla birlikte ekonomik entegrasyonunu tamamlayamamış bir ülkedir. Hâlâ aile ekonomisi, şehir ekonomisi içerisinde yaşayan yerler vardır. Acaba federasyona geçtiğimiz zaman Türkiye'nin çeşitli yerlerinden topladığınız dört birim vergiye, bir de Güneydoğu'dan topladığınız bir birimi eklediğinizde beş yatırım yapabilecek misiniz? Siz Türkiye'nin herhangi bir bölgesini, federasyon yoluyla öteki bölgelerle karışıklık içine soktuğunuz zaman, öteki bölgeler, kendilerinden toplanan vergilerin oraya gitmesine razı olacak mıdır? Ya da bu farklılık duygusuyla birlikte, iktisaden entegre olmamış, dolayısıyla uluslaşma sürecini tam olarak tamamlamamış bir ülkede, federatif devletin toplumsal barışa mı yoksa toplumsal çatışmaya mı hiz-

met edeceği belli değildir. Bana göre toplumsal çatışmaya yol açar. Fransa üniter bir devlettir. Hatta Fransız Anayasa Mahkemesi, çıkartılan bir kanundaki “Korsika halkı” deyimini de reddetmiştir. “Fransa’da bir halk vardır,” diyor. Bu siyasi bir kavramdır. Bugün “Fransa üniter devlet olması nedeniyle antidemokratik bir devlettir,” diyebilir miyiz? Almanya’ya baktığımızda, Hitler dönemi hariç, Bismarck döneminde bile eyalet sistemi vardır. Almanya, prenslerin birleşmesiyle oluşmuştur. Orada federasyon birleşmek için işletilmiş bir mekanizmadır. Türkiye’nin böyle bir geleneği yok. ABD’de bağımsız devletler birlik olmak üzere federasyon mekanizmasına başvurmuşlardır. Yani bugün barış ve demokrasiyi sağlamış ülkeler içinde federatif olanlar varsa bunlar federasyonu milli birliği güçlendirecek bir süreç olarak yaşamışlardır. Ulusal devletin bir etabı olarak yaşanmıştır federasyon. Bizde ise kurulmuş olan bir milli devlet var, öte yandan ekonomik ve sosyal entegrasyona tam ulaşamamış, bu aşamada yeni bir sürece başlanması entegrasyona değil dezentegrasyona neden olur.

Açık deliller yok dediniz ama ANAP’ın federasyonu ima etmesiyle epey karşılaşıldı. Örneğin İstanbul’un birkaç ile bölünmesi önerisi var.

İstanbul’un birkaç ile bölünmesi teknik bir konudur, idari adem-i merkeziyetçiliktir, tartışılabilir. Siyasi bir kavram olarak federasyona ben kesinlikle karşıyım. Ancak burada Özal, zaman zaman üniter devlet lafını da telaffuz etti. Federasyon lafı büyük gürültüler kopardıktan sonra “özerklik olmaz,” şeklinde konuştu. Ben bunun tipik bir ANAP’lılık olayı olduğu görüşündeyim. Yani mühendis pragmatizmiyle bir yaklaşım, fakat bu yaklaşımın siyasetbilimindeki, sosyolojideki, hukuktaki adları bilinmeden telaffuz edilmiş bir yaklaşım. Ben amaçlarının siyasetbilimindeki anlamıyla bir federasyon olduğunu zannetmiyorum. Böyleyse kesinlikle yanlış olur.

ANAP'ın Kürt oylarını almak için, sağın geleneğinde olmayan bir biçimde Kürt sorunu konusunda zaman zaman ılımlı politik alan izlediğini gördük. Hatta gazeteci Rafet Ballı'nın Kürt liderlerle yaptığı röportajlarda belki de ortaya çıkan tek ortak nokta bu kişilerin en fazla Özal'ı sevmeleri.

Ben de o kitabı okudum. Bazıları da “Özal, bugünün Mustafa Kemal'idir, önce desteğimizi alacak sonra da aksi tavra girecek,” diyorlar. Türkiye'deki Kürt meselesinin, tarihte de birtakım Kürt meselesi denebilecek olaylar olmakla birlikte, nitelik olarak yeni bir olay olduğunu kabul etmek gerekir. Kürt aşiretlerinin ayaklanmalarına benzer olaylar Türkmen aşiretlerinde de, Celali isyanlarında da görülmüştü. Günümüzde ise Kürtler bir orta sınıf meydana getirmişlerdir. Günümüzde bu orta sınıf, daha çok serbest meslek sahibi Kürt aydınları hadiseyi Kürt aşiretlerinin feodal anlamdaki bağımsız olma tavrından, yani “ferman padişahınsa dağlar bizimdir” esprisinden uzaklaştırmışlardır. Kürt ulusal devleti kurma esprisiyle yaklaşıyorlar. Bu yeni bir olaydır. Türk sağ ve Türk solu için de yeni bir olaydır. Şeyh Said ayaklanması, sosyolojik açıdan bakıldığında bir aşiret ayaklanmasıdır. Milli devlet amaçlı değildir çünkü onun ideolojisi milli devlet kavramıyla bağdaşmaz. Bir Türk-Kürt çekişmesi anlamında da değildir. Hem “ferman padişahınsa dağlar benimdir” feodal bağımsızlık anlayışını sürdürebilmek için, yani merkezi devletin kontrolü altına girmemek için, hem de Kemalist devrimlere dini saikle karşı olduğu için yapılmış bir ayaklanmadır. Günümüzdeki öyle değildir. Günümüzde bir Kürt aydın orta sınıfı yetişmektedir ve onlar bunu uluslaşma meselesi olarak ele almaktadırlar. Dolayısıyla sağ ve sol için de yenisidir. Ancak sosyalist Marksist sol için yeni değildir. Fakat onlar da Kürt meselesine Türkiye'nin kaynaklarından gelen bir problem olarak değil, Lenin'in ulusların kendi kaderlerini tayin prensibi, nasıl Rusya'da Bolşevik İhtilali'ne ezilen milletlerden destek bulmak için stratejik bir yaklaşım olarak sergilendiyse, Türkiye'dekiler de strateji olarak görmüşlerdir. Doğu Perinçek'in Zonguldak

işçileriyle Botan arasında ilişki kurup, Türk ve Kürt proletaryalarının birleşip devrim yapacaklarını söylemesi böyle bir yaklaşımdır. Halbuki olaya baktığımızda Türkiye yeni bir süreçle karşı karşıyadır ve burada entegrasyonla dezintegrasyon arasında sosyolojik bir yarış vardır. Kürt meselesinin çözümünde anahtar olarak gördüğüm dikkat çekici bir husus şu: Ayrılmış Kürtler içinde avukatlar var. Kimdir avukat? Kürt müvekkilinden dava alarak para kazanacak adamdır. Fakat Vehbi Koç'un bayilerinden, esnaf-tan, tüccardan çıkmıyor. Neden? Diyarbakır'daki karpuz üreticisi malını İstanbul'a satamazsa para kazanamayacak. Onun için Doğu Perinçek Diyarbakır'da sinemada yaptığı konuşmada "Karpuz ekmeyin, cesaret ekin," diyor. Karpuz bir entegrasyon sembolüdür, veya TOFAŞ bayi veya ürettiğini başka illere satan biri. Burada şu karşımıza çıkıyor: Kürt aydınlarının içinde müşteri toplamak için Kürtçülük yapmak zorunda kalanlar vardır, bir de Doğu'nun kalkınmasında aktif rol alan, fakat müşterisi sadece Güneydoğu'dan ibaret olmayan başka bir zümre gelişmektedir. Birincisinin ağır basması ayrılmışlığın, ikincisinin ağır basması da entegrasyonun ağır basmasıdır.

1984'e kadar Türkiye solu diye bir kavram vardı fakat PKK'nın eylemliliğiyle birlikte "Türk Solu" ile "Kürt Solu" diye mutlak bir ayrışma yaşandı. Artık Kürt Solu'nun Türk Solu'ndan esas beklentisi, birlikte devrim yapmak filan değil, ondan kendi davası için destek görmek. Sağ içinde de böyle bir ayrışma söz konusu mu?

Sağ için böyle bir şey yoktur. Sol dediğiniz olayın üzerinde iyi durmak lazım. Kürt solu denilen olayın temelinde Marksizm-Leninizm vardır, jakobenizm vardır, kısmen simetrik Kemalizm vardır. Bunlar bir süre önce devrim için saf tutarken, şimdi ulusal devrim amacıyla kendi saflarını oluşturuyorlar. Bu uzun vadede halktan kesinlikle destek görmeyecektir. Vietnam devrimini yapabilirsiniz ama hiçbir zaman Vietnam'ı bir Güney Kore'nin refah

düzeyine ulaştıramazsınız. Kamboçya Devrimi'ni yapabilirsiniz, ama bu devrimin bedeli kendi halkınızdan öldürdüğünüz üç milyon insan olur. Henüz Kürt aydınlarının veya Kürtlerin içerisinde, Türkiye genelindeki akımlara paralel muhafazakâr veya sosyal demokrat sözcüler çıkmadı. Bir süre sonra, orada ticaret, sanayi ve şehirleşmenin gelişmesiyle birlikte bunlar çıkacaktır. Karşımıza iki ayrı tablo çıkacağı benziyor: Ya ayrı bir Kürt muhafazakâr partisi, sosyal demokrat partisi, sosyalist partisi veya Türkiye'dekilerle bütünleşmeleri. Türkiye'deki bütün Kürtlerin nüfusu 5 milyondur. Bunları bir de parti olarak böldüğünüzde Meclis'te bir-iki temsilcileri olabilir en fazla. Bu mu daha rasyonel ve fonksiyonel olur, yoksa bunların Türkiye'deki genel partilerle entegre olmaları, o partiler içinde sözcüler haline gelmeleri mi? Tabii ki ikincisi. Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmesiyle, demin belirttiğim tüccar, sanayici, esnaf anlamında, menfaatleri entegrasyonda olan güçlerin güçlenmesine paralel olarak bu entegrasyonun gelişeceği kanaatindeyim. Dolayısıyla bu Kürt aydınları, bizim 1960'lardaki Dev-Genç hareketi türünde veya Doğu Perinçek'in "Şafak"ı vardı, "kırlar ayağa kalkacak şehirleri kuşatacak", onlara benziyorlar. Apo'da da bunların büyük etkileri olduğu anlaşılıyor. Apo'nunki Batı Marksizmi değil, tamamen Stalin, Mao, Kamboçya, Vietnam stili üçüncü dünya Marksizmi. Bu bir romantizmdir ama Türkiye özelinde de olduğu gibi kanlı bir romantizmdir. Sonu yoktur. Daha doğrusu sonu gelecektir.

Türk sağının son bir-iki yıldaki durumuyla yakın geleceğini kaba hatlarıyla nasıl görüyorsunuz?

Türk sağının yeni aydın sözcüler çıkartacağı kanaatindeyim. Çünkü artık sağdaki pragmatik kadrolar da biliyorlar ki ahali kaybolmakta ve örgütlü bir sivil toplum oluşmaktadır. Bunun bir başka anlamı da uzmanlaşmadır. Bu uzmanlara hitap etmede, yani portör durumundaki, politikayı bir yerden alıp ahaliye götürecek olan aydınlarla hitap etmede sadece ahali hitabının yetmediğini görü-

yorlar. Yavaş yavaş Türk sağında da, Menderes döneminden ve AP döneminden daha fazla olarak aydınları önemseme pragmatik bir ihtiyaç olarak gündeme geliyor. Süleyman Demirel bütün gazetecileri çağırıyor, hepsine aynı ödülü veriyor. İçinde Doğu Perinçek de var, Zaman gazetesinden Fehmi Kuru da var. Öte tarafta ANAP bir Demokrasi Vakfı kurarak, orada Boğaziçi'nden, OD-TÜ'den bazı sosyal demokrat olmayan, Kemalist olmayan aydınları toplayarak, onlardan politika üretmelerini talep etme ihtiyacı duyuyor. 1960'larda Türk sağı, o günkü büyük sosyalizm şoku, 27 Mayıs şoku karşısında insanları toparlayabilmek için, kitleleri değilse bile üniversite gençliğini toparlayabilmek için bir Ali Fuat Başgil, Mümtaz Turhan, Peyami Safa gibi aydınları nasıl çıkartmışsa şimdi de onun şafağındayız. Bir gün Demirel'le konuşuyorduk. Birinci ve ikinci Menderes hükümetlerinin mukayesesini yaptı. Birinci Menderes hükümetinde, bürokrat, sanayici, toplumun üst kesiminden insanlar varmış, ikinci Menderes hükümetinde bu insanlar çok uzmanlık isteyen bakanlıklara intisar ettirilmiş, sayıları azaltılmış, yerlerine taşra avukatı, taşra doktoru gibi insanlar getirilmiş ve böylece halkla daha organik bağa sahip olan bir hükümet oluşmuş. Bu analizi ben son derece ilginç buluyorum. AP hükümetlerine baktığımızda da Süleyman Bey'in aynı espiyrole hareket ettiğini görüyoruz. Hatta oradaki önemli teknik-siyasi kararlar Bakanlar Kurulu'ndaki uzmanlardan ziyade, teknokrasideki, bürokrasideki uzmanlar tarafından alınmıştır, DPT çok etkin hale gelmiştir, ardından da 24 Ocak kararlarını uygulayacak olan Özal ve onun teknisyen ekibini oluşturmuştur. Bugün ise Tansu Çiller gibi bir uzmanı, politikada ikinci veya üçüncü isim olarak görüyoruz Demirel'in yanında. Ayrıca DYP Genel İdare Kurulu'na giren yeni isimlerin partinin yenileşmesi olarak takdim edilmesi var. Buradan şu sonuca varıyorum: Türk sağının tabanı tavani yenileşmeye zorluyor. Bu yenileşme de, şalvarlı, poturlunun yerine smokinlinin oturmasıyla olmaz, kafa yenilenmesiyle olur. Sağın, aydınlara daha fazla seslenebilecek, uzmanlık ve birikimi fazla olan politik kadrolara ihtiyacı var. Bu Türkiye'deki değişim-

lerden kaynaklanan bir hadise, Demirel de bunu gördü. Benzer hadiseyi ANAP'ta da görüyoruz. Son iki-üç yılda aydınlarla arası büyük çapta açılmış olmakla beraber, başlangıçta kurabilmiş olduğu balayı havası, sadece politikada oy avcılığı anlamında kurduğu dar bir pragmatik yaklaşım değildir. Aydınlarla diyalog kurma isteği vardır. Özal'ın, ANAP'luların mesajlarında aydınların anlayabileceği birtakım kavramlar vardır. Mesela sivil toplumdaki söz ediliyor, "devlet, baba değildir," deniyor ki bu halka rağmen söylenmiş bir aydın sözüdür. Bütün bunları hem DYP'de, hem ANAP'ta yaşanan bir başlangıç olarak görüyorum. Türk solu Batı'daki gibi olacaktır, Türk sağ Batı'daki muhafazakâr partiler gibi olacaktır. Yani oyunu örgütlü sivil toplumdaki alan, kendisinden mucize beklenmeyen, ekonomiyi politik bir olay olmaktan daha ağırlıklı olarak teknik bir olay olarak gören ve uzmanlaşan, iş bölümü artan bir toplumda, politikaları felsefi ve sosyolojik düzeyde formüle edebilecek aydınların da bulunduğu parti yapıları teşkil edecektir.

Seçimler için bir Türkiye milletvekilliği düşünülüyordu...

Türkiye milletvekilliği gerçekleşse, hem DYP, hem ANAP'ta, kendisinden politika pratiğinde çok şey beklenmeyen ama politika üretecek veya uzmanlık isteyen konularda bakanlık yapabilecek çok yetenekli isimler yer alacaktır. Ülkemizde büyük bir transformasyon var. Türkiye'deki Kürtçülük hareketi henüz bu aşamaya gelememi, daha Dev-Genç aşamasında. Geçecektir. Bu bakımdan Türkiye'deki Kürtçülük hareketini konjonktürel olarak görüyorum. Daha önce söylediğim entegrasyon gerçekleştiğinde ve kendileri de politikadan mucizeler beklemenin ve jakobenizmin sökmeyeceğini pratik olarak gördükçe entegre olacaklardır.

Yazar ve Yayıncı tarafından telif hakları serbest bırakılmış eserdir

Özgeçmişler

SÜLEYMAN DEMİREL

1924'te Isparta İslamköy'de doğdu. 1949'da İTÜ İnşaat Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. 1950'de Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nde çalışmaya başladı. Burada çalışırken, sulama ve elektrik konularında araştırma yapmak için ABD'ye gönderildi ve dönüşünde DSİ Barajlar Dairesi Başkanlığı'na getirildi. Eisenhower bursuyla tekrar Amerika'ya gitti ve 1955'te DSİ Genel Müdürü oldu. 27 Mayıs 1960'tan sonra bu görevinden ayrılınca, serbest mühendislik ve ODTÜ'de öğretim üyeliği yaptı. 1962'de Adalet Partisi'ne girdi. Aynı yıl yapılan AP I. Kongresi'nde Genel İdare Kurulu'na seçildi. Celal Bayar'ın cezasının affedilmesi için başlatılan kampanya sırasında partide meydana gelen olaylar ve AP genel merkezinin saldırıya uğraması üzerine siyasetten çekildi. 1964'te AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın ölümü üzerine tekrar siyasete dönme kararı aldı. 1964 yılı Kasım ayında toplanan 2 Kongre'de genel başkanlığa adaylığını koydu ve rakibi Sadettin Bilgiç'e büyük bir fark atarak genel başkanlığa seçildi. İnönü hükümetinin düşürülmesi üzerine, 1965 Şubatı'nda, Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında, AP, Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Millet Partisi'nden (MP) oluşan koalisyon hükümetinde Başbakan Yardımcılığı görevini üstlendi. 10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimlerde Demirel başkanlığındaki AP tek başına iktidara geldi. 12 Ekim 1969 genel seçimlerinde tekrar tek başına iktidar olma şansını yakalayıp başbakanlığını sürdürdü. 12 Mart 1971'de ordunun muhtırası üzerine, başbakanlıktan istifa etti. 1975 yılında tekrar başbakan olurken, bu kez AP'nin yanısıra Millî Selamet Partisi (MSP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Cumhuriyetçi Güven Partisi'nden (CGP) oluşan bir hükümet kurdu. Bu koalisyonla Milliyetçi Cephe adı takıldı. 1977 seçimlerinden sonra Ecevit ta-

rafından kurulan hükümetin güvenoyu alamaması üzerine, Ağustos 1977’de MSP ve MHP ile ortak 2. MC hükümetini kurdu. Ancak 31 Aralık 1977 tarihinde CHP’nin verdiği bir gensoru önergesiyle düşürüldü. Buarada kurulan CHP hükümetinin istifası üzerine bu kez, MSP ve MHP’nin dışarıdan desteği ile azınlık hükümeti kurdu. 12 Eylül 1980 darbesine kadar başbakanlık görevini yürüten Demirel, darbeden sonra bir süre Hamzaköy’de tutuldu. 1982 Anayasası ile “10 yıl yasaklılar” kapsamına alındı. 1983 yılında siyasi partilerin kurulmasına izin verilince, siyasi partilerle ilgilendiği gerekçesiyle seçimlerin sonuna kadar Zincirbozan’da bazı AP ve CHP’lilerle birlikte gözetim altında tutuldu. 6 Eylül 1987 yılında yapılan halkoylaması sonucunda siyaset yasağı kalktı. Bunun üzerine 24 Eylül 1987 tarihinde toplanan DYP Kongresi’nde, genel başkanlık emanetini Hüsamettin Cindoruk’tan aldı. 29 Kasım 1987 seçimlerinde Isparta Milletvekili oldu ve halen DYP genel başkanlığını yürütüyor.

AYDIN MENDERES

1946’da Ankara’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara’da tamamladı. 1973’te Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi’nden mezun oldu. Daha sonra politikaya atıldı ve 1977 genel seçimlerinde AP’den Konya Milletvekili seçildi. 1978 yılında ise AP Genel İdare Kurulu üyesi oldu. 12 Eylül’den sonra siyasete zorunlu olarak ara verdi ve 1982 Anayasası’yla birlikte 10 yıllık siyaset yasaklıları kapsamına alındı. 6 Eylül 1987 tarihinde yapılan referandumdan sonra bu yasağı kalktı. Halen hiçbir partiyle organik bağı yok. İlk genel seçimlerin ertesine kadar siyasete girmeme konusunda kesin kararlı. Bu kararını, Turgut Özal’ın ANAP’ın genel başkanlık önerisi karşısında bile bozmadı. Aydın’da kendi arazilerinde çiftçilik ve ziraatle uğraşiyor.

MEHMET KEÇECİLER

1944’te Konya Sedirler Mahallesi’nde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Konya’da tamamladı. 1967’de Konya Yüksek İslam Enstitüsü’nden mezun oldu. 1968’de Ankara SBF’yi bitirdi. Daha sonra sırasıyla Ardeşen, Çumra, Kargı ve Fındıklı ilçelerinde kaymakamlık yaptı. İçişleri Bakanlığı tarafından açılan bir sınavı kazanarak

1975'te Fransa'ya gönderildi ve burada Uluslararası Amme İdaresi Enstitüsü'nü bitirdi. Aynı dönemde Paris Hukuk Fakültesi'nde idari ilimler üzerine yüksek lisans çalışması yaptı. 1977'de Fransa'dan döner dönmez kendisini politikanın içerisinde buldu ve Milli Selamet Partisi'nden Konya Belediye Başkanı seçildi. 12 Eylül 1980'e kadar belediye başkanlığı görevini yürüttü. 12 Eylül'den sonra dönemin başbakan yardımcısı olan Turgut Özal'ın müşaviri olarak görev yaptı. 1983'te Özal'ın yanında Anavatan Partisi kurucusu olarak yer aldı. Ancak, parti kuruculuğu MGK tarafından veto edilince, milletvekili genel seçimlerine de katılamadı. Kasım 1983'te ANAP Kurucular Kurulu üyesi oldu ve "Teşkilattan Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı"na seçildi. O zamandan bu yana partide MKYK üyeliğini sürdürdü. 1987'de ANAP Konya Milletvekili seçildi. 1989 yılı Kasım ayında petrol işlerinden sorumlu devlet bakanı oldu. 14-15 Haziran 1991 tarihlerinde yapılan ANAP Kongresi'nde eski genel başkan Yıldırım Akbulut'u destekledi ve Akbulut'un seçimi kaybetmesi üzerine oluşturulan Mesut Yılmaz kabinesinde görev almadı.

BEDRETTİN DALAN

Aslen Bayburtlu olmasına rağmen 1941'de Eskişehir'de doğdu. İlk ve ortaokulu Germencik'te, liseyi Aydın'da okudu. İTÜ'den elektrik yüksek mühendisi olarak mezun oldu. Uzun süre özel sektörde yönetici olarak çalıştıktan sonra 1983 yılında ANAP'ın kurucuları arasında yer aldı. Partinin İstanbul İl Başkanlığı'nı yürüttü. 25 Mart 1984 yerel seçimlerinde İstanbul Anakent Belediye Başkanı seçildi. 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde SHP adayı Prof. Nurettin Sözen karşısında kaybettikten sonra aynı yıl 14 Kasım'da ANAP'tan istifa etti. Karizmasının gücüyle Demokrat Merkez Parti'yi (DMP) kurdu. 16 Eylül 1991'de toplanan DMP Olağanüstü Kongresi'nin aldığı karar sonucu parti kendisini feshederek DYP'ye katıldı. Dalan bir grup arkadaşıyla birlikte bu partinin listelerinden 20 Ekim 1991 seçimlerine katıldı.

PROF. SÜLEYMAN YALÇIN

1926'da Çanakkale'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Çanakkale'de tamamladı. Kabataş Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakülte-

si'ni bitirdi. 1968'de profesör oldu. Mesleğiyle ilgili olarak değişik dönemlerde ABD'deki üniversite ve araştırma kuruluşlarında çalışmalar yaptı. 1960 yılında Aydınlar Kulübü'nün kuruluşunda aktif rol oynadı. 14 Mayıs 1970'de resmen kurulan Aydınlar Ocağı'nın ikinci başkanı oldu. Aynı kuruluşun başkanlığını uzun yıllar yürüttükten sonra bu görevi Prof. Nevzat Yalçıntaş'a devretti. Halen İÜ Tıp Fakültesi'nde karaciğer hastalıkları dalında çalışmalarını sürdürüyor.

NAZLI ILICAK

1944'te Ankara'da doğdu. Orta ve liseyi Notre Dame de Sion'da tamamladı. İsviçre'de siyasal bilgiler yükseköğrenimi gördü. DP'li eski bakanlardan Muammer Çavuşoğlu'nun kızı olan Nazlı Ilıcak, Tercüman gazetesi sahibi Kemal Ilıcak'la evlendi. Uzun süredir *Tercüman*'da gazetecilik yapıyor. Bir ara yayımlanan *Bulvar* gazetesinin genel yayın yöneticiliğini yaptı. Türk siyasi hayatı üzerine çok sayıda kitabın yazarı.

AYVAZ GÖKDEMİR

1942'de Gaziantep'in Anıl köyünde doğdu. Küçük çiftçilikten memuriyete geçmiş bir ailenin çocuğu olarak büyüdü. İlk ve orta öğrenimini Gaziantep'de tamamladı. Ankara DTCF Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü, ayrıca Yüksek Öğretmen Okulu'nu bitirdi. 1975-1977 arasında Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü görevinde bulundu. Daha sonra da Milli Eğitim Bakanlığı Müşaviri oldu. 1981'de bu görevinden istifa ettikten sonra Yeni Türk Ansiklopedisi'ni çıkardı. 1985'te Yükseliş Koleji Genel Müdürü oldu. Şimdi de aynı kolejin genel koordinatörlüğünü yürütüyor. 1985'te DYP'ye girdi. 1986 ara seçimleri ile 1987 genel seçimlerinde milletvekili adayı olmasına karşın seçilemedi. Halen DYP Genel İdare Kurulu üyesi.

BÜLENT AKARCALI

1943'te İstanbul'da doğdu. Saint Joseph Fransız Lisesi'ni bitirdikten sonra ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi'nden, ardından da Brüksel Üniversitesi Ekonomik İlimler Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yerde yüksek lisans yaptıktan sonra Türkiye'de özel sektörde çalıştı.

1983'te siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilmesi üzerine Anavatan Partisi'ne girdi ve aynı yıl yapılan seçimlerde İstanbul milletvekili oldu. Bu arada ANAP Genel Başkan Yardımcılığı, Avrupa Konseyi üyeliği, 1987-1988 yıllarında da Sağlık Bakanlığı görevlerinde bulundu. 1988'den bu yana Avrupa Topluluğu Türkiye Karma Parlamento Komisyonu Eşbaşkanı, Adalet ve İnsan Hakları Komisyonu üyeliği görevlerini yürütmektedir. Mesut Yılmaz hükümetinde Turizm Bakanı oldu.

BURHAN ÖZFATURA

1943'te Bursa Mustafakemalpaşa'da doğdu. Orta ve liseyi parasız yatılı olarak Balıkesir'de okudu. Burslu olarak Ankara SBF'de okudu. Babası ilkokul hademesiydi. Üniversite sonrası Maliye Bakanlığı'nda hesap uzmanı oldu. Hesap Uzmanları İzmir Grup Başkanlığı yaptı. 1973-74 yıllarında Belçika'da Katma Değer Vergisi konusunda ihtisas yaptı. Döndükten sonra İzmir Defterdarı oldu. 21 ay boyunca politikacılarla geçinemediği için çok sayıda tayini çıktı. Görevden alınıp tekrar hesap uzmanı oldu. 1976-84 arasında 9 Eylül Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora yaptı. 1984-89 yılları arasında İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı yaptı. Bir süre başbakanlık müşavirliği yaptı. ANAP Kongresi'nde Hasan Celal Güzel'i desteklediği için görevini bıraktı. Devlet memurluğundan emekli olduktan sonra yeminli mali müşavir olarak çalışmaya başladı.

NAMIK KEMAL ZEYBEK

1944'te Bayburt'un Kitre köyünde doğdu. İlkokulu Kitre köyünde, ortaokul ve liseyi Ankara'da okudu. İçişleri Bakanlığı'ndan burs alarak okuduğu Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1966'da bitirdi ve kaymakam oldu. 1977'ye kadar kaymakamlık yaptı. 1977'den 1980'e kadar Gümrük ve Tekel Bakanlığı müsteşarlığı, 12 Eylül'e kadar daaynı bakanlıkta müşavirlik yaptı. 12 Eylül'den sonra MHP davası nedeniyle 33 ay tutuklu kaldı ve beraat etti. 1987 yılında ANAP İstanbul milletvekilliğine seçildi. 1 Nisan 1989'da Kültür Bakanı oldu. 14-15 Haziran 1991 tarihinde yapılan ANAP kongresinde Yıldırım Akbulut'u destekledi. Mesut Yılmaz kabinesinde yer almadı. Ağustos

1991’de ANAP’tan istifa etti. 20 Ekim 1991 seçimlerine Bayburt’tan DYP listesinden girdi.

HÜSAMETTİN CİNDORUK

1933’te İzmir’de doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Serbest avukatlık yaptı. Öğrencilik yıllarında Demokrat Parti Gençlik Kolları Başkanlığı ile başlayan politika yaşamını Adalet Partisi, Demokratik Parti ve Doğru Yol Partisi’nde sürdürdü. 1985-87 arasında DYP Genel Başkanlığı yaptı ve bu görevi siyasi yasağı referandumla kalkan Süleyman Demirel’e devretti. Halen DYP Genel Başkan Yardımcılığı görevini yürütüyor.

TAHA AKYOL

1946’da Yozgat’ta doğdu. İlk, orta ve liseyi Yozgat’ta tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne girdi. Yozgat’ta avukatlık yaptı. 1970’de MHP Genel İdare Kurulu’na seçildi. 1976’da Hürgün gazetesinde yazarlık yapmak için Yozgat’taki avukatlık işini bırakarak Ankara’ya geldi. 12 Eylül’de 14 ay tutuklu kaldı ve ilk hâkim huzuruna çıkarıldığında da tahliye edildi. Bir müddet işsiz kaldıktan sonra o zaman Tercüman’ın elinde olan Yankı dergisinde isimsiz başyazar ve araştırma yönetmeni olarak çalıştı. 1986 başında Tercüman gazetesine genel yayın yönetmeni oldu. Yaklaşık üç yıl sonra gazetenin yönetimiyle ilgili bir ihtilaf nedeniyle ayrıldı, Londra’ya gitti. Dönüşte tekrar *Tercüman*’da yazarlık yaptı. Şimdi *Meydan* gazetesinde yazıyor.